

**POLİTİK EKONOMİ GÖSTERGELERİNİN
EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE PANEL
VERİ ANALİZLERİ**

Ramazan ASLAN

**Doktora Tezi
İktisat Anabilim Dalı
Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI**

2018

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

Ramazan ASLAN

**POLİTİK EKONOMİ GÖSTERGELERİNİN EKONOMİK
BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE PANEL VERİ
ANALİZLERİ**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI**

ERZURUM-2018

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

16/07/2018

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “**POLİTİK EKONOMİ GÖSTERGELERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZLERİ**” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporunun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için altı ay, patent için iki yıl süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

16.07.2018

Ramazan ASLAN

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI danışmanlığında, Ramazan ASLAN tarafından hazırlanan bu çalışma 16 / 07 / 2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İktisat Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

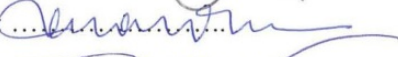
Başkan : Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Bedriye TUNÇSİPER

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Cevat GERNİ

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ö. Selçuk EMSEN

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. .... / ..... / .....

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ	VIII
TABLolar DİZİNİ	IX
TEŞEKKÜR	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİK EKONOMİ VE EKONOMİK BÜYÜME

1.1. POLİTİK EKONOMİNİN TANIMI VE TARİHİ EVRİMİ	4
1.1.1. Politik Ekonominin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi	6
1.1.2. Politik Ekonomiye Ortaya Çıkaran Temel Dinamikler.....	10
1.1.2.1. Küreselleşme.....	10
1.1.2.2. Geleneksel Ekonomi Politikalarının Başarısızlığı	12
1.1.2.3. Adem-i Merkeziyetçi Yönetim	13
1.1.2.4. Bilgi Ekonomisi	15
1.1.2.5. Diğer Dinamikler	16
1.1.3. Uluslararası Politik Ekonominin Dinamikleri.....	18
1.1.4. Politik Ekonominin Göstergeleri.....	20
1.1.4.1. Politik İstikrarsızlık (Politik Risk Endeksi).....	20
1.1.4.2. Yönetim/Yönetişim Kalitesi	22
1.1.4.3. Kamu Kesimi Büyüklüğü	23
1.1.4.4. Beşeri Sermaye Düzeyi.....	24
1.1.4.5. Gelir Dağılımı.....	26
1.1.4.6. Ticari ve Finansal Dışa Açıklık	27
1.1.5. Politik Ekonomiye Yönelik Teorik Yaklaşımlar.....	29
1.1.5.1. Realist/Milliyetçi Yaklaşım	29
1.1.5.2. Liberal Yaklaşım	31
1.1.5.3. Marksist Yaklaşım	33
1.1.5.4. Teorik Yaklaşımların Genel Değerlendirmesi.....	35

1.2. KAVRAMSAL VE TEORİK AÇIDAN EKONOMİK BÜYÜME.....	36
1.2.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Kapsamı	37
1.2.2. Ekonomik Büyümeye Yönelik Teorik Yaklaşımlar	40
1.2.2.1. Klasik ve Modern Büyüme Teorileri	40
1.2.2.2. Neo-Klasik Büyüme Teorisi	42
1.2.2.3. Yeni Büyüme Teorileri	43
1.3. POLİTİK EKONOMİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ	
ETKİLERİ.....	45
1.3.1. Verimlilik Artışı Sağlama	46
1.3.2. Yatırım Fırsatları Yaratma	47
1.3.3. İstihdam Olanakları Yaratma	49
1.3.4. Politik ve Ekonomik İstikrar Sağlama.....	50

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

2.1. GÜ'LER ÜZERİNE YAPILAN UYGULAMALI ÇALIŞMALAR.....	52
2.1.1. Yatay Kesit ve Panel Veri Analizlerine Dayalı Çalışmalar.....	53
2.1.2. Zaman Serisi Analizlerine Dayalı Çalışmalar	60
2.2. GOÜ'LER ÜZERİNE YAPILAN UYGULAMALI ÇALIŞMALAR.....	69
2.2.1. Yatay Kesit ve Panel Veri Analizlerine Dayalı Çalışmalar.....	69
2.2.2. Zaman Serisi Analizlerine Dayalı Çalışmalar	85
2.3. AGÜ'LER ÜZERİNE YAPILAN UYGULAMALI ÇALIŞMALAR	104
2.3.1. Yatay Kesit ve Panel Veri Analizlerine Dayalı Çalışmalar.....	104
2.3.2. Zaman Serisi Analizlerine Dayalı Çalışmalar	109
2.4. UYGULAMALI ÇALIŞMALARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ.....	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKE GRUPLARINA GÖRE TANIMSAL ANALİZLER VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZLERİ

3.1. POLİTİK EKONOMİ GÖSTERGELERİNE İLİŞKİN TANIMSAL	
ANALİZLER	116
3.1.1. Ülke Grupları Bazında Büyüme ve Geleneksel Üretim Faktörleri	117

3.1.2. Ülke Grupları Bazında Politik Ekonomi Göstergeleri.....	122
3.2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE PANEL VERİ	
ANALİZLERİ (1992-2016)	131
3.2.1. Uygulamanın Amacı ve Önemi	132
3.2.2. Uygulamanın Kapsamı ve Dönemi	133
3.2.3. Uygulamanın Veri Seti	134
3.2.4. Uygulamanın Yöntemi	136
3.2.4.1. Yatay Kesit Bağımlılık	139
3.2.4.2. Birinci ve İkinci Nesil Panel Birim Kök Testleri	140
3.2.4.3. Panel Veri Regresyon Modelleri	142
3.2.4.3.1. Klasik (Havuzlanmış) Regresyon Modeli	143
3.2.4.3.2. Sabit Etkili Model	143
3.2.4.3.3. Tesadüfi (Rassal) Etkili Model	144
3.2.4.4. Panel Veri Analizleri İçin Model Seçimi.....	145
3.2.4.5. Panel Veri Modellerine Yönelik Varsayımlar	148
3.2.5. Uygulamalı Bulgular	150
3.2.5.1. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Katsayıları	151
3.2.5.2. Değişkenlere Ait Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları.....	155
3.2.5.3. I. ve II. Nesil Panel Veri Birim Kök Testleri.....	158
3.2.5.4. Panel Veri Regresyon Modeli Seçimi.....	161
3.2.5.5. Panel Veri Regresyon Tahminleri	163
3.2.5.5.1. Kurumlara Yönelik Regresyon Tahminleri.....	164
3.2.5.5.2. Makroekonomik İstikrara Yönelik Regresyon Tahminleri	167
3.2.5.5.3. Ticari-Finansal Dışa Açıklık Regresyon Tahminleri	169
3.2.5.5.4. Gelir Dağılımı Regresyon Tahminleri	171
3.2.6. Uygulamalı Bulguların Değerlendirilmesi	173
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	175
KAYNAKLAR	180
ÖZGEÇMİŞ.....	208

ÖZET**DOKTORA TEZİ****POLİTİK EKONOMİ GÖSTERGELERİNİN EKONOMİK BÜYÜME
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZLERİ****Ramazan ASLAN****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sevdâ YAPRAKLI****2018 - Sayfa: 208****Jüri: Prof. Dr. Sevdâ YAPRAKLI
: Prof. Dr. Ö. Selçuk EMSEN
: Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK
: Prof. Dr. Cevat GERNİ
: Prof. Dr. Bedriye TUNÇSİPER**

Bu çalışmada, politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme sürecindeki yeri ve önemi incelenmektedir. Bu konuyla ilgili olarak literatürde yer alan başlıca teorik ve uygulamalı çalışmalar, politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyümeyi etkilediğini ortaya koymaktadırlar.

Çalışma kapsamında, politik ekonomiye ilişkin toplam altı göstergenin 23 GOÜ'nün ekonomik büyümesi üzerindeki etkileri 1995-2016 yıllarını kapsayan bir dönem için araştırılmıştır. Bu amaçla, Rodrik, Subramanian ve Trebbi'nin üretim fonksiyonundan türetilen büyüme denklemi esas alınmış ve politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri panel veri analizleri kullanılarak tahmin edilmiştir. Bu kısımda yatay kesit bağımlılığı, panel birim kök, model belirleme ve sağlamlılık testlerinin yanı sıra panel veri regresyon tahminleri yapılmıştır.

Panel veri regresyon analizlerinin sonuçları, politik ekonomi göstergelerinden politik istikrar, devletin etkinliği ve beşeri sermaye değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif; yolsuzluk, finansal dışı açıklık ve gelir eşitsizliği değişkenlerinin ise ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Tahmin sonuçlarına göre, GOÜ'lerde politik ekonomi göstergeleri ekonomik büyümeye olumlu/olumsuz katkıda bulunmaktadır. Sonuç olarak GOÜ'lerde politik ekonominin ekonomik büyümenin sağlanmasında etkin bir faktör olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Politik Ekonomi, Ekonomik Büyüme, Gelişmekte Olan Ülke, Panel Veri Analizi

ABSTRACT**Ph. D. THESIS****THE EFFECTS OF POLITICAL ECONOMY INDICATORS ON ECONOMIC
GROWTH:
THE PANEL DATA ANALYSIS ON DEVELOPMENT COUNTRIES****Ramazan ASLAN****Advisor: Prof.Dr. Sevda YAPRAKLI****2018 - Pages: 208****Jury: Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI
: Prof. Dr. Ö. Selçuk EMSEN
: Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK
: Prof. Dr. Cevat GERNİ
: Prof. Dr. Bedriye TUNÇSİPER**

In this study we analysed the role of political economy indicators in economic growth. In the relevant literature key theoretical and practical studies suggest that political economy indicators influence economic growth.

The study also researches effects of six political economy indicators on economic growth of 23 developing countries for a period ranging between 1995-2016. For this purpose, panel data analysis based on a growth equation derived from Rodrik, Subramanian and Trebbi's production function is used in estimating political economy indicators' effect on economic growth. In this section cross-sectional dependency, panel-data unit root, data model generation, stability tests as well as panel data regression analysis are used.

Results of panel-data regression analysis indicate that political economy indicators such as political stability, government efficiency, and human capital variables affect economic growth positively, while corruption, financial openness and income inequality indicators have a negative effect. According to analysis results, political economy indicators have a positive/negative contribution to economic growth in developing countries. As a result, political economy has been found to be an effective factor in maintaining economic growth.

Keywords: Political Economy, Economic Growth, Developing Country, Panel Data Analysis

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülke
ARDL	: Ardışık Bağımlı Gecikmesi Dağıtılmış Modeller
AR-GE	: Araştırma- Geliştirme
BM	: Birleşmiş Milletler
CD	: Cross Section Depence
COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi
DB	: Dünya Bankası
DPE	: Dynamic Panel Estimator
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
EKK	: En Küçük Kareler Yöntemi
GATT	: Gümrük tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GDP	: Gross Domestic Product
GEKK	: Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi
GMM	: Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi
GÜ	: Gelişmiş Ülke
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülke
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GÜ	: Gelişmiş Ülke
HDM	: Hata Düzeltme Modeli
HEKK	: Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi
ICRG	: International Country Risk Guide
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülü
LM	: Lagrange Multiplier
MDST	: Modern Dünya Sistemi Teorisi

OECD	: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti merkez Bankası
UPE	: Uluslararası Politik Ekonomi
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
VAR	: Vektör Otoregresif
VEC	: Vektör Hata Düzeltme
WB	: World Bank

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Kişi Başına GSMH	117
Şekil 3.2. GSMH % Değişimleri	118
Şekil 3.3. Fiziki Sermaye Yatırımları (% GSMH).....	119
Şekil 3.4. Nüfus Artış Oranı (%)	120
Şekil 3.5. İnternet Kullanım Oranı (%).....	121
Şekil 3.6. Politik İstikrar Endeksinin Yıllar İtibariyle Değişimi	123
Şekil 3.7. Yönetim/Yönetişim Kalitesi	124
Şekil 3.8. GSMH'dan Eğitime Harcanan Oran (%).....	125
Şekil 3.9. Kamu Kesimi Büyüklüğü	126
Şekil 3.10. Gelir Dağılımı	128
Şekil 3.11. Ticari Dışa Açıklık	129
Şekil 3.12. Finansal Dışa Açıklık	130

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Karşılaştırmalı Uluslararası Politik Ekonomi Yaklaşımları.....	35
Tablo 2.1. Politik Ekonomi Göstergeleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Literatür Özeti	66
Tablo 2.2. Politik Ekonomi Göstergeleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Literatür Özeti	98
Tablo 2.3. Politik Ekonomi Göstergeleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Literatür Özeti	112
Tablo 3.1. Çalışma Kapsamındaki GOÜ'ler	133
Tablo 3.3. Uygulama Kapsamında Kullanılan Değişkenler	136
Tablo 3.2. Birinci ve İkinci Nesil Panel Birim Kök Testleri.....	141
Tablo 3.4. (3.2) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	151
Tablo 3.5. (3.2) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Korelasyon Katsayıları	152
Tablo 3.6. (3.3) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	152
Tablo 3.7. (3.3) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Korelasyon Katsayıları	153
Tablo 3.8. (3.4) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	153
Tablo 3.9. (3.4) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Korelasyon Katsayıları	154
Tablo 3.10. (3.5) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	154
Tablo 3.11. (3.5) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Korelasyon Katsayıları	155
Tablo 3.12. Kurumlara İlişkin (3.2) Nolu Modelin Yatay Kesit Test Sonuçları.....	156
Tablo 3.13. Makroekonomik İstikrara İlişkin (3.3) Nolu Modelin Yatay Kesit Test Sonuçları.....	156
Tablo 3.14. Ticari ve Finansal Dışa Açıklığa İlişkin (3.4) Nolu Modelin Yatay Kesit Test Sonuçları	157
Tablo 3.15. Gelir Dağılımına İlişkin (3.5) Nolu Modelin Yatay Kesit Test Sonuçları.....	157
Tablo 3.16. Değişkenlere İlişkin Birim Kök Test Sonuçları (Seviye; Sabit)	159
Tablo 3.17. Değişkenlere İlişkin Birim Kök Test Sonuçları (Seviye, Sabit+Trend) ...	160
Tablo 3.18. (3.2) Nolu Kurumsal Modele İlişkin Regresyon Model Seçimi	161
Tablo 3.19. (3.3) Nolu Makroekonomik İstikrara İlişkin Regresyon Model Seçimi ...	162

Tablo 3.20. (3.4) Nolu Ticari-Finansal Dışa Açıklık Modeline İlişkin Regresyon Model Seçimi	162
Tablo 3.21. (3.5) Nolu Gelir Dağılımına İlişkin Regresyon Model Seçimi	163
Tablo 3.22. (3.2.) Nolu Kurumsal Modele İlişkin İki Yönlü Sabit Etkiler Modeli Sonuçları.....	165
Tablo 3.23. (3.2.) Nolu Kurumsal Modele İlişkin Düzeltilmiş İki Yönlü Sabit Etkiler Modeli Sonuçları	166
Tablo 3.24. (3.3) Nolu Makroekonomik İstikrar Modeline İlişkin İki Yönlü Sabit Etkili Model Sonuçları	167
Tablo 3.25. (3.3) Nolu Makroekonomik İstikrar Modeline İlişkin Düzeltilmiş İki Yönlü Sabit Etkili Model Sonuçları	168
Tablo 3.26. (3.4) Nolu Ticari-Finansal Dışa Açıklık Modeline İlişkin İki Yönlü Sabit Etkili Model Sonuçları	169
Tablo 3.27. (3.4) Nolu Ticari ve Finansal Dışa Açıklık Modeline İlişkin Düzeltilmiş İki Yönlü Sabit Etkili Model Sonuçları.....	170
Tablo 3.28. (3.5) Gelir Dağılımı Modeline İlişkin İki Yönlü Rassal Etkili Model Sonuçları.....	171
Tablo 3.29. (3.5) Nolu Gelir Dağılımına Modeline İlişkin Düzeltilmiş İki Yönlü Rassal Etkili Model Sonuçları.....	172

TEŞEKKÜR

Çalışma hayatıma en uygun konuyu seçerek bakış açımı geliştiren ve tez yazımının her aşamasında katkılarını esirgemeyerek, her türlü desteği veren danışmanım Prof.Dr.Sevda YAPRAKLI'ya, hayli uzun süren doktora çalışmam ve tez yazım aşamasında manevi desteğini her zaman yanımda hissettiğim ve çalışmamı nihayetlendirmemdeki en büyük faktör olan değerli hocam Prof.Dr.Cevat GERNİ'ye, tez yazım aşamasında yapıcı eleştirilerinden dolayı Prof.Dr.Murat ASLAN'a, Ahmet KAPLAN'a ve Atatürk Üniversitesi İktisat Bölümü Öğretim Üyelerine teşekkürü borç bilirim.

Hayatımın her döneminde kararlarımı sorgulamadan kabul eden ve her zaman arkamda duran rahmetli babam Mustafa ASLAN'a ve fedakar annem Meliha ASLAN'a sevgi ve muhabbetlerimi sunuyorum.

Son olarak, bu çalışmayı yaparken vakitlerinden çaldığım, onlara ayırmam gereken zamanda çalışmamı tamamlamam sırasında bana destek olan Yaren'ime ve Elif'ime sevgilerimi sunuyorum.

Erzurum-2018

Ramazan ASLAN

GİRİŞ

Politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri büyüme-kalkınma literatürünün önemli tartışma konularından biridir. Konu ile ilgili çalışmalar, 1990'lı yıllardan itibaren yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Bunda, hemen hemen tüm dünya ülkelerinin politik ekonomiye ağırlık vermeleri ve ekonomik büyüklükte politik ekonominin stratejik rol oynaması etkili olmuştur.

Bir ülke ekonomisinin üretim faktörlerinde artış ve teknolojik gelişme ile ortaya çıkan gelir artışı olarak tanımlanan ekonomik büyüme oranlarının ülkeler arasında farklılık gösterdiği bilinen bir gerçektir. Ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler ve ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının nedenleri ile ilgili tartışmaların kökeni düşünce bazında klasik iktisada, uygulama kapsamında ise Sanayi Devrimi'ne dayanmaktadır. Ancak modern iktisadi büyüme sürecinin başladığı 1820'lerden günümüze kadar geçen sürede dünya ülkeleri arasındaki büyüme hızı farklılıkları artarak devam etmektedir.

1990'lı yıllara kadar büyüme literatüründe, fiziki sermaye, işgücü, doğal kaynak, beşeri sermaye, teknoloji gibi ekonomik faktörlere sahip olan ülkelerin fert başına hasıla düzeyinin o kadar yüksek olacağı kabul edilmiştir. Ancak, 1960'lı yıllarda dikkat çekmeye başlamasına rağmen söz konusu faktörlerin bazı ülkelerde neden yetersiz olduğu sorgulanmaya başlanmış, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin farklı boyutları ele alınmıştır. Ekonomik büyüme teorilerinde farklı boyutların ele alınmasının en önemli nedenleri arasında; geleneksel belirleyicilere yönelik ilginin azalması, GÜ'lerle ve GOÜ'ler arasında yakınsamanın gerçekleşmemesi ve teorik-ekonometrik gelişmeler gibi unsurların yer aldığı söylenebilir.

Yukarıda belirtilen gelişmeler doğrultusunda 1990'lı yılların ortalarından itibaren teorik ve uygulamalı çalışmalarda, geleneksel ekonomik faktörlerden, ekonomik performansı farklı yönde etkileyen unsurlara doğru bir kayma yaşanmıştır. Bu bağlamda diğer faktörler sabitken, politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme sürecindeki yeri ve önemi, hem akademisyenlerin hem de politika yapımcıların temel ilgi alanlarından biri haline gelmiştir. Büyüme teorisindeki gelişmeler doğrultusunda, konu ile ilgili olarak yapılan akademik çalışmalarda ulaşılan sonuçlar ekonomik büyümenin; politik istikrarsızlık (politik risk endeksi), yönetim/yönetişim kalitesi, kamu kesimi büyüklüğü,

beşeri sermaye düzeyi, gelir eşitsizliği ile ticari ve finansal dış açıklık gibi politik ekonomi göstergelerinden etkilendiğini göstermiştir.

Devletin ve piyasanın paralel varlığı ve karşılıklı etkileşimi politik ekonomiyi ortaya çıkarmaktadır. Ekonominin kuralları ile politikanın kurallarının belirlenmesi, iktisat ile politikanın karşılıklı etkileşimi ve devletin ekonomideki yerinin açıklanmasıyla ilgilenen politik ekonomi, ekonomiyi ilgilendiren yasal ve yapısal değişikliklerin siyasi karar mekanizması yoluyla yapılabileceğini ve her iki bilim dalının da birbirinden soyutlanamayacağını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda politik ekonomi göstergeleri hem doğrudan büyüme hem de büyümeyi etkileyen diğer faktörler üzerindeki etkileri sayesinde ekonomik açıdan anlamlı hale gelmektedir.

Teorik ve uygulamalı literatürdeki gelişmeler, politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini çok sayıda büyüme iktisatçısı için cazip bir araştırma konusu haline getirmiştir. Nitekim, son 15-20 yılda konu ile ilgili olarak çok sayıda teorik ve uygulamalı çalışma yapılmıştır. Teorik çalışmalarda politika ekonominin ekonomik büyümeye etkisi farklı açılardan ele alınmıştır. Uygulamalı çalışmalarda da kullanılan modeller, örnek büyüklükleri, araştırma dönemleri ve kullanılan veri seti özellikleri açısından farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Bu çalışmaların çoğunda, politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerinde önemli bir rol oynadığı hipotezine değişen ölçülerde uygulamalı destek sağlanmış ve ülkeler arası gelişmişlik farklılıklarının nedenleri konusunda önemli bulgular elde edilmiştir.

Politika ekonominin özellikle GOÜ'lerin ekonomik dönüşüm sürecindeki öneminden hareketle yapılan bu çalışmanın temel amacı, panel veri analizi yöntemine dayalı modeller çerçevesinde, politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini tespit etmektir. Söz konusu etkilerin tespit edilmesi için çalışmada, Dünya Bankası (World Bank-WB) tarafından fert başına gelire göre orta gelirli ülkeler olarak tasnif edilen, Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı GOÜ'ler ele alınmış ve veri mevcudiyetine göre 1995-2016 dönemine ait verilerden yararlanılmıştır. Bu amaçla tez çalışması üç ana bölümden oluşturulmuştur.

Politika ekonomi ve ekonomik büyümenin ele alındığı birinci bölümde, ilk olarak politik ekonomi ile ilgili kavramsal ve teorik bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler çerçevesinde politika ekonominin tanımı ve tarihi evrimi, politik ekonomiyi ortaya

çıkaran temel dinamikler, uluslararası politik ekonominin dinamikleri, politik ekonominin göstergeler ve politik ekonominin teorik alt yapısı gibi unsurlar açıklanmaktadır. Daha sonra kavramsal ve teorik çerçevede ele alınan ekonomik büyümenin tanımı, kapsamı ve teorik çerçevesi hakkında genel bilgiler verilmektedir. Bu bölümün son kısmında ise politik ekonominin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri; verimlilik artışı, yatırım fırsatları, istihdam olanakları ve siyasi ve ekonomik istikrar gibi unsurlar açısından ele alınmakta ve konu ile ilgili genel açıklamalar yapılmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde konu ile ilgili uygulamalı çalışmaları içeren kapsamlı bir literatür araştırması yapılmaktadır. 1990'lı yılların ortalarından günümüze kadar çok sayıda araştırmacı tarafından yapılan uygulamalı çalışmalar; amaç, yöntem, dönem ve veri seti gibi özellikleri açısından incelenmekte ve sonuçları itibarıyla karşılaştırılmaktadır. Daha sonra incelenen çalışmaların genel değerlendirilmesi yapılmakta ve bu çalışmanın uygulamalı yönelimi ile ilgili bazı sonuçlar çıkarılmaktadır.

İki kısımdan oluşan üçüncü bölümde ise, çalışmanın uygulaması yer almaktadır. Bu bölümde, politik ekonominin ekonomik büyüme açısından analizi kapsamında, ekonomik büyüme sürecinde politik ekonominin önemi ve rolü incelenmektedir. Bu amaçla birinci kısımda, politik ekonomiye ait göstergeler GÜ, GOÜ ve AGÜ'ler açısından tanımsal (descriptive) olarak incelenmektedir. Böylece ülkeler arasında büyüme farklılıkları yaratan temel politik ekonomi faktörleri belirlenmeye çalışılmaktadır.

İkinci kısımda ise, GOÜ'lerde politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ve bu etkilerin yönünün belirlenmesi amacıyla panel veri analizleri kullanılarak tahminlerde bulunmaktadır. Yapılan ekonometrik analizlerin sonuçları tablolar halinde gösterilerek sonuçlar değerlendirilmekte ve literatürde belirtilen sonuçlarla karşılaştırılmaktadır. Sonuç bölümünde ise politik ekonominin ekonomik büyümeye etkisi ile ilgili genel değerlendirilmeler yapılmakta ve politika önerilerinde bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİK EKONOMİ VE EKONOMİK BÜYÜME

Bu bölümde, ekonomik büyümeye yönelik ekonomi politikalarının oluşturulması ve reel-fınansal piyasalar arasında sürekli ve karşılıklı bir ilişki kurulması açısından büyük önem arz eden politik ekonomi ve ekonomik büyüme kapsamında, ilk olarak politik ekonomi ile ilgili kavramsal ve teorik bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler çerçevesinde politik ekonominin tanımı ve tarihi evrimi, politik ekonomiyi ortaya çıkaran temel dinamikler, uluslararası politik ekonominin dinamikleri, politik ekonominin göstergeler ve politik ekonominin teorik alt yapısı gibi unsurlar açıklanmaktadır. Daha sonra kavramsal ve teorik çerçevede ele alınan ekonomik büyümenin tanımı, kapsamı ve teorik çerçevesi hakkında genel bilgiler verilmektedir. Bu bölümün son kısmında ise politik ekonominin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri; verimlilik artışı, yatırım fırsatları, istihdam olanakları ve siyasi ve ekonomik istikrar gibi unsurlar açısından ele alınmakta ve konu ile ilgili genel açıklamalar yapılmaktadır.

1.1. POLİTİK EKONOMİNİN TANIMI VE TARİHİ EVRİMİ

İktisadi açıdan ekonomik sistem (kapitalist, sosyalist, karma) tercihi ve buna uygun kamu politikası (maliye, para vb.) uygulamaları ekonomik ve politik belirlemeleri ortaya çıkarmaktadır. Günümüz dünyasında politik ve ekonomik belirlemeler hem ulusal hem de uluslararası düzeyde karşılıklı bir etkileşim içerisinde bulunmaktadır. Bu durum ekonomi ile politika arasında kesin bir ayrımın yapılamamasına yol açmakta ve ortak bir payda kapsamında politik ekonomi ya da ekonomi politik kavramını gündeme getirmektedir.

Politik ekonomi kavramı, farklı bakış açılarına ve ele alındıkları alana göre farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. İktisadi anlamda Scott (2006) politik ekonomiyi, ekonomik faaliyetlerin politik temellerini ya da devletlerin ekonomi politikalarının ulusal ve uluslararası piyasalar üzerindeki etkilerini araştıran bir alan olarak tanımlamaktadır¹. Eaton vd. ise politik ekonomiyi, ekonomi politikalarının temel belirleyicisi olan politik faaliyetler ve uygulamalar ile ekonomi piyasaları arasındaki sürekli ve karşılıklı ilişkiye

¹ B. R. Scott, "The Political Economy of Capitalism". *Harvard Business School Journal*, 7(37), 2006, 1.

dayalı alan olarak tanımlamaktadır². Yapılan temel tanımlamalar, uygulamaya konulan kamu politikalarının ülkelerin ekonomik refah ve gelişme düzeylerinin temel belirleyicisi olduğunu ortaya koymaktadır³.

Kovalenko'ya göre, politik ekonomi kavramının 1615 yılında Montchrestien tarafından kullanıldığını ileri süren görüşler bulunmakla birlikte kavram, 1611 yılı itibariyle “egemen devletlerin vatandaşları karşısında yerine getirmeleri gereken birtakım yükümlülükleri bulunmaktadır” anlayışı doğrultusunda kullanılmaya başlanmıştır⁴. Ekonominin bir bilim dalı olarak ele alınmadığı bu dönemde, ekonomi ve politika ayırımına gidilmemiş ve devletlerin ekonomik alandaki belirlemelerinin tümü politik ekonomi olarak kabul edilmiştir⁵. Temellerini Marksist düşünceden alan bu anlayışa göre, politik belirlemelerin ardında mutlaka ekonomik bir arka plan bulunmaktadır⁶. Politik ekonomiyi ulusal düzeydeki ekonomik-politik belirlemelere dayandıran bu görüş, zaman içinde değişikliğe uğramış ve politik ekonomi, ulusal-uluslararası belirlemelerin temel dinamikleri arasında yer almaya başlamıştır⁷. Bu yönüyle politik ekonomi, ulusal-uluslararası ekonomi ve politika ile ilgili tüm konuları kapsayan disiplinlerarası bir alan haline gelmiştir⁸.

Politik ekonomi, ev idaresi anlamında kullanılan ekonomi kavramından devlet idaresine geçişi ifade etmektedir⁹. Bu bağlamda aile reisinin hanehalkının ihtiyaçlarının karşılanması için bütçesini optimal kullanmasından, devletin ve/veya devlet adamlarının tüm ülke vatandaşlarının temel istek ve ihtiyaçlarının karşılanması için devlet bütçesini

² K. Eaton, K. Kaiser, & P. Smoke, *The Political Economy of Decentralization Reforms: Implications for Aid Effectiveness*. Washington DC: The International Bank for Reconstruction and Development (The World Bank) Press, 2010, 1.

³ E. Kapucu, M. Aydın, İ. Şiriner, F. Morady, ve Ü. Çetin, *Politik İktisat ve Adam Smith*, Yön Yayıncılık, İstanbul 2010, 98

⁴ B. Kovalenko, “Methodological Features of Modern Institutional Economics”. *Russia Saint Petersburg University of Management and Economics Social and Natural Sciences Journal*. Volume: 3, 2011, 55

⁵ P. Poutvaara, & A. Wagener, “The Political Economy of Conscription”. *The Institute for the Study of Labor (IZA) Discussion Paper*, Discussion Paper No: 4429, 2009, 1

⁶ M. Neocleous, “The Political Economy of The Dead: Marx’s Vampires”. *History of Political Thought*, 24(4), Winter 2003, 669

⁷ Y. Benkler, “The Political Economy of Commons”, *European Journal for the Informatics Professional (UPGRADE)*, Volume: 4, Number: 3, 2003, 6

⁸ C. A. Carson, *Studies in Mutualist Political Economy*, Capital and Interest Press, Fayettevill 2004, 14

⁹ D.Stuckler, A. B. Feig, S. Basu, & M. McKee, “The Political Economy of Universal Health Coverage”, *Background Paper for the Global Symposium on Health Systems Research: 16 – 19 November 2010*, Switzerland: The German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (GTZ) Press, 2010, 18

idare etme konusundaki görev ve sorumluluklarına doğru bir geçiş ortaya çıkmıştır¹⁰. Söz konusu süreç, “Vatandaşların tüm ihtiyaçlarının karşılanması sadece devlet sorumluluğunda mı olmalıdır, yoksa vatandaşlar da kendi ihtiyaçlarının karşılanması noktasında belirli oranda sorumluluk taşımak durumunda mıdır?” şeklindeki bir sorunun tartışılmasına yol açmıştır¹¹. Soru ile ilgili tartışmalar günümüzde de devam etmekte ve ekonomik ve siyasi belirlemelerde bu soruya yönelik belirli bir oranın tespit edilip edilemeyeceğine karar verilmeye çalışılmaktadır. Bu doğrultuda “vatandaşların ihtiyaçları hangi oranda devlet tarafından karşılanmalıdır ve/veya vatandaşların hangi ihtiyaçları tamamen ve/veya kısmen devlet tarafından karşılanmalıdır” şeklinde bir ayırıma gidilmektedir.

Diğer taraftan politik ekonomi, ülkelerin dışa açılma düzeylerine ve küresel dünya ekonomisinden aldıkları paya göre belirlenmektedir¹². Uluslararası ekonomik-politik belirlemeler açısından bu durum, politik ekonominin ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre değişkenlik gösterdiğini ifade etmektedir. Dışa açık küçük ülkelerin politik ekonomi belirlemeleri, dışa açık büyük ülkelerin belirlemelerinin etkisi altında kalabilmektedir. Dolayısıyla bir ülkenin aldığı politik kararlar doğrultusunda şekillenen vergi sistemi, faiz oranları, gümrük tarifeleri vb. gibi ekonomik uygulamalar, sadece ilgili ülke için değil aynı zamanda tüm dünya için belirleyici olabilmektedir. Nitekim 1930-1950 yılları arasında ekonomik krize ve savaşa maruz kalan batılı kapitalist ülkelerin verdikleri ekonomik kararlar, küresel anlamda siyasi boyut kazanmış ve dünyadaki diğer ülkelerin devlet uygulamaları üzerine etkili olmuştur¹³.

1.1.1. Politik Ekonominin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi

1600'lü yıllarda gündeme gelen politik ekonomi kavramı, 1750'li yıllar itibariyle yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde politik ekonominin temel uğraşı alanı; yeni ortaya çıkan ulus-devletlerin üretim biçimleri, üretim araçları, emek-

¹⁰ D. Acemoğlu, & J. A. Robinson, “The Political Economy of the Kuznets Curve”. *Review of Development Economics*. Volume: 6, Number: 2, 2002, 185

¹¹ L. M. Bartels, “Economic Inequality and Political Representation”. *Princeton University Department of Politics and Woodrow Wilson School of Public and International Affairs*, August 2005, 3

¹² E. Aragonés, C. Bevia, H. Llavador, & Schofield., *The Political Economy of Democracy*, BBVE Foundation Press, Bilbao 2009, 31

¹³ S. Khagram, de P. Renzio, & A. Fung, *Overview and Synthesis: The Political Economy of Fiscal Transparency, Participation, and Accountability around the World*, Harvard University Global Political Economy at Occidental College for Financial and Administrative Support Project, Massachusetts 2012, 3

sermaye ilişkileri ve üretimin dağıtımı ve bölüşümü kapsamındaki belirlemeler ile tüm bu süreçlerin temelinde yer alan “devlet-kanun koyucu-hükümet” arasındaki ilişkiler olmuştur¹⁴. Ancak dönem itibariyle politik ekonomi bağımsız bir alan olarak görülmemiştir. Ekonomi ve politika ayrıştırılmış ve politik ekonomi mantık ve ahlaki felsefe bazında ele alınmıştır¹⁵. 1750’li yıllardan 1800’lü yılların başına kadar politik ekonomi kavramının sosyal, politik ve ekonomik boyutlarını incelemeye yönelik çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, bu çalışmalardan olumlu bir sonuç alınamamıştır.

1820-1840 yılları arasında David Ricardo tarafından yapılan çalışmalar ve 1847 yılında İngiliz Hükümeti’nin politik ekonomi ile örtüşen serbest ticaret düzenlemeleri sonrasında, politik ekonomi ile ilgili çalışmalar artmaya başlanmıştır¹⁶. Bununla birlikte Thomas Carlyle (1849) ve William Stanley Jevons (1860)’un, Ricardo’nun çalışmalarına yönelik eleştirileri sonucunda politik ekonomiye yönelik ilgi azalmıştır¹⁷. Politik ekonomiye yöneltelen eleştiriler, politik ekonominin temelindeki ekonomik kararların, eylemlerin ve serbest ticaret önlemlerinin yeniden gözden geçirilmesine yol açmıştır¹⁸.

19. yüzyıl (yy)’ın sonlarında Adam Smith ve Karl Marx’ın görüşleri doğrultusunda şekillenen literatürde, politika ile ekonominin birbirlerinden ayrı alanlar olarak ele alınmaması gerektiği savunulmuş olmasına rağmen, hem akademik çalışmalarda hem de ülke uygulamalarında net bir şekilde ekonomi ve politika ayrımı yapılmıştır. Politik belirlemeler, ekonomik belirlemelerin dışında bir alan olarak görülmeye başlanmış; aynı şekilde ekonomik belirlemelerde, salt ekonomi temelli işleyişleri kapsayacak şekilde düzenlenir hale gelmiştir. 20. yy boyunca hakim olan bu anlayış, iktisatçıların sadece ekonomik modeller üretmelerine, politikacıların/siyaset felsefecilerinin ise sadece siyasi kuramlar geliştirmelerine neden olmuştur. Böylece halkın/vatandaşların tamamıyla ekonomik yaşamın dışında tutulması süreci başlamış ve vatandaşlar için barış, adalet ve güvenlik gibi vatandaşlık haklarını gerçekleyen bir devlet anlayışının yeterli olacağı

¹⁴ G. B. Madison, “The Political Economy of Civil Society and Human Rights”, *Adam Smith’s Political Philosophy: Routledge Studies in Social and Political Thought*. Editör: Smith, C., Simultaneously Published, New York 2006, 152; Kapucu, 98

¹⁵ Madison, 152

¹⁶ Hodgson, 3; Roberts, 76.

¹⁷ P. Groenewegen, “Thomas Carlyle, “The Dismal Science”, and the Contemporary Political Economy of Slavery”. *History of Economics Review*, Volume: 34, Number: 6, 2010, 75; W. S. Jevons, *The Theory of Political Economy*. Sentry Press, New York 1905.

¹⁸ R., Ixon, *Carlyle, Malthus and Sismondi: The Origins of Carlyle’s Dismal View of Political Economy*, The University of Melbourne Department of Economics Research Paper, Melbourne 2006, 3

kabul edilmiştir. Halkın ve devletin tamamıyla ekonominin dışında tutulmasına dayanan ekonomi ile politikayı bağımsızlaştırma yaklaşımı¹⁹, politik ekonomiyi bir grubun ya da zümrenin çıkarlarına hizmet eden bir alan haline getirmiştir²⁰. Bu ayrım aynı zamanda liberalizmin ve bu temelde kapitalizmin dünya genelinde genel ve kurumsallaşmış bir ideoloji olarak kabul edilmesi anlayışını da beraberinde getirmiştir²¹.

Sanayi Devrimi'ni başlatan ülke olarak uzun bir dönem boyunca ekonomik ve dolayısıyla siyasi açıdan dünya genelinde hâkim ve belirleyici ülke pozisyonunda olan İngiltere²², I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte bu konumunu yitirmeye başlamıştır. Savaştan güçlenerek çıkan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ise, bu dönemde dünya siyasetini ve ekonomisini yönlendirme potansiyeline sahip değildir²³. 1929 Ekonomik Buhranı'ndan olumsuz yönde etkilenen ABD, 1930'lu yıllarda ekonomisini istikrara kavuşturabilmek için korumacı politikalar uygulamaya başlamış ve hatta bu yöndeki politikaların dünya genelinde kullanılmaya başlamasında belirleyicilik rolü üstlenmiştir. Korumacı politikalar, küresel işbirliği içerisinde hareket edilmesi olgusunun göz ardı edilmesine yol açmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ABD, uygulanan korumacı politikaların dünya ticaret ve üretim hacminde daralamaya yol açtığını fark etmiş ve korumacı yaklaşımların dışında hareket etmeye başlamıştır²⁴. Ticaretin serbestleşmesine ve gümrük tarifelerinde indirimle gidilmesine yönelik Karşılıklı Ticaret Anlaşmaları Yasası'nın ABD Büyük Kongresi tarafından kabul edilmesiyle, dünya genelinde birçok ülke ile karşılıklı ticaret anlaşmaları imzalanmaya başlanmıştır²⁵. Bu durum ülkeler arası ekonomik işbirliği ve koordinasyon çalışmalarını başlatmış ve ABD, İngiltere ve Fransa ile yakınlaşma içerisine girmiştir. Küresel anlamda yeni ekonomik ve siyasi düzenin oluşturulmasının ana aktörü pozisyonundaki ABD önderliğinde

¹⁹ G. Yalman, "Aydınlanmadan Günümüze Siyasal İktisat", *Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Konuşma Metni*, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2008, 2

²⁰ H. B. Örs, "Postmodern Dünyada İdeolojinin Dönüşümü", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 40, Mart Dönemi, 2009, 4

²¹ H. Çetin, "Liberalizmin Tarihsel Kökenleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1 – 2, 2009, 79-96

²² D. Uslu, "The Times Gazetesi'ne Göre Dünya Savaşı Sonunda Ermeni Mülteciler Meselesi", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, Ağustos Dönemi, 2013, 441-452

²³ S. Laçiner, "ABD – İngiltere: Özel Bir İlişki", *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Avrasya Dosyası: 2011*, İstanbul: 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Yayınları, 2011

²⁴ A. B. Hurmi, "Bush ve Obama Karşılaştırması Çerçevesinde Amerikan Dış Politika Analizi", *Alternatif Politika Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, Nisan Dönemi, 2010, 56-81

²⁵ S. Öz, Kriz ve Korumacılık: Tarih Tekerrür Edecek mi?, *Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) – Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu Çalışma Raporu Serisi*, Çalışma Raporu: 904, İstanbul: TÜSİAD – Koç Ortak Yayını, 2009, 17

gerçekleştirilen faaliyetler ve Bretton Woods Anlaşması'nın imzalanması ile birlikte ABD, yeni dünya düzeninin lideri olma konumuna ulaşmıştır²⁶. ABD liderliğindeki bu yeni düzen; Uluslararası Para Fonu (The International Monetary Fund-IMF), Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (The General Agreement on Tariffs and Trade-GATT) ve Dünya Bankası (The World Bank-WB) şeklindeki üç temel oluşum çerçevesinde şekillendirilmeye çalışılmıştır²⁷.

ABD'nin üstlendiği ya da üstlenmeye çalıştığı bu role karşın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) önderliğinde, sosyalist blok ekonomik işbirliği ve koordinasyon çalışmalarının yürütülebilmesi amacıyla Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (The Council for Mutual Economic Assistance-COMECON) kurulmuştur²⁸. II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan bu iki kutuplu sistem, uluslararası boyut taşıyan politik ekonomi anlayışının temelini oluşturmuştur. İki kutup arasındaki küresel güç olma yarışı neticesinde ABD, tüm dünyada komünizm karşısı bir anlayışın tesis edilmesini sağlamıştır²⁹. Böylece ABD, küresel anlamda sermaye, teknoloji ve bilgi ekonomisi açısından destekleyici ya da önder ülke olarak görülmeye başlanmıştır. Dünya genelinde tüm ülkelerin ekonomik büyümelerinin finanse edilmesi savıyla hareket eden ABD, dünya ülkelerine yönelik desteklerini ya doğrudan kendisi ya da WB aracılığı ile gerçekleştirmiştir. Bu durum politik ekonominin tarihsel kökenlerini içeren Pax Britannica³⁰ anlayışının yerini Pax Americana³¹ anlayışına bırakmasına neden olmuştur. Pax Americana anlayışı, liberal ekonomik sisteme dayalı politik ekonomiyi dünyada geçerli hale getirmiş ve küreselleşen ekonomik dinamikler bağlamında, bir yönüyle dünya ekonomisinde hasılanın artmasına ve dış ticaret hacminin genişlemesine olanak sağlamıştır.

²⁶ E. D. Karagöl, ve A. S. Bingöl, "Türkiye – IMF İlişkilerinde Yeni Dönem", *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Analiz Raporu*, Sayı: 67, Mayıs Dönemi, 2013, 11

²⁷ M. H. Özkaya, "IMF'nin Değişen Rolü: Bretton Woods'tan Günümüze", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2009, 102-117

²⁸ İ. Özsoy, "Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihî ve Evrensel Dersler", *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi*, Güz Dönemi, Sayı: 39, 2006, 163-194

²⁹ B. Ertem, "Türkiye – ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BAÜSBED)*, Cilt: 12, Sayı: 21, Haziran Dönemi, 2009, 377-397

³⁰ A. Şenkal ve Y. Bülbül, "Kalkınma İktisadı ve Sosyal Yapılar: Piyasa ve Sosyal Yapıların Çözünürlüğü", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı: 4, 2007, 91-116

³¹ U. Uzer, "21. Yüzyılda Tek Kutupluluk Tartışmaları", *Bilge Strateji Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 8, Bahar Dönemi, 2003, 69-93

1970’li yıllarda Bretton Woods Sistemi’nin çökmesi, küresel anlamda petrol krizinin yaşanması ve stagflasyonun gündeme gelmesi, ekonomik sorunların politize olmasını kaçınılmaz hale getirmiş ve ekonomik sistemler politik sistemler içerisinde yer almaya başlamıştır³². 1980’li yıllarda artan küreselleşme eğilimleri ile birlikte 1990’lı yıllardan günümüze kadar geçen sürede politik ekonominin, yeni üretim araçları, bilgi ekonomisi, sermaye akımları ile oluşan yatırım olanakları vb. kapsamında şekillenmeye-gelişmeye devam ettiğini söylemek mümkündür.

1.1.2. Politik Ekonomiye Ortaya Çıkaran Temel Dinamikler

Ekonomi-politika ayırımının yapılmadığı, ulusal-uluslararası boyut taşıyan politik ekonomi anlayışının gelişmesinde birçok faktörün etkisi olmuştur. Bu faktörlerin başında küreselleşme ve geleneksel ekonomi politikalarının başarısız olması yer almaktadır. Küreselleşmenin dünya ekonomisi üzerindeki en önemli etkisi, liberal ekonomik sistemi ve küresel siyasi güç olma olgusunu ön plana çıkarmasıdır. Geleneksel ekonomi politikalarının dünya ekonomisi üzerindeki en önemli etkisi ise, ülkeler arası büyüme-gelişme farklılıklarının giderilmesinde yeterince etkin olamamalarıdır. Bu iki temel faktörle birlikte politik ekonominin gelişmesini sağlayan diğer temel faktörler ise; adem-i merkeziyetçi yönetim, bilgi ekonomisi ve diğer dinamikler şeklindedir.

1.1.2.1. Küreselleşme

Son yıllarda üzerinde en fazla konuşulan kavramlardan biri olan küreselleşme, farklı disiplinler tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Ancak politik ekonomi açısından küreselleşmeyi; mal, hizmet, emek ve sermayenin küresel hareketliliğini, ekonomik bütünleşmesinin gerçekleşmesini, iletişim ve bilişim sistemleri ağlarının oluşmasını, ulus devletin gücünün azalmasını, küresel ve ortak sorunların farkına varılmasını ve küresel siyasi sistemlerin-kurumların oluşmasını ve işlevselleşmesini sağlayan süreç olarak tanımlamak mümkündür³³.

³² O. S. Akbay, *Küresel Finansal Krizin Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme*, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Metinleri, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Tekirdağ 2004.

³³ A. Çoban, “Küreselleşmeye Karşı Olmak: Olanaklar ve Sınırlılıklar”. *Praksis Dergisi*. Sayı: 7, Yaz Dönemi, 2011, 119

Politik ekonomi kapsamında ilk küreselleşme dalgası, 19. yy'da İngiltere'nin kendi çıkarlarına uygun olarak geliştirdiği dünya düzeni olarak bilinen Pax Britannica ile başlamıştır³⁴. Bu dalga, ülkeler arasında ticaretin serbestleşmesini ve İngiltere'nin önderliğinde liberal sisteme uygun politikaların geliştirilmesini sağlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasındaki ikinci küreselleşme dalgası, dünyadaki iki kutuplu dengeden (ABD-SSCB) tek kutuplu küresel güce doğru kayış ile ortaya çıkmıştır. ABD'nin dünya politik sistemi üzerinde daha etkin olduğu bu dönemde hem ticaret hem üretim küreselleşmiştir. SSCB'nin dağıldığı ve soğuk savaş döneminin sona erdiği yıllarda ortaya çıkan üçüncü küreselleşme dalgası, mali serbestleşme ile birlikte yaygınlık kazanmış ve liberal ekonominin etkinliğini ön plana çıkarmıştır. 1990'lı yıllardan günümüze kadar geçen sürede etkin olan üçüncü dalga, ABD'nin temsil ettiği tek süper güç ile bunun yanında Avrupa Birliği (AB), Rusya, Çin ve Japonya gibi ana güç merkezlerinden oluşan yeni bir uluslararası yapının oluşmasını sağlamıştır. Bu yapı, barış ve istikrar içerisinde, evrensel hedefler doğrultusunda ilerlenmesi için fırsat ve beklenti yaratırken; belirsizliklerden, yerel çatışmalardan, tarihsel, etnik ve ulusçu gerginliklerden, terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması gibi nedenlerden kaynaklanan istikrarsızlıkları, yeni risk ve tehditleri de beraberinde getirmiştir³⁵.

Tek kutuplu dünya olarak nitelendirilen yeni dünya düzeni, devlet ve toplum arasındaki uçurumun ortadan kaldırılmasına yönelik çabaların artmasına yol açmıştır. Böylece vatandaşların devlete ilişkin işleyişlerde daha fazla söz sahibi olabildikleri yönetim modeline dayalı yeni (modern) bir devlet anlayışının temelleri atılmıştır³⁶. Küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı modern devlet anlayışına göre, ülkeler kendi iç ve dış politikalarını belirleyebilme gücüne sahiptir ve uluslararası ilişkiler, karşılıklı olarak birbirlerini tanıma ve birbirlerinin iç işlerine karışmama esasına dayalıdır. Ancak küresel sistem içerisinde yer alan ülkelerin, devletlerin konumlarını ya da tavırlarını, bir

³⁴ K. Kadiroğulları, ve V. Arkin, "Küreselleşme Üzerine". *Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Dergisi*, Temmuz – Ağustos Dönemi, Yıl: 9, Sayı: 36, EGM Yayın Katalog No: 349, APK Dairesi Başkanlığı Yayın No: 219, 2003, 769

³⁵ E. Kongar, *Küresel Terör ve Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001, s:24

³⁶ S. Bayramoğlu, "Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim". *Praksis Dergisi*. Sayı: 7, Yaz Dönemi, 2002, 85

diğer devletin etkisi doğrultusunda belirlemelerini ifade eden bilardo topu etkisi altında oldukları görülmektedir³⁷.

1.1.2.2. Geleneksel Ekonomi Politikalarının Başarısızlığı

Sanayi Devrimi'nin bir anlamda doğal bir sonucu olarak kendisini ortaya koyan geleneksel ekonomi anlayışı³⁸, mikro ve makro açıdan optimal denge koşullarının sağlanmasını³⁹ ve denge durumuna yönelik istikrarın sürdürülebilmesine ve gerekli görülen durumlarda değişikliğe gidilmesine bağlı bir süreçtir⁴⁰.

Neo-liberal ve Keynesyen politikaları kapsayan geleneksel ekonomi politikaları, tam ve/veya kısmi ekonomik dengelerin sağlanması ile büyümede ve büyüme hızında denge sağlandığı varsayımı üzerine inşa edilmişlerdir⁴¹. Klasik ve Neo-klasik politikalar, Tam Rekabetçi Piyasa Modeli'ni ve bu kapsamda uygulamaya konulan ekonomi politikalarını temel almaktadır⁴². Buna göre tek fiyat kanunu kapsamında ekonomik denge kendiliğinden sağlanacaktır. Kamu müdahalesi piyasaların doğal işleyişlerini bozacağı için devlet tarafından belirlenmiş olan ekonomi politikalarına hiçbir zaman gerek duyulmayacaktır. Kısa dönemli ve makro ekonomik dengeye yönelik Keynesyen iktisat anlayışı, tam istihdamın ya da konu ile ilgili denge durumunun sağlanabilmesi için, devlet politikalarının belirlenmesine ve bu politikaların uygulamaya konulmasına ihtiyaç duyulduğunu ileri sürmüştür⁴³. Ancak devletin ve devlet tarafından belirlenmiş olan ekonomi politikalarının ekonomi içerisinde yer alması kısmen gerçekleşebilmiştir. Çünkü Klasik ve Neo Klasik iktisatçıların “ekonomide politikasızlık politikası uygulanmalıdır” şeklindeki görüşleri literatürde genel kabul görmüştür⁴⁴.

³⁷ P. Hirst, ve G. Thompson, “Küreselleşme ve Milli Devletin Geleceği”. Çeviren: Can, A. S., *Türkiye ve Siyaset Dergisi*. Milliyetçilik ve Küreselleşme Özel Sayısı, Sayı: 5, Kasım – Aralık Dönemi, 2001, 127

³⁸ H. A. Simon, “A Formal Theory of the Employment Relationship”, *Econometrica Journal*, Volume: 19, Number: 3, July 2009, 295

³⁹ A. E. Roth, “The Economist as Engineer: Game Theory, Experimentation and Computation as Tools For Design Economics”, *Econometrica Journal*, Volume: 70, Number: 4, July 2002, 1347

⁴⁰ R. F. Harrod, “Mr. Keynes and Traditional Theory”, *Econometrica Journal*, Volume: 5, Number: 1, January 2000, 77

⁴¹ J. M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, The University of Adelaide Press, Adelaide 1935.

⁴² Hertog, J., “Review of Economic Theories of Regulation”, Utrecht School of Economics Tjalling C. Koopmans Research Institute Discussion Paper Series, Discussion Paper Series: 10 – 18, 2010

⁴³ Lo, 2007

⁴⁴ Moudud, “Harrod Versus Thirlwall: A Reassessment of Export – Led Growth”, *Sarah Lawrence College Department of Economics and The Jerome Levy Economics Institute of Bard College Working*

Genel olarak piyasaların sürükleyici rolüne bağlı olarak hareket eden geleneksel ekonomi politikaları, ekonomik dengelerin sağlanmasını ve ülkeler arası büyüme-gelişme farklılıklarının giderilmesini sağlayamamıştır. Bunun gibi dış etkilerin tamamen devre dışı bırakıldığı uygulamaların bulunması, ekonomik ilişkilerin sürekli bir rasyonel işleyiş içerisinde devam etmemesi, tam rekabet koşullarının sağlanamaması ve geleneksel politikaların sadece maddi değerleri dikkate alması gibi unsurlar etkili olmuştur⁴⁵.

Geleneksel politikaların başarısızlığı, gerçek rekabet ve piyasa koşullarını ön plana çıkaran sürdürülebilir ekonomi politika arayışlarına neden olmuştur⁴⁶. Bu arayış kapsamında, politik ekonomi bağlamındaki ekonomi politikalarının yer aldığı Etkin Rekabet Modeli ortaya çıkmıştır⁴⁷. Bu yaklaşımda maliye politikalarının özellikle rekabet ve para politikaları bağlamında belirlenmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Geleneksel politikaların eksiklerini gidermeye yönelik bu yaklaşım, devletin ve devlet tarafından belirlenmiş ve uygulamaya konulmuş olan ekonomi politikalarının ülkeler arası refah farklılıklarını giderebileceğini ortaya koymuştur.

1.1.2.3. Âdem-i Merkeziyetçi Yönetim

Geleneksel ekonomi anlayışının başarısızlığı, bu anlayışın temelinde yer alan yukarıdan aşağıya karar alma mekanizmasının sorgulanmasına yol açmıştır. Bu durum ekonomik büyüme-gelişmeyi yerel unsurlardan başlatan ademi-merkeziyetçi politikaların uygulanmaya başlanmasını sağlamıştır. Ademi-merkeziyetçi yönetim, merkezi yönetimin görev ve işlevlerinin kısmen yerel yönetimlere, taşra teşkilatlarına ve/veya yerinden

---

Papers, Working Paper No: 316. Sarah Lawrence College Department of Economics Press, New York 2000.

⁴⁵ S. A. Drakopoulos, "Keynes' Economic Thought and the Theory of Consumer Behaviour". *Scottish Journal of Political Economy*. Volume: 19, Number: 3, August, 1992, 321; M. Olivares, *Expectation and Uncertainty in the Keynesian Theory*, Technical University of Lisbon School of Economics and Management Department of Economics Working Papers, Technical University of Lisbon School of Economics and Management Department of Economics Press, Lisbon 2009; H. L. C. Hazersloot, *Traditional Industrial Economics and Purchasing: A Theoretical Application of the SCP – Paradigm on Decision Points in Purchasing*, University of Twente Faculty of Management and Governance. Enschede: Bachelor Thesis Conference: November 7th S. ?; Hazersloot, H. L. C., 2013, S. ?

⁴⁶ Paul M. Romer, "The Origins of Endogenous Growth" [Endojen Büyümenin Kökeni], *The Journal of Economic Perspectives*, Vol: 8, No: 1, (Winter, 1994), pp. 3-22, 1994, 3.

⁴⁷ C. Çiçekçi, H. Torun, *Innovation: Is the Engine for The Economic Growth?*, Ege University The Faculty of Economics and Administrative Sciences Phd Thesis, İzmir 2007.

yönetim birimlerine aktarılmasını ve/veya belirli faaliyet alanlarında merkezi hükümetten belirli bir ölçüde özerkliğin sağlanmasını ifade etmektedir⁴⁸.

Politik ekonomi açısından bu yönetim şekli adem-i merkeziyetçi devlet anlayışının gelişmesini sağlamıştır. Adem-i merkeziyetçi devlet, genel olarak bütün ülke vatandaşlarını kapsayan ve bu yönüyle de bütünlük arz eden/merkezi hükümet tarafından idare edilmesi ve yerine getirilmesi gereken işleyişlerin haricinde kalan hizmetlerin, merkezi hükümetin tüzel kişiliği ve hiyerarşisi dışında yer alan kamu tüzel kişileri, yerel yönetimler/mahalli idareler ya da federe yönetim birimleri, meslek kuruluşları vb. sivil toplum örgütleri tarafından yerine getirilmesini öngören bir devlet örgütlenmesi şeklidir⁴⁹. 21. yy'ın yönetim/yönetişim uygulamaları çerçevesinde değerlendirilen bu devlet anlayışı, devletin merkeziyetçi yapısı karşısında vatandaştan uzaklaşılmasının önüne geçilebilmesini ve bu anlamda da vatandaşa daha yakın demokratik bir devlet modelinin mümkün kılınabilmesini öngörmektedir⁵⁰. Bu bağlamda ülke/bölge ekonomisi ile belirlemelerde kamusal hizmetlerin yönetim ilkeleri, vatandaşların kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulmakta ve vatandaşlar bu yöndeki yürütme işlevlerinde görev alabilmektedirler⁵¹. Bu temelde bir işleyişe sahip olunması ise bürokratik hantallığın ya da devlet işleyişlerine hâkim olan kırtasiyeciliğin önüne geçilebilmesini sağlamaktadır⁵².

⁴⁸ S. Güleç, "Merkezi Devlet ve Âdem – i Merkezi Devlet". *Yerel Siyaset Dergisi*, Sayı: 10, 2008, 49

⁴⁹ M. Lamba, "Osmanlı'dan Günümüze Türk Kamu Yönetiminde Merkeziyetçilik – Âdem – i Merkeziyetçilik Üzerine Bir İnceleme". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2010, 136; E. Kaya, "Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma", *Yerel Yönetimler Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri*. Editör: Elma, F., Azerbaycan Belediyelerinin Dünü, Bugünü, Yarını Uluslararası Sempozyum Bildirileri: 12 Aralık 2002 ve Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri Uluslararası Konferans Materyalleri: 9-10 Nisan 2003, Qafqaz Üniversitesi Azerbaycan Belediyecilik Araştırmaları Merkezi Yayınları, Bakü 2004

⁵⁰ Ç. Sezer, ve T. Vural, "Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Devletin Değişen Rolü ve Merkezi Yönetim ile Yerel Yönetimler Arasında Yetki ve Görev Paylaşımı", *Maliye Dergisi*, Sayı: 159, Temmuz – Aralık Dönemi, 2010, 209

⁵¹ E. Acartürk, ve H. Öztürk, "Yerel Özerklik ve Demokrasi İlişkisi", *Yerel Yönetimler Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri*. Editör: F. Elma, Azerbaycan Belediyelerinin Dünü, Bugünü, Yarını Uluslararası Sempozyum Bildirileri: 12 Aralık 2002 ve Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri Uluslararası Konferans Materyalleri: 10 Nisan 2003. Qafqaz Üniversitesi Azerbaycan Belediyecilik Araştırmaları Merkezi Yayınları, Bakü 2004, 111

⁵² H. Altıntaş, ve M. Marin, "Küreselleşen Yerellik: Kavramsal Bir Yaklaşım", *Yerel Yönetimler Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri*. Editör: Elma, F., Azerbaycan Belediyelerinin Dünü, Bugünü, Yarını Uluslararası Sempozyum Bildirileri: 12 Aralık 2002 ve Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri Uluslararası Konferans Materyalleri: 9-10 Nisan 2003. Qafqaz Üniversitesi Azerbaycan Belediyecilik Araştırmaları Merkezi Yayınları, Bakü 2004, 171

Adem-i merkeziyetçi devlet anlayışı doğrultusunda faaliyet gösteren ülkelerde uygulanan politik ekonomi belirlemeleri, devlet ya da merkezi yönetimin vatandaşlar tarafından desteklenmesine, yerel/ulusal farklılıkları gözeten uygulamaların yer aldığı yönetim anlayışının gelişmesine, demokratikleşmenin gereklerinin yerine getirilmesine ve bir bütün olarak ülke ekonomisinin kalkınmasına katkıda bulunabilecektir. Bununla birlikte Aliyev (2002)'e göre adem-i merkeziyetçi devlet anlayışı; partizanlık, ülke bütünlüğünün ve milli birliğin sarsılması, yerel yönetimlerin yeterli kaynağa ulaşamamaları ve mali denetimin güçleşmesi gibi sorunlara yol açabileceği gerekçesi ile eleştirilere maruz kalmaktadır ⁵³. Söz konusu eleştirilere rağmen adem-i merkeziyetçi devlet anlayışı, günümüz itibarıyla demokratikleşmenin temel ölçütlerinden biri olarak görülmekte ve vatandaşların yönetim sürecine direkt katılımlarına olanak sağlayarak merkezi yönetim anlayışının beraberinde getirdiği birçok sakıncanın bertaraf edilmesini mümkün kılabilmektedir.

1.1.2.4. Bilgi Ekonomisi

Politik ekonomi anlayışının gelişmesine katkı sağlayan en önemli faktörlerden biri bilgi ekonomisidir. Bilgi ekonomisi, firmaların, örgütlerin ve toplulukların ürettikleri bilgi ve iletişim teknolojilerini yaydıkları ve yeni bir toplum yapısının oluşmasını sağladıkları ekonomik yapılanma şeklindedir. Bilgi ekonomisi ile ortaya çıkan bilgi toplumunun üretim sürecini belirleyen temel etmen bilgidir ⁵⁴. Bu anlayış kapsamındaki bilgi üretimi ve yayılması politik ekonomi açısından son derece önemlidir. Buna göre bir ülkedeki yöneticilerin kendilerini değişime adapte etmeleri; bireyden topluma, üretimden tüketime, ekonomiden politikaya kadar her alanda bilgiye yatırım yapma, ekonomik değeri olan bilgiyi ulusal çıkarlar doğrultusunda kullanma, beşeri sermaye birikimini artırma ve bu nitelikli bireyleri fiziki sermaye ile donatarak ekonomik ve politik yönetim sürecine dahil etme gibi unsurlara bağlıdır ⁵⁵.

⁵³ A. Aliyev, "Azerbaycan'da Desantralizasyon Düşüncesi ve Politikası". *Yerel Yönetimler Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri*. Editör: Elma, F., Azerbaycan Belediyelerinin Dünyü, Bugünü, Yarını Uluslararası Sempozyum Bildirileri: 12 Aralık 2002 ve Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri Uluslararası Konferans Materyalleri: 9-10 Nisan 2003, Qafqaz Üniversitesi Azerbaycan Belediyecilik Araştırmaları Merkezi Yayınları, Bakü 2004, 139

⁵⁴ A. Özsağır, *Bilgi Ekonomisi: Tanımlar, Uygulamalar, Örnekler*. Ankara: Seçkin Kitabevi, 2013, 26

⁵⁵ A. E. Akgün, H. Keskin, ve A. Günsel, "Bilgi Ekonomisi Kapsamında Teknoloji Transferinin Bilgi Transferine Dönüşümüne Dair Bir Literatür Taraması", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, Nisan Dönemi, 2005, 232; Tuncer, 189; C. Yanıklar, "Beyaz Yakalı Orta

Sanayi ekonomisinden bilgi ekonomisine geçiş, adem-i merkeziyetçi yönetim anlayışı temelinde ortaya konulan yukarıdan aşağıya hiyerarşik örgütlenmelerden uzak yarı otonom bilgi temelli organizasyonların oluşmasını teşvik etmiştir⁵⁶. Politik ekonomi kapsamında oluşan bu yapı, uzun dönemde ekonomik büyümenin sürdürülebilir olmasına olanak sağlamaktadır. Fiziksel güce dayalı üretimden beyin gücüne dayalı üretime geçişle istihdam ve iş olanaklarının artması ve nitelikli bireylerin yönetim işlevini yürütmesi⁵⁷, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ticari ve finansal açıdan coğrafi sınırları ortadan kaldırması ve bilginin transfer edilebilmesi⁵⁸, bilgiye dayalı yeni bir küresel-ekonomik işleyiş şeklinin oluşması ve küresel rekabetin artması⁵⁹ vb. gelişmeler sonucunda hem ekonomik büyüme imkanları artmış hem de ekonomik ve politik belirlemeler birbirleri ile daha ilişkili hale gelmiştir.

1.1.2.5. Diğer Dinamikler

Politik ekonominin gelişmesinde etkili olan en önemli (diğer) dinamikler arasında, küresel güvenlik yapısının oluşması, uluslararası politikaların belirlenmesi ve uygulanması, teknolojinin kontrolü ve fikri mülkiyet haklarının gelişmesi yer almaktadır.

Ulus devletlerin, uluslararası şirketlerin ve konu ile ilgili çalışmalarda bulunan diğer ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların uluslararası alanda faaliyet göstermeleri küresel güvenliğin sağlanmasına bağlı bir olgudur⁶⁰. Çünkü güvenlik şartlarının olması gerektiği gibi sağlanamadığı ya da uygulanamadığı ülkelerde, ekonomik faaliyetlerin de gereği gibi yerine getirilmesi mümkün olamamakta ve bu

---

Sınıfın Toplumsal Ağları Üzerine Bir Çözümleme". *Türkiye Sosyoloji Derneği Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2, Güz Dönemi, 2011, 152-183; P. Fleissner, "The Commodification of Knowledge in the Global Information Society". *Commodification, Information, Value and Profit*. Vienna University of Technology Institute of Design and Technology Assessment. *Poiesis & Praxis: International Journal of Technology Assessment and Ethics of Science*, Paper: 1615-6617, Volume: 4, Number: 1, March 2006, 3

⁵⁶ A. Tuncer, "Merkeziyetçiliğin Merkezinde Âdem – i Merkezileşme: Fransa'da Bölgesel Politikaların Gelişmesi", *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 2013, 185 – 203

⁵⁷ S. Yıldırım, "Bilgi Ekonomisi ve Bilgi Ekonomisinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2012, s:112

⁵⁸ Y. Işık, *Küresel Sorunların Çözümünde Bilgi Ekonomisinin Açtığı Perspektifler*, İstanbul Kalite Kongresi Bildirileri: 14 Kasım 2007: İstanbul: KAL–DER (Türkiye Kalite Derneği) Yayınları, 2007,s.3.

⁵⁹ Y. Pustu, "Küreselleşme Sürecinde Kent: Antik Site'den Dünya Kentine. *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 60, 2010, 130

⁶⁰ M. Aksu, ve F. Turhan, "Yeni Tehditler, Güvenliğin Genişleme Boyutları ve İnsani Güvenlik". *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2012, 73

lkeler her yönüyle dışa bağımlı hale gelmektedirler⁶¹. Küresel güvenlik, Soğuk Savaş Dönemi'nde söz konusu olan ve belirli bir coğrafya kapsamında yaşayan vatandaşların hem iç hem de dış etkilerden/saldırılarından korunmasını saėlamak⁶² olarak ifade edilen ulusal güvenlik anlayışından farklı bir anlam ifade etmektedir⁶³. Temel konusu devletin/devletlerin varlıklarını devam ettirmelerini sağlamak olan küresel güvenlik anlayıřı⁶⁴, ülkeler arası farklılaşmalara dayanan çatışmaların ve gerilimlerin uluslarüstü boyutta bertaraf edilmesini kapsamaktadır.

Ülkelerin uluslararası sorunlarla mücadele edebilmesine olanak sağlayan küresel güvenlik olgusu, politik ekonomi temelli belirlemelerde bulunulmasını ve bu belirlemelerin uygulamaya konulmasını gerekli hale getirmiştir. Günümüzde devletler, refah politikalarının yanı sıra güvenlik sağlamaya yönelik ekonomik-politik temelli belirlemelerde bulunmayı önemsemekte ve güvenlik sorunlarının etkin devlet politikaları ile çözümlenebilmesi için devlet merkezli güvenlik planlamasında bulunmaktadır.

Küresel güvenlik temelli politika uygulamaları ile gündeme gelen uluslararası politikalar, özellikle insan hakları (ifade özgürlüğü, optimal yaşam ve çalışma koşulları vb.) temelinde küresel geçerliliği olan politikaları daha dikkat çekici hale getirmiştir. Uluslararası anlamda insan haklarının gözetilmesine yönelik politikalar belirlenmesi ve bu politikaların uygulamaya konulması, uluslararası birtakım kuruluşlar koordinasyonunda gerçekleştirilmeye bařlanmıřtır⁶⁵. Özde politik temelli belirlemeler olarak düşünülse de belirtilen bu uluslararası politikalar, ülkelerin ekonomi politikaları ile desteklenmeleri gereken politikalar olmak bakımından, politik ekonomi kapsamındaki uygulamaların da önem kazanmasını beraberinde getirmiştir.

Bilgi ekonomisine geçiş, teknolojinin de artık kontrol edilmesi gereken bir yapı olarak ele alınmasını ve bu bağlamda fikri mülkiyet haklarının korunabilmesi açısından

⁶¹ İ. Erdoğan, "Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı". *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, 2013, 267-268

⁶² E. Balta-Paker, *Küresel Güvenlik Kompleksi: Uluslararası Siyaset ve Güvenlik*, İletışim Yayınevi, Ankara 2012, 41

⁶³ Erdoğan, 268

⁶⁴ Erdoğan, 268

⁶⁵ Y. Edis-şahin, "Küreselleşme ve İnsan Hakları". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, 2009, 177; . Köse, "Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü". *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 49, 2009, 4

konu ile ilgili birtakım politikalar belirlenmesi gerekliliğini beraberinde getirmiştir⁶⁶. Bu çerçevede teknolojiye ya da teknolojik gelişmeler kapsamında ortaya konulan teknolojik ürünler/değerlerden maksimum fayda sağlanması ve başkalarının hakkını gasp etmeden teknolojik ürünlerin kullanımının yaygınlaştırılması önemli hale gelmiştir⁶⁷. Bu bağlamda ülkeler küresel politik ekonomi kapsamı belirlemelerde bulunmaya ve hızlı bilgi iletiminin kontrol edilmesi amacıyla, fikri mülkiyet hakları (patentler, telif hakları, markalar ve/veya marka imajları vb.) kapsamındaki küresel politikaları uygulamaya başlamışlardır.

1.1.3. Uluslararası Politik Ekonominin Dinamikleri

Küreselleşme ve bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişme ile dünya ekonomisinde yerini sağlamlaştıran liberal ekonomik sistem, politik ekonominin uluslararası boyutta da ele alınmasını gerekli hale getirmiştir. Uluslararası Politik Ekonomi (UPE), artan uluslararası rekabet karşısında ülkelerin ekonomi politikalarını diğer ülkelere ve/veya ekonomik birliklere göre ayarlamaları sürecini açıklamaktadır. Ulusal ve uluslararası piyasa sistemi her ne kadar kendi dinamiklerini belirler durumda olsalar da, geleceğe yönelik devinimlerinin yönü büyük ölçüde birbirleri ile olan karşılıklı ilişkilerine bağlıdır. Bu ilişki aynı zamanda toplumsal yapıyı çözmekte, siyasi ilişkilerde belirleyici rol oynamakta ve teknolojik gelişim sürecine de olumlu yönde etki etmektedir.

UPE'yi ortaya çıkaran gelişmeler dikkate alınarak ortaya atılan teoriler, ulus-devlet kavramından küresel ekonomik düzene geçiş sürecini açıklamaktadırlar. Bu teorilerin başlıcaları; ikili iktisadi yapı, modern dünya sistemi ve hegemonik istikrar teorileridir. İkili İktisadi Yapı Teorisi, ulusal ya da uluslararası ekonomileri iki sektör (verimliliğe ulaşmış modern sektör ve geri kalmış geleneksel sektör) bazında ele almaktadır. Buna göre ulusal piyasaların gelişmesi, refah maksimizasyonu ve verimliliğin artmasına yönelik uluslararası talebi karşılama düzeyine bağlıdır⁶⁸. Kurumların ve piyasaların küresel uyumlaştırılması, ekonomik güçlerin daha

⁶⁶ H. Pınar, *Uluslararası Rekabette Fikri Mülkiyet Haklarının Önemi ve Türkiye*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2004

⁶⁷ M. Sağsan, "Sanal Âlemde Hak Arayışları: İnternet'te Telif Hakkı Sorununun Boyutlarına Kısa Bir Bakış". ÜNAK Genel Konferansı: 10-12 Ekim 2002, Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları, Samsun 2002, 3

⁶⁸ <http://intpoleconomics.wordpress.com/2013/05/04/bolum-3-uluslararasi-ekonomi-politigin-dinamikleri/> alıntılanma tarihi (01.04.2014)

maksimum ekonomik verimliliklere ve küresel karşılıklı bağımlılığa doğru mutlak deviniminin sonucudur. Serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi ile gittikçe artan sayıda toplum, piyasa modeline ve ekonomik örgütlenmeye uyum sağlamış ve modern sektör gelenekselin yerini almıştır⁶⁹. Bu sürecin en etkin bileşenleri olan teknolojik gelişme, ekonomik hayatın monotonluğu, şehirlerin gelişmesi ve kitle iletişim-ulaşım olanaklarının artması maliyetleri minimize ederek ekonomik bağımlılığın artmasını kolaylaştırmıştır.

Modern Dünya Sistemi Teorisi, ulusal ve uluslararası piyasalar arasındaki ilişkiyi, uluslararası hiyerarşi ve ulus-devletler ile iktisadi sınıfların varlığına dayandırarak açıklamaktadır. Bu teoriye göre uluslararası ekonomik sistem, ülkeler arasında primitif toplumlar yaratarak merkez ve çevre şeklinde uluslararası hiyerarşik bir yapı oluşturmaktadır. Merkezde yer alan gelişmişler sermaye birikimi yapmakta, merkezin refahının kaynağı olan çevredekiler ise geri kalmışlık üretmektedirler⁷⁰. Resmi olmamakla birlikte, hiyerarşi büyükten küçüğe doğru sıralanırsa; merkez, yarı çevre ve çevre şeklinde ele alınabilmektedir. Gelişmişlik düzeylerine göre GÜ'ler merkezi, GOÜ'ler yarı çevreyi ve AGÜ'ler ise çevreyi oluşturmaktadırlar. Çevre ülke, merkez ülkeye hammadde sağlarken, merkez ülke ise bu hammaddeyi ileri teknoloji ile işleyerek çevre ülke de dahil olmak üzere uluslararası pazarda satışa sunmaktadır. Yarı çevre ülke ise bazı hammaddeleri kendi bünyesi içerisinde işleyebilirken, ileri teknoloji gerektiren bazı mamullerinin hammaddelerini, kendisinin üretme kapasitesi olmadığı merkez ülkeye satmakta ve işlenmiş halde merkez ülkeden satın almaktadır. Bu durum yarı çevrenin merkeze yaklaşmasını sağlamaktadır.

Hegemonik İstikrar Teorisi, ulusal ve uluslararası piyasalar arasındaki ilişkiyi, bir ülkenin serbest dünya ekonomisi koşulları altında hegemon/başat güç olmasına göre açıklamaktadır. Bu teoriye göre, liberal piyasa sistemindeki en önemli üç temel; liberal ideoloji, ortak çıkar ve hegemon olma'dır. Tek ülkenin dünya egemenliğini gerektiren hegemonik güç yapıları, kuralları göreceli olarak kesinlik arz eden uluslararası yapıların gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Hegemon gücün zayıflaması, serbest ekonomik düzenin de güç kaybetmesine neden olmaktadır. Bu teoriye göre küresel sistemde

⁶⁹ <http://intpoleconomics.wordpress.com/2013/05/04/bolum-3-uluslararasi-ekonomi-politigin-dinamikleri/> alıntılanma tarihi (01.04.2014)

⁷⁰ <http://intpoleconomics.wordpress.com/2013/05/04/bolum-3-uluslararasi-ekonomi-politigin-dinamikleri/> alıntılanma tarihi (01.04.2014)

varlığını liberalizme adayan ve diğer ülkelerle işbirliği yapan bir hegemon gücün varlığı tartışılmaz bir gerekliliktir. Bu sistemde devletler hegemon güce konumundan dolayı saygı göstermektedirler. Eğer hegemon güç yetkilerini sadece kendi çıkarlarını gözetmek için kullanırsa şüphesiz otoritesi de aynı doğrultuda zayıflayacaktır.

1.1.4. Politik Ekonominin Göstergeleri

Politik ekonomi, bir ülkenin ekonomik ve politik yapısının yanı sıra sosyal ve kültürel yapısında da değişime neden olmaktadır. Ekonomik faaliyetleri belirleyen ve oluşturan politik ekonomi göstergelerindeki istikrarlılık, gelişmenin devamlılığının gerçekleştirilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Ekonomik bir oluşumun içerisinde politik istikrarın sağlanması, bir toplumun geleceğe yönelik politikalarına ve bu doğrultuda uzun süreli ve kalıcı ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesine imkan tanımaktadır. Küreselleşme ve bilgi ekonomisi sürecinin etkisi ile ortaya çıkan yoğun rekabet ortamı, çok boyutlu bir kavram olan politik ekonominin ölçülmesini, takip ve karşılaştırılmasını son derece önemli hale getirmiştir. Politik ekonomi ile ilgili genel kabul görmüş bir ölçüm yöntemi ihtiyacına rağmen, her ülkenin kendine has özellikleri, gündem koşulları, çevresel faktörlerin ve uluslararası konjonktürün getirdiği yaptırımlar ve değişiklikler dolayısıyla ölçüm standartlaştırma imkanı oldukça düşüktür⁷¹. Bununla birlikte politik ekonominin ölçülmesine yardımcı olan birçok gösterge bulunmaktadır. Konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre, ülkeler arasında büyüme farklılıkları yaratan temel politik ekonomi göstergeleri; politik istikrarsızlık (politik risk endeksi), yönetim/yönetişim kalitesi, kamu kesimi büyüklüğü, beşeri sermaye düzeyi, gelir eşitsizliği ve ticari ve finansal dışa açıklıktır.

1.1.4.1. Politik İstikrarsızlık (Politik Risk Endeksi)

Literatürde politik istikrarsızlık kavramı ile ilgili genel kabul gören bir tanım bulunmamaktadır. Ancak ekonomik açıdan politik istikrarsızlık, mevcut anayasal sistemi değiştirmeye zorlama (politik şiddet) ya da anayasal düzen içindeki hükümetlerin değişim hızının yüksek olması nedeniyle ekonomide belirsizlik yaratan bir süreç olarak tanımlanabilmektedir. Bir ülkenin sınır ötesi sorumluluklarını kısmen veya

⁷¹ Ceyhan Haydaroğlu; İbrahim Bakırtaş; Cüneyt Koyuncu, "Oylama Gücü ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki", *Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Eskişehir 2013, 296

tamamen zamanında yerine getirememesine neden olan politik istikrarsızlık sonucunda ortaya çıkan politik rejim değişiklikleri, ekonomik rejim değişikliği ihtimalini doğurmaktadır⁷².

Küresel dünya ekonomisi içinde yer alan bir ülkedeki politik istikrarsızlık, bu ülkenin ekonomi politikalarına ilişkin belirsizlik ortamı yaratarak, yatırımlardan beklenen getirinin azalmasına⁷³, yatırımların ertelenmesine⁷⁴, ulusal fiziki ve finansal sermayenin ülke dışına çıkmasına ve yabancı sermayenin ülkeye gelmemesine⁷⁵ yol açmaktadır. Bu durum özellikle tasarruf ve döviz sıkıntısı yaşayan dışa bağımlı GOÜ'lerde, kaynakların verimsiz şekilde kullanılmasına ve maliyetlerin yükselmesine neden olmakta ve ekonomik büyüme hızını yavaşlatmaktadır.

Politik istikrarsızlık düzeyinin belirlenmesinde kullanılan standart bir ölçüm bulunmamakla birlikte, bir ülkenin politik durumu birçok makro değişken kapsamında ölçülebilmektedir. Bu bağlamda uluslararası düzeyde karşılaştırılabilir politik risk endeksleri oluşturulabilmektedir. Yukarıda yapılan politik istikrarsızlık tanımı doğrultusunda politik risk endeksi; politik şiddete ve hükümet değişikliklerine neden olan faktörlere göre belirlenebilmektedir⁷⁶. Bu kapsamda politik risk göstergeleri; politik şiddete yol açan faktörler (suikastlar, kabine değişiklikleri, soykırım katliamları, anayasal değişiklikler, darbeler, başarılı veya başarısız devrimler, ayaklanmalar, sınır savaşları, sivil savaşlar* vb.)⁷⁷ ve/veya demokratik ülkelerde hükümet değişikliklerine neden olan faktörler (parlamentonun kutuplaşması, koalisyon hükümetleri, seçmenlerin kararsızlığı seçimlerin idaresi ve zamanlaması, hükümet karşıtı gösteriler vb.)⁷⁸ göz önüne alınarak değerlendirilmektedir.

⁷² Selim Şanlısoy, Recep Kök, "Politik İstikrarsızlık - Ekonomik Büyüme İlişkisi: . Politik İstikrarsızlık - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987–2006) ", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, İzmir 2010, Cilt:25, Sayı:1, s. 104; Abdiweli, s. 97.

⁷³ Dimitrios Asteriou, Simon Price, "Political Instability and Economic Growth: UK Time Series Evidence", *Scottish Journal of Political Economy*, Vol: 48 No:4, 2001, 386

⁷⁴ Ali, Abdiweli, "Political Instability, Political Uncertainty and Economic Growth; An Empirical Investigation", *Atlantic Economic Journal*, 29 (1), 2001, 97.

⁷⁵ Robert Lensink, Niels Hermes ve Victor Murinde, "Capital Flight and Political Risk", *Journal of International Money and Finance*, 2000, 87

⁷⁶ Aymo Brunetti, "Political Variables in Growth Regressions", *Volatility, Uncertainty, Instability and Growth*, www.rrojasdatabank.info/borner/borner6.pdf, 122-123.

* İç savaş veya sivil savaş, bir ülkenin insanlarının çeşitli politik veya dini kutuplar altında organize olarak birbirleriyle yaptıkları silahlı çatışmalara verilen genel isimdir.

⁷⁷ Abdiweli, 103.

⁷⁸ Ercan Eren, Melike Bildirici "Türkiye'de Siyasal ve İktisadi İstikrarsızlık; 1980–2001", *İşletme ve Finans*, İstanbul 2001, 31

1.1.4.2. Yönetim/Yönetişim Kalitesi

Bir örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için planlama, örgütlenme, yöneltme ve denetim süreçleri yoluyla kaynakların eş güdülenmesi biçiminde tanımlanan⁷⁹ yönetim kavramı, bir kişi ya da zümrenin sosyal, siyasal, ekonomik ve toplumsal erkleri yönlendirebilme ve kitleler üzerinde meşruiyet sağlayabilme sanatıdır. Bu sanatın temelinde, ekonomik politika bilgisi vardır⁸⁰. Ekonomik politika bilgisinden yoksun bir yönetici risk yönetimini sağlayamamakta ve olağan dışı haller meydana gelmesi durumunda profesyonel adımlar atmakta oldukça zorlanmaktadır. Böyle bir yönetici ne yazık ki kitleleri etkileyecek düzeyde karizmatik liderliğe de sahip olamamaktadır.

Ulus devletlerin oluşması ile devletin önemi artmış ve içinde barındırdığı halkın politik ekonomisini yönetmek, modern hükümetlerin asli görevleri haline gelmiştir. Hükümet etme şeklinde kullanılan ve bürokrasi ve hiyerarşiye dayanan yönetim kavramı, teknolojik bir çağa girilmesi ile yerini daha geniş kapsamda tanımlanabilen yönetişim kavramına bırakmıştır. Liberal demokrasinin çoğulculuk anlayışından farklı olarak, çok daha etkileşimli bir yönetim organizasyonu olarak ortaya çıkan yönetişim kavramı üzerinde ortak bir tanım bulunmamaktadır. Ancak politik ekonomi açısından yönetişim; ekonomik ve politik sistemlerle ilgili tüm aktörlerin oluşturduğu, özerk ve kendi kendini yönetebilen farklı aktörler arası ağsal yapılar oluşturan ve kolektif faaliyetlere katılan aktörler ve kurumlar arasında güç bağımlılığı yaratan bir yönetim anlayışı olarak tanımlanabilmektedir⁸¹.

Günümüz dünyasında yönetişim kavramı ile ortaya çıkan çok aktörlü bir yapıya sahip yönetim-iletişim ikilisi, başat aktör olan devlet ya da hükümetin ikamesi haline gelmiştir. Katılımcı demokrasinin gelişmiş bir aşaması olarak nitelendirilebilecek yönetişimin yapısının yanı sıra kalitesi de büyük önem arz etmektedir. Kaliteli bir yönetişim için yönetimde yer alan insan temelli aktörler arasında gerçekleşen etkin-etkili iletişim ağının oluşması gerekmektedir. Ayrıca yönetim erkini elinde bulunduran kişi, kurum ya da kuruluşlar, bu erklerini toplumun beklentilerine uygun bir şekilde

⁷⁹ Turgay Ergun ve Aykut Polatoğlu, *Kamu Yönetimine Giriş*, TODAİE Yayını No: 241, 4. Baskı, Ankara 1992

⁸⁰ Özgür Uçkan, "E-Devlet, E-Demokrasi ve E-Yönetişim Modeli: Bir İlkesel Öncelik Olarak Bilgiye Erişim Özgürlüğü", *Aylık Strateji ve Analiz E-Dergisi*, 5, 2003, 2

⁸¹ Uçkan, 1; Gerry Stoker, 'Governance As Theory: Five Propositions', *International Social Science Journal*, Volume: 50, Issue: 155, March 1998, 18

rasyonel olarak yerine getirmek mecburiyetindedirler. Yönetişimin her aşamasında yönetici, iyi niyetli ve ahlak sahibi olmalı, uzmanlık gücüne sahip olmalı, iyi eğitim almış olmalı, psikolojiden anlamalı, gelişmelere ayak uydurmalı ve devamlı surette gelişmelidir⁸².

Konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda, dünya yönetim göstergelerinin oldukça sık kullanıldığı görülmektedir. Güvenilir uluslararası kuruluşlar tarafından 31 farklı indeks ve göstergeye göre 215 ülke için oluşturulan uluslararası düzeyde karşılaştırılabilir altı temel dünya yönetim göstergesi; ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik (şeffaflık), politik istikrar, yönetimin etkinliği, düzenlemelerin kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukların önlenmesi şeklindedir⁸³.

1.1.4.3. Kamu Kesimi Büyüklüğü

Kamu kesiminin büyüklüğü, ekonomideki kamu harcamalarının boyutuna bağlıdır. Reel (cari ve yatırım) ve transfer harcamaları yapabilen kamu kesiminin ekonomideki rolüne ilişkin tartışmaların kökeni fizyokratlara kadar uzanmaktadır⁸⁴. Günümüze kadar devam eden tartışmalar ve uygulamalar doğrultusunda karşımıza çıkan liberal, komünist ve karma ekonomik yapılar, kamu kesiminin ekonomideki yerine ve önemine göre şekillenmiştir.

20. yy boyunca dünyada meydana gelen savaşlar, ekonomik buhranlar ve Marksist tezlerin getirdiği politik bütünlüşmeler, liberal ekonomik sistemde bile kamunun ekonomi üzerinde oynadığı rolü artırmıştır. Fakat tarihsel literatür kamunun boyutunun ya da gelişmişliğinin ekonomik alanda maksimizasyon sağlanmasına çok fazla katkı sağlamadığını göstermiştir⁸⁵. Ancak kamunun olmadığı ya da sürekli anarşi ve kaos ortamının hakim olduğu bir toplum, özel mülkiyet haklarını ve vatandaşların iktisadi ve politik haklarını koruma ve ekonomik istikrar ve büyüme konusunda yetersiz

⁸² Yakup Bulut ve İsmail Bakan, “Yönetici ve Yöneticilik Üzerine Kahramanmaraş Kentinde Bir Araştırma” SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2005, s.86.

⁸³ WB (2014), “The Worldwide Governance Indicators (WGI)”, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home> (Erişim Tarihi: 13.06.2014).

⁸⁴ Ömer Faruk Altunç, Celil Aydın, “Türkiye’de Kamu Sektörü Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi”, *Gazi Üniversitesi Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt : 23, Sayı : 82, Ankara 2012, 81

⁸⁵ Şennur Sezgin, "Politika ve Ekonomi İlişkisinde Teorik Yaklaşımlar", *Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İİBF Akademik Fener Dergisi*, 2005, 136

kalabilmektedir. Bu durumda hem kamunun hem de özel sektörün etkin rol oynadığı karma ekonomilerde sağlanan fayda diğerlerine oranla daha fazla olabilmektedir.

Politik ekonomi göstergelerinden biri olan kamu kesimi büyüklüğünün ekonomik büyüme üzerindeki etkileri iki farklı görüş ile değerlendirilmektedir. Birinci görüşe göre kamu kesiminin büyüklüğü arttıkça, kaynakların etkin dağılımı bozulmakta, özel sektör yatırımları dışlanmakta ve sonuçta verimlilik azalarak hasıla artışını olumsuz yönde etkilemektedir⁸⁶. Bu görüşe göre kamu harcamaları hem zaman hem de getirdiği maddi külfet bakımından ekonomi için çok yararlı değildir ve özel sektörün yapacağı yatırımları engellemektedir. İkinci görüşte ise kamunun, temel üretim faktörleri olan fiziki ve beşeri sermaye kaynaklarını harekete geçirerek, ekonomik büyüme ve kalkınmaya pozitif katkı sağladığı ileri sürülmektedir⁸⁷. Bu görüşe göre kamu kesimi harcamalarının olmadığı durumda temel yatırımlar dahil tüm yatırımların özel sektör tarafından yapılması, ekonomik açıdan kazançlı olmayacak ve ekonomik büyüme hızı yavaşlayacaktır.

İki karşıt görüş kapsamında asıl karar verilmesi gereken husus, toplam hasılayı maksimum seviyeye çıkaracak olan optimal kamu kesimi büyüklüğünü belirleyebilmektir. Bunun için kamu harcamalarının GSMH'ye oranını maksimize mi yoksa minimize mi etmek gerektiğine karar verilmesi zorunluluk arz etmektedir. Bu ise bir ülkenin mevcut koşullarına göre (dış borç ödemeleri, ekonomik-politik bunalımlar, seçimler, dışa bağımlılık vb.) değişiklik gösteren durumdur⁸⁸. Tarihsel açıdan optimal kamu kesiminin büyüklüğü (ya da küçüklüğü) sorunu hiçbir zaman tam anlamı ile çözülememiştir. Ancak politik ekonomi anlayışına göre, kamu sektörünün temel yatırımlarına devam etmesi ve diğer yatırımlarda özel sektör girişimcilerine yeterli devlet desteği verilmesi halinde kolektif bir çalışma ile ekonominin maksimizasyonu büyük ölçüde sağlanabilecektir.

1.1.4.4. Beşeri Sermaye Düzeyi

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş ve küreselleşme süreci ile birlikte ön plana çıkan beşeri sermaye, işgücünün verimliliğini artırması ve bilgi teknolojilerinin

⁸⁶ Altunç ve Aydın, 81

⁸⁷ Altunç ve Aydın, 81

⁸⁸ Sezgin, "Politika ve Ekonomi İlişkisinde Teorik Yaklaşımlar", 136

üreticisi ve kullanıcısı olması nedeniyle ekonomik büyümede merkezi bir yere sahiptir. Günümüzde üretken bir sermaye türü olarak kabul edilen beşeri sermaye, klasik iktisatçılardan günümüze kadar birçok iktisatçı tarafından incelenmiş ve kullanıldığı alana göre çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Ancak beşeri sermaye iktisatçıları arasında genel olarak doğrudan ya da dolaylı olarak gelir yaratan tüm ekonomik faaliyetlere katılan bireylerde oluşan bilgi, beceri ve diğer nitelikler olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu nitelikleri kazanmaya yönelik olarak yapılan faaliyetler beşeri sermaye yatırımı olarak değerlendirilmektedir. İnsana yapılan yatırımlar, ekonomik anlamda beşeri sermaye birikimini artırmakta ve bu sermayenin üretim sürecinde etkili şekilde kullanımını sağlamaktadır⁸⁹. Üretim ve yönetim sürecine dahil olan bireylerin nitelikli hale gelmesini sağlayan unsurlar arasında, Eğitim, sağlık, sayısal zekâ, iletişim, kişiye ilişkin yapısal beceriler, öğrenmeyi öğrenme ve kendini disipline etme, yaşamsal hedefler ve ahlaki değerleri bağlamında yargılama kapasitesi, diğer insanlarla kurulan ilişkilerdeki beceriler (takım çalışması, liderlik), bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma becerisi vb. yer almaktadır⁹⁰.

Bir ülkenin beşeri sermaye düzeyinin artırılması için insana yatırım yapılması gerekmektedir. Beşeri sermayeyi oluşturmaya yönelik yatırımlar iktisadi açıdan 1-2 yıllık süreyi kapsayan kısa dönemde bireye getiri sağlamadığı için tüketim niteliğine sahiptir. Ancak 10-20 yıllık süreyi kapsayan uzun dönemde makro ekonomik kalkınma sürecine katkıda bulunan bir üretim faktörünü yarattığı için yatırım niteliğine sahiptir. Bu nedenle büyüme-kalkınma sürecinde, beşeri sermayenin yatırım özelliğine odaklanılmaktadır. Çünkü bu yatırımlar işgücü piyasasının arz yanında oluşturulmakta ve önemli ölçüde talep yanındaki gelişmelerle birlikte iktisadi bir değer kazanmaktadır. Beşeri sermaye mikro düzeyde kişilerin kendilerine, firmaların personeline yönelik olarak yaptıkları harcamaları içerirken, makro düzeyde kamu ve özel sektör tarafından genellikle alt yapı, yarı kamusal mal ve hizmetlere yönelik harcamaları içermektedir⁹¹. Özel sektör açısından çok fazla rağbet edilmeyen makro düzeydeki yatırımlar özellikle politik ekonomi açısından önem arz etmektedir. Ekonomik ve politik belirlemeler

⁸⁹ Yapraklı, S., *Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1960-2002)*, *Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1960-2002)*, Ünal Aysal Tez Değerlendirme Yarışma Dizisi, İstanbul 2005, 20.

⁹⁰ Faruk, Sapancalı, *Toplumsal Açısından Yaşam Kalitesi*, Altın Nokta Basım Yayın Dağıtım. İzmir 2009, 121

⁹¹ Yapraklı, 25-26.

yapanların eğitim, sağlık ve teknolojik altyapı gibi beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik olarak yapacakları her türlü yatırım, beşeri sermaye birikimi üzerinde olumlu etki yaratmaktadır⁹².

Beşeri sermaye düzeyinin belirlenmesinde kullanılan standart bir ölçüm bulunmamakla birlikte, uygulamada en yaygın kullanılan ölçüm şekli eğitimle ilgili göstergeler üzerinden yapılmaktadır. Bu kapsamda bir ülkenin beşeri sermaye düzeyi; okur yazarlık, okullaşma oranları, eğitime katılım, eğitim seviyelerine göre kayıt ve mezuniyet oranları, öğretmen başına öğrenci vb. birçok eğitimsel değişken kapsamında ölçülebilmektedir⁹³.

1.1.4.5. Gelir Dağılımı

Bir ülkenin milli gelirinin ülke vatandaşları arasında optimal dağılımı, iktisat ve politika literatürünün temel tartışma konularından biridir. II. Dünya Savaşı sonrasında yoğunlaşan tartışmalar, ulusal gelirin nasıl paylaştırılacağı ve bu konuda neler yapılması gerektiğine yönelik konulara odaklanmıştır. Temel olarak politik ekonominin ilgi alanlarından biri olan gelir dağılımı, ilk olarak Ricardo tarafından ele alınmıştır⁹⁴. Ricardo iktisat politikasını, milli gelirin kar, ücret ve rant bileşenleri arasında bölüşümünü sağlayan yasaların belirlenmesi olarak ifade etmiş ve büyümeyi faktör paylarının gelişimine bağlamıştır⁹⁵.

Marx, ise toprak, sermaye, emek gibi üretim faktörlerinin kişiler arasındaki eşit bölüşümünün toplumsal sınıfları etkileyerek, toplumsal sınıflar arasındaki gelir dağılımında belirleyici etken olduğunu ileri sürmüştür. Marx gelir dağılımına yalnızca ücret ve kar perspektifinden bakmış ve emek dışı faktörlerin dağılımını dikkate almamıştır⁹⁶. Neo-klasik iktisadın öncülerinden Menger, Walras ve Marshall ise klasik teorilerden farklı olarak, gelirlerin sınıflar arasında değil, üretime katılan faktörler

⁹² Aykut Kibritçioğlu “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 53, No. 1-4, 1998, 226

⁹³ Yapraklı, 2005, 44.

⁹⁴ Dilek, Yaşın, “Türkiye’de Büyüme, Gelir Dağılımı ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi (1987-2009): Büyüme, Daha Adil Gelir Dağılımını Getirdi Mi? İşsizliği Azalttı mı?”, İzmir 2010, s. 3

⁹⁵ Mustafa Miynat, “Liberalizasyon Sürecinde Uygulanan İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi (1980 Sonrası Türkiye Örneği)”, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa 2003, 55.

⁹⁶ Recep Kök, *İktisadi Düşünce (Kavramların Analitik Evrimi)*, Anadolu Matbaacılık, İkinci Baskı, İzmir 2000, 239-244.

arasında bölüşülmesi üzerine odaklanmışlardır. Neo-klasik bölüşümde, hiçbir faktör geliri, toplam üretimin değerine bağlı olarak belirlenmemektedir⁹⁷.

Keynes ise gelirin yeniden bölüşümünde vergilerin önemine değinerek, etkin vergi politikaları ile yüksek gelirli kişilerden düşük gelirli kişilere kaynak transferi yoluyla eşit bir gelir dağılımı elde edilebileceğini ileri sürmüştür. Kuznets ise, gelir arttıkça gelir eşitsizliğinin de arttığına işaret etmiştir. Günümüzde çok fazla destek görmeyen bu görüşe göre, gelir dağılımı iktisadi kalkınmanın ilk safhasında artma ve sonrasında azalma eğilimi göstermektedir. GSMH sanayileşmiş ülkeler düzeyine yaklaştıkça optimal gelir düzeyine yaklaşılabacaktır⁹⁸.

Gelir dağılımını ölçmek için literatürde kullanılan temel göstergeler arasında, Lorenz Eğrisi ve Gini katsayısı, yüzdelik hanehalkı/fert grupları ve yüzde paylar analizi (P80/20) bulunmaktadır*.

1.1.4.6. Ticari ve Finansal Dışa Açıklık

Ekonomik ve siyasi belirlemeler kapsamında ele alınan göstergelerden bir diğeri de ticari ve finansal dışa açıklıktır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra etkisini artıran neo-liberal politikalar ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanda uluslararası bir etki

⁹⁷ Yasar Uysal, "Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikasının Değerlendirilmesi (Türkiye Örneği)", *DEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, İzmir 1999, 30.

⁹⁸ Aziz Konukman ve Cemil Çiftçi, "Küreselleşmenin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt:19, Özel Sayı, 2008, 65; Ayşe Çelikel Danışoğlu, "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerine Etkileri", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, İstanbul 2005, 228.

* Lorenz eğrisi, gelir ya da servetin nüfusa dağılımındaki eşitsizliği göstermekte kullanılan grafikdir. Eğri bir karenin köşegenini uç noktalarda keser. Karenin dikey kenarında gelirin birikimli payları, yatay kenarında ise nüfusun birikimli payları yüzde olarak gösterilir. Köşegen doğru, gelirin nüfus arasında eşit dağılımını (mutlak eşitlik) gösterir. Lorenz eğrisi köşegenden uzaklaştıkça, gelir dağılımındaki eşitsizlik artmaktadır.

Gini katsayısı, Lorenz eğrisine bağlı ve eğri ile köşegen arasında kalan alanın, köşegenin altında kalan toplam alan oranına eşittir. Bu oran büyüdükçe, dağılımdaki eşitsizlik artıyor demektir. Gini ölçüsü "0 ile 1" arasında değişir. Bir toplumda, gelir adaletli olarak paylaşılmışsa, Gini katsayısı "0"a eşit, toplumdaki gelirleri yalnız bir kişi almışsa, Gini katsayısı "1" e eşit olmaktadır.

Yüzdelik hanehalkı/fert grupları, hanehalkları kullanılabilir hanehalkı gelirine veya hanedeki tüm fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak; 20 gruba bölünerek % 5'lik, 10 gruba bölünerek % 10'luk veya 5 gruba bölünerek % 20'lik hanehalkı/fert grupları oluşturulmaktadır. Bu grupların toplam gelirden aldıkları paylar gelir dağılımı eşitsizliği hakkında bilgi vermektedir.

Yüzde payları analizi, % 20'lik fert/hanehalkı gruplarının toplam gelirden aldıkları paylara göre, geliri daha yüksek olan son % 20'lik grubun, geliri düşük olan ilk % 20'lik gruba göre toplam gelirden kaç kat daha fazla pay aldığını göstermektedir TÜİK, "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (Kesit) 2011 Mikro Veri Seti", http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2011/turkce/metaveri/tanim/gelir-daggiiliimii-essitsizlik-oelccuetleri/index.html (Erişim Tarihi: 16.06.2014).

yaratarak dünya genelinde yeni ekonomik politikaların oluşmasını sağlamışlardır. Bu politikalar sayesinde ortaya çıkan küreselleşme hareketleri temel olarak ticari ve finansal dışa açıklık şeklinde iki ayrı aşamada gerçekleşmiş ve ticari dışa açılma finansal dışa açılmanın ön koşulu olarak kabul edilmiştir⁹⁹. Buna göre ticari ve finansal dışa açıklık, mal ve hizmetler ile işgücü ve sermayenin ülkeler arasında serbestçe dolaşımını engelleyici nitelik taşıyan ve rekabeti olumsuz yönde etkileyen ulusal kısıtlamaların kaldırılması olarak tanımlanmaktadır¹⁰⁰.

1970’li yıllarda meydana gelen krizler sonrasında ortaya çıkan ticari dış açıklık tüm ülkeler üzerinde ekonomik ve politik etkiler yaratmasına rağmen asıl etki, finansal dışa açıklık ile ortaya çıkmıştır. Ticari-finansal dışa açıklık, ekonomik liberal politika uygulamalarının müteşebbislerin perspektifinden görülen risklerin seviyesine ve ülkenin dış mali sorumluluklarının yüksekliğine bağlı olarak ülke ekonomisine etki etmektedir. Bu bağlamda ticari ve finansal açıklığın özellikle GOÜ ekonomileri üzerindeki temel etkilerinden bir kaçını tasarruf-yatırım ve ihracat-ithalat açığının üstesinden gelinmesini sağlamak, hasıla, istihdam ve tüketimin artmasına neden olmak, bilgi yayılımı sağlayarak pozitif dışsallık yaratmak ve tasarrufları teşvik ederek, tasarrufların etkin kaynak dağılımı ile verimli kullanım alanlarına yönlendirilmesini sağlamak şeklinde sıralamak mümkündür¹⁰¹.

Ticari ve finansal dışa açıklık süreci üzerinde etkili olan neo-liberal politikalar, ülkelerin hem iç hem de dış ekonomik dengelerinin sağlanmasına olumlu/olumsuz yönde katkıda bulunmaktadır. Dışa açılma sürecine giren ülkelerin açıklığın net etkisine (olumlu - olumsuz = net etki) göre hareket etmesinin, özellikle ekonomik krizlere yönelik politikaların hazırlanması ve uygulanması açısından faydalı olacağını söylemek mümkündür.

Ticari dışa açıklığı ölçmek için literatürde kullanılan temel göstergeler arasında, ticari bağımlılık oranı (ithalat ve ihracatın GSYİH’ye oranı), ihracatın büyüme oranı, tarife ortalamaları, kara borsa primi, ticari eğilim endeksi (ithal edilen malların

⁹⁹ Sebastian Edwards ve Sweder Van Wijnbergen, “The Welfare Effects of Trade and Capital Market Liberalization”, *International Economic Review*, 27(1), 1986, 143

¹⁰⁰ Sevda Yapraklı, “Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Ekonometri ve İstatistik, Sayı:5, İstanbul 2007, 68.

¹⁰¹ Yapraklı, 2007, 68-69.

fiyatlarının ihrac edilenlerle karşılaştırılması) vb. yer alırken, en genel tanımıyla finansal dışa açıklık, $[(\text{Gayri safi özel sermaye girişi} + \text{gayri safi özel sermaye çıkışı})/\text{GSYH}] \times 100$ formülü ile ölçülmektedir¹⁰².

1.1.5. Politik Ekonomiye Yönelik Teorik Yaklaşımlar

1990'lı yıllardan itibaren küreselleşme ve bilgi ekonomisi çerçevesinde şekillenen politik ekonomi, politika ve ekonominin karşılıklı analizini zorunlu hale getirmesine rağmen, temel olarak politik ekonomiye yönelik yaklaşımların kökeninin 16. yy'a kadar uzandığı görülmektedir. Bu yaklaşımlarda, kamu ve özel kesim ilişkisini etkileyen ve ekonomide refahı artışı sağlayacak olan faktörler belirlenmeye çalışılmakta ve özellikle küresel rekabetle başa çıkabilmede politik ekonominin önemine vurgu yapılmaktadır.

Politik ekonomi anlayışının gelişimi doğrultusunda 17. yy'dan günümüze kadar geçen sürede ortaya atılan belli başlı teorik yaklaşımlar arasında; Realist/Milliyetçi, Liberal ve Marksist yaklaşım yer almaktadır. Bu yaklaşımlarda, ekonomi-politika ilişkisi ele alınmakta ve ekonomide optimal dengeye ulaşmayı sağlayacak politika önerilerinde bulunmaktadır.

1.1.5.1. Realist/Milliyetçi Yaklaşım

UPE kapsamında yer alan Realist/Milliyetçi (Merkantilist, Neo-Realist ve Neo-Merkantilist) yaklaşımlarda, genel olarak ekonomik yapıya uygun kamu müdahalesinin ekonomik refahı artıracak ileri sürülmüştür. 16. yy'da Batı Avrupa'da başlayan politik ekonomi sistemi olan Merkantilist Yaklaşım'a göre, kamu ekonomide korumacı bir rol oynamalı, ihracatı desteklemeli ve ithalatı nihai mal bazında sınırlandırmalıdır. Batı Avrupa'da 16. yy'dan 18. yy'a kadar etkili olan Merkantilizm¹⁰³, I. Dünya Savaşı ile ülke politikalarında değer kazanmış ve özellikle Büyük Buhran döneminde bu değeri muhafaza etmiştir. Aynı şekilde II. Dünya Savaşı'ndan sonra da siyasal realizm noktasında mühim bir yer tutmuştur. Para ve dış ticareti ön planda tutan bu yaklaşıma

¹⁰² Hasan Alp Özel, "Küreselleşme Sürecinde Ticari ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 19, 2012; 24-27.

¹⁰³ Gülten Kazgan, "İktisadi Düşünce ya da Politik İktisadın Evrimi", Remzi Kitabevi, 9.B. İstanbul 2000, 43.

göre, devletin gücünün kaynağı, dış ticaret fazlasıyla elde edilen servet olduğu için dış ticarete mutlaka koruma politikası güdülmelidir¹⁰⁴.

Kazgan'a göre, Fredrich List liberallerin evrensel ekonomi kuramları ile gerçeklikten uzaklaştıklarını ve teoriyi somutluktan soyutluğa taşıdıklarını ileri sürmektedir. Buna göre kozmopolit bir ekonomi yadsınamaz, fakat belirli ülkeleri temel olarak daha somut bir politikayı tercih etmek ve toplum refahını, birey çıkarından üstün tutmak yerinde bir yaklaşım olacaktır. Dolayısıyla özellikle yeni gelişen sanayileşmeyi belirli bir süre ekonomik refaha katkı sağlayacaktır¹⁰⁵.

Ekonomik milliyetçi akım olarak da adlandırılan Realist UPE Yaklaşımı, temel olarak merkantilist ve korumacı fikirlere dayanmaktadır. Ancak bu yaklaşıma göre ekonomi politikayı değil, politika ekonomiyi belirlemektedir ve bu iki kavram birbirinden ayıramaz niteliktedir. Politikanın asıl amacı, ülkenin ulusal ve uluslararası alanda güvenliğini sağlamaktır. Milli gücü muhafaza ederek artırma eğilimi içerisinde olan devlet, ekonomiye hem ulusal hem de uluslararası düzeyde müdahale etmelidir. Çünkü özellikle büyük ekonomik buhranlardan sonra ülke ekonomisi çıkmaza girmekte ve ancak devlet müdahalesi ile bu duruma çözüm bulunmaktadır. Sıfır toplamı bir oyun olan ekonomik ilişkiler kapsamında, uluslararası temel güç göstergesi ülkelerin ticaret dengesidir. Dış ticaret açığı veren bir ülke ekonomik yararına olsa bile kendi otoritesini sınırlayan veya güvenliğini tehdit edebilecek uluslararası ya da iki taraflı bir anlaşmaya taraf olmamalıdır. Yine bu görüşe göre küreselleşme sürecine giren bir ülke, önemli sektörlerini (örneğin iletişim ya da askeri sektör gibi) yabancı firmaların mülkiyetine devretmemelidirler.

Realist UPE Yaklaşımı çerçevesinde, 1970'lerin sonlarında ortaya çıkan Neo-realist akımda, uluslararası sistem öğeleri de dikkate alınmış ve uluslararası yapının ülkelerin ekonomik ve politik davranışlarını sınırladığı ileri sürülmüştür. Realist UPE yaklaşımları kapsamında gelişen bir başka yaklaşım ise Neo-merkantilist Yaklaşım'dır. Bretton Woods sisteminin çökmesinden sonra uygulanan korumacı politikalar, Neo-merkantilist akım olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda, Bretton Woods sisteminin çöküşü ile birlikte ABD'nin hegemonyasının da çöktüğüne ve yerine

---

¹⁰⁴ Kazgan, 44- 46

¹⁰⁵ Kazgan, 179

oligopolcü-çok kutuplu bir sistemin geldiğine vurgu yapılmaktadır¹⁰⁶. Oligopolcü-çok kutuplu dünya düzeni içinde bulunan bir ülkenin dış ticaret dengesi fazla vermelidir ve bunun için korumacı politikalar uygulanmalıdır. Korumacı politikalar, hem makro ekonomik öneriler içermeli hem de para politikasının şekillenmesinde etkin rol oynamalıdır¹⁰⁷.

1.1.5.2. Liberal Yaklaşım

Korumacılığa (kamu müdahalesine) dayalı bir ekonomik sistem öneren Merkantilizm'e tepki olarak 18. ve 19. yy'da Batı Avrupa'da ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine geçiş aşamasında ortaya çıkan Liberal ekonomik yaklaşımda, genel olarak serbest pazar anlayışı savunulmakta ve kamu müdahalesine karşı çıkılmaktadır¹⁰⁸.

Liberal iktisat anlayışının öncülerinden olan Adam Smith, zenginliğin üretim artışı ile ortaya çıktığını, emek aracılığıyla üretilen malların ulusal zenginliğin kaynağını oluşturduğunu ve bu nedenle devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini ileri sürmüştür¹⁰⁹. Buna göre ekonominin temelinde bireylerin mal değişimi, takas ve mübadele eğilimi yatmaktadır¹¹⁰. Bu görüşü benimseyen bireyler kendi yararlarını ve genel olarak toplumsal çıkarları düşünerek hareket ederler. Ekonomik dengeyi sağlayan görünmez ele dayalı piyasa mekanizması, ekonomik etkinliklere öncülük eder. Bu nedenle politika ve ekonomi ayrımı yapılmalı ve ekonomik güçlerin özerkliği sağlanmalıdır. Bu hususta devletin üzerine düşen ise piyasa serbestisini sağlayacak şartları sağlamaktır.

Liberal iktisatçılardan David Ricardo da ekonomi ve politikayı ayıran soyut modelleme yöntemini kullanmış ve refah üzerinde dış ticaretin etkilerini ortaya koymuştur. Ricardo'ya göre ticari gelirler uzmanlık derecelerine göre şekillenmeli ve devlet ekonomide belirleyici olan görevini keskin çizgilerle ifa etmek yerine bu

¹⁰⁶ Gamze, Nazan, Bedirhanoglu, *Uluslararası Ekonomik Örgütlerin Amerikan Hegemonyasındaki Roller*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara 2006, 14

¹⁰⁷ Paolo Guerrieri ve Pier Carlo Padoan, "Neomercantilism and International Economic Stability", *International Organization*, C. 40, No. 1, 1986, 29-35.

¹⁰⁸ Bedirhanoglu, 9.

¹⁰⁹ George Crane ve Abba Amawi, *The Theoretical Evolution of International Political Economy*, New York, Oxford University Press, 1991, 58-64.

¹¹⁰ Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*, çev. Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı, Alan Yayıncılık, 3. B., İstanbul 2001, 25.

uzmanlaşmaya uygun ortamı sağlayan daha ılımlı bir kurum haline getirilmelidir¹¹¹. 19. ve 20. yy'da klasik liberal politikaların güncelliğini yitirmesi üzerine öznel değer ve bölüşüm teorileri çerçevesinde şekillenen Neo-Klasik İktisat kuramı ortaya çıkmıştır. Klasik liberal geleneğin devamı niteliğinde olan bu yaklaşımın öncülerinden olan Friedman da, ekonomi, politika ve Neo-klasik iktisadı birbirinden keskin çizgilerle ayırarak ari bir ekonomi teorisi üretmeyi amaçlamıştır¹¹².

Keynes'in 1960'lı yıllarda ortaya attığı eksik istihdamda denge ve kamu müdahalesinin gerekli olduğu yönündeki görüşleri 1970'li yıllardaki stagflasyon (enflasyon+işsizlik) sorununa kadar devam etmiştir. Stagflasyon sorunu, Neo-klasik görüşlere dayalı Liberal UPE Yaklaşımı'nı ortaya çıkarmıştır.

Liberal UPE Yaklaşımı'nda, serbest ticari piyasa savunulmakta ve devletin ekonomik politikalarda belirleyici değil teşvik edici olması gerektiği ileri sürülmektedir. Buna göre ekonomiye yapılan devlet müdahalesi piyasada kısıtlayıcı bir etki yaratmaktadır, ancak gerektiği durumlarda bazı kamu mallarının temini devlet eliyle sağlanmalı, devlet ülke savunmasını en iyi şekilde yapmalı ve özel- kamusal mülkiyet haklarını koruma altına almalıdır. Liberal UPE Yaklaşımı'nın temel amacı, tüm dünyada serbest bir ticari pazar yaratmak ve bu yolla tüm devletler arasında karşılıklı yarar ilkesini işler hale getirerek uluslararası çatışma ortamına son vermektir. Bu amaçla, adil uluslararası rekabet koşulları yaratmaya ve ulusal döviz kurları arasındaki değişimleri düzenlemeye yönelik kurallar ve düzenlemeler (uluslararası rejim) geliştirilmiştir¹¹³. Keohane ve Nye'ye göre, uluslararası ekonomik düzeni sağlayan karşılıklı bağımlılık ilkesi, devletlerin tercihlerinden ziyade zorunlu bir duruma işaret etmektedir. Çünkü karşılıklı bağımlılık kurgusu, uluslararası ilişkilerde aktörler arasında birçok konu ile ilgili iletişim kanallarını işler hale getirmektedir. Bu konular arasında en üstte yer alan ekonomi değil askeri güvenliktir¹¹⁴. Dolayısıyla karmaşık karşılıklı bağımlılık ilişkileri içinde olan devletler, karşılıklı ilişkilerinde aynı zamanda bir

¹¹¹ Bedirhanoglu, 16

¹¹² Kazgan, 114-120; Bedirhanoglu, 16

¹¹³ Jeffry A. Frieden, ve David A. Lake, *International Political Economy Perspectives on Global Power and Wealth*, 4.B., Routledge, Londra ve New York 2000, 10

¹¹⁴ Robert Keohane ve Joseph Nye, *Realism and Complex Interdependence*, ed. George Crane ve Abba Amawi, *The Theoretical Evolution of International Political Economy*, Oxford University Press, New York 1991, 133-139.

pazarlık sürecindedirler ve askeri güç kullanımına yönelik harcamalar ekonomik kaynakların bu alana aktarılmasına yol açmaktadırlar¹¹⁵.

Liberal yaklaşımın politik ekonomi kapsamında uygulanması büyük ölçüde ülkelerin, kurum, kuruluş, faktör ve aktörlerin davranış kalıplarına göre şekillenmektedir. Bu süreçte rasyonel davranan, nitelikli ekonomik-politik-askeri iletişim kanallarına önem veren aktörlerin bir araya gelmesi, bu yaklaşımın politik ekonomiye katkısının artmasına olanak sağlamaktadır.

Özetlenecek olursa UPE yaklaşımları, karmaşık bir yapı sergileyen uluslararası ilişkilere göre şekillenmiştir. Bu bağlamda, I. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan idealizm akımının ekonomik yansıması olan liberal ekonomik modeller, savaş sonrası yaşanan ekonomik krizlerle etkinliğini yitirmiş ve devletler güvenlik ihtiyacını karşılamak için daha nicel bir yaklaşım olan Realizm akımını benimsemişlerdir. Fakat uluslararası dinamiklerin sürekli olarak değişmesinden dolayıdır ki Realizm akımı da günümüzde yeterli olmamaktadır. Genel olarak bakıldığında hem liberal hem de Realist UPE'nin Keynes'in düşüncelerinden etkilendiği görülmektedir. Bu ise günümüz koşullarında ülkelerin hem korumacı politikaları hem de özel sektör yatırımlarını teşvik eden politikaları benimsemelerine yol açmaktadır.

1.1.5.3. Marksist Yaklaşım

19. yy'da liberalizme tepki olarak ortaya çıkan Marksist Yaklaşım'da, iş bölümü ile emeğin üretken gücünü, sadece toplumsal zenginliğe bir katkı olarak gören liberal yaklaşımın, işçilerin çektiği zorlukları ve yaşadıkları maddi problemleri dikkate almadığı ileri sürülmüştür. Bu durum, proletarya ve kapitalistler şeklinde bir sınıf ayrımı ortaya çıkarmaktadır. Bu ayrımın ortadan kalması ve toplumsal eşitliğin sağlanması ise ancak işçi sınıfının devrimi ile gerçekleşecektir.

Marksist Yaklaşım'da politik ekonomi, emekle ortaya çıkan ekonomik zenginliğe odaklanmıştır¹¹⁶. Mevcut liberal düzende emeğe hak ettiği değerin verilmediğini savunan bu yaklaşım, insanın varoluş gayesi olan emeğin, biçim verilebilen canlı bir

¹¹⁵ Robert Keohane, "Power and Interdependence Revisited", *International Organization*, C. 41, No. 4 1987, 734-736.

¹¹⁶ Önder Özden, *Biyopolitik Çağda Emeğin Görünümü*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara 2012, 49.

ateş olduğunu kabul etmiştir¹¹⁷. Buna göre, insan doğayı amaçlarına göre şekillendirebildiği ölçüde var olmaktadır. Bunu sağlayabilecek şey ise insan ve doğanın ilişkisinde birleştirici bir etkisi olan emeğin sarf edilmesinden doğan bir çalışmadır. Bütün toplumsal bağlamların üzerinde yer alan emek kategorisi, farklı toplumsal yapılarda farklı formlara bürünse de baki olan onun kullanım değeri-yaratıcı özelliğidir. Doğâ, mahsullerini herhangi bir çaba sarf etmeksizin insana sunmakta ve bu bakımdan insan evrimi için en uygun zemini oluşturmaktadır. Doğanın verdiklerinin yanında kendi becerilerini de harmanlayarak kullanan emek faktörü evrimin ana dinamiğini oluşturmaktadır. Emek sayesinde insanlık toplumsallaşma yolunda büyük adımlar atacak ve emeğin sarf edilmesi ile birlikte toplumsal bir dayanışma meydana gelecektir. Üretim araçlarına sahip olmayan alt sınıf (proletarya) güçlerini birleştirerek kapitalistlere yani üretim araçları sahiplerine karşı mücadele edecektir¹¹⁸. Bu mücadele sonucunda, liberal ekonomik düzenin yerine devlet planlamacılığına dayalı yeni bir ekonomik-politik sistem (sosyalist ekonomik düzen) ortaya çıkacaktır. Bu sistem, sadece ekonomik anlamda kalmayarak sosyal anlamda da ülkelerde özellikle çalışan işçi kesim üzerinde büyük bir etki yaratacak ve yeni bir toplumsal bir yaşam formu ortaya (komünizm) ortaya çıkacaktır.

Liberal toplumsal üretim sisteminin kendine has yapısının irdelenmesi sağlayan Marksist Yaklaşım'ın günümüz koşullarında savunucuları olmasına rağmen, politik ekonomi açısından bu yaklaşım büyük ölçüde geçerliliğini yitirmiş görünmektedir.

Yukarıda açıklanan politik ekonomiye yönelik teorik yaklaşımlara ilişkin karşılaştırmalı özet bilgiler Tablo 1.1'de verilmiştir.

¹¹⁷ Diane Elson, *Emek Değer Teorisi*, (Marx'dan aktaran) çev: Münevver Çelik-Sinem Özer, Conatus, sayı:4, 2005, 15

¹¹⁸ Önder, 58

Tablo 1.1. Karşılaştırmalı Uluslararası Politik Ekonomi Yaklaşımları

Özellik	Realizm/Milliyetçilik	Liberalizm	Marksizm
Ortaya Çıkışı	15. yy, Sömürgecilik	18. yy'ın Sonu, Merkantilizme Tepki	19. yy, Liberalizme Tepki
Temel Aktör	Devlet	Birey	Sosyal Sınıflar
Uluslararası Sistem	Çatışmacı/Anarşik Ülkeler sanayileşme ve ticaretten pay alma rekabeti ile çatışırlar	Karşılıklı Bağımlı/Ahenkli Uluslararası ekonomi tüm ülkelere yarar sunar. Bu faydaların gerçekleşmesi için, siyasi bir çatı oluşturmak gerekir	Çatışmacı/Hiyerarşik Kapitalistler ulusal ekonomi içinde emekçileri sömürür. Uluslararası ekonomide ise zengin ülkeler yoksul ülkeleri sömürür.
Uluslararası Kurumlar	Önemli Ama Öncelikli Değil	Önemli	Güçlüye Hizmet Eden, Sömürücü.
Ekonomik Dinamikler	Güç-Refah (Devletin güvenliği, refahı ve bağımsızlığını azamileştirmek)	Piyasa (Serbest ticaret ve sermaye akımlarının serbestliği)	Çatışma (Kar arayışı ve bunun sonucu olarak sınıflar arası çatışma)
Uluslararası Ticaret	Sıfır Toplamlı	Kazan-Kazan	Sıfır Toplamlı
Dünya Ekonomisi	Devletlerarası Mücadele Alanı	Sınırların Kalktığı Küresel Pazar	Kapitalistlerin Rekabet Alanı

Kaynak: <https://www.rose-hulman.edu/~casey1/PGE%20Structuralism.pdf>

1.1.5.4. Teorik Yaklaşımların Genel Değerlendirmesi

1990'lı yıllardan itibaren literatürde yoğun bir şekilde yer işgal eden politik ekonomiye yönelik teorik yaklaşımlar 17. yy'dan itibaren geliştirilmeye başlanmıştır. Teorik yaklaşımlarda, ekonomi-politika ilişkisi ele alınmakta ve ekonomide optimal dengeye ulaşmayı sağlayacak politika önerilerinde bulunmaktadır.

Burada teorik yaklaşımlar ve bu yaklaşımların politik ekonomi literatürüne katkılarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

- Realist/Milliyetçi Yaklaşım ile ekonomik yapıya uygun kamu müdahalesinin ekonomik refah üzerinde pozitif etki yaratacağı görüşü iktisatçılar arasında genel kabul görmeye başlamıştır. Bu görüş, özellikle büyük ekonomik buhranlardan sonra ülke ekonomilerinin girdikleri çıkmazdan ancak devlet müdahalesi ile kurtulabildiklerini uygulamalı olarak göstermiştir.

- Genel olarak serbest pazar anlayışını savunan ve kamu müdahalesine karşı çıkan Liberal Yaklaşım'da, ekonomi ile politika birbirinden ayrılmış ve devletin ekonomik politikalarda belirleyici değil teşvik edici olması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu yaklaşım sayesinde adil uluslararası rekabet koşulları yaratmaya ve ulusal döviz kurları

arasındaki değişimleri düzenlemeye yönelik kurallar ve düzenlemeler (uluslararası rejim) geliştirilmiştir.

- Marksist Yaklaşım'la liberal ekonomik düzenin yerine devlet planlamacılığına dayalı yeni bir ekonomik-politik sistemin (sosyalist ekonomik düzen) kurulacağı fikri ortaya atılmıştır. Bu sistemin, sadece ekonomik anlamda değil aynı zamanda sosyal-toplumsal anlamda da değişim ortaya çıkaracağı kabul edilmiştir. Ancak günümüz itibarıyla bu yaklaşım büyük ölçüde geçerliliğini yitirmiştir.

Özetle ele alınan teorik yaklaşımlar bir bütün olarak, birbirini tamamlamak suretiyle UPE'nin gelişmesine katkıda bulunmuşlar ve ekonomi ile politika arasındaki karşılıklı ilişkinin anlaşılmasına yardımcı olmuşlardır. Bununla birlikte her geçen gün uluslararası ilişkilerin farklı bir boyutunun ortaya çıkmasından dolayı politik ekonomi yaklaşımı teorik evrimini henüz tamamlayamamıştır.

1.2. KAVRAMSAL VE TEORİK AÇIDAN EKONOMİK BÜYÜME

Ekonomik büyüme bir ülkedeki GSMH artışlarının yanı sıra ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanlarda yaşanan yapısal değişim sürecini kapsayan kalkınmanın¹¹⁹, temel göstergelerinden biridir. Ünsal'a göre literatürde, kalkınmanın ekonomik büyüme neticesinde ortaya çıkan bir süreç olduğunu ileri süren yaklaşımlar mevcuttur. Bu yönüyle ekonomik büyüme, kalkınmanın ekonomik boyutunda önemli hale gelmekte ve ekonomik büyüme hızı yüksek olan ülkelerin kalkınma hızları da yüksek olmaktadır¹²⁰. Ekonomik büyüme genel olarak; bir ülkenin, sahip olduğu kıt kaynakların miktarında veya kalitesinde meydana gelen artışın üretim imkanları sınırını genişletmesi veya üretim teknolojisini ve kurumsal çerçeveyi değiştirerek daha yüksek üretim düzeylerine ulaşması olarak ifade edilmektedir¹²¹. 1980'lerden sonra, küreselleşmenin hız kazanması ile birlikte mal, hizmet ve işgücü ve özellikle sermaye hareketliliği artmış ve bu hareketler dünya ekonomisinin büyümesi üzerinde etkili olmuştur¹²². Söz konusu hareketliliğin GÜ ve GOÜ'lerin büyümeleri üzerindeki etkileri farklı olmuştur. 1990'lı

¹¹⁹ Metin Berber, *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Derya Kitabevi, Trabzon 2011, 8.

¹²⁰ Fatih Kaplan, *Ekonomik Büyümenin Dolaylı Belirleyicileri: Orta Gelirli Ülkeler Üzerine Panel Veri Analizleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013, 5-6.

¹²¹ Besim Üstünel, *Ekonominin Temelleri*, Alfa yayınları 5. Basım, 1988, 58.

¹²² Barry P. B Bosworth, Susan M. Collins, Capital Flows to Developing Economies: Implications for Saving and Investment, *Brookings Papers on Economic Activity*, 1999, vol 30(1), s.143-145

yıllara kadar büyüme iktisatçıları, bazı ülkelerin diğerlerine oranla neden daha yüksek büyüme oranlarına sahip olduğu, yani ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin neler olduğu sorusuna farklı cevaplar vermişlerdir. Bu kapsamda, fiziki sermaye, işgücü, doğal kaynak, beşeri sermaye, teknoloji gibi ekonomik faktörlere sahip olan ülkelerin fert başına hasıla düzeyinin o kadar yüksek olacağı kabul edilmiştir. Ancak, 1960'lı yıllarda dikkat çekmeye başlamasına rağmen söz konusu faktörlerin bazı ülkelerde neden yetersiz olduğu sorgulanmaya başlanmış, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin farklı boyutları ele alınmıştır. Ekonomik büyüme teorilerinde farklı boyutların ele alınmasının en önemli nedenleri arasında; geleneksel belirleyicilere yönelik ilginin azalması, GÜ, GOÜ ve AGÜ'ler arasında yakınsamanın gerçekleşmemesi ve teorik-ekonometrik gelişmeler gibi unsurların yer aldığı söylenebilir¹²³.

Bu kısımda politik ekonomi göstergelerinden önemli ölçüde etkilenen ekonomik büyüme kavramsal ve teorik çerçevede ele alınmakta ve ekonomik büyümenin tanımı, kapsamı ve teorik çerçevesi hakkında genel bilgiler verilmektedir.

1.2.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Kapsamı

Kavramsal olarak çok geniş çaplı bir olgu olan ekonomik büyüme, bir ülkenin elindeki kıt kaynakları maksimize etmesi veya üretim imkanlarını teknoloji yardımı ile genişletmesidir. Aynı zamanda ekonomik büyüme, üretim faktörlerinin kişi başına reel milli geliri yükseltecek şekilde sürekli artması şeklinde de tanımlanabilmektedir¹²⁴. Ekonomik büyüme açısından büyük önem arz eden kriter, milli gelir artışıdır. Milli gelir, bir ülke ekonomisinde ekonomik faaliyetlere katılan üretim faktörlerinin belirli bir sürede, genel olarak bir yıllık süre içinde, elde ettikleri gelirler toplamını ifade etmektedir¹²⁵. Milli gelir hem ülkelerin gelişmişlik düzeyi hakkında hem de toplumların refah düzeyi hakkında bilgi vermektedir.

¹²³ Kaplan, 1.

¹²⁴ Cafer Unay, *Makro Ekonomi*, 3. Basım, Akademi Yayınları, Bursa 1983, 248

¹²⁵ Aziz Köklü, *İktisat İlmine Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara 1972, 85

Bir ülkenin belli bir dönemde ürettiği mal ve hizmetlerin parasal karşılıklarının toplamı olan GSMH¹²⁶ artış hızının ülkeler arasında farklı olması, ülkeler arası gelişmişlik farklılıklarına neden olmaktadır. Sahip oldukları kaynakları büyük ölçüde geliştiren GÜ'lerin temel amacı, kaynaklarının tam kapasite ile çalıştırılmasını sağlamaktır. GOÜ ve AGÜ'lerde ise amaç, ekonomik büyüme için gerekli olan kaynakları elde etmek ve fiili hasıla düzeylerini tam kapasite hasıla düzeyine yaklaştırmaktır. Ülkeler ekonomik büyüme ile birlikte sosyal, politik ve kültürel yapılarında sürekli gelişim ve değişim yaşamaktadırlar. Bu süreç içerisinde GÜ'ler GOÜ'lerin önüne geçmekte ve döviz ve kaynak sıkıntısı içinde olan ülkeler politik ekonomi açısından bağımlı hale gelmektedirler. Bu ise, ülkelerin birbirlerinin işlerine müdahale etmelerine neden olabilmektedir. Dolayısıyla ekonomik büyüme hızı yüksek olan ülkelerin uluslararası arendaki başat rolleri daha güçlü olmaktadır.

Her ülkenin ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeye ve sürdürmeye yönelik politik önlemleri bulunmaktadır. Bu önlemlerin belirlenmesi ve uygulanması büyük ölçüde kamu kesiminin sorumluluğu altındadır¹²⁷. Bu kapsamda kamunun üstlenebileceği temel sorumlulukları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

- Ülkeyi doğru firmalara yöneltmek ve doğru firmalarda karşılaştırmalı üstünlük oluşturmak; kamu, üretken yatırımlardaki artışı güvence altına alarak ve teşvik politikalarıyla öğrenme potansiyeli yüksek sektörlerle önem vererek büyüme hızının artmasını sağlayabilir¹²⁸. Ayrıca kamu, ihracat yapan firmalara yönelik mali yardım, sübvansiyon vb. ile ülkenin ekonomik faaliyetlerde karşılaştırmalı üstünlük elde etmesine yardımcı olabilir¹²⁹.

¹²⁶ Semih, Aktuğ, *Kavramsal Açından Ekonomik Büyüme Ekonomik Kalkınma ve Bölüşüm İlişkileri*, www.sosyalpolitika.info, Bilgi Notları, 2.

¹²⁷ Nisfet Uzay, "Kamu Büyüklüğü Ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (1970-1999)", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 19, Kayseri 2002, 163-164.

¹²⁸ Rati Ram "Government Size and Economic Growth: A New Framework and Some Evidence from Cross Section and Time Series Data", *American Economic Review*, Vol.76, No.1, 1986, 91; Murat A. Yülek, "İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine", *Hazine Dergisi*, S. 6, 1997, 12.

¹²⁹ Erik S. Reinert, "The Role of the State in Economic Growth", *Journal of Economic Studies*, 26, 4/5, 1999, 281

- Altyapı hizmetlerini sağlamak; klasik ve neo-klasik iktisatçıların da kabul ettiği bu sorumluluğa göre kamunun, özel sektörün gelişmesini sağlayacak altyapıyı sağlaması, etkin sermaye arzını artırarak büyümeyi teşvik edebilir¹³⁰.

- Özel yatırımları teşvik etmek; kamunun özel sermaye birikimini doğru şekilde tamamlaması ve dolaylı olarak gerekli kamu mallarını sağlayarak özel yatırımlar için ortamını iyileştirmesi sayesinde kamu projeleri girişimciliği ve özel yatırımları hızlandırarak iktisadi büyümeyi teşvik edebilir. Böyle durumlarda kamu yatırımları başarılı özel sektör faaliyetleri ve ekonomik büyümenin önemli bir belirleyeni haline gelebilir¹³¹.

- Standartlar Oluşturmak; kamu, işlem maliyetlerini düşürmek için standartlaşmış kitle üretimine geçişi sağlayabilir¹³².

- Kalifiye eleman temin etmek; kamu üretim ve yönetim sürecine katılan bireylerin niteliklerini artırmaya, yani beşeri sermaye düzeyini yükseltmeye yönelik yatırımlar (eğitim, sağlık vb.) yaparak verimliliği ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi artırabilir.

- Talep yaratmak; Say Kanunu'nun geçerli olmadığı koşullar altında kamu, talep yaratılmasına yönelik politikalar uygulayabilir¹³³.

- Teknolojik ilerlemenin sağlanması; kamu sahip olduğu maddi imkanları kullanarak ekonomik büyüme için gerekli her türlü teknolojik olanağı sağlayabilir.

- Politik İstikrarı Sağlamak; kamu, mülkiyet haklarının korunması, bürokrasinin azaltılması, demokrasinin işletilmesi, hukukun üstünlüğünün kabul edilmesi gibi konularda istikrarlı ve katılımcı yasal çerçeve oluşturarak politik belirsizliği azaltabilir. Böylece yurtiçi ve yurtdışı yatırım hızını yükselterek ekonomik büyümeye katkı sağlayabilir¹³⁴.

¹³⁰ IMF, *Sweeden Selected Issues-The Role of Government*, IMF Country Report No.01/169, September, 2001 <<http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk=15383.0>>, Erişim Tarihi: 03.04.2014, 17

¹³¹ Yumei Cao, and Li Michael, *The Long Run Causality Between Government Size and Economic Growth A Comparative Study of Four Asian Tigers Over The Period of Industrialization and Post Industrialization*, <http://www.ntu.edu.sg/nbs/ae/WP-Series/wp2001-03.pdf>, Erişim Tarihi: 03.04.2014, 5; Trish Kelly, "Public Expenditures and Growth", *The Journal of Development Studies*, Vol.34, No.1, 1997, 63

¹³² Uzay, 163

¹³³ Uzay, 164

¹³⁴ IMF, 17

- Ulusal Savunmayı Sağlamak; kamu milli savunmayı sağlayacak kadar güçlü olursa, ülkenin üretim ve pazarlama olanakları artar.
- Sosyal Uyumunu Oluşturmak; kamunun transfer harcamaları yoluyla sosyal uyumlaştırmayı sağlayabilmesi, işgücü verimliliğinin dolayısıyla büyümenin artmasına katkı sağlayacaktır.

1.2.2. Ekonomik Büyümeye Yönelik Teorik Yaklaşımlar

Ülkelerarası gelir farklılıklarının nedenlerini, yani ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin neler olduğunu açıklamaya yönelik teorik yaklaşımları temel olarak üç başlık altında ele almak mümkündür. Bunlar klasik ve modern, Neo-klasik ve içsel büyüme teorileridir. Klasik ve modern teorilerde büyümenin, sadece sermaye birikimi, makineleşme ve iş bölümü ile gerçekleştiği kabul edilmiştir. Neo-klasik modelde emek ve sermaye ile birlikte dışsal teknolojik gelişmenin büyümeyi belirleyen faktörler olduğu kabul edilmiştir¹³⁵. İçsel büyüme teorilerinde ise içsel teknolojik gelişme, beşeri sermaye, Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri, dış ticaret, kamu politikaları gibi faktörlerin büyüme üzerinde etkili olduğu savunulmuştur¹³⁶. Dolayısıyla çalışmanın bu kısmında büyüme literatürünün gelişimi doğrultusunda 18. yy'dan günümüze kadar klasik-modern, neo-klasik ve içsel büyüme iktisatçılarının teorinin gelişimine yaptıkları katkılar üzerinde durulmaktadır.

1.2.2.1. Klasik ve Modern Büyüme Teorileri

Ekonomik büyüme teorisinin temelleri klasik iktisatçıların çalışmalarına dayanmaktadır. Bu araştırmacılar ekonomik büyüme kavramından çok ekonomik büyüme sürecinin nasıl gerçekleştiği ve ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin neler olduğu ile ilgilenmişlerdir. Bu kapsamda; gelişen iş bölümü ve dış ticaret, artan nüfus ve dolayısıyla emek miktarı, toprak, teknolojik ilerleme, eksik rekabet ve yatırım öncelikleri gibi faktörlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir¹³⁷. Bu anlayışa göre büyümenin kaynağı olan tasarruflar, yatırımlar ve sermaye birikimi bir

¹³⁵ Hasan Alp Özel, “Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Özel, C. 2, S. 1, Çankırı 2012, 64.

¹³⁶ Özel, 64

¹³⁷ Kaplan, 9.

ekonominin olmazsa olmazlarından. Tam rekabet piyasası şartları altında sermaye daha etkin bir şekilde değerlendirilerek maliyet minimize edilmekte, kar ise maksimize edilmektedir. Karın artmasına paralel olarak da sermaye ve yatırımlarda da aynı oranda bir artış meydana gelmektedir¹³⁸.

Klasik iktisatçıların ekonomik büyüme konusunda yaptıkları çalışmaları, modern büyüme teorileri izlemiştir. Modern büyüme teorilerinin üretilmesine yol açan temel faktör, 1929 Büyük Dünya Buhranı ve II. Dünya Savaşı sonrasında ülkelerarasındaki gelir farklılıklarının artmasıdır¹³⁹. Bu dönemde Keynes teorileri ile ekonomik durağanlığın çözülmesine ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesine yönelik mali ve iktisadi politikalar uygulama alanı bulmuştur. Harrod ve Domar'ın Keynezyen büyüme teorisine yönelik katkıları ile ekonomik büyümeye yönelik çalışmalar artmıştır¹⁴⁰. Yatırımların sadece toplam talep üzerindeki etkisini dikkate alarak ekonomik büyümeyi açıklayan Keynes yaklaşımı, yatırımların sermaye birikimi üstündeki etkisini de dahil eden Harrod-Domar modeli tek mal ve iki faktöre dayanmaktadır. Ekonomilerde tek bir mal hem tüketimde hem de yatırımda kullanabilmek için üretilmektedir. Para faktörü ekonomilerde yer almadığından ötürü parasal fiyatlar bulunmamaktadır. Bu modele göre devlet ekonomik faaliyetler yürütmemekte, ekonomik kararların tümü özel karar mekanizmaları tarafından alınmaktadır¹⁴¹. Bu modele göre, ekonomideki net yatırım, hem üretilen hasılaya yönelik talebi hem de hasıla üretmek için gerekli ekonomik kapasiteyi artırarak büyümenin gerçekleşmesini sağlamaktadır¹⁴².

Keynezyen analize yönelik eleştirilerin yapıldığı dönemlerde Harrod-Domar modeli de eleştirilmiştir. Bu kapsamda modelin özellikle bıçak sırtında denge görüşünün GOÜ ve AGÜ'leri tanımlayamadığı ileri sürülmüştür. Buna göre, dengeli büyümeyi sağlayacak büyümenin tutturulamaması halinde ekonomiler enflasyonist ya da deflasyonist istikrarsızlık sürecine girecektir. Söz konusu temel eleştiri doğrultusunda, 1960'lı yıllarda Klasik iktisadi anlayış çerçevesinde yeni modeller geliştirilmeye başlanmıştır. Bu modeller ekonomide tam rekabet, üretim faktörlerinin

¹³⁸ Ahmet İncekara ve Y. Ferda Tatoğlu, *Türkiye Ekonomisinde Son Yıllarda Yaşanan Yüksek Oranlı Büyüme Rakamlarının İç Piyasa Üzerindeki Etkileri*, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, Türkiye Ekonomisi Yayınları, Yayın No: 2008-56, 22-23.

¹³⁹ Kaplan, 9.

¹⁴⁰ İncekara ve Tatoğlu, 23.

¹⁴¹ Türkan Turan, *İktisadi Büyüme Teorisine Giriş*, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2008, 27.

¹⁴² Özel, 65

payları ve bu faktörlerin marjinal verimliliğine göre oluşturulmuştur. Uzun dönemde ekonomilerin kararlı ya da dengeli büyüme sürecine gireceklerini öne süren Neo-klasik büyüme teorisine göre, ekonomik büyümeyi etkileyen temel faktörler; fiziki sermaye, emek ve dışsal teknolojik gelişmedir¹⁴³.

1.2.2.2. Neo-Klasik Büyüme Teorisi

1965 yılında Solow-Swan tarafından geliştirilen Neo-Klasik büyüme Teorisi, 1980'li yıllara kadar çeşitli iktisatçıların katkıları ile büyüme literatürüne hakim olmuştur¹⁴⁴. Beşeri sermaye ve üretkenliği dikkate almayan bu teoriye göre, sermayenin azalan marjinal verimliliğinin bir sonucu olarak uzun dönemde ekonomik büyüme, dışsal teknolojik gelişmeye bağlı hale gelmektedir. Bu durumda ise denge konumundaki büyüme hızı, tasarruf eğilimlerinden özerk bir yapı teşkil etmektedir. Kapalı bir ekonomi, rekabetçi piyasalar, rasyonel davranan bireyler, üretim faktörleri sermaye ve işgücünün her biri için ölçeğe göre azalan getiri, üretim fonksiyonu için sabit getiriyi öngören bir üretim teknolojisi gibi varsayımlara sahip teoriye göre, kamunun piyasaya doğrudan müdahalesi söz konusu olmamalıdır. Bu varsayımlar altında, ekonomik büyüme; teknoloji sabitken üretim faktörlerinden kullanılan miktarın artması, üretimde kullanılan faktörler sabitken teknolojinin ilerlemesi ve hem üretim faktörlerinin arzının artması, hem de teknolojinin ilerlemesi sonucunda ortaya çıkmaktadır¹⁴⁵.

Neo-Klasik Büyüme Teorisi'ne göre, çalışan başına düşen yatırım, yıpranmaya eşdeğerdedir ve bundan dolayı çalışan başına değişmeyen durum, durağan durumu meydana getirmektedir. Tüketimi artıran durağan durum sermaye düzeyi ise sermaye düzeyinin altın kuralını ortaya çıkarmaktadır. Sermayenin altın kuralı, çalışan başına düşen çıktı ile çalışan başına düşen yıpranma arasındaki farkın en fazla olduğu sermaye düzeyini göstermektedir¹⁴⁶. Bu teori ile literatüre giren yakınsama hipotezi (GÜ ve

¹⁴³ Özel, 65; İsmail Şiriner ve Yılmaz Doğru, *Türkiye'de Büyümenin Ekonomi Politikası: 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme*, Dipnot Yayınevi, Ankara 2008, 11.

¹⁴⁴ İncekara ve Tatoğlu, 25; Isaac, Ehrlich, "The Problem of Development: Introduction", *The Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5, Part 2: The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise System, 1990, 1

¹⁴⁵ İlker Parasız, *Makro Ekonomi Teori ve Politika*, 8. Baskı, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa 2003, 840; Y. Nihal Ercan, "İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış", *Planlama Dergisi*, Özel Sayı, DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı, 2002, 130.

¹⁴⁶ Erdal Ünsal, *Makro İktisat*, İmaj Yayıncılık, Ankara 2007, 593-596.

GOÜ'ler arasındaki gelir farkının uzun dönemde yok olacağı görüşü)¹⁴⁷ çok sayıda uygulamalı çalışmanın yapılmasını sağlamıştır.

1970'li yıllarda iktisatçıların yaşanan enerji krizinin de etkisi ile ekonomik dalgalanmalar ve krizlere yönelmeleri ekonomik büyüme konularına yönelik ilgiyi azaltmıştır. 1970'li yıllarda ekonomi literatüründe daha çok iktisadın mikro temelleri ve kısa dönemli dalgalanmalar incelenmeye başlanmıştır. Ekonomik büyümenin belirleyicilerine yönelik mikro temelli çalışmalar, ekonomik büyümeyi etkileyen tüm faktörlerin büyüme modellerine dahil edilmesine olanak sağlamıştır. Mikro temelli çalışmaların yanı sıra ülkelerarasındaki gelir farklılıklarının artması (yakınsama hipotezinin reddedilmesi) Neo-klasik modelin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu kapsamda büyümeyi teknolojik gelişmeye dayandıran Neo-klasik Model'in teknolojik gelişmenin nasıl ortaya çıktığını açıklayamaması temel eleştiri konusu olmuştur. Söz konusu gelişmeler sonucunda 1980'li yılların ortalarından itibaren literatürde içsel büyüme teorileri olarak bilinen yeni modeller üretilmeye başlanmıştır¹⁴⁸.

1.2.2.3. Yeni Büyüme Teorileri

Ekonomik büyümeyi etkileyen tüm faktörlerin sistemin kendi içinde oluştuğunu öne süren içsel büyüme yaklaşımının temelleri¹⁴⁹, büyük ölçüde Romer ve Lucas'ın çalışmalarına dayanmaktadır¹⁵⁰. Bu yaklaşıma göre, Neo-Klasik Büyüme Modeli ekonomik büyüme modeli olmaktan çok ABD ekonomisinin büyümesini açıklamakta ve GOÜ'lerin ekonomik büyümesini açıklama getirememektedir¹⁵¹. Birçok iktisatçının görüşleri doğrultusunda geliştirilen modelleri kapsayan yeni büyüme teorileri genel olarak ekonomik büyümenin, mevcut piyasada faaliyet gerçekleştiren ekonomik birimlerin içsel, yani kendi inisiyatiflerine göre belirlendiğini görüşünü savunmaktadırlar. Yeni büyüme teorilerine göre büyümenin temel belirleyicileri; nüfus

¹⁴⁷ Muhsin Kar ve Sami Taban, "Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 3, 2003, 148.

¹⁴⁸ Kaplan, 10-11.

¹⁴⁹ Ercan, 130

¹⁵⁰ Özel, 67

¹⁵¹ E. Robert, Lucas, "On The Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, Vol. 22, Issue 1, 1988, 7

artışı-beşeri sermaye, teknolojik gelişme, teknolojik gelişmeler-ticari politikalar ve kamu harcamalarıdır¹⁵².

Ekonomik büyümeyi etkileyen temel faktörlerin nüfus artışı ve beşeri sermaye olduğunu ileri süren yeni büyüme modelinde (Becker, Murphy, Tamura, Rosenzweig ve Lucas vb.), beşeri sermaye birikiminin doğurganlık oranına bağlı olduğu kabul edilmektedir. GÜ’lerde nüfus artışı sonucu ortaya çıkan işgücünün nitelikli hale gelmesi için yapılan harcamalar, çocuk sahibi olmak için katlanılan maliyetten kat kat fazladır. Bu nedenle beşeri sermaye birikiminin artırılmasına yönelik yatırımlar, hem genel fiyatlar seviyesine hem de gelir düzeyine bağlı olarak değişkenlik arz etmektedir. Beşeri sermayedeki artış hızının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Solow’un dışsal teknolojisinden daha yüksektir. Çünkü teknolojiyi üreten ve kullanan nitelikli işgücüdür¹⁵³. Nitelikli işgücü miktarındaki artışla artan beşeri sermaye düzeyi, hem işgücünün hem de diğer üretim faktörlerinin verimliliğini artırmak suretiyle ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlamaktadır¹⁵⁴.

Ekonomik büyümenin motorunun piyasa güçlerinin etkisi ile ortaya çıkan teknolojik gelişme olduğunu ileri süren büyüme modelinde (Romer), karlarını maksimum yapmak isteyen yatırımcıların Ar-Ge sektöründe yeni mal ve/veya üretim teknolojisi üreterek monopol güç elde ettikleri savunulmaktadır. Bu güç sayesinde Ar-Ge sektörüne yönelik fiziki ve beşeri sermaye yatırımlarının yapılması teknolojinin gelişmesine ve dolayısıyla uzun dönemli büyümenin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır¹⁵⁵. Teknolojik gelişmeye dayalı model, teknolojik gelişmeleri içselleştiren Arrow teorileri ile benzerlik arz etmekte ve beşeri sermaye ile teknolojik bilgiyi bir arada ele almaktadır¹⁵⁶. “Arrow Modeli’nde bilginin sadece monopol karlar üzerinden değil aynı zamanda, bilgi yayılımı (spillover) ve yaparak öğrenme (learning by doing) yoluyla tüm ekonomiye katkı sağlayacağı belirtilmektedir¹⁵⁷. Büyüme üzerinde işi yaparak öğrenme sayesinde kazanılan deneyim, eğitim-öğretim

¹⁵² Ehrlich, 3-4

¹⁵³ Ercan, 131

¹⁵⁴ Lucas, 25

¹⁵⁵ Özel, 68; M. Paul Romer, “Endogenous Technological Change”, *The Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5, Part 2: The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise System, 1990, 71

¹⁵⁶ Zsolt Becsi, Ping Wang “Financial Development and Growth”, *Economic Review*, Federal Reserve Bank of Atlanta, Four Quarter, 1997, s. 51

¹⁵⁷ Özel, 69

faaliyetleriyle ortaya çıkan beşeri sermaye kadar etkili olabilmektedir¹⁵⁸. Bu nedenle içsel teknoloji temelli büyüme modelinde, teknolojik bilgi seviyesi, dışa açıklık düzeyi ve beşeri sermaye birikimi açısından zengin olan ülkelerin büyüme hızının daha yüksek olduğu savunulmaktadır¹⁵⁹.

Teknolojik gelişmeler ve ticari politikalara dayalı yeni büyüme teorisinde (Grossman ve Helpman), teknolojik gelişme sayesinde gelişen ürünlerin dış ticarete karşılaştırmalı bir üstünlük sağlanmasına neden olduğu ve dünya ticaretinde bir artış meydana getirerek büyümeye katkı sağladığı ileri sürülmektedir¹⁶⁰. Bu modelde, ticari serbestleşmenin hem mal-hizmet akımı hem de teknoloji transferi sağlayarak verimlilik ve dolayısıyla hasıla artışına imkan tanıdığı kabul edilmektedir.

Kamu harcamaları modelinde (Barro, King-Rebelo, Jorgenson, Yun vb.), kamusal harcamaların ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği ele alınmıştır. Buna göre, özel sektör genel ekonomik üretim aşamasında kamu mallarını üretmek konusunda yeterli değildir. Bu üretimlerin kamu eliyle gerçekleştirilmesi ekonomik büyüme hızını artıracaktır. Kamunun kar amacı gütmeyen politikalar uygulayarak, Ar-Ge faaliyetlerine yönelik teşvik etmesi, eğitim, sağlık vb. alt yapı hizmetlerini yerine getirmesi, pozitif dışsallıklar yaratarak maliyetlerin düşmesine ve büyüme hızını artmasına katkı sağlayacaktır¹⁶¹.

1.3. POLİTİK EKONOMİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Büyüme literatüründe 1990'lı yıllardan itibaren ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin farklı boyutları ele alınmıştır. Diğer faktörler sabitken, ekonomik büyüme üzerinde etkili olan temel faktörlerden biri olan politik ekonomi, kapsamında yer alan göstergeler üzerinden ekonomik büyüme sürecini etkilemektedir. Günümüzde ülkeler arası gelir farklılıklarını azaltmak tüm dünya ülkelerinin temel hedeflerinden biridir. Bunu sağlamak ise büyük ölçüde politik ekonomi göstergelerinin istikrarlı olmasını

¹⁵⁸ Carmen D. Alvarez, Albelo, "Complementarity Between Physical and Human Capital, and Speed of Convergence", *Economics Letters*, Vol. 64, Issue 3, 1999, 360

¹⁵⁹ Ercan, 131-132

¹⁶⁰ M. Gene Grossman, Elhanan Helpman, "Product Development and International Trade", *The Journal of Political Economy*, Vol. 97, No. 6, 1989, 1262.

¹⁶¹ Özel, 69

gerekli hale getirmektedir. Çünkü istikrarlı ekonomik ve politik belirlemelere sahip ülkeler diğerlerine göre daha hızlı bir gelişim trendi sergilemektedirler¹⁶². Ulusal ve uluslararası rekabet gücünün önemli parametrelerinden biri olan politik ekonominin ekonomik büyüme üzerinde; verimlilik artışı, yatırım fırsatları, istihdam olanakları ve siyasi ve ekonomik istikrar gibi etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler gerek tek tek, gerekse birbirleriyle etkileşim sonucunda ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesine ve sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır.

1.3.1. Verimlilik Artışı Sağlama

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyini ölçmede kullanılan temel göstergelerden biri verimliliktir. Verimlilik, üretimde kullanılan her bir üretim faktörünün (kısmi) ve/veya tüm üretim faktörlerinin (toplam) üretime katkısının atması ya da üretim faktörlerinin rasyonel kullanımının sağlanmasıdır¹⁶³. Sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması için faktör donanımı veya verimlilik düzeyinde artış olması gereklidir. Buna göre üretim ve verimlilik düzeyindeki değişimler büyük ölçüde üretim sürecinde kullanılan girdilere bağlı olmaktadır¹⁶⁴.

Her ülkenin faktör verimliliği, teknoloji üretme, pazarlama ve yenilikleri kullanabilme kabiliyetlerine göre farklılık arz etmektedir. Bu konudaki temel sorun verimlilik artışının piyasaların ortaya çıkardığı bir etki mi olduğu, yoksa verimlilik adına ülkelerin uyguladıkları politikaların sonucu mu olduğudur. Verimlilik ile piyasa şartları arasındaki ilişkiler tek boyutlu olmayıp, karmaşık bir yapı sergilemektedir¹⁶⁵. Özellikle GOÜ'lerde verimlilik artışı sağlayacak Ar-Ge faaliyetleri, bilimsel ve teknolojik alt yapı, bilim adamı, mühendis ve teknisyen yetiştirilmesi gibi yatırımlar tek tek firmaların veya kurumların üstesinden gelemeyecekleri kadar büyük harcamalar gerektirdiği için bu yatırımlar genellikle kamu tarafından gerçekleştirilmektedir¹⁶⁶. Bu nedenle verimlilik olgusu yalnızca piyasa güçleri ile sınırlı olmamalı, kamu temelli

¹⁶² Ferhat Apaydın, *Büyümenin Ekonomi Politikası: Türkiye Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Çorum 2013, s. ii

¹⁶³ Yılmaz Doğru, İsmail Şiriner, "Türkiye Ekonomisi' nin Büyüme Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi* (3: 2), Kocaeli 2005, 177-179

¹⁶⁴ Yapraklı, 2005, 53.

¹⁶⁵ Doğru ve Şiriner, 178

¹⁶⁶ Mehmet Duman, 'Küreselleşme Çağında Türkiye Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme', *Bilgi: Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, Adapazarı, 2000, s. 38.

politikalar uygulanmalıdır. Bu kamusal politikalar çok dikkatli şekilde oluşturulmalı ve işlerliği sürekli sınanmalıdır. Zira yanlış politikalar; optimal olmayan kamu harcamalarına, özel sektör yatırımlarının azalmasına, azalan verim koşullarının ortaya çıkmasına, piyasa şartlarına hemen uyum sağlanamamasına vb. yol açarak, ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilir¹⁶⁷.

Bir ülkede girdilerin miktarının ve kalitesinin artırılması genellikle o ülkenin kendi koşullarına uygun belirsizlik içermeyen ekonomik ve politik belirlemelerine bağlıdır. Küreselleşme sürecinin etkisiyle ortaya çıkan ekonomi politikaları, uluslararası faktör hareketlilikleri, artan rekabet ve teknoloji transferlerine uygun politik belirlemeler hem ulusal hem de uluslararası düzeyde optimal kaynak dağılımına ve minimum fiyat-maliyete olanak tanımaktadır¹⁶⁸. Bu fırsatlardan yararlanabilen ve başta ülkelerle ekonomik bütünleşme hareketi içine giren ülkelerde kısmi ve toplam faktör verimliliği artmaktadır. Verimlilik düzeyinin yükselmesi, ülkelerin büyümesine ve gelişmişlik düzeyinin artmasına yardımcı olmaktadır.

1.3.2. Yatırım Fırsatları Yaratma

Politik ekonominin ekonomik büyümeyi etkilemesinin en önemli yollarından bir diğeri, yeni yatırım fırsatlarına olanak tanınmasıdır. Ülkelerin yapısal dönüşümünün sağlanmasında ve ülkeler arası gelir farklılıklarının oluşmasında temel faktör olan üretken yatırımlar, günümüzün küresel dünyasında rekabet edebilmenin temel belirleyicisi konumundadır. Dünya ekonomisinde meydana gelen gelişmeler sayesinde tüm fiyatlar daha şeffaf hale gelmekte ve işlem maliyetleri azalmaktadır. Bu durum, büyük oranda yatırım olanakları yaratmakta, üretimi artırmakta ve sadece verimli firmaların piyasada kalmasına neden olmaktadır. Maliyetlerin düşmesiyle yoğunlaşan rekabet ortamı firmaları/ülkeleri yeniden yapılanmaya ve pazar stratejilerini gözden geçirmeye zorlamakta ve firmaların esnek üretime adapte olabilmelerine yardımcı olmaktadır.

Verimlilik artışında olduğu gibi yatırım fırsatları yaratılmasında da sadece piyasa güçlerine güvenmek yeterli olmamakta, kamu desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca

¹⁶⁷ Uzay, 169

¹⁶⁸ Saygılı, Cihan ve Yurtoğlu, s. 177

kamunun yatırım fırsatları yaratması sosyal devlet anlayışının da bir gereğidir. Çünkü yatırım fırsatlarının devlet eliyle güvence altına alınması, ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi açısından önem arz etmektedir¹⁶⁹. Ancak her türlü yatırımın kamu tarafından yapılması, hem kamu üzerine aşırı maliyet yüklemekte hem de işlerin yavaş ilerlemesine neden olmaktadır. Halbuki özel sektöre verilecek kamu mülkü ya da Yap-İşlet Devret şeklindeki işletme hakkı gibi uygulamalar, kamu-özel işbirliği sayesinde daha rasyonel sonuçlar alınmasına olanak tanımaktadırlar. Böylece ülkelerin ekonomik yapısına uygun üretken yatırımların düzeyi artmakta, istihdam olanakları genişlemekte ve kamu sorumlulukları paylaşarak daha farklı politikalara zaman ve imkan yaratabilmektedir. Politik ve ekonomik istikrarın olduğu ülkelerde hem yerli hem de yabancı yatırımlardaki artış oranının, tüketimin dönemsel artış oranlarıyla uyumlu hareket etmesi, fiziki ve beşeri sermaye birikimi ve teknolojik gelişme gibi faktörlerin verimliliğini artırarak ekonomik büyümenin sürdürülebilir hale gelmesine yardımcı olmaktadır¹⁷⁰.

Kamu üretken yatırımların artmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirirken, enflasyon, cari denge, bütçe dengesi ve işsizlik gibi makroekonomik göstergelerin istikrarına yönelik politika tedbirlerini de göz önüne almalıdır. İç ve dış denge amacına uygun politika araçları kullanarak ülke ekonomisinin bir bütün olarak gelişmesine yardımcı olmalıdır. Aksi durumda, etkin olmayan kamu yatırımları ve kamu işletmelerinin kamu açıklarını artırması, teknolojik gelişme için gerekli faaliyetlerin desteklenememesi, fiyat istikrarsızlığının özel sektör sanayi yatırımlarını engellemesi ve dış ticarete rekabet üstünlüğü sağlanamaması gibi nedenler yatırım oranlarında düşmeye yol açacaktır¹⁷¹. Söz konusu faktörler, ekonomik ve politik dengesizlikler yaratıp geleceği belirsizleştirerek spekülasyon ataklara, kredi piyasalarında daralamaya ve ekonomi yönetiminde başarısızlıkların oluşmasına neden olabilecektir¹⁷².

¹⁶⁹ Doğru ve Şiriner, 172

¹⁷⁰ Saygılı, Cihan ve Yurtoğlu, s. 10

¹⁷¹ Doğru ve Şiriner, 168

¹⁷² Ünal Targan ve Diğerleri, *Enflasyonist Ortamda Faiz Politikaları ve İşletmeler Üzerindeki Etkileri*, İTO Yayınları, İstanbul 1990, 19-20.

1.3.3. İstihdam Olanakları Yaratma

Ülkelerin ekonomik ve politik istikrar seviyeleri yükseldikçe, reel sektörlerin ekonominin toplam üretiminden ve istihdamından aldıkları paylar da artmaktadır. Reel sektör içinde ise ekonomik gelişmeye bağlı olarak bir dönüşüm gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, özellikle tarım ve sanayi sektöründe çalışanların sayısı azalırken, hizmet sektöründe istihdam edilen kişi sayısı artmaktadır.

Hizmet sektöründeki gelişmenin istihdam üzerinde birbirine zıt iki etkisi oluşmaktadır. Birinci etki, hizmetlerin yeni iş olanakları yaratarak istihdamı arttırması, ikinci etki ise yeni teknolojilere dayalı hizmetlerin geleneksel yapıya sahip bazı işlerde çalışan istihdamı azaltmasıdır. Bilgi ekonomisi ile birlikte üretim ve hizmet sektöründe tekrarlanan işler için işçi talebi azalmakta, yalnızca nitelikli çalışanlar ve yöneticiler için talep artışı olmaktadır. Hizmet sektörünün gelişimiyle birlikte yeni istihdam kapıları açılırken, nitelikli işgücü ihtiyacı artmaktadır. Teknolojideki değişim, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, hizmet sektörlerinde çalışan eğitilmiş ve yüksek beceri sahibi işgücü daha değerli hale gelirken, düşük beceriye sahip olan işgücü görece değersiz hale gelmektedir. Bununla birlikte, teknolojik değişimlere bağlı olarak işgücü talebindeki kaymalar zaman zaman yüksek beceri sahibi işgücünün de işini kaybetmesine yol açabilmektedir. Ayrıca, teknolojiye dayalı yeni hizmet üretim sistemleri, daha az işgücü ile daha fazla üretimin gerçekleştirilmesini sağladığı için, GOÜ'lerde kitlesel işsizliğe neden olabilmektedir¹⁷³.

Küresel ekonomik yapının ortaya çıkardığı bu durum karşısında politik ekonomi açısından yapılması gereken kamunun yeni istihdam alanlarına uygun nitelikte işgücü yetiştirmesi ve/veya işsiz kalanlara yeni istihdam olanakları yaratmasıdır. Özellikle GOÜ'lerde kırdan kente göç ve yüksek öğretim mezuniyetinin etkisi ile artan işgücü arzı miktarı, nitelik açısından yeterli olmadığı için işgücü talebine konu olamamakta ve işsizlik oranlarının yükselmesine yol açmaktadır¹⁷⁴. Çünkü serbest piyasa koşulları altında özel sektör ücretleri deneyime ve niteliğe göre belirlenmektedir.

¹⁷³ Adem Türkmen, *Uluslararası Hizmet Ticareti ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1974-2011)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2012, 53-54.

¹⁷⁴ Doğru ve Şiriner, 176

Özel sektörde istihdam edilmeyen işgücü kamu sektörüne yönelmektedir. Ancak genç ve bağımlı nüfusun fazla olması, emeklilik yaşının yükseltilmesi, emekliliği geldiği halde maaş düşüklüğü gerekçesi ile emekli olmanın tercih edilmemesi ve yapılan sınavlar sonucunda uzmanlık alanı dışında çalışmak zorunda kalınması gibi nedenlerle kamu da istihdam konusunda yeterli olmayabilmektedir. Bu aşamada kamunun yapması gereken, özel sektöre destek vererek ve kamu imkanlarını sunarak ekonominin koşullarına uygun nitelikli eleman yetiştirilmesine destek sağlamak ve bilgi donanımı yüksek işgücü ile ülkenin gelişmişlik düzeyine ve ekonomiye katkıda bulunmaktır.

1.3.4. Politik ve Ekonomik İstikrar Sağlama

Politik ekonominin ekonomik büyümeyi etkilemesinin en önemli yollarından bir diğeri ise politik ve ekonomik istikrarın sağlanmasına olanak tanınmasıdır. Politik ve ekonomik istikrarsızlık, bir ülkenin ekonomi politikalarına ilişkin belirsizlik ortamı yaratarak, yatırımlardan beklenen getirinin azalmasına¹⁷⁵, yatırımların ertelenmesine¹⁷⁶, ulusal fiziki ve finansal sermayenin ülke dışına çıkmasına ve yabancı sermayenin ülkeye gelmemesine¹⁷⁷ yol açarak, kaynakların verimsiz şekilde kullanılması, maliyetlerin yükselmesi ve ekonomik büyüme hızının yavaşlaması sonucunu doğurabilmektedir.

Politik istikrar ekonomik istikrarın ön koşulu konumundadır. Çünkü politik istikrar beraberinde ekonomik istikrarı, ekonomik istikrar ise büyümeyi getirmektedir. Politik istikrarın az olduğu bir ülkede ekonomik büyüme oranları düşük olmakta ve hatta ekonomik-finansal krizler yaşanabilmektedir¹⁷⁸. Politikanın makroekonomik performans üzerindeki etkisini inceleyen yeni politik makroekonomi, kamu gücünü elinde bulunduran iktidar partilerinin bazen ideolojilerini ekonomi politikalarına yansıtarak, bazen de oy oranlarını artırma çabalarıyla popülist politikalar uygulayarak genel ekonomi üzerinde etkili olduklarına işaret etmektedir¹⁷⁹. Bu bağlamda kamu

¹⁷⁵ Asteriou ve Price, 386.

¹⁷⁶ Abdiweli, 97.

¹⁷⁷ Lensink, Hermes, ve Murinde, 87.

¹⁷⁸ Erdoğan, Alkin, *Büyüme-İstikrar-Yabancı Sermaye İlişkisi*, T.C. Merkez Bankası, İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü-Eğitim Müdürlüğü, 2010, 13.

¹⁷⁹ Timur Han Gür ve Hale Akbulut, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Politik İstikrarın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi", *Sosyoekonomi Dergisi*, Sayı: 1, ss. 281-300, 2012, 283.

gücünü elinde bulunduran hükümetlerin uygulamaya koydukları (işsizlik ya da enflasyona yönelik) politikalar, hasıla, fiyat, gelir dağılımı vb. makro ekonomik değişkenler üzerinde etkili olmaktadır. Politik ve ekonomik belirlemelerin birbirleri ile uyumlu olması, ekonomik reformların etkili olmasını sağlayarak, tasarrufların ve reel yatırımların artmasına ve dolayısıyla ekonomik büyümenin gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır.

Ülke ekonomisinin çıkarları doğrultusunda hareket eden kamu gücünün, etkin bir şekilde yatırım yapabilmesi tasarruf düzeyinin artırılmasına ve borç seviyesinin düşürülmesine bağlıdır. Bunu gerçekleştirmek için kamu kaynakları tek başına yeterli olmayabilmektedir. Yatırım artışı ve ekonomik büyüme için, kamu ile birlikte bireylerin ve firmaların eşgüdümlü hareket etmesi gerekmektedir. Fakat tüm ülkenin tasarruf eğilimi içerisinde olması açıkçası beklenen bir durum değildir. İşte tam bu noktada kamu, tasarrufları teşvik etmeye yönelik önlemlere başvurmalıdır. Bireysel emeklilik uygulamaları, şahsi borçlanma olanaklarının sınırlandırılması, üretken olmayan özel ve kamu harcamalarının kısılması, kamu borçlanmasında risk ve getirilerin dikkate alınması gibi ekonomi politikaları aracılığı ile toplam ülke tasarrufları artırılabilir. Kamu tasarrufları artırmaya yönelik politikalar uygularken, eğitim sisteminin işler duruma getirilmesi, teknolojik gelişmelere ayak uydurulması ve hükümetlerin ekonomiyi makul oranlarda kontrol etmesi gibi yöntemlere başvurarak toplam faktör verimliliğini artırmaya çaba göstermelidir.

Etkin ekonomi politikaları sonucunda ortaya çıkan istikrarlı tasarruf-yatırım ve ekonomik büyüme oranları, yabancı sermayenin ülke içine girmesine olanak sağlamaktadır. Çünkü yabancı sermayeyi cezbeden en önemli unsurlar arasında, ekonomi ile ilgili yasaların ve kararların beklenmedik zamanlarda ve sık sık değiştirilmemesi (ekonomik istikrar) ve yasalar ve kararlar değiştirilmese bile, hükümetlerin bu yasa ve kararlara uygun hareket etmesi (politik istikrar) yer almaktadır ¹⁸⁰. Hem yerli hem de yabancı yatırımcılar politik ve ekonomik istikrara önem vermekte, risk düzeyinin düşük olduğu sektörler/ülkelere yönelmektedirler. Bu nedenle ülkelerin sürdürülebilir ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeleri, öncelikle

---

¹⁸⁰ Alkin, 15

istikrarlı bir politik yapıya daha sonra ise istikrarlı bir ekonomi politikasına ihtiyaç göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Politik ekonominin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlayan uygulamalı çalışmalar, politik ekonomi göstergeleri ile GSYİH arasındaki ilişki üzerine yoğunlaşmışlardır. Teorik gelişmelere paralel olarak konu ile ilgili çok sayıda uygulamalı çalışma yapılmıştır. Bu bölümde genel olarak 1980’li yılların başlarından günümüze kadar geçen sürede yapılmış olan belli başlı çalışmalar gözden geçirilmektedir. Uygulamalı çalışmaların; amaçları, kullandıkları modeller, örnek büyüklükleri, örneğe dahil ettikleri ülke sayıları ve özellikleri ile araştırma dönemleri açısından farklılıklar arz ettiği gözlenmektedir. Ancak, bu çalışmaların çoğunda politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyümede önemli bir rol oynadığına ve ülkeler arası gelişmişlik farklılıklarının temel nedenlerinden birinin politik ekonomi olduğuna dair bulguların elde edildiği görülmektedir.

Bu bölümde konu ile ilgili uygulamalı çalışmalar GÜ, GOÜ ve AGÜ’ler üzerine yapılan uygulamalı çalışmalar şeklindeki üç başlık ile yatay kesit-panel veri analizleri ve zaman serisi analizleri olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu başlık altında toplanarak ayrı ayrı ele alınmaktadır. Konu ile ilgili olarak bu çalışmada yer verilen her çalışma, araştırma dönemi, örneğin kapsadığı ülkeler ve verileri, amacı, veri seti ve analiz yöntemi ile elde edilen sonuçlar bakımından özetlenmektedir. Daha sonra incelenen çalışmaların genel değerlendirilmesi yapılmakta ve bu çalışmanın uygulamalı yönelimi ile ilgili bazı sonuçlar çıkarılmaktadır.

2.1. GÜ’LER ÜZERİNE YAPILAN UYGULAMALI ÇALIŞMALAR

Bu çalışmalarda diğer üretim faktörleri ile birlikte politik ekonomi göstergelerinin GÜ’lerin ekonomik büyümesi üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin yatay kesit-panel veri analizleri

ve zaman serisi analizlerine dayalı olarak yapıldığı bu çalışmalara ait açıklamalar aşağıda alt başlıklar halinde verilmiştir.

2.1.1. Yatay Kesit ve Panel Veri Analizlerine Dayalı Çalışmalar

GÜ'ler üzerine yatay kesit ve panel veri analizi kullanılarak yapılan çalışmaların sayısının az olduğu görülmektedir. Ancak Çukurçayır ve Tezcan (2011)'a göre uygulamalı literatürde konuya ilişkin ilk deneysel çalışma Lipset tarafından yapılmıştır¹⁸¹. Lipset 1959 yılında yaptığı bu deneysel çalışmada politik ekonomi göstergelerinden biri olan demokrasi ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışmıştır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar iki değişken arasında pozitif ilişki olduğunu göstermiştir. Söz konusu çalışmadan elde edilen sonuçlar demokratikleşme sürecini tamamlamayı başarmış ülkeler ile demokratikleşme sürecinde politik istikrarsızlık yaşamaya devam eden bölgeler ve ülkeler için örnek teşkil etmiştir¹⁸².

Benhabib ve Spiegel (1994) çalışmalarında kurguladıkları model yardımı ile 1965-1985 yılları dönemini kapsayan panel veri analiziyle toplam 121 GÜ ve GOÜ için beşeri sermayenin, teknolojik gelişmeye adaptasyon hızını incelemişler ve “beşeri sermaye, fiziki sermaye verimliliğini etkileyerek, toplam faktör verimliliğini artırır” hipotezini test etmişlerdir. Beşeri sermayenin bir üretim faktörü olarak ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi olduğu görülen çalışmada, beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerinde doğrudan etkisinden ziyade, dolaylı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır¹⁸³.

De Meulemeester ve Rochat (1995), 6 sanayileşmiş ülkede (*İngiltere, Japonya, Avustralya, İsveç, İtalya ve Fransa*) yükseköğretim ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testlerini kullanmışlar ve İngiltere 1919-1987, Japonya 1885-1975, Avustralya 1906-1986, İsveç 1910-1986, İtalya 1885-1969 ve Fransa 1899-1986 dönemlerini kullanmışlardır. Analiz

¹⁸¹ Sinan Çukurçayır ve Kerametdin Tezcan, “Demokratikleşme ve Ekonomik Kalkınma: Etkileşim Analizi”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, VI(II), ss. 48-76, 2011, 66.

¹⁸² S. M. Lipset, “Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy”, *The American Political Science Review*, 53(1), 1959, 69-105.

¹⁸³ Benhabib Jess ve Spiegel Mark M.; “The role of human capital in economic development evidence from aggregate cross-country data” Ekim 1994, 143-173.

sonucunda İngiltere, Japonya, Fransa ve İsveç için yüksek eğitim ile iktisadi büyüme arasında güçlü bir nedensellik bulunurken, İtalya ve Avustralya için yüksek eğitim ile büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Çalışmada yükseköğretimin süreç içerisinde sosyal, kültürel, siyasi, tarihi, ekonomik ve teknolojik yapıda meydana getirdiği değişimler nedeniyle iktisadi büyüme üzerinde ciddi etkisi olduğunu ve bu ilişkilerin her ülke için farklı bir durum oluşturduğunu vurgulamışlardır¹⁸⁴.

Olson vd. (2000), yönetim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, 68 GÜ ve GOÜ 1960-1987 dönemi için analiz etmişlerdir. Çalışmaya göre yolsuzluk düzeyi az, bürokratik kalitesi yüksek ve hukuk üstünlüğünün hakim olduğu ülkelerde, yönetim ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir¹⁸⁵.

Basu vd. (2003), 95 GÜ ve GOÜ üzerine beşeri sermayenin büyümeye etkisini inceledikleri çalışmada, 1970-1990 yıllarını kapsayan verileri En Küçük Kareler (EKK) yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Beşeri sermaye değişkeni olarak yaşam süresi baz alınan çalışmada, yoksulluk ile hastalık arasında güçlü bir ilişki olduğu, yüksek ölüm oranlarının görüldüğü ülkelerde beşeri sermaye yatırımlarında, tasarruflarda ve yatırımlarda sistematik olarak düşüşe yol açtığı, ülkeler arasındaki verimlilik farklılıklarının oluşmasında sağlık yapısının yanında, ölüm oranları ve hasıla-çıktı ilişkisinin rol oynadığı saptanmıştır. Sağlık ile iktisadi büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiş olmakla birlikte, sağlıkta yapılacak adımların uzun dönemde büyümeyi pozitif yönde etkileyeceği sonucuna ulaşılmıştır¹⁸⁶.

Bloom vd.(2004), 104 GÜ ve GOÜ'nün 1960-1990 dönemini 10'ar yıllık dönemler halinde baz alan ve EKK yöntemini kullandıkları çalışmalarında, çalışma tecrübesi, hayat beklentisi, okullaşma ve sağlık yapısının iktisadi büyüme üzerine etkilerini araştırmışlardır. Çalışmada iyi sağlık koşullarının toplam hasıla üzerinde olumlu etkisinin olduğu, işgücünün verimliliği ve hayat beklentisi ile büyüme arasında ciddi ve büyük bir regresyon ilişkisi olduğu, hayat beklentisindeki bir yıllık artışın

¹⁸⁴ De meulemeester, Jean-Luc ve Denis Rochat, "A Causality Analysis of the Link Between Higher Education and Economic Development", *Economics of Education Review*, (14) 4, 1995, 351-361.

¹⁸⁵ M. Olson, S. Naveen, ve A. V. Swamy, "Governance and growth: A simple hypothesis explaining cross-country differences in productivity growth", *Public Choice*, 102, 2000, 341-364.

¹⁸⁶ Basu Parantap, Chakraborty Chandana, Reagle Derrick "Liberalization, FDI, and Growth in Developing Countries: A Panel Cointegration Approach", 2003.

hasıla üzerinde %4'lük bir artış meydana getirdiği saptanmıştır. Çalışma sonucunda ulaşılan en önemli sonuç ise beşeri sermaye üzerine yapılan yatırımın büyüme üzerinde ciddi ve pozitif etkisinin olduğudur¹⁸⁷.

Dreger ve Reimers (2005), 21 OECD ülkesine yönelik, sağlık harcamaları ile GSYH ve tıbbi gelişme (*yaşam süresi, bebek ölüm oranı, yaşlı nüfus oranı*) arasındaki ilişkiyi araştırdıkları ve 1975-2001 dönemlerini kapsayan çalışmada, eşbütünleşme testlerini kullanmışlardır. Analiz sonucunda, sağlık harcamalarının ne gelir, ne de tıbbi ilerlemeler üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır. Çalışmada GSYH'nin önemli bir açıklayıcı değişken olduğu, sağlık harcamalarının gelir esnekliğinin ise 1'den küçük olduğu (*sağlık harcamalarının lüks mal olmadığı*) sonucuna ulaşmışlardır¹⁸⁸.

Dietz ve Neumayer (2007), yolsuzluğun doğal kaynak ihracatı ve sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisini 115 ülke için analiz etmiştir. Çalışmada kurumsal kalite değişkenini temsilen bürokratik kalite, düşük yolsuzluk düzeyi ve hukukun üstünlüğü değişkenleri kullanılmıştır. Çalışmaya göre kurumsal kalite değişkenlerinden yolsuzluğun azalması durumunda gerçek tasarruf oranı ile gösterilen sürdürülebilir kalkınma düzeyi artmaktadır¹⁸⁹.

Aidt vd.(2008), yönetim kalitesi ile yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelediği çalışmada, 44 ülkedeki politik kurumların kalitesini ikiye ayırmıştır. Çalışmada, politik kurumların kalitesinin yüksek olduğu rejimlerde, yolsuzluk ekonomik büyüme üzerinde negatif yönde etkili olduğu, politik kurumların kalitesinin düşük olduğu ülkelerde ise yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde etkili olmadığı sonucuna varmışlardır¹⁹⁰.

Guerin ve Manzocchi (2007) siyasi rejimlerin ülkelerdeki çift taraflı doğrudan yabancı yatırımlara etkisini 1992-2004 yılları veri setinde GÜ ve GOÜ açısından incelemiştir¹⁹¹. GÜ olarak Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İtalya,

¹⁸⁷ Bloom David E., Canning David, Sevilla Jaypee "The Effect of Health on Economic Growth: A Production Function Approach" January 2004.

¹⁸⁸ Dreger Christian ve Reimers Hans-Eggert, "Health Care Expenditures in OECD Countries: A Panel Unit Root and Cointegration Analysis" Ocak 2005,

¹⁸⁹ S. Dietz, ve E. Neumayer, "Corruption, the resource curse and genuine saving", *Environment and Development Economics*, 12, 2007, 33-53.

¹⁹⁰ T. Aidt, J. Dutta, ve V. Sena, "Governance regimes, corruption and growth: Theory and evidence", *Journal of Comparative Economics*, 36, 2008, 195-220.

¹⁹¹ Selen S. Guerin, and Manzocchi Stefano "Political regime and FDI from advanced to emerging countries." *Review of World economics* 145(1), 2009, 75-91.

Japonya, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık ve ABD; GOÜ olarak ise Arjantin, Bulgaristan, Brezilya, Şili, Çin, Kolombiya, Çekya, Mısır, Macaristan, Endonezya, Hindistan, Güney Kore, Meksika, Malezya, Fas, Filipinler, Polonya, Rusya, Romanya, Güney Afrika, Slovakya, Slovenya ve Türkiye ele alınmıştır. Çalışma sonucunda demokrasinin doğrudan yabancı yatırımların niceliği ve niteliği konusunda olumlu etkisi olduğu ve yatırımların GÜ'lerden GOÜ'lere doğru olacağı sonucuna varılmıştır.

Kim (2008), 61 GÜ ve GOÜ üzerinde, ticari açıklığın büyüme üzerindeki etkilerini incelediği çalışmada, araç değişken eşik regresyon yöntemini kullanarak, ticari açıklığın, yüksek gelirli gelişmiş ekonomilerde büyümeyi pozitif, daha düşük gelire sahip gelişen ekonomilerde ise negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmış ve bu sonuçtan yola çıkarak, ticari açıklığın büyüme üzerindeki etkilerinin ülkelerin gelişmişlik durumlarına bağlı olarak önemli farklılıklar gösterdiğini iddia etmiştir¹⁹².

Aidt (2009), 80 ülkede yolsuzluğun ekonomiler için “gres” mi “kum” mu olduğunu analiz ettiği çalışmada, yolsuzluğun ekonomik gelişmeye yardım etmediği, tam tersine yolsuzluğun kişi başına sürdürülebilir kalkınma düzeyinin azalmasına neden olduğu, dolayısıyla yönetim kalitesinin sürdürülebilir kalkınmayı pozitif yönlü etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Benzer soruyu Meon ve Sekkat (2005) 1970-1998 yılları arası veriyi kullanarak 63 ile 71 arası ülkenin dahil olduğu bir örneklem ile araştırmış ve benzer şekilde yolsuzluğun büyüme üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymuştur¹⁹³. Bir diğer çalışmasında Aidt (2010), yolsuzluk ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi, 110 ülke için analiz etmiştir. Altı farklı yolsuzluk göstergesinin kullanıldığı çalışmaya göre yolsuzluğun kişi başına sürdürülebilir kalkınma düzeyinin azalmasına neden olduğunu ortaya koymuştur¹⁹⁴.

Potrafke (2010), 21 OECD Ülkesi için 1951-2006 arasındaki dönem için küreselleşmenin ekonomik büyümeye ilişkisini EKK ve Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) yöntemi ile analiz etmiştir. Analiz sonucunda, siyasi, sosyal ve bütün olarak küreselleşme ile ekonomik büyüme arasında ilişki olmadığı, ancak ekonomik

¹⁹² Kim, Dong; (2008), Trade, Growth and Income, İnternet Adresi; http://www.pbfeam2008.bus.qut.edu.au/papers/documents/Dong-HyeonKim_Final.pdf,

¹⁹³ Méon Pierre-Guillaume, and Khalid Sekkat, "Does corruption grease or sand the wheels of growth?." *Public Choice*, 122(1-2), 2005, 69-97.

¹⁹⁴ T. S. Aidt, *Corruption and sustainable development*, CWPE 1061. 2010.

küreselleşme ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır¹⁹⁵.

Güvel ve Ata (2011), 25 AB ülkesi için, 2004-2007 yılları ortalamasını alarak yatay-kesit veri yöntemi uygulamıştır. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre; demokrasinin, hukuk sisteminin, eğitimin ve Protestan geleneğin yolsuzluk üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye yol açtığı tespit edilmiştir. Buna göre; ülkelerin zayıf demokrasiden güçlü bir demokrasiye geçmeleri, ülkelerin etkili bir hukuk ve eğitim sistemine sahip olmaları yolsuzluğu azaltmaktadır. Ayrıca Protestan geleneğin yüksek bir seviyede olduğu ülkelerde yolsuzluğun daha düşük seviyelerde gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır¹⁹⁶.

Johnson vd.(2011) yolsuzluğun dolaylı kanallar üzerinden büyümeyi negatif etkilediğini göstermek amacıyla yaptıkları çalışmada, ABD için 1970-2000 dönemini kapsayan bölgesel bir yatay kesit analizi, EKK yöntemiyle yapılmış ve yolsuzluğun bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, çalışan başına sermaye düzeyi de hesaba katılarak incelenmiştir. Analiz neticesinde; yolsuzluğun büyümeyi yatırım üzerindeki negatif etkisi yoluyla dolaylı yoldan etkilediği, büyümedeki değişimin yarısının bu iki değişken tarafından açıklanabildiği, bunun yanında, eğitim düzeyi, nüfus, nüfusun büyümesi ve maliye politikalarının kontrol edilmesiyle, yolsuzluğun tahmin edilen etkisinin azaldığı, ancak istatistiki anlamlılığı değişmediği, yolsuzluktaki bir standart sapmalık artışın, büyümeyi bir standart sapmanın yaklaşık 1/3'ü kadar azalttığı sonucuna ulaşılmıştır¹⁹⁷.

Gries ve Redlin (2011) dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerine etkisini araştıran çalışmada, 158 ülkenin 1970-2009 verilerini nedensellik analizi ile test etmişler ve ülkelerde uygulanan dış ticaret politikalarına bağlı olarak farklı sonuçlara ulaşmışlar, ancak genel olarak serbest dış ticaret politikası uygulayan ülkelerde, dışa açıklığın ekonomik büyümeyi artırıcı etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır¹⁹⁸.

¹⁹⁵ N. Potrafke "Political Cycles and Economic Performance in OECD Countries: Empirical Evidence From 1951-2006, *Public Choice*, 150(1-2), 155-79.

¹⁹⁶ Güvel E. Alper, Ata A. Yılmaz; "Yolsuzluğun Sosyo-Politik Dinamikleri: AB Ülkeleri Üzerine Bir Analiz" *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 44 Sayı 1 Mart 2011, 155-185.

¹⁹⁷ Johnson Noel D., Ruger William, Sorens Jason, Yamarik Steven "Corruption, Regulation, and Growth: An Empirical Study of the United States", 2011.

¹⁹⁸ Gries T., Redlin M.: "Trade Openness and Economic Growth: A Panel Causality Analysis" 2011.

Koç (2013) AB üyesi 27 ülkenin 2012 verilerinden yararlanarak beşeri sermaye ile ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi incelediği çalışmada beşeri sermaye göstergeleri olarak ifade edilen doğumda yaşam beklentisi, beklenen okullaşma yılı ve ortalama okullaşma yılı değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre AB ülkelerinde beşeri sermaye göstergelerinde görülen bir iyileşmenin, ekonomik büyüme üzerinde de aynı şekilde olumlu bir etkiye yol açtığı saptanmış ve eğitimli ve sağlıklı bireylerden oluşan toplumlarda sosyo-kültürel gelişmenin, ekonomik büyümenin önemli kaynaklarından birini oluşturduğu ve aynı zamanda diğer kaynakların da verimliliğini artıran bir unsur olarak ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır¹⁹⁹.

Akpolat (2014) 1970-2010 yılları arasını kapsayan bir dönem için 13 GÜ²⁰⁰ ve 11 GOÜ²⁰¹ verisini içeren karşılaştırmalı bir çalışmada, sabit sermaye oluşturma, eğitim harcamaları, yaşam beklentisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Sabit sermaye oluşturma ve eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi GÜ'lerde daha yüksek iken, yaşam beklentisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin GOÜ'lerde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir²⁰².

Johnson vd. (2014) ise yolsuzluğun maliyetinin devletin ekonomiye müdahalesi ölçüsünde olup olmadığını ABD için 1975-2007 dönemi EKK yöntemiyle bölgesel düzeyde analiz etmişlerdir. Bazı kontrol değişkenlerin de kullanıldığı (*çalışan başına fiziki ve beşeri sermaye, nüfus ve büyümesi, maliye politikası, coğrafi bölge*) analizden elde edilen bulgulara göre, yolsuzluk ve büyüme arasında negatif, ekonomik serbestlik ve büyüme arasında ise pozitif ilişki olduğudur. Ekonomik serbestlik düzeyi azaldıkça negatif büyüme etkisi düşmekte, ekonomik serbestlik ortalama düzeyinin üzerindeyken yolsuzluk büyüme için risk oluşturmaktadır²⁰³.

¹⁹⁹ Koç Aylin; "Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yatay Kesit Analizi ile AB Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Maliye Dergisi* Sayı 165 Temmuz-Aralık 2013.

²⁰⁰ Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Japonya, Hollanda, Norveç, İspanya, Birleşik Krallık ve ABD

²⁰¹ Brezilya, Şili, Mısır, İrlanda, İsrail, Malezya, Meksika, Pakistan, Singapur, Türkiye ve Uruguay

²⁰² A. G. Akpolat, "The long-term impact of human capital investment on GDP: a panel cointegrated regression analysis". *Economics Research International*, 2014, 1-10.

<http://dx.doi.org/10.1155/2014/646518>

²⁰³ Johnson Ruger Sorens and Yamarik, "Corruption, regulation, and growth: an empirical study of the United States", *Econ Gov*, 15, 2014, 51.

Artan ve Kalaycı (2014), GÜ ve GOÜ'lerde dışa açıklık, demokrasi ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi panel veri analiz yöntemi kullanarak araştırdığı çalışmalarında, ülkelerin dışa açıklık düzeylerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi negatif iken, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi tüm ülkelerde pozitif olarak tespit edilmiştir. Diğer yandan demokrasi seviyesindeki artışın GÜ'lerde gelir dağılımı adaletsizliğini azaltıcı rol oynarken, GOÜ'lerde gelir dağılımındaki adaletsizliği artırdığı, benzer şekilde eğitim seviyesindeki artışın GÜ'lerde gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltırken, GOÜ'lerde eğitimin gelir dağılımı üzerinde herhangi bir etkisinin tespit edilemediği sonucuna ulaşmışlardır²⁰⁴.

López-Pueyo vd. (2015) 15 OECD ülkesi için 1980-2005 yılları arasını kapsayacak şekilde panel veri analizi yöntemiyle yaptıkları araştırmada beşeri sermayenin ekonomik büyümeyi açıklayıp açıklayamadığını test etmişler, ayrıca beşeri sermaye ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik de belirlenmeye çalışılmıştır. Beşeri sermayenin ölçülmesi için eğitim seviyeleri baz alınarak verimliliğe göre düzeltilmiş çalışma saatlerini öneren çalışmada, beşeri sermaye ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik bulunduğu sonucuna varmışlardır²⁰⁵.

Topuz ve Dağdemir (2016) gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1995-2011 dönemi için 94 ülkenin verileri ile Kuznets (1955)'in ters-U hipotezini kullanarak sınımlanmışlardır. 94 ülkeyi gelir seviyesine göre gruplandırılarak iki değişken arasındaki ilişki ayrı ayrı panellerde incelemişlerdir. Son panelde tüm ülkelerin verisi ile hipotez sınaması yapmışlardır. Ülke sınıflandırılmasındaki temel amaç ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre eşitsizliğin hangi yönde hareket ettiğini tespit etmektir. Ekonomik gelişme ve gelir eşitsizliği ilişkisinin incelendiği modellere bakıldığında elde edilen bulguların Kuznets (1955)'in ters-U hipotezini destekleyen kanıtlar sunduğu, değişkenlere ait katsayıların çoğunun beklenen işaretlere sahip, istatistiksel olarak anlamlı olduğu, ekonomik gelişme düzeyi düşük ve düşük-orta gelirli, üst orta gelirli ve tüm ülkelerin kullanıldığı panellerde gelir eşitsizliğini artırıcı yüksek gelirli ülkelerde ise azaltıcı bir rol oynadığı, eşitsizliğin, ekonomik gelişme karşısında düşük ve düşük-orta gelirli ile üst orta gelirli ülkelerde artarken; yüksek

²⁰⁴ S. Artan, & C. Kalaycı, "Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açıklık, Demokrasi ve Gelir Dağılımı İlişkisi". *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1(4), 2014, 69-88.

²⁰⁵ C. López-Pueyo, G. Giménez, & J. Sanaú, "Human Capital Measurement in OECD Countries and its Relation to GDP Growth and Innovation", *Revista de Economía Mundial*, (39), 2015, 77-108.

gelirli ülkelerde azalması ters-U şeklinde bir ilişkinin varlığını doğruladığını ortaya koymuşlardır²⁰⁶.

Topallı (2016), G20 ülkelerinden Arjantin, Brezilya, Çin, Hindistan, Japonya, Güney Kore ve Türkiye için ihracat, beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1995-2013 dönemi için eşbütünleşme testi ve nedensellik analizi kullanılarak incelediği çalışmasında, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini analiz etmiştir. Eşbütünleşme testi sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi olduğu ve ekonomik büyüme ve ihracat arasında çift yönlü nedensellik bulunduğu, ekonomik büyüme ve sağlık harcamaları arasında da çift yönlü nedensellik olduğu sonucuna varılmıştır²⁰⁷.

2.1.2. Zaman Serisi Analizlerine Dayalı Çalışmalar

Uygulamalı literatürde, son yıllarda politik ekonomi-ekonomik büyüme ilişkisi için zaman serisi verilerine dayalı analizleri kullanan çalışmalarda artış olduğu gözlenmektedir. Bu kapsamda zaman serisi analizlerine dayalı olarak 1987 yılında yapılan önemli çalışmalardan biri Barro'ya aittir. Vergi düzleştirme hipotezini araştırmak isteyen Barro, ABD ve İngiltere üzerinde çalışmış ve bu araştırmasında, 20 yıllık zaman serisi verilerini kullanmıştır²⁰⁸. Araştırmanın sonuçları beklendiği gibi borç oranlarının savaş yıllarında arttığını, barış süreçlerinde ise borçların kapatıldığını göstermektedir. Savaş dönemleri, politik istikrarsızlık ve ek giderlere sebep olduğundan, ekonomiye olumsuz bir etkiye bulunmaktadır.

Tallman ve Wang (1994), 1965-1989 yılları arası verileri kullanarak, Tayvan ekonomisinde ekonomik büyümenin kaynağının beşeri sermaye olup olmadığını araştırdıkları çalışmalarında Lucas-Romer tipi içsel büyüme modelini esas almışlardır. Modelin en önemli varsayımı, beşeri sermayenin sabit getiriye sahip olduğudur. Çalışmada, beşeri sermaye unsurlarının Tayvan'daki işgücünü etkileyerek, ekonomik

²⁰⁶ Topuz S.Gülşah, Dağdemir Özcan; "Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Kuznets Ters-U Hipotezinin Geçerliliği", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Aralık 2016, 11(3), 115- 130.

²⁰⁷ Nurgün Topallı, "G20 Ülkelerinde İhracat, Beşeri Sermaye Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 29, Ağustos 2016, 193-206.

²⁰⁸ Barro Robert J., (1987), "Government Spending, Interest Rates, Prices, and Budget Deficits in the United Kingdom, 1701-1918", *Journal of Monetary Economics*, September 1987, ss. 221-247, s.222, <http://www.nber.org/papers/w2005> Erişim Tarihi: 08.08.2014

büyümenin %40'ını açıkladığı ve beşeri sermayenin teknolojinin ve işgücünün verimliliğini arttıran önemli bir etmen olduğu sonucuna ulaşılmıştır²⁰⁹.

Nonneman ve Vanhoudt (1996) Genişletilmiş Solow modelinin genellemesini yaparak, model ile ilgili üretim fonksiyonu elde etmişler, değişken olarak etkin işgücü kullanılan çalışmada, OECD ülkelerinin ekonomik büyüme oranlarından yararlanılarak, açıklayıcı değişkenler olarak, sadece beşeri sermaye, teknolojik bilgiyle ilgili yatırımlar ve bunların başlangıç koşullarının kayda değer olduğu sonucuna varmışlardır. Çalışmada, hemen hemen her ekonomide, özellikle OECD ülkelerinde, ekonomik büyümenin etkilediği esas faktörler olarak beşeri sermaye ve teknolojik yatırımlar olduğu sonucuna varmışlardır²¹⁰.

In ve Doucouliagos (1997), ABD için beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arsındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, 1949-1984 yıllarına ait verilere, Granger Nedensellik testi uygulamışlardır. Analiz sonucunda, beşeri sermaye ile ekonomik büyüme arasında çok kuvvetli nedensellik ilişkisi bulunduğunu ortaya koymuşlardır²¹¹.

Abdulnasser ve Manuchehr (2000) İrlanda, Meksika, Portekiz, Yunanistan ve Türkiye'de ihracat öncelikli büyüme hipotezini araştırmışlar ve ihracatla büyüme arasında (Türkiye ve Yunanistan dışında) uzun dönemli bir ilişki olduğu, Meksika ve İrlanda'da ihracatın büyümeye; Portekiz'de ise büyümenin ihracat artışına neden olduğu sonucuna ulaşmışlardır²¹².

Sun ve Parikh (2001) dışa açıklığın ekonomik büyümeye etkisini incelendikleri çalışmada, Çin'in 29 bölgesinin 1985-1995 yıllarına ait verilerini analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda, ekonomik büyümede ihracatın ve yabancı sermaye girişlerinin anlamlı ve pozitif etkilerinin olduğu belirlenmiştir²¹³.

Al-Yousif (2001), Ram (1986) ve Landau (1983)'ün kamu kesimi büyüklüğü ölçüm metodlarını kullanarak 1963-1992 döneminde kamu kesimi büyüklüğünün

²⁰⁹ Tallman Ellies W, Wang Ping: "Human capital and endogenous growth evidence from Taiwan" 1994.

²¹⁰ Walter Nonneman, Patrick Vanhoudt "A Further Augmentation of The Solow Model and the Empirics of Growth for OECD Countries" 1996.

²¹¹ In ve Doucouliagos: "Human Capital Formation and US Economic Growth: A Causality Analysis", *Applied Economics Letters, Taylor and Francis Journals*, 4(5), 329-331.

²¹² H Abdulnasser, and I. Manuchehr, "Time Series Evidence for Balassa's Export-Led Growth Hypothesis," *Journal of International Trade and Economic Development*, 9, 2000, 355-365.

²¹³ Sun Haishan ve Ashok Parikh: "Exports, Inward Foreign Direct Investment (FDI) and Regional Economic Growth in China" 2001.

ekonomik büyümeye etkisini Suudi Arabistan için test ettiği çalışmada, kamu kesimi büyüklüğü ölçütü olarak, kamu harcamalarındaki yüzde değişimi ve kamu harcamalarının GSYİH'ye oranını kullanmıştır. Analiz sonucunda kamu kesimi büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusu iken, kamu harcamalarının GSYİH'ye oranı ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki bulunmuştur²¹⁴.

Bende-Nabende (2003) doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerine etkilerinin nedenlerini ve etkilerini araştırdığı çalışmanın neticesinde, doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerine uzun dönem etkisinin Japonya ve Tayvan gibi GÜ'lerde önemli ve pozitif yönde olduğu sonucu açıkça ortaya çıkmıştır. Çalışma, Filipinler ve Tayland için de tekrarlanmış, bu ülkelerin ekonomik yönden daha az gelişmiş oldukları için, doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerine uzun dönem etkisinin daha az olduğu sonucuna varılmıştır²¹⁵.

Konya (2004), 25 OECD Ülkesi için hükümetlerin belirlediği ekonomi politikalarının, ekonomi ve ihracat politikalarının ülkelerin ekonomik büyümelerine etkilerini Granger Nedensellik analiziyle araştırmıştır. Buna göre, Danimarka, Fransa, Yunanistan, Macaristan Hollanda ve Lüksemburg'un ekonomileri ve buna bağlı ihracat oranları için nedensellik ilişkisi kurulamamış; İzlanda, Avustralya, Avusturya ve İrlanda için ihracattan büyümeye; Kanada, Kore, Japonya, Finlandiya, Portekiz ve ABD için büyümeden ihracata doğru tek yönlü; İsveç ve İngiltere için çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu bulunmuştur. Belçika, İtalya, Meksika, Yeni Zelanda, İspanya ve İsviçre için ise sınama sonuçları bir yargıya varılmayacak kadar karışık olduğu sonucuna varılmıştır²¹⁶.

Özer ve Erdoğan (2006) 1987-2006 yılları arasında Türkiye'de reel ekonomik büyüme, ithalat ve ihracat arasındaki nedensel ilişkilerin gücünün yanısıra yapısı da araştırılmaya çalışılmıştır. Özellikle de ekonomik büyüme-ihracat arasındaki nedensellik incelenirken ithalat değişkeninin rolü üzerinde durulmuştur. Granger

²¹⁴ Y.K. Al-Yousif, 'Do Government Expenditures Inhibit or Promote Economic Growth: Some Empirical Evidence from Saudi Arabia', *The Indian Economic Journal*, Vol: 48, No: 2, 2001, 92-96.

²¹⁵ Bende-Nabende Anthony "International Trade, Capital Flows and Economic Development in East Asia" 2003,

²¹⁶ L. Konya, "Export-led Growth, Growth-driven Export, Both or None? Granger Causality Analysis on OECD Countries" *Applied Econometrics and International Development*, 4(1), 2004, 73-94.

nedensellik test sonuçları ele alınan değişkenler arasında tek yönlü bir nedensellik olduğunu, yani ihracattan ekonomik büyüme ve ithalata ve ithalattan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisini desteklemektedir. Bunun yanı sıra, Etki-Tepki ve Varyans Ayırıştırma fonksiyonları bu sonucu desteklemekte ve böylece ele alınan dönemde Türkiye'de ihracat öncelikli büyüme hipotezinin geçerli olduğunu göstermektedir²¹⁷.

2005 yılında, daha farklı bir konu ele alan Gråsjö, 1997-1999 yılı verilerine göre, İsveç'teki bölgesel düzeyde ihracat performansını zaman serisi analizine göre değerlendirmiştir. İhracat performansına bağlı olarak, bölgede beşeri sermaye ve AR-GE'ye erişimin etkileri ve bunun ekonomik verilere etkisini araştıran Gråsjö, incelemesini yerel, bölgesel ve bölgeler arası olmak üzere üç farklı coğrafi konum için yürütmüştür²¹⁸. Çalışmada, AR-GE çalışmaları incelenirken, verileri üniversiteler ve şirketler olarak ayrı ayrı alınıp hesaplamalar yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda beşeri sermayeye erişimin, ihracat performansı üzerinde çok büyük bir pozitif etkiye sahip olduğu, dolayısıyla ekonomik büyümeyi de pozitif yönde etkilediği yorumunu yapan yazar, bunu inceleme yaptığı tüm coğrafi konumlar için genellemiştir. Çalışmanın sonunda, beşeri sermayedeki artışın araştırma geliştirme çalışmalarının yoğunluğuyla doğru orantılı, bunun da ekonomik büyümeyle yakından ilgili olduğu yorumunu yapmıştır²¹⁹.

Tsen (2006), Çin ekonomisi üzerinde dış ticarete açıklık, beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri incelediği çalışmada, 1952-1999 ve 1978-1999 olmak üzere iki ayrı veri setine, eşbütünleşme ve nedensellik testleri uygulamıştır. Analiz sonucunda değişkenlerin uzun dönemli ortak hareket ettiği, ayrıca 1978-1999 döneminde ise dışa açıklıktan beşeri sermayeye doğru nedensel bir ilişki olduğu ortaya konmuştur²²⁰.

²¹⁷ Mustafa Özer ve Erdoğan Levent, "Türkiye'de ihracat, ithalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki ilişkilerin Zaman Serisi Analizi", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 60- 61, ss. 93-110, 2006, 95.

²¹⁸ Gråsjö Urban, "Human capital, R&D and Regional Export Performance," The Royal Institute of Technology, Centre of Excellence for Science and Innovation Studies (CESIS), Electronic Working Paper Series, No:50, 2005, 2.

²¹⁹ Gråsjö, 21-22

²²⁰ Tsen Wong Hock; "Granger Causality Tests Among Openness to International Trade, Human Capital Accumulation and Economic Growth in China: 1952-1999", *International Economic Journal*, 20 (3), 285-302.

Kueh vd. (2008), Asya-4 ülkesi olarak bilinen Güneydoğu Asya Ülkelerini ele aldığı çalışmada, 1974-2006 yıllarını sınır testi yöntemini kullanarak analiz etmiştir. Rodrik hipotezinin desteklendiği analiz sonucuna göre ticari açıklık ve kamu büyüklüğü arasında tüm Asya-4 ülkelerinde uzun dönemli anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada ticaretin serbestleşmesi amacıyla meydana gelen riskleri hafifletmeye yönelik olarak açık bir ekonomide devlet müdahalelerinin önemli olduğuna vurgu yapılmıştır²²¹.

Zakaria ve Shakoor (2011), Pakistan’a ait 1947-2009 dönemi verileri kullanılarak ticari açıklığın kamunun rolü üzerindeki etkisini incelemiştir. Arellano Bond’un GMM tahmin yöntemine göre elde ettikleri sonuçlar, telafi hipotezini desteklemektedir ve Pakistan’da hükümet harcamalarının risk azaltıcı rol oynadığını göstermiştir²²².

Saenz vd. (2011), İspanya için 1960- 2000 yılları arası verileri kullanarak zaman serisi analiziyle Rodrik hipotezini test etmişlerdir. Çalışmada, dışa açıklığın önemli derecede demokratikleşme sürecinden etkilendiği ve kamu büyüklüğü ile pozitif yönlü bir ilişkisinin olduğu ortaya konulmuştur. Politik rejimlerin oldukça önemli olduğu, özellikle uluslararası düzeyde, küreselleşme ve dışa açılma ile birlikte ülkelerde meydana gelen rejim değişikliklerinden söz konusu değişkenlerin etkilendiği yönünde bulgulara çalışmada vurgu yapılmıştır. Çalışmada rejim değişikliklerinin dışa açılma ile gerçekleştiği ve bu durumda kamu büyüklüğünün artmasına neden olduğu ifade edilmiştir²²³.

Su ve Liu tarafından Çin’de 2016 yılında yapılan araştırmada 1991-2010 yılları arasında doğrudan yabancı yatırımlar ile beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda yabancı doğrudan yatırımların GSYİH üzerinde pozitif etkisinden ve teknoloji transferi aracılığıyla beşeri sermayeye katkısından bahsedilmektedir²²⁴.

²²¹ J. Kueh, S.C. Pua ve C. Wong, “Bounds Estimation for Trade Openness and Government Expenditure Nexus of Asean-4 Countries” *MPRA Paper* No:12351, 2008.

²²² M. Zakaria ve S. Shakoor, “Relationship Between Government Size and Trade Openness: Evidence from Pakistan”, *Transition Studies Review*, 18, 2011, 328–341.

²²³ E. Sáenz, S. Marcela, ve M.G. Dolores, “Trade Openness and Public Expenditure: The Spanish Case” *1960–2000 Public Choice*, 2011, 1-23.

²²⁴ Y. Su, Z. Liu, “The impact of foreign direct investment and human capital on economic growth: Evidence from Chinese cities”. *China Economic Review*, 37, 2016, 97-109.

1994-2016 dönemindeki çeşitli yıllarda GÜ'ler üzerine yapılan ve yukarıda bahsedilen temel uygulamalı çalışmaları içeren bir literatür özeti Tablo 2.1'de sunulmuştur.

Tablo 2.1. Politik Ekonomi Göstergeleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Literatür Özeti

Grup	Yöntem	Yazar(lar)/ Çalışma Yılı	Ülke(ler)/Dönem	Politik Ekonomi Değişken(ler)i	Sonuç
GÜ'ler Üzerine Yapılan Çalışmalar	Yatay Kesit ve Panel Veri Analizi	Lipset, 1959		Demokrasi Ekonomik kalkınma	Demokrasi ile ekonomik kalkınma arasında pozitif ilişki
		Benhabib ve Spiegel, 1994	121 GÜ ve GOÜ 1965-1985	Beşeri sermaye Teknolojik gelişmeye adaptasyon hızı	Beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerinde dolaylı etkisi olduğu
		De Meulemeester ve Rochat, 1995	İngiltere 1919-1987 Japonya 1885-1975 Avustralya 1906-1986 İsveç 1910-1986 İtalya 1885-1969 Fransa 1899-1986	Yüksek Öğretim İktisadi Büyüme	Yüksek öğretimin süreç içerisinde sosyal, kültürel, siyasi, tarihi, ekonomik ve teknolojik yapıda meydana getirdiği değişimler nedeniyle iktisadi büyüme üzerinde ciddi etkisi olduğu ve bu ilişkilerin her ülke için farklı bir durum oluşturduğu
		Olson, Naveev ve Swamy, 2000	68 GÜ ve GOÜ 1960-1987	Yönetişim Ekonomik Büyüme	Yolsuzluk düzeyi düşük, bürokratik kalitesi yüksek ve hukuk üstünlüğünün geçerli olduğu ülkelerde, yönetim ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği
		Basu, Chakraborty ve Reagle, 2003	95 GÜ ve GOÜ 1970-1990	Beşeri sermaye Büyüme	Sağlık ile iktisadi büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiş olmakla birlikte sağlıkta yapılacak adımların uzun dönemde büyümeyi olumlu etkilediği
		Bloom, Canning ve Sevilla, 2004	104 GÜ ve GOÜ 1960-1990	Beşeri sermayenin büyümeye etkisi	Beşeri sermaye üzerine yapılan yatırımın büyüme üzerinde ciddi ve pozitif etkisi
		Dreger ve Reimers, 2005	21 OECD ülkesi 1975-2001	Sağlık Harcamaları GSYH Tıbbi Gelişme	GSYH'nin önemli bir açıklayıcı değişken olduğu, sağlık harcamalarının gelir esnekliğinin ise 1'den küçük olduğu
		Dietz ve Neumayer, 2007	115 Ülke	Yolsuzluğun Doğal Kaynak İhracatı ve Sürdürülebilir Kalkınma üzerine Etkisi	Yolsuzluğun azalması durumunda gerçek tasarruf oranı ile gösterilen sürdürülebilir kalkınma düzeyi yükselmektedir
		Aidt, Dutta ve Sena, 2008	44 Ülke	Yönetişim Kalitesi Yolsuzluk Ekonomik Büyüme	Politik kurumların kalitesinin yüksek olduğu rejimlerde, yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde negatif yönde etkili olduğu, politik kurumların kalitesinin düşük olduğu ülkelerde ise yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde etkili olmadığı
		Guerin ve Manzocchi, 2007	39 GÜ ve GOÜ 1992-2004	Siyasi Rejimlerin Ülkelerdeki çift tarafli yabancı doğrudan yatırımlara etkisi	Demokrasinin yabancı doğrudan yatırımların niceliği ve niteliği konusunda olumlu etkisi olduğu ve yatırımların gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru olacağı
		Kim, 2008	61 GÜ ve GOÜ	Ticari açıklık Büyüme	Ticari açıklığın yüksek gelirli gelişmiş ekonomilerde büyümeyi pozitif, daha düşük gelire sahip gelişen ekonomilerde ise negatif yönde etkilediği,
		Aidt, 2009	80 Ülke	Yolsuzluk Ekonomik büyüme	Yönetişim kalitesi sürdürülebilir kalkınmayı pozitif yönlü etkilediği
		Meon ve Sekkat, 2005	63-71 Arası Ülke 1970-1998	Yolsuzluk Ekonomik büyüme	Yolsuzluğun büyüme üzerinde olumsuz etkisi
		Aidt, 2010	110 Ülke	Yolsuzluk Sürdürülebilir Kalkınma	Yolsuzluğun kişi başına sürdürülebilir kalkınma düzeyinin azalmasına neden olduğu
		Potrafke, 2010	21 OECD Ülkesi 1951-2006	Küreselleşme Ekonomik Büyüme	Siyasi, sosyal ve bütün olarak küreselleşme ile ekonomik büyüme arasında ilişki olmadığı, ancak ekonomik küreselleşme ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu

Tablo 2.1. (Devamı)

GÜ'ler Üzerine Yapılan Çalışmalar	Yatay Kesit ve Panel Veri Analizi	Güvel ve Ata, 2011	25 AB Ülkesi 2004-2007	Demokrasi Hukuk Sistemi Eğitim ve Protestan Geleneğin Yolsuzluk Üzerine Etkisi	Ülkelerin zayıf demokrasiden güçlü bir demokrasiye geçmeleri, ülkelerin etkili bir hukuk ve eğitim sistemine sahip olmaları yolsuzluğu azalttığı
		Johson, Ruger Sorens ve Yamarik, 2011	ABD 1970-2000	Yolsuzluk Bölgesel Ekonomik Büyüme	Yolsuzluğun büyümeyi yatırım üzerindeki negatif etkisi yoluyla dolaylı yoldan etkilediği, bunun yanında eğitim düzeyi, nüfus, nüfusun büyümesi ve maliye politikalarının kontrol edilmesiyle, yolsuzluğun tahmin edilen etkisinin azaldığı,
		Gries ve Redlin, 2011	158 Ülke 1970-2009	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Serbest dış politika uygulayan ülkelerde dışa açıklığın ekonomik büyümeyi artırıcı etkisi olduğu
		Koç, 2013	27 AB Üyesi Ülke	Beşeri sermaye Ekonomik büyüme	Beşeri sermaye göstergelerinde görülen bir iyileşmenin, ekonomik büyüme üzerinde de aynı şekilde olumlu bir etkiye yol açtığı
		Akpolat, 2014	13 GÜ ve 11 GOÜ	Sabit Sermaye Oluşturma Eğitim Harcamaları Yaşam Beklentisi Ekonomik Büyüme	Sabit sermaye oluşturma ve eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi GÜ'lerde daha yüksek iken, yaşam beklentisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi GOÜ'lerde daha yüksek olduğu
		Johnson, Sorens ve Yamarik, 2014	ABD 1975-2007	Yolsuzluk Ekonomik büyüme	Yolsuzluk ve büyüme arasında negatif, ekonomik serbestlik ve büyüme arasında pozitif ilişki olduğu,
		Artan ve Kalaycı, 2014	GÜ ve GOÜ	Dışa Açıklık, Demokrasi, Gelir Dağılımı	Ülkelerin dışa açıklık düzeylerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi negatif iken, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir dağılımları üzerindeki etkisi tüm ülkelerde pozitif olduğu
		Lopez-Pueyeno, Gimenez ve Sanau, 2015	15 OECD Ülkesi 1980-2005	Beşeri sermaye Ekonomik büyüme	Beşeri sermaye ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik bulunduğu
		Topuz ve Dağdemir, 2016	94 Ülke 1995-2011	Gelir Eşitsizliği Ekonomik Büyüme	Ekonomik gelişme düzeyi düşük ve düşük- orta gelirli, üst orta gelirli ve tüm ülkelerin kullanıldığı panellerde gelir eşitsizliğini artırıcı yüksek gelirli ülkelerde ise azaltıcı bir rol oynadığı,
		Topallı, 2016	G20 Ülkeleri (Arjantin, Brezilya, Çin, G.Kore, Hindistan, Japonya ve Türkiye) 1995-2013	İhracat Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Ekonomik büyüme ve ihracat arasında çift yönlü nedensellik bulunduğu, ekonomik büyüme ve sağlık harcamalarının arasında da çift yönlü nedensellik olduğu

Tablo 2.1. (Devamı)

Zaman Serisi Analizi	Barro, 1987	ABD ve İngiltere	Kamu Büyüklüğü Ekonomik büyüme	Savaş süreçlerinde borçun arttığı, barış süreçlerinde borçların kapatıldığı, savaş dönemleri politik istikrarsızlığa neden olduğundan ekonomiye negatif etkisi olduğu
	Tallman ve Wang, 1994	Tayvan 1965-1989	Beşeri sermaye Ekonomik büyüme	Beşeri sermaye ekonomik büyümenin %40'ını açıklamakta, teknoloji ve işgücü verimliliğini artırmakta
	Nonneman ve Vanhoudt, 1996	OECD ülkeleri	Beşeri sermaye Ekonomik Büyüme	Beşeri sermaye ve teknolojik yatırımlar ekonomik büyüme üzerinde etkili
	In ve Doucouliagos 1997	ABD 1949-1984	Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Beşeri sermaye ile ekonomik büyüme arasında çok kuvvetli nedensellik ilişkisi bulunduğu
	Abdulnasser ve Manuchehr, 2000	İrlanda, Meksika, Portekiz, Yunanistan ve Türkiye	İhracat Ekonomik büyüme	İhracatla büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki bulunduğu
	Sun ve Parikh, 2001	Çin 1985-1995	Dışa açıklık Ekonomik büyüme	İhracat ve yabancı sermaye girişlerinin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi
	Al-Yousif, 2001	Suudi Arabistan 1963-1992	Kamu kesimi büyüklüğü Ekonomik büyüme	Kamu kesimi büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki, kamu harcamalarının GSYİH'ye oranı ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki bulunduğu
	Bende-Nabende, 2003	Japonya ve Tayvan	Uluslararası doğrudan yatırım Ekonomik büyüme	Uluslararası doğrudan yatırımların ekonomik büyüme üzerinde olumlu ve yüksek etkisi
	Konya, 2004	25 OECD Ülkesi	İhracat Ekonomik büyüme	Bazı ülkeler için nedensellik ilişkisi bulunamazken, bazıları için büyümeden ihracata nedensellik ilişkisi bulunduğu
	Özer ve Erdoğan 2006	Türkiye 1987-2006	İthalat ve İhracat Reel Ekonomik Büyüme	İhracattan ekonomik büyüme ve ithalata ve ithalattan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu
	Grasjö, 2005	İsveç 1997-1999	Beşeri sermaye Ekonomik büyüme	Beşeri sermaye ihracat performansını artırmakta, ekonomik büyümeyi etkilediği
	Tsen 2006	Çin 1952-1999 1978-1999	Dış Ticarete Açıklık Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Değişkenlerin uzun dönemli ortak hareket ettiği, ayrıca 1978-1999 döneminde ise dışa açıklıktan beşeri sermayeye doğru nedensel bir ilişki olduğu
	Kueh, Puah ve Wong, 2008	Asya-4 ülkeleri 1974-2006	Ticari açıklık Kamu büyüklüğü	Ticari açıklık ve kamu büyüklüğü arasında uzun dönemli pozitif ilişki olduğu
	Zakaria and Shakoar 2011	Pakistan 1947-2009	Ticari Açıklık Kamu Büyüklüğü	Pakistan'da hükümet harcamalarının risk azaltıcı rol oynadığı
	Saenz, Marcela ve Dolares 2011	İspanya 1960-2000	Demokrasi Dış Ticarete Açıklık Kamu Büyüklüğü	Rejim değişikliklerinin dışa açılma ile gerçekleştiği ve bu durumda kamu büyüklüğünün artmasına neden olduğu
	Su ve Liu 2016	Çin 1991-2010	Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Yabancı doğrudan yatırımların GSYİH üzerinde pozitif etkisi ve teknoloji transferi aracılığı ile beşeri sermayeye katkısı

2.2. GOÜ'LER ÜZERİNE YAPILAN UYGULAMALI ÇALIŞMALAR

GOÜ'ler üzerine yapılan uygulamalı çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmalarda da diğer üretim faktörleri ile birlikte politik ekonomi göstergelerinin GOÜ'lerin ekonomik büyümesi üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Bu çalışmalarda, politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin yatay kesit-panel veri analizleri ve zaman serisi analizlerine dayalı olarak yapıldığı görülmektedir.

2.2.1. Yatay Kesit ve Panel Veri Analizlerine Dayalı Çalışmalar

Yatay kesit ve panel veri analizlerinin uygun biçimde yapılabilmesi ve sağlıklı sonuçlara ulaşılabilmesi açısından, ülkelerin ekonomik verilerinin düzgün ve güvenilir bir veri tabanına kayıt edilmiş olması gerekmektedir. GOÜ'lerde genellikle yakın tarihe kadar bu veri tabanı kayıtları sağlıklı biçimde tutulamamıştır.

GOÜ'ler üzerinde yapılan çalışmaların en önemlilerinden biri 1991-1992 yıllarında, Edwards ve Tabellini (1991) tarafından, 76 ülke baz alınarak yapılmıştır. Ülkelerin, 1971 ve 1982 yılları arasındaki ekonomi politikaları ve ekonomi verileri incelenmiştir. Hükümetlerin farklı partiler arasında ne sıklıkta el değiştirdiğinin açıklayıcı değişken olarak kullanıldığı çalışmada, bu değişimin nelerden kaynaklandığının belirlenmesi amacıyla da 3 farklı gösterge kullanılmıştır. Bu göstergelerden ilki, partilerin veya koalisyonu oluşturan partilerin meclisteki sayıları olup, burada çoğunluğu kimin ya da kimlerin oluşturduğuna dikkat edilmiştir. İkinci gösterge olarak, koalisyon var ise bunun kaç parti ile oluşturulduğudur. Üçüncü ve son gösterge ise, kimin iktidar olduğu sorusuna yanıt aramaktadır. İktidarı tek parti mi oluşturdu yoksa bir koalisyon hükümeti mi kuruldu, buna alınan cevap veri olarak kullanılmıştır²²⁵. Modelin sonucunda, zayıf hükümet hipotezi için gerçekçi bir cevap bulunamazken, istikrarsız bir politikası olan devletlerde çok daha fazla enflasyon olduğu ve bu ülkelerin daha fazla vergi alma sistemlerine başvurdıkları gözlemlenmiştir²²⁶.

²²⁵ S. Edwards, and G. Tabellini, "Political Instability, Political Weakness, and Inflation, An Empirical Analysis", *NBER Working Paper* 3721, Cambridge, MA, National Bureau for Economic Research, Cambridge 1991.

²²⁶ Edwards, S. and G. Tabellini, *NBER Working Paper* 3721.

Balasubramanyam vd. (1996), 46 GOÜ üzerinde 1970–1985 dönemi verilerini kullanarak ticaret politikalarının getirdiği dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmış, çalışmanın sonucunda, dışa açık bir ticaret politikasının içe dönük bir politikaya göre daha fazla yatırımcıyı ülkeye çektiğini ve ülke içi işletmelerin daha çok yurt dışına açıldığı ve dışa açık politikalar izlemenin, ekonomik büyümeye pozitif yönde katkısı olduğu sonucuna varılmıştır²²⁷.

Edwards ve Losada (1994), miyopi ve kutuplaşma konusunu araştırdığı çalışmasında, politik istikrarsızlığın ekonomik verilere etkisini incelemiştir. 1970 yılı ve sonrasında 12 yılı kapsayan çalışmasında, yine 76 ülkenin verilerine göre, politik istikrarsızlık yaşayan ülkelerin daha çok vergi alma yoluna başvurmalarının, ürün fiyatlarını da etkilediğini, ürün ve hizmet satış fiyatlarının yükseldiğini görmüştür. Buradan da politik istikrarsızlığın ekonomideki istikrarı bozduğu yorumunu yapmıştır²²⁸.

Sinha ve Sinha (2000), 19 Asya ülkesi için 1950-1992 verilerini kullanarak, ticari açıklığın ekonomik büyümeye etkisini inceledikleri çalışmada, eşbütünleşme ve nedensellik analizi yapmışlardır. Çalışma sonucunda Hong Kong, İran, İsrail, Myanmar, Pakistan, Çin, Singapur ve Irak'ta ticari açıklık ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir²²⁹.

Ahmad ve Anoruo (2000), 1960-1997 dönemini kapsayan yıllık verilerle Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland için yapmış oldukları çalışmada, GSMH'nın büyüme oranı, ihracat ve ithalat toplamının büyüme oranı değişkenleri ile eşbütünleşme testi ve hata düzeltme modelini kullanarak değişkenler arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Eşbütünleşme testi açıklık ve büyüme değişkenlerinin çalışmadaki tüm ülkeler için eşbütünleşik olduğunu göstermiş, ayrıca hata düzeltme modeli açıklık ve büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu ortaya koymuştur. Ahmad (2001), ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri Granger nedensellik testi, Engle-Granger eşbütünleşme testi, çoklu hata düzeltme

²²⁷ Venkataraman N. Balasubramanyam, Mohammed A. Salisu and David Sapsford, "Foreign Direct Investment and Growth in EP and IS Countries". *Economic Journal*, 106 (1), 1996, 92–105.

²²⁸ Edwards Sebastian ve Losada FernandoJ, "Fixed Exchange Rates, inflationand Macro Economic Discipline", *NBER WorkingPaper Series*, No. 4661, 1994, 2-3.

²²⁹ Sinha Dependra, Sinha Tapen: "Openness, Investment and Economic Growth in Asia" *The Indian Economic Journal*, 49(4), 110-117.

modeli, VAR modeli, etki tepki analizi ve varyans ayrıştırması yöntemi ile test etmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar hem GÜ hem de GOÜ'ler için ihracata dönük büyüme hipotezini desteklemektedir²³⁰.

Nair-Reichert ve Weinhold (2001) Türkiye ve 23 GOÜ üzerinde yaptıkları araştırmada, ülkelerin dışa açıklıkları ve ekonomik büyüme arasındaki nedenselliği araştırmışlardır. Panel veri analizi ile yapılan çalışmanın sonucunda nedenselliğin ülkelere göre değişkenlik gösterdiği sonucuna varmışlardır. Ülkelerin diğer etmenlerine göre değişkenler heterojenlik göstermiştir. Araştırmaya göre ülkeler arasında bir genelleme yapmak doğru sonuç vermemektedir. Yine bu araştırmada ortaya çıkan bir diğer sonuç ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelecek dönem büyüme üzerindeki etkisinin dışa açık ekonomilerde daha yüksek olduğudur²³¹.

Assanie ve Singleton (2002), 67 GOÜ üzerine dışa açıklığın ekonomik büyüme ile ilgisi olduğunu kanıtlayan bir çalışma yapmıştır. Panel veri analizinden faydalanan çalışmanın sonucunda, doğrudan yabancı yatırımların ve dışa açılmanın ekonomik büyümeyi ancak eşik bir gelir düzeyinin üzerinde pozitif etkilediği, bu değerin altında ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Buradan hareketle, dışa açılmanın, ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin düşük gelirli ülkelerde anlamsızken, orta gelirli ülkelerde pozitif olduğu yorumunda bulunmuşlardır²³².

Al Faris (2002), Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Umman, Bahreyn ve Katar'ı ele aldıkları ve kamu harcamaları ile büyüme arasındaki ilişkiyi analiz ettikleri çalışmada, eşbütünleşme testi ve Granger Nedensellik testlerinin sonuçlarına göre, Wagner hipotezini doğrulayan sonuçlara ulaşmıştır. Sadece Bahreyn'de diğer ülkelerdeki gibi kuvvetli bir ilişkinin olmadığı yani, Bahreyn'de cari harcamalarla büyüme arasında anlamlı bir sonuç bulunmadığı anlaşılmıştır²³³.

Jensen (2003) 1970-1997 yılları arasında 114 ülkede iktisadi politikaların ve politik kurumların doğrudan yabancı yatırımları ne şekilde etkilediğini araştırdıkları

²³⁰ Y. Ahmed, E. Anoruo, "Openness and Economic Growth: Evidence from Selected ASEAN Countries". *The Indian Economic Journal*, 47(3), 1999-2000, 110-117.

²³¹ Nair-Reichert Usha ve Weinhold Diana: "Causality Tests for Cross-Country Panels: a New Look at FDI and Economic Growth in Developing Countries" 2001.

²³² Assanie N. and Singleton B. (2002): «The Quality of Foreign Direct Investment: Does it Matter for Economic Growth?» *Journal of International Economics* N° 364."

²³³ A.F. Al Faris "Public Expenditure and Economic Growth in the Gulf Cooperation Council Countries, 2002,

çalışmada²³⁴, doğrudan yabancı yatırımların, istihdamı artırdığı, teknoloji transferi sağlayarak ve verimliliği artırarak ekonomik büyüme üzerinde etki gösterdiğini, bu nedenle iktisadi kalkınma stratejilerinin içerisinde doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkeye cezbedilmesine yer verilmesi gerektiğini, ayrıca 1980’lerdeki politikaların 1990’larda etkisinin ne olduğu sorusuna cevap aranan çalışmada, demokratik yönetimlerin otokratik olanlara kıyasla %70 oranında daha fazla yatırım çektiğini ortaya koymuştur.

Woo (2003) 1970-1990 yılları verilerine dayanan, 57 GÜ ve GOÜ için yapılmış ve kamu açıkları üzerinde ekonomik, sosyo-politik ve kurumsal faktörlerin etkisini araştıran çalışmasında²³⁵, mali karar alma sürecinde sosyo-politik istikrarsızlık, gelir eşitsizliği, kabinenin büyüklüğü ve merkezi otorite eksikliği gibi faktörlerin bütçe fazlası üzerine önemli bir negatif etkiye sahip olduğunu, ayrıca sosyal kutuplaşmanın da kamu açıklarını negatif etkilediği ve dolayısıyla ülkenin ekonomisinde genel bir duraksama ya da gerilemeye sebep olduğu sonucuna varmıştır.

Chakraborty (2003), 1970-1990 yıllarını kapsayan ve EKK panel veri yöntemini kullanarak, 95 GÜ ve GOÜ üzerine çalışmıştır. Veri olarak hayatta kalma ve yaşam süresini baz aldığı çalışmada, yoksulluk ile hastalık arasında güçlü bir ilişki bulunduğu, yüksek ölüm oranlarının görüldüğü ülkelerde beşeri sermaye yatırımlarında, tasarruflarda ve yatırımlarda sistematik olarak düşme görüldüğü, ülkeler arasındaki verimlilik farklılıklarının oluşmasında sağlık yapısının yanında, ölüm oranları ve hasıla çıktı ilişkisinin rol oynadığı sonucuna ulaşmış ve sağlık ile iktisadi büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit etmiş ve sağlık alanında iyileşmenin uzun dönemde büyümeyi olumlu olarak etkileyeceğini belirtmiştir²³⁶.

Abu Bader ve Abu-Qarn (2003), kamu harcamalarının büyümeye etkisini Mısır, İsrail ve Suriye için inceledikleri çalışmada, eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testlerini kullanmışlar ve analiz sonucunda uzun dönemde hükümet harcamalarının

²³⁴ N. M. Jensen, “Democratic governance and multinational corporations: Political regimes and inflows of foreign direct investment”. *International organization*, 57(03), 2003, 587-616.

²³⁵ Woo Jaejoon, “Economic, Political, and Institutional Determinants of Public Deficits”, *Journal of Public Economics*, 87(3-4), ss. 387-426, (2003), 393.

²³⁶ Chakraborty, Shankha, “Endogenous Lifetime and Economic Growth”, *Journal of Economic Theory*, Vol:116, No:1, (March), 2003, 119-137.

büyümeyi iki yönlü de (pozitif/negatif) etkilediği, ayrıca üç ülkede de savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi engellediği sonucuna ulaşmışlardır²³⁷.

Merlevede ve Schoors (2004), 25 geçiş ekonomisine sahip ülkenin verileri kullanılmıştır. Çalışmada, ülkelerin yapısal reformları ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik olarak büyümeye etkisi incelenmiştir. Çalışmada, panel veri sistem bağlaşımlar yöntemi kullanılmış, sonucunda ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır²³⁸.

Hansen ve Rand (2004), 31 GOÜ verilerini kullanarak, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYİH'ye oranı ve büyüme ilişkisini, panel veri analizi ve Granger nedensellik testi yöntemlerini kullanarak araştırmışlardır. Çalışma neticesinde, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYİH'ye oranı ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişki bulunduğu, ekonomik büyümenin dış yatırımlarla hızlandığı, dışa açıklığın GSYİH üzerinde de zaman içerisinde pozitif etki yarattığı sonucuna ulaşmışlardır²³⁹.

Alfaro (2004), dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerinde etkilerini araştırdığı çalışmada 20 OECD üyesi ile 51 OECD üyesi olmayan ülkenin verilerini kullanarak, panel veri analizi yapmıştır. Çalışma sonucunda dışa açılım ve yabancı sermaye girişine izin verilmesi için geliştirilen politikaların istikrarlı biçimde devam etmesi ve ekonominin gelişmesine katkıda bulunabilmesi için, söz konusu ülkenin ekonomisinin güçlü olması gerektiği, aksi takdirde, dışa açılmış olmanın ekonomiye çok büyük fayda sağlamayacağı sonucuna ulaşmıştır²⁴⁰.

Bloom vd. (2004), 104 GÜ ve GOÜ'nün 1960-1990 dönemini 10'ar yıllık dönemler halinde baz alan çalışmalarında, EKK yöntemini kullanmışlar ve çalışma tecrübesi, hayat beklentisi, okullaşma ve sağlık yapısının iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. İyi sağlık koşullarının toplam hasıla üzerinde geniş ve pozitif

²³⁷ Abu-Bader, S. ve Abu-Qarn, S. A., "Government Expenditures, Military Spending and Economic Growth: Causality Evidence from Egypt, Israel and Syria" *Journal of Policy Modeling*, Vol.25, Issues 6-7, September, 2003, 567-583.

²³⁸ Merlevede Brunove, Schoors Koen, "Reform, FDI and Economic Growth: Tale of the Tortoise and the Hare", *William Davidson Institute, Working Paper* No.730, 2004, 2

²³⁹ Hansen Henrik ve Rand John, "On the Causal Links between FDI and Growth in Developing Countries", *Institute of Economics, University of Copenhagen and Development Economics Research Group (DERG), Discussions Papers*, 04-30, (2004), 2

²⁴⁰ Alfaro, L. et al., "FDI and Economic Growth: The Role of Local Financial Markets", *Journal of International Economics*, Vol. 64, 2004, 89-112.

etkisinin olduğunu, işgücünün verimliliği ve hayat beklentisi ile büyüme arasında ciddi ve büyük bir regresyon ilişki bulunduğunu ve hayat beklentisindeki bir yıllık artışın hasıla üzerinde %4'lük bir artış meydana getirdiğini saptamışlardır. Bu çalışmadan çıkartılan bir diğer sonuç ise beşeri sermaye üzerine yapılan yatırımın büyüme üzerinde ciddi ve pozitif etkisinin olduğudur²⁴¹.

Brempong ve Wilson (2004), doğuştan yaşam süresi ve beşeri sağlık sermayesi ile kişi başına gelirdeki büyüme oranı konusunda yaptıkları çalışmada, 21 Sahra Altı Afrika ülkesi ile 23 OECD ülkesini iki ayrı dönemde incelemişler, Afrika ülkelerinde 1975-1994 dönemini kullanmışlar, OECD Ülkelerinde 1961-1995 döneminde DPE (*Dynamic Panel Estimator*) yöntemini kullanarak incelemişler ve değişkenler arasında pozitif ve güçlü bir ilişkiyi tespit etmişlerdir. Sağlığa yapılan harcamalar ve yatırımların büyüme üzerinde %22 ile %30 arasında etkili olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca Afrika ülkeleri ile OECD ülkeleri arasında yapısal olarak bir benzerlik tespit etmişlerdir. İki yönlü olan bu ilişkide, sağlık harcamalarının büyümeye etkisinin pozitif olduğunu ortaya koymuşlardır²⁴².

Loizides ve Vamvoukas (2005), kamu büyüklüğünün ekonomik büyümeye etkisini Yunanistan, İngiltere ve İrlanda için eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testlerini kullanarak, ayrı ayrı ele incelemişlerdir. Yunanistan'da 1948-1995 döneminde Wagner hipotezini doğrulayan sonuçlara ulaşırken, İrlanda'da da (1960-1995) kamu sektörünün genişlemesinin büyümeyi engellediği, İngiltere'de ise Yunanistan'a benzer bir durum tespit edildiği sonucuna ulaşılmıştır²⁴³.

Nath (2005), 13 geçiş ekonomisi için panel veri analizi kullanarak yapılan araştırma sonucunda, dış ticaretin ekonomik büyüme için oldukça yararlı bir unsur olduğu sonucuna varmıştır. Ekonomik büyümenin yurt içine yapılan yatırımlarla da pozitif yönde ilerlediği araştırmanın bir diğer sonucudur²⁴⁴.

²⁴¹ David, E. Bloom, D. Canning ve J. Sevilla, "The effect of health on economic growth: A production function approach", *World Development*, Vol:32, No:1, 2004, 1-13.

²⁴² Kwabena G. Brempong ve Mark Wilson, "Health Human Capital and Economic Growth in Sub-Saharan African and OECD Countries", *The Quarterly Review of Economics and Finance*, (May 2004), 2004, 296-320.

²⁴³ J. Loizides, & G.Vamvoukas, "Government Expenditure and Economic Growth: Evidence From Trivariate Causality Testing", *Journal of Applied Economics*, 8(1), 2005, 125-152.

²⁴⁴ Nath Hiranya, "Trade, Foreign Direct Investment and Growth: Evidence From Transition Economies", *Sam Houston State University Department of Economics and International Business, Working Paper*, No.05-04, 2005, 1.

Değer ve Emsen (2006), 27 geçiş ekonomisine sahip GOÜ²⁴⁵ için, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve büyüme ilişkisini inceledikleri çalışmada, dışa açılımın ve ülke içine yabancı yatırımcı davetlerinin ekonomik büyümede pozitif yönlü etkisi olduğunu görmüşlerdir²⁴⁶.

Lavigne (2006), hükümetlerin büyük mali uyarlamaları yapma ihtiyaçları konusunda politik ve kurumsal faktörlerin etkisini incelediği çalışmada, 61 ülkenin 1987-2000 dönemlerinin verilerini kullanmıştır. Çalışmanın sonucu, politik ekonomi faktörlerinin hükümetin büyük ve sürdürülebilir mali uyarlamaları gerçekleştirmeleri konusunda özellikle GOÜ'lerde önemli bir etkiye sahip olduğunu, mali kararlar üzerinde etkili bir kontrole sahip istikrarlı bir hükümetin varlığının da konsolidasyon için son derece önemli bir konu olduğu belirtmiştir²⁴⁷.

Guerin ve Manzocchi (2007), siyasi rejimlerin ülkelerdeki çift taraflı yabancı doğrudan yatırımlara etkisini 1992-2004 yılları veri setinde GÜ²⁴⁸ ve GOÜ'ler²⁴⁹ açısından incelemişlerdir. Çalışma sonucunda demokrasinin doğrudan yabancı yatırımların niceliği ve niteliği konusunda olumlu etkisi olduğu ve yatırımların gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru olacağı tespit edilmiştir²⁵⁰.

Al-Iriani ve Al-Shamsi (2007), Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyesi Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri için yaptıkları çalışmada dışa açıklığın ekonomik büyümeye etkileri araştırılmıştır. Eşbütünleşme ve nedensellik sınamaları yapılan araştırmanın sonucunda, dışa açıklık, yabancı sermaye

²⁴⁵ Macaristan, Polonya, Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Romanya, Rusya Federasyonu, Moldova, Beyaz Rusya, Ukrayna, Hırvatistan, Bosna Hersek, Makedonya, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan.

²⁴⁶ Emsen Selçuk ve Değer Kemal, "Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Panel Veri Analizleri (1990–2002)", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7(2), ss.121–137, 2006, 123.

²⁴⁷ R. Lavigne, "The Institutional and Political Determinants of Fiscal Adjustment", Bank of Canada Working Paper, No. 2006-1. 2006.

²⁴⁸ Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık ve ABD

²⁴⁹ Arjantin, Bulgaristan, Brezilya, Şili, Çin, Kolombiya, Çekya, Mısır, Macaristan, Endonezya, Hindistan, Güney Kore, Meksika, Malezya, Fas, Filipinler, Polonya, Rusya, Romanya, Güney Afrika, Slovakya, Slovenya ve Türkiye

²⁵⁰ Selen S. Guerin, and Stefano Manzocchi, "Political regime and FDI from advanced to emerging countries." *Review of World economics* 145.1, 2009, 75-91.

girişine izin ve ekonomik büyüme değişkenleri arasında çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir²⁵¹.

Dietz ve Neumayer (2007), yolsuzluğun doğal kaynak ihracatı ve sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisini 115 ülke için analiz etmiştir. Çalışmada bürokratik kalite, düşük yolsuzluk düzeyi ve hukukun üstünlüğü değişkenleri kurumsal kalite değişkenini temsil etmektedir. Çalışmaya göre kurumsal kalite değişkenlerinden yolsuzluğun azalması durumunda gerçek tasarruf oranı ile gösterilen sürdürülebilir kalkınma düzeyi yükselmektedir²⁵².

Shaikh ve Shah (2008), Pakistan için 2000-2006 döneminde küreselleşmenin ekonomik büyümeye etkisini incelediği çalışmada, Hesaplanabilir Genel Denge Modelini kullanış ve küreselleşmenin Pakistan ekonomisinin performansını artırdığı sonucuna ulaşmıştır²⁵³.

Aidt vd.(2008), yönetim kalitesi ile yolsuzluk değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelediği çalışmada, 44 ülkedeki politik kurumların kalitesini ikiye ayırmıştır. Politik kurumların kalitesinin yüksek olduğu yönetim rejimlerinde yolsuzluk ekonomik büyüme üzerinde negatif yönlü etkili iken, politik kurumların kalitesinin düşük olduğu ülkelerde yolsuzluk ekonomik büyüme üzerinde etkili olmamaktadır²⁵⁴.

Kueh vd.(2008), Asya-4 ülkesi olarak bilinen Güneydoğu Asya Ülkelerini ele aldıkları çalışmada, 1974-2006 yıllarını sınır testi yöntemini kullanarak analiz etmiştir. Rodrik hipotezinin desteklendiği analiz sonucuna göre ticari açıklık ve kamu büyüklüğü arasında tüm Asya-4 ülkelerinde uzun dönemli anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu, ticaretin serbestleşmesine yönelik olarak meydana gelen riskleri hafifletmeye yönelik

²⁵¹Al-Iriani Mahmoudve Al-Shamsi Fatima, “Foreign Direct Investmentand Economic Growth in the GCC Countries A CausalityInvestigation Using Heterogeneous Panel Analysis”, *27th Annual Meeting of Middle East EconomicAssociation*, January 4–7, 2007, 42.

²⁵² S. Dietz, ve E.Neumayer, “Corruption, the resource curse and genuine saving”, *Environment and Development Economics*, 12, 2007, 33-53.

²⁵³ F.M, Shaikh ve M.A. Shah, “Impact of Globalization on Pakistan’s Economy by Using CGE Model”, *International Conference on Applied Economics*, 839-845.

²⁵⁴ T. Aidt, J. Dutta, ve V. Sena, “Governance regimes, corruption and growth: Theory and evidence” *Journal of Comparative Economics*, 36, 2008195-220.

olarak açık bir ekonomide devlet müdahalelerinin önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır²⁵⁵.

Demirtaş (2009), 108 ülkede yönetişimin ekonomik performans üzerine etkisini 1988-2004 yılları arasında, panel veri yöntemi kullanarak incelediği çalışmasında ülkeler önce GÜ ve GOÜ olarak kategorize edilmiş, daha sonra, GOÜ’ler coğrafi bölgelere ve gelir düzeylerine göre ayrılmıştır. Çalışmanın sonuçları, sınırlı sayıda bulgu gözardı edildiğinde, yönetişimin ekonomik performans üzerine etkisinin olmadığını göstermektedir. Ayrıca ampirik bulgular, yönetişim bileşenlerindeki gelişmelerin, ekonomik büyümeyi engellemediği sonucunu da ortaya koymaktadır²⁵⁶.

Şanlısoy ve Kök (2010), GOÜ’lerde daha sıklıkla yaşanan politik istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini panel veri analiz yöntemi ile incelediği çalışmalarında veriler “Politik İstikrarsızlık-Büyüme Kuznets Eğrisi” yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda Politik istikrarsızlık belli bir düzeyi aştığında büyümenin nispi olarak azaldığı, ilgili ülkenin yapısına, sorunlarını aşma kapasitesine bağlı olarak istikrarsızlık belli bir düzeye çekildiğinde ise büyümenin olumlu yönde gelişme gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır²⁵⁷.

Gül ve Yavuz (2010), AB’ye son üye olan ülkeler²⁵⁸ ve Türkiye’de kamu harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisini ele aldıkları ve 1996-2008 dönemi verilerinin kullandıkları çalışmada, panel veri tekniğiyle bu ilişki ortaya konulmuş ve Pedroni Eşbütünleşme Testi yapılmıştır. Kurulan ekonometrik model sonucunda AB’ye son üye olan ülkelerde ve Türkiye’de 1996-2008 döneminde gerek ekonomik büyüme ve kamu harcamaları ve gerekse kamu harcamalarının alt kalemleri olan (cari, yatırım, transfer) harcamalarla ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, iki değişkenin uzun dönemli bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla da adı geçen ülkelerde kamu harcama miktarı ve bileşiminde yapılan bir değişikliğin ekonomik büyümeyi, ekonomik büyüme gerçekleştirmelerinde meydana

²⁵⁵ J., Kueh, S.C. Puah, ve C.Wong, “Bounds Estimation for Trade Openness and Government Expenditure Nexus of Asean-4 Countries” *MPRA Paper No:12351*, 2008

²⁵⁶ Gökhan Demirtaş, *Yönetişimin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi:Panel Veri Analizi*, (Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD, Afyon 2009.

²⁵⁷ Selim Şanlısoy, Recep Kök, “Politik İstikrarsızlık Ekonomik Büyüme İlişkisi: Kuznets Eğrisi Yaklaşımı” *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* Cilt: 47 Sayı:541, 2010

²⁵⁸ Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Romanya, Slovenya, Slovakya

gelecek bir değişikliğin de kamu harcamaları ve bileşimini etkileyebileceği söylenebilir²⁵⁹.

Karagöz ve Karagöz (2010), eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik analizi kullanılarak Türkiye’de yolsuzluk, büyüme ve kamu harcamaları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Analiz sonuçları, değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir uzun dönemli ilişki bulunduğuna işaret etmektedir. Granger nedensellik testi sonucunda, Türkiye’de ekonomik büyümeden yolsuzluğa doğru bir nedensellik ilişkisi bulunduğu yönünde bulgu elde edilmiştir. Regresyon tahmini sonuçları ise ekonomik büyümenin kişi başına yolsuzluk miktarını artırdığını göstermiştir. Bu durumun, ekonomik büyüme ile birlikte artan gelir eşitsizliğinin ve refahın toplumun tüm tabakalarına yayılamamasının bir sonucu olabileceğinin dęerlendirildięi çalışmada, kullanılan örneklem verileri Türkiye örneğinde herhangi bir yolsuzluk – kamu harcamaları ilişkisini doęrulamamaktadır²⁶⁰.

Ağayev (2010), doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, eşbütünleşme ve nedensellik yöntemleri kullanılarak 25 geçiş ekonomisi²⁶¹ için 1994–2008 dönemini incelediği çalışmasında, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme değişkenlerinin uzun dönemde birlikte hareket ettiği, kısa dönemde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından ekonomik büyümeye doğru güçlü, tersi yönde ise daha zayıf bir nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermiştir²⁶².

Bajwa ve Siddiqi (2011), dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerine etkisinin, Bangladeş, Sri Lanka, Pakistan ve Hindistan’a ait 1972-2007 yıllarına ait verilerin eşbütünleşme analizi ile incelendiği ve 1972-1982 ve 1986-2007 alt dönemlere ayrılarak

²⁵⁹ E. Gül ve H.Yavuz, “AB’nin Yeni Üyeleri ile Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1996-2008 Dönemi” *Maliye Dergisi*, Sayı 158. 2010.

²⁶⁰ Kadir Karagöz, Murat Karagöz, “Yolsuzluk, Ekonomik Büyüme Ve Kamu Harcamaları: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz” *Sa yıştay Dergisi* Yıl 2010 Sayı: 76.

²⁶¹ Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Makedonya, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Moğolistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan ve Ukrayna.

²⁶² Seymur Ağayev, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eştümleşme Ve Panel Nedensellik Analizleri” *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 12/1, 2010, 159-184.

yapılan çalışma sonucunda, ticari dışa açıklığın arttığı son dönemde ekonomik büyümenin arttığı tespit edilmiştir²⁶³.

Yendi (2011), kurumsal faktörlerin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla, 12 Avrasya ülkesi için 1996-2008 yılları arasında panel veri analizi yapmıştır²⁶⁴. Çalışma sonucunda mülkiyet haklarının korunmasının, piyasa ekonomisinin işleyişine olanak sağlayan düzenlemelerin getirilmesinin, sözleşmelerin güvence altına alınmasının, inanç ve düşünce özgürlüğünün sağlanmasının Avrasya ülkelerinde ekonomik performansı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Carbonnier vd. (2011), 96 GOÜ için doğal kaynaklara olan bağımlılık ve yönetişimin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisini analiz ettikleri çalışmada, yönetişimi etkili yasama yapabilme, yargıç bağımsızlığı, yolsuzluk gibi değişkenlerle ifade etmişlerdir. Çalışma sonucuna göre kurumsal kalitenin sürdürülebilir kalkınma üzerinde pozitif yönlü etkili olduğu kanaatine ulaşılmıştır²⁶⁵.

Qian ve Baek (2011), politik risklerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisinin GÜ ve GOÜ'ler açısından yarattığı farklılıkları inceledikleri çalışmalarında, International Country Risk Guide (ICRG) tarafından derlenen 12 kategoriden oluşan Politik Risk İndeksini kullanmışlardır. Çalışma 1984-2008 yılları arasını kapsayan verilerin kullanıldığı araştırma, 94 GOÜ, 22 GÜ olmak üzere toplam 116 ülke örnekleminde panel veri analizi kullanılarak yapılmıştır. Araştırmanın temel bulguları arasında hem GOÜ hem de GÜ'lerde politik riskin doğrudan yabancı yatırımların temel belirleyicisi olduğu ve olumsuz etkilediği ortaya çıkmıştır. Ancak ülkeler bağlamında politik riskin bileşenlerin farklılaştığı belirlenmiştir. GOÜ'lerde doğrudan yabancı yatırımları etkileyen politik riskin bileşenlerinin hesap verilebilirlik, iyi yatırım ortamı, doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde olumlu etkileri ön plana çıkarken, yasal düzenlemeler, din kökenli iç çatışmalar ve politik istikrarın olumsuz etkileri söz konusudur. Benzer şekilde bürokrasinin kalitesi, yolsuzluk ve sosyo-ekonomik düzeyin doğrudan yabancı yatırımlarla negatif bir korelasyonu olduğu tespit edilmiştir. Diğer

²⁶³ S. Bajwa, & M. W. Siddiqi, "Trade openness and its effects on economic growth in selected South Asian countries: a panel data study". *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 50, 2011, 1073-1078.

²⁶⁴ İrem Yendi, "Avrasya Ülkelerinde Kurumsal Faktörlerin İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkileri" *International Conference on Eurasia Economies*, 2011,

²⁶⁵ G., Carbonnier, N.Wagner, ve F. Brugger, "Oil, gas and minerals: The impact of resource-dependence and governance on sustainable development", *CCDP Working Paper*, Geneva 2011.

yandan ülke içi çatışmaların, etnik gerilimlerin ve askerin politikadaki rolünün ise herhangi bir etkisinin söz konusu olmadığı belirlenmiştir²⁶⁶.

Rao vd. (2011), Singapur, Malezya, Tayland, Hindistan ve Filipinler için 1970-1993 arasındaki dönem için küreselleşmenin ekonomik büyümeye ilişkisini ARDL Sınır Testi yaklaşımı ile analiz etmiştir. Analiz sonucunda yüksek küreselleşme hızına sahip ülkelerde yüksek büyüme oranına ulaşıldığı sonucuna ulaşmışlardır²⁶⁷.

Gür ve Akbulut (2012), politik istikrarın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini GOÜ'lerin²⁶⁸ 1986-2003 yılları arasındaki verilerine dayanarak panel veri analizi yapmışlardır. Analizde bağımlı değişken olarak ekonomik büyüme temel alınmış, bağımsız değişkenler olarak ise büyüme oranı, işsizlik, enflasyon, hükümet harcamaları, dışa açıklık ve politik istikrar alınmıştır²⁶⁹. Çalışmanın ortaya çıkarttığı sonuçlardan biri, konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak ekonomik büyümeyi açıklamakta, siyasi istikrarın yanı sıra ülke ve zaman etkilerini de hesaba katmasıdır. Çalışmanın neticesinde, ülkedeki hükümetin zayıflıklarının yanı sıra, sosyal hayatın olumsuz etkilerinin de ekonomiyi negatif yönde etkilediği görülmüştür.²⁷⁰ Bu durum Latin Amerika ülkeleri için politik unsurların ekonomik performans üzerinde negatif etkisi olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Gries ve Redlin (2011), dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerine etkisini araştıran çalışmalarında, 158 ülkenin 1970-2009 verilerini nedensellik analizi ile test etmişler ve ülkelerde uygulanan dış ticaret politikalarına bağlı olarak farklı sonuçlara ulaşmışlar, ancak genel olarak serbest dış ticaret politikası uygulayan ülkelerde, dışa açıklığın ekonomik büyümeyi artırıcı etkisinin olduğu görmüşlerdir²⁷¹.

Sawalha vd. (2013), GÜ, GOÜ ve AGÜ'ler için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicilerini tespit etmeye yönelik çalışmada, GÜ olarak Japonya,

²⁶⁶ Kyeonghi Baek and Xingwan Qian, "An Analysis on Political Risks and the Flow of Foreign Direct Investment in Developing and Industrialized Economies." *Economics, Management & Financial Markets* 6, no. 4, 60-91.

²⁶⁷ B.B. Rao, A. Tamazian and K.C. Vadlamannati "Growth Effects of a Comprehensive Measure of Globalization with Country-Specific Time Series Data", *Applied Economics*, 43, 551-568.

²⁶⁸ Arjantin, Brezilya, Çin, Ekvator, El Salvador, Filipinler, Jamaika, Kolombiya, Güney Kore, Malezya, Pakistan, Panama, Paraguay, Türkiye, Singapur, Şili, Tayland, Uruguay ve Venezüela

²⁶⁹ Timur Han Gür ve Hale Akbulut, "Gelişmekte olan Ülkelerde Politik İstikrarın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi" *Sosyoekonomi* 2012/1 Ocak-Haziran 2012 s.291

²⁷⁰ Gür ve Akbulut, 295.

²⁷¹ T. Gries, M. Redlin, "Trade Openness and Economic Growth: A Panel Causality Analysis" 2011.

İsrail ve İsviçre; GOÜ olarak Arnavutluk, Belize, Jamaika, Ürdün ve Romanya; AGÜ olarak Benin, Burundi, Haiti, Madagaskar ve Nepal için, 1970-2005 yılları arası yabancı doğrudan sermaye yatırımların GSYİH, beşeri sermaye, liderlik ve teknoloji seviyesi gibi değişkenlerle arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. GOÜ’ler açısından doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYİH, beşeri sermaye, liderlik ve teknoloji seviyesi arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir²⁷².

Kaplan (2013), gelişmekte olan 48 ülkenin 2002-2011 yıllarını kapsayan verilerine dayalı olarak panel veri analizi ve yatay kesit analizi kullanılarak politik istikrar ve şiddetin yokluğu, düzenlemelerin kalitesi ve hukukun üstünlüğü ile birlikte dışa açıklık ve makroekonomik göstergelerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz ettiği çalışmasında, politik istikrar ve şiddetin yokluğu, düzenlemelerin kalitesi ve hukukun üstünlüğünün ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır²⁷³.

Gül vd. (2013), beş Türk Cumhuriyeti (*Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan*) ile Türkiye için dış ticaretin büyüme üzerine etkisi 1994-2010 arası dönemde analiz ettikleri²⁷⁴ çalışmalarında, Pedroni Eşbütünleşme Testi ve Granger nedensellik testini uygulamışlardır. Yapılan analizler sonucunda, uzun dönemde ihracattan büyümeye doğru çift taraflı bir nedensellik mevcutken, ithalattan büyümeye doğru tek taraflı bir nedensellik tespit etmişler, ancak kısa dönemde bu sonuca erişememişlerdir. Bunu da, Türk Cumhuriyetlerinde belli bir sanayileşme düzeyine ulaşmadan ve makroekonomik dönüşümler olmadan büyümeyi gerçekleştiremeyecekleri şeklinde açıklamışlardır. Kısa dönemde ihracat ve ithalattan büyümeye doğru bir ilişkinin olmaması nedeniyle, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi bulmak amacıyla Pedroni Eşbütünleşme Testini uygulamışlar ve uzun dönemde dış ticaret ile büyüme arasında bir ilişki tespit etmişlerdir. Dolayısıyla etkin büyümenin

²⁷² N. Sawalha, A. Mazouz, & P. Pellet, “Foreign direct investment inflows and determinants in selected developed, developing, and underdeveloped countries with limited resources”. *International Journal of Business & Economics Perspectives*, 8(1), 2013, 76-92.

²⁷³ Fatih Kaplan, *Ekonomik Büyümenin Dolaylı Belirleyicileri: Orta Gelirli Ülkeler Üzerine Panel Veri Analizleri*, (Yayımlanmamış Dokta Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.

²⁷⁴ Ekrem Gül, Ahmet Kamacı, Serkan Konya, “Dış Ticaretin Büyüme Üzerine Etkileri: Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye Örneği” *Akademik Bakış Dergisi* Sayı: 35 Mart – Nisan 2013 *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*

sağlanabilmesi için uzun dönemde makro ekonomik ve kurumsal altyapının kurulması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır²⁷⁵.

Chang vd. (2013), enerji ihracatı, küreselleşme ile büyüme arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Türkiye ve RF'den oluşan Güney Kafkasya ülkelerinin, 1990-2009 dönemini EKK ve GMM yöntemi ile analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda küreselleşmenin ekonomik büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır²⁷⁶.

Artan ve Kalaycı (2014), GÜ ve GOÜ'lerde dışa açıklık, demokrasi ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi panel veri analiz yöntemi kullanarak araştırmışlardır. Çalışma sonucunda ülkelerin dışa açıklık düzeylerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi negatif bulunurken, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir dağılımı üzerindeki etkisinin tüm ülkelerde pozitif olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan demokrasi seviyesindeki artışın GÜ'lerde gelir dağılımı adaletsizliğini azaltıcı rol oynarken, GOÜ'lerde gelir dağılımındaki adaletsizliği artırdığı görülmüştür. Benzer şekilde eğitim seviyesindeki artışın GÜ'lerde gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltırken, GOÜ'lerde eğitimin gelir dağılımı üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı görülmüştür²⁷⁷.

Mercan ve Göçer (2014), ticari dışa açıklığın ekonomik büyüme ve enflasyon üzerindeki etkilerini, 1990-2010 dönemi yıllık verilerini kullanarak, Orta Asya Cumhuriyetleri²⁷⁸ için Panel veri analizi yardımıyla araştırmışlardır. Dışa açıklık değişkeni olarak, dış ticaret hacminin GSYİH'ya oranının kullanıldığı çalışma sonucunda, ticari dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi teorik beklentilerle uyumlu bir şekilde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Dışa açıklığın enflasyon üzerindeki etkisinin ise literatürden farklı olarak pozitif olduğu bulgusu elde edilmiştir²⁷⁹.

Bal vd. (2014), BRICS ülkeleri ve Türkiye üzerine 1995-2011 yılları için ekonomik büyüme ile beşeri sermaye arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme testi yardımıyla

²⁷⁵ Gül, Kamacı, Konya,; age

²⁷⁶ A.N. Chang C. Berdiev, ve C. Lee, "Energy Exports, Globalization and Economic Growth: The Case of South Caucasus, *Economic Modelling*, 33, 333-346

²⁷⁷ Seyfettin Artan, Cemalettin Kalaycı, "Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açıklık, Demokrasi ve Gelir Dağılımı İlişkisi" *Sosyal Güvenlik Dergisi*, Temmuz 2014, Cilt 4, Sayı 2, 69-88.

²⁷⁸ Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan

²⁷⁹ Mehmet Mercan, İsmet Göçer, "Ticari Dışa Açıklığın Ekonomik Etkileri: Orta Asya Ülkeleri İçin Ampirik Bir Analiz" *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 10, Sayı 22, 2014.

analiz ettikleri çalışmada, ülkeler için beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişki istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü çıkmıştır. Beşeri sermaye ile fiziksel sermayenin GSYİH/GDP üzerindeki etkileri kıyaslandığında, elde edilen sonuçların literatürde sıkça karşılaşılan ekonomik büyümenin sadece fiziksel sermaye temelli olmadığını, beşeri sermayenin de önemli bir itici güç olduğunu ifade eden içsel büyüme modellerini destekler nitelikte olduğu görülmüştür²⁸⁰.

Tunçsiper ve Biçen (2014), Türkiye'nin de aralarında bulunduğu dokuz yükselen piyasa ekonomisinde²⁸¹ 2000-2012 yılları arasında ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi panel regresyon yöntemiyle tahmin edilmiştir. Çalışmaya Heritage Vakfı tarafından hazırlanan genel ekonomik özgürlük endeksi, mülkiyet hakları endeksi, çalışma özgürlüğü endeksi, ticaret özgürlüğü endeksi ve yatırım yapma özgürlüğü endeksi dahil edilmiştir. Analiz sonuçları, mülkiyet hakları endeksi ve yatırım yapma özgürlüğü endeksi ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki bulunduğunu, çalışma özgürlüğü endeksi ve ticaret özgürlüğü endeksi ile ekonomik büyüme arasında ise pozitif bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Genel ekonomik özgürlük endeksi ile ekonomik büyüme arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır²⁸².

Hayaloğlu (2015), finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 1990-2012 yılları arası dönemde dinamik panel veri analiz yöntemi kullanarak kırılğan beşli ülkelerinde²⁸³ araştırmıştır. Finansal gelişmenin göstergesi olarak özel sektöre verilen yurtiçi krediler ve bankalar tarafından özel sektöre verilen yurtiçi krediler olmak üzere iki farklı değişken kullanmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular, her iki finansal gelişme göstergesi ile ekonomik büyüme arasında doğru yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bir diğer anlatımla, ele alınan ülke grubu için finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde pozitif rol oynadığını söylemek mümkün olmaktadır²⁸⁴.

²⁸⁰ Harun Bal, Neşe Algan, Müge Manga, Ediz Kandır, "Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRICS Ülkeleri ve Türkiye Örneği" *International Conference On Eurasian Economies* 2014.

²⁸¹ Türkiye, Güney Kore, Tayland, Hong Kong, Malezya, Çin, Hindistan, Brezilya ve Rusya

²⁸² Bedriye Tunçsiper, Ömer Faruk Biçen, "Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi" *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Ağustos 2014, 9(2), 25- 45

²⁸³ Hindistan, Endonezya, Brezilya, Türkiye, Güney Afrika Cumhuriyeti

²⁸⁴ Pınar Hayaloğlu, "Kırılğan Beşli Ülkelerinde Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi" *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, The International Journal of Economic and Social Research*, Cilt 11, Yıl 11, Sayı 1, 2015,

Yerrabati ve Hawkes (2015), Doğu Asya ve Pasifik bölgesindeki ülkeler açısından yapılan çalışmada politik istikrar, yönetim ve regülasyonlara uyumun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir²⁸⁵. 1980-2012 yılları arasını kapsayan dönemin verileri kullanılarak yapılan analiz sonucunda politik istikrarın, yönetim kalitesinin ve regülasyonlara uyumun ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi belirlenmiştir.

Parlakıyıldız (2015), 25 Latin Amerika ülkesi için 1999-2013 yılları arasındaki 15 yıllık dönemde enflasyon oranı, işsizlik oranı ve politik istikrarsızlık seviyesinin ekonomik performans üzerindeki etkisini analiz ettiği çalışmada²⁸⁶, işsizlik oranı ve politik istikrarsızlık seviyesinin ekonomik performansı negatif etkilediği, ancak enflasyon oranının ekonomik performans üzerinde hiçbir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Sıklıkla askeri müdahaleler yaşanan ve politik istikrar konusunda zayıf olan Latin Amerika ülkeleri için enflasyon oranlarından ziyade istihdam ve politik istikrar kavramlarına daha fazla önem verilmesi gerektiği, çalışmanın ulaştığı temel sonuç olmuştur.

Ali vd. (2016), 1996-2011 yılları arasında 130 ülke verisini kullanarak beşeri sermayenin ekonomik büyümeye etkisini sabit etkiler yöntemi kullanarak panel veri analizi ile araştırmışlardır²⁸⁷. Araştırmanın sonuçlarına göre, beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi yasal düzen, mülkiyet hakları ve iktisadi olanaklar gibi etkenlerle daha belirginleştiği görülmüştür.

Topuz ve Dağdemir (2016), gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1995-2011 dönemi için 94 ülkenin veri seti ile Kuznets (1955)'in ters-U hipotezini kullanarak sınımlanmıştır. 94 ülkeyi gelir seviyesine göre gruplandırılarak iki değişken arasındaki ilişki ayrı ayrı panellerde incelemişlerdir. Son panelde tüm ülkelerin verisi ile hipotez sınaması yapmışlardır. Ülke sınıflandırılmasındaki temel amaç ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre eşitsizliğin hangi yönde hareket ettiğini tespit etmektir. Ekonomik gelişme ve gelir eşitsizliği ilişkisinin incelendiği modellere

²⁸⁵ S. Yerrabati, & D. Hawkes, "Economic governance and economic growth in south and East Asia & Pacific Region: evidence from systematic literature reviews and meta-analysis". *Advances in Economics and Business*, 3(1), 2015, 1-21.

²⁸⁶ F.Merve Parlakıyıldız, " Makro Ekonomik ve Politik İstikrarsızlığın Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: Latin Amerika Örneği", *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi* Cilt:19, Sayı:2 Aralık 215, 1-11.

²⁸⁷ M., Ali, A., Egbetokun, & M. H. Memon, "Human Capital, Social Capabilities and Economic Growth". *Jena Economic Research Papers* No. 013, Friedrich Schiller University Jena, Almanya. 2016.

bakıldığında elde edilen bulguların Kuznets (1955)'in ters-U hipotezini destekleyen kanıtlar sunduğu, değişkenlere ait katsayıların çoğunun beklenen işaretlere sahip, istatistiksel olarak anlamlı olduğu, ekonomik gelişme düzeyi düşük ve düşük-orta gelirli, üst orta gelirli ve tüm ülkelerin kullanıldığı panellerde gelir eşitsizliğini artırıcı yüksek gelirli ülkelerde ise azaltıcı bir rol oynadığı, eşitsizliğin, ekonomik gelişme karşısında düşük ve düşük-orta gelirli ile üst orta gelirli ülkelerde artarken; yüksek gelirli ülkelerde azalması ters-U şeklinde bir ilişkinin varlığını doğruladığını ortaya koymuşlardır²⁸⁸.

Zhumabekova ve Bilen (2016), geçiş ekonomisi dört Orta Asya ülkesinde²⁸⁹ 1991-2014 döneminde büyüme ile beşeri sermaye ilişkisinin araştırıldığı çalışmalarında Panel Kao eşbütünleşme ve Panel FMOLS testlerini uygulamışlardır. Analizde 1991-2014 dönemine ait büyüme, eğitim, sağlık göstergeleri ve genel beşeri sermaye potansiyeli verilerini almışlardır. Büyüme göstergesi olarak GSYİH; eğitim ve sağlık göstergeleri olarak GSYİH'deki eğitim ve sağlık harcamaları oranı; ülkelerde genel beşeri sermaye düzeyini temsilen insani kalkınma endeksini analize dahil etmişlerdir. Analiz sonucunda beşeri sermaye göstergeleri ile büyüme arasında uzun dönemde güçlü bir ilişki olduğu, uzun dönemde eğitim harcamalarının GSYİH'deki payının bir birimlik artışının ekonomik büyümeyi % 0,17; insani kalkınma endeksindeki bir birimlik artışın ise ekonomik büyümeyi % 8,82 oranında arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır²⁹⁰.

2.2.2. Zaman Serisi Analizlerine Dayalı Çalışmalar

GOÜ'ler için politik ekonomi göstergeleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, zaman serisi analizleri kullanılarak inceleyen uygulamalı çalışmaların 1990'lı yılların sonunda artmaya başladığı gözlenmektedir.

Yamak ve Küçükkale (1997), kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin Türkiye'de ne şekilde cereyan ettiğini araştırdıkları çalışmada, eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testini kullanmışlar ve kamu harcamaları ve ekonomik büyüme

²⁸⁸ S.Gülşah Topuz, Özcan Dağdemir, "Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Kuznets Ters-U Hipotezinin Geçerliliği" *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Aralık 2016, 11(3), 115- 130.

²⁸⁹ Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan

²⁹⁰ Nurzat Zhumabekova, Mahmut Bilen; "Geçiş Ekonomisi Orta Asya Ülkelerinde Beşeri Sermaye İle İktisadi Büyüme İlişkisi: Panel Eşbütünleşme Analizi (1991-2014)" *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi* / 2016 Cilt: XI Sayı: I

arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ve bu iki değişkenin yıllar itibarıyla (1950-1994) birlikte hareket ettiği sonucuna ulaşmışlardır²⁹¹.

Mayer (2000), 1980-1995 yıllarını kapsayan Brezilya üzerine yaptığı benzer çalışmasında ise sağlığın ekonomik ve demografik yapıya etkisini incelemiştir. 5'er yıllık periyotlar halinde uyguladığı çalışmasında veri olarak kişi başına geliri, okullaşma oranını, hayatta kalma süresini, ölüm oranı ve nüfus artış oranlarını incelemiştir. Çalışma sonucunda sağlık ile iktisadi büyüme arasında zayıf ve negatif bir ilişki olduğu, sağlıktaki iyileşmenin yıllık gelir üzerinden verimliliği ve eğitimi arttırdığı sonucuna varmıştır²⁹².

Yine Mayer (2001), 1950-1995 yılları arasında, Meksika'ya yönelik çalışmasında 5'er yıllık periyotlar halinde çalışmıştır. Barro'nun yaklaşım modeli ile Granger nedensellik testlerini kullanmıştır. Sağlık ile büyüme arasında Granger nedensellik ilişkisini tespit etmiştir. Uzun dönemde sağlığın büyüme üzerinde önemli etkisini tespit etmiş ve aralarında pozitif bir ilişki bulmuştur²⁹³.

Ulutürk (2001), Türkiye için iki sektörlü üretim fonksiyonu modeli ve EKK yöntemini kullanarak 1963-1994 dönemine için yaptığı çalışmasında, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde etkisinin olduğunu tespit etmiş ve kamu kesiminin büyük olmasının ekonomik büyümeyi hızlandığı sonucuna ulaşmıştır²⁹⁴.

Jin (2003), Kuzey Kore'nin 1953-99 dönemi kapsayan yıllık veriler için GSMH ve dışa açıklık değişkenleri arasındaki ilişkileri Granger nedensellik testini kullanarak test etmiştir. Çalışmada ithalatın GSMH'ya oranı ve ithalat ve ihracat toplamının GSMH'a oranı olmak üzere iki dışa açıklık değişkeni kullanmıştır. Kuzey Kore'nin 1974 sonrası dönemde ticari serbestisinin azalmasından dolayı, dönemi 1974 öncesi ve sonrası olmak üzere iki alt periyoda ayırmıştır. Sonuçlar özellikle serbest ticaretin

²⁹¹ N.Yamak, ve Y. Küçükkale, "Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", *İktisat, İşletme ve Finans*, 131, 1997, 5-14.

²⁹² David Mayer, "On The Role Of Health in The Economic And Demographic Dynamics Of Brazil, 1980-1995", *Institute For Futures Studies*, Vol:4, (September 2000), 1- 17.

²⁹³ Mayer, David, (2001), "The long-term impact of health on economic growth in Mexico:1950-1995", *Journal of International Development* Vol:13, 123-126.

²⁹⁴ S.Ulutürk, "Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 1: Antalya 2001, 131-139,.

olduğu dönemde kesinlik göstermekte ve serbest ticaretin ekonomik büyümeyi canlandırdığı hipotezini desteklemektedir²⁹⁵.

Uzay (2002), Türkiye için kamu büyüklüğü ile büyüme arasındaki ilişkiyi 1971-1999 yılları için, iki sektörlü üretim fonksiyonu esas alarak EKK yöntemi ile analiz etmiştir. İncelenen dönemde çok kuvvetli olmamakla birlikte kamu büyüklüğü (Kamu harcamaları/GSYİH) ile büyüme arasında negatif bir ilişkinin olduğunu gözlemlemiştir. Yani GSYİH'dan kamu harcamalarına ayrılan pay arttıkça büyüme azalmaktadır. Bunun en önemli sebebini, kamu harcamalarındaki artışın yozlaşmaya yol açması, dolayısıyla kaynakların etkin ve verimli kullanımını engellemesi olarak görmüştür. Kamu harcamalarındaki artış ile büyüme arasında ise pozitif bir ilişki tespit etmiştir. Yani kamu harcamalarındaki artış, özel sektör yatırımları için uygun ortam yaratarak büyümeyi hızlandırdığı sonucuna ulaşmıştır.²⁹⁶

Kar ve Ağır (2003), Türkiye için 1926-1994 dönemi verileri kullanarak, beşeri sermaye ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi nedensellik testi ile incelemişlerdir. Beşeri sermayeyi göstermek üzere sağlık ve eğitim harcamalarının gelir içindeki payını kullandıkları çalışmada, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı eşbütünleşme yaklaşımı ile gösterilmiş ve bulgular değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin seçilen beşeri sermaye göstergesine duyarlı olduğunu ortaya koymuştur²⁹⁷.

Kar ve Taban (2003), Türkiye için kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceledikleri ve 1971-2000 verilerine eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testini uyguladıkları çalışmada, eğitim ve sosyal güvenlik harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif, sağlık harcamalarının negatif etkilediği, altyapı harcamalarının ise istatistiksel olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşmışlardır²⁹⁸.

Akçoraoğlu ve Yurdakul (2004), 1987-2003 yılları verilerinden hareketle, Türkiye'de siyasal ekonomik dalgalanmaların iktisadi büyüme, enflasyon ve bütçe

²⁹⁵ Jang C. Jin, "Openness And Growth In North Korea: Evidence From Time-Series Data", *Review Of International Economics*, 11(1), 2003, 18- 27.

²⁹⁶ Nisfet Uzay, "Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri : Türkiye Örneği (1970-1999)" *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 19, Temmuz-Aralık 2002 151-172.

²⁹⁷ Muhsin Kar, Hüseyin Ağır, "Türkiye'de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eşbütünleşme Yaklaşımı ile Nedensellik Testi, 1926-1994" *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, ???

²⁹⁸ M.Kar, ve S. Taban, "Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:53, No:3, 2003, 145-169.

açıkları gibi önemli makro ekonomik değişkenler üzerindeki etkisini zaman serisi analizi ile araştırmışlardır. Araştırmanın sonucunda, genel seçimlerin olduğu aylarda devletin bütçe açıklarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, bu durumun enflasyona etki etmediği de ortaya çıkan ilginç bir sonuçtur²⁹⁹.

Tsen (2006), 1952-1999 dönemi verilerini kullanarak Çin ekonomisi üzerine yaptığı analizde, dış ticarete açıklığın, beşeri sermaye ve ekonomik büyümeye etkisini, eşbütünleşme ve Granger nedensellik testleri ile analiz etmiştir. Değişkenler olarak reel GSYİH, dış ticaretin GSYİH içindeki payı ve ulusal okullaşma oranını kullandığı çalışmanın sonucunda, değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin var olduğu, dışa açıklık oranının ekonomik büyümeyi doğrudan etkilediği ve üç değişkenin de birbirleriyle bağımlı biçimde hareket ettiği sonucuna ulaşmıştır³⁰⁰.

Utkulu ve Kahyaoğlu (2005), dışa açıklığın ekonomik büyümeye etkisinin Türkiye üzerine incelendikleri çalışmalarında, 1990-2004 yıllarına ait verileri doğrusal olmayan zaman serisi ve Markow modellemesi ile analiz etmişlerdir. Çalışmada Türkiye’de ticari açıklığın büyümeyi pozitif olarak etkilediğini belirlemişlerdir³⁰¹.

Yapraklı (2007), dışa açıklığın ekonomik büyümeye etkisini Türkiye üzerinde incelediği çalışmasında, 1990-2006 yıllarına ait verileri Johansen eşbütünleşme yöntemi ile analiz etmiştir. Analizde, uzun dönemde ekonomik büyümenin ticari açıklıktan pozitif, finansal açıklıktan negatif olarak etkilendiğini tespit etmiş, hata düzeltme-geliştirilmiş Granger nedensellik testlerinde, ticari ve finansal açıklık ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedenselliğin bulunduğunu, ancak kısa dönemde karşılıklı bir nedenselliğin olmadığı sonucuna ulaşmıştır³⁰².

Oktayer ve Susam (2008), kamu harcamaları-ekonomik büyüme ilişkisini 1970-2005 döneminde Türkiye için EKK yöntemi ile test ettikleri çalışmalarında, toplam

²⁹⁹ Alparslan Akçoraoğlu ve Funda Yurdakul, “Siyasal Ekonomi Açısından Büyüme, Enflasyon ve Bütçe Açıkları, Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, ss.1-59, 2004, 2.

³⁰⁰ Wong Hock Tsen, “Granger Causality Tests Among Openness to International Trade, Human Capital Accumulation and Economic Growth in China: 1952-1999,” *International Economic Journal*, 20 (3), 2006, 299.

³⁰¹ Utku Utkulu, ve Hakan Kahyaoğlu, “Ticari ve Finansal Açıklık Türkiye’de Büyümeyi Ne Yönde Etkiledi?”, *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, 2005, 13.

³⁰² Sevda Yapraklı, “Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye üzerine bir uygulama” *İstanbul üniversitesi iktisat fakültesi ekonometri ve istatistik dergisi Ekonometri ve İstatistik Sayı:5*.

kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığı, ancak kamusal yatırım harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğu sonucuna varmışlardır³⁰³.

Afzal (2007), Pakistan için 1960-2006 döneminde küreselleşmenin ekonomik büyümeye etkisini incelediği çalışmada Hata Düzeltme Modelini kullanmış ve finansal küreselleşme ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır³⁰⁴.

Kurt ve Berber (2008), dışa açıklığın ekonomik büyümeye etkisinin Türkiye üzerine inceledikleri çalışmalarında, 1989:Q1- 2003:Q4 dönemini kapsayan verilerle dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkilerini ve dinamik etkileşimleri VAR ve varyans ayrıştırması yöntemlerini kullanarak araştırmışlardır. Dışa açıklık değişkenleri olarak, dış ticaret hacminin ve ithalatın RGSMH'ya oranları ile ihracat artışını kullanmışlardır. Analiz sonucunda, dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu, büyüme ve ithalat arasında çift yönlü, ithalattan ihracata ve ihracattan büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri olduğunu belirlemişlerdir. Çalışmanın sonucunda, içsel büyüme teorilerinin öne sürdüğü dışa açıklığın ekonomik büyümeyi arttıracığı hipotezinin Türkiye ekonomisi için geçerli olduğu sonucuna varmışlardır³⁰⁵.

Varsak ve Bakırtaş (2009), 1970-2008 döneminde, Türkiye'de beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli etkileşimi ve bu etkileşimin yönü ve derecesini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, büyüme ve beşeri sermaye arasındaki eşbütünleşme analizi temelinde, Johansen eşbütünleşme testi, Vektör Hata Düzeltme (VEC) ve varyans ayrıştırma analizi uygulamışlardır. Analiz bulgularına göre, eğitim göstergelerinde meydana gelen değişimin, kişi başına reel GSMH önemli ölçüde etkilediği; eğitim göstergelerinde meydana gelen değişimin ise kişi başına reel GSMH'da meydana gelen değişimden etkilenmediği sonucuna ulaşmışlardır³⁰⁶.

³⁰³ Nagehan Oktayer, Nazan Susam; "Kamu Harcamaları- Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1970-2005 Yılları Türkiye Örneği" *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 22 Ocak 2008, Sayı: 1

³⁰⁴ M. Afzal "The Impact of Globalization on Economic Growth of Pakistan" *The Pakistan Development Review*, 46(4) 723-734.

³⁰⁵ Serdar Kurt, Metin Berber, "Türkiye'de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme" *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 22 Temmuz 2008 Sayı: 2

³⁰⁶ Serkan Varsak, İbrahim Bakırtaş, "Ekonomik Büyüme Üzerinde Beşeri Sermayenin Etkisi: Türkiye Örneği". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 2009, 49-60.

Gül ve Yavuz (2009), Türkiye için 1963–2008 arası dönemi inceledikleri çalışmalarında, ekonomik büyüme ile kamu harcamaları, cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Analizde Granger Nedensellik Testinin sonuçlarına göre; ekonomik büyümeden kamu harcamaları, cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamalarına doğru bir nedensellik ilişkisi bulunamazken, bir bütün olarak kamu harcamaları ile cari, yatırım ve transfer harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu saptamışlardır. Bu durum, Türkiye’de incelenen dönemde, Keynesyen hipotezin geçerli olduğu sonucuna ulaşıldığını göstermektedir³⁰⁷.

Altunç (2011), kamu harcamaları ve kamu harcamalarının bileşenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Türkiye ekonomisi bağlamında analiz ettiği çalışmada, Barro’nun (1990) içsel büyüme modelinden hareketle 1960-2009 dönemi yıllık verilerini kullanmıştır. Çalışmada ARDL sınır testi yaklaşımı ve Vektör Otoregresif (VAR) Granger nedensellik/Blok Dışsallık Wald Testini uygulamıştır. Analiz sonucu, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında Wagner yasasını destekleyici kanıtlar sunduğu, ancak ekonomik kategoriye göre ayrıştırılmış kamu harcamalarının bileşenlerinin analize dahil edilmesi durumunda nedenselliğin yönünün değiştiği sonucuna ulaşmıştır³⁰⁸.

Yenipazarlı (2010), ekonomik özgürlük ve büyüme ilişkisini, 1970-2006 yılları arasındaki döneme ait, Türkiye ekonomik göstergelerinden bazılarının içine alındığı altı farklı alt gruptan oluşan ekonomik özgürlük endeksi ve belirlenen ekonometrik yöntemlerle analiz etmiştir. Sınır Testi ile ARDL (Ardışık Bağımlı Gecikmesi Dağıtılmış Modeller) Yaklaşımı ve Johansen Eşbütünleşme Analizi gibi zaman serisi yöntemleri uygulanan çalışma sonucunda, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu ve özellikle son yıllarda kaydedilen serbestleşmenin ekonomik özgürlük düzeyini ve beraberinde ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği görülmüştür³⁰⁹.

³⁰⁷ E. Gül, ve H. Yavuz, “Türkiye’de Kamu Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Bir Analizi: 1963–2008 Dönemi”, *Uluslararası Davraz Kongresi*, Isparta 24–27 Eylül 2009, 4–15.

³⁰⁸ Ömer Faruk Altunç, “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye’ye İlişkin Ampirik Kanıtlar”, *Celal Bayar Üniversitesi İİBF, Yönetim ve Ekonomi* Yıl:2011 Cilt:18 Sayı:2

³⁰⁹ Aslı Yenipazarlı, *Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Zaman Serisi Analizi*, (Doktora Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi SBE İktisat ABD

Şanlısoy ve Kök (2010), Türkiye'nin 1987-2006 yılları arasındaki verilerini temel alarak, politik istikrarsızlığın büyüme üzerine etkilerini incelemişlerdir. Araştırmanın kapsadığı dönemde Türkiye'de ekonomi yönetimindeki başarısızlıklar, politikaya ve politikacılara duyulan güvensizlik, yolsuzluklar ve askeri müdahaleler olarak özetlenebilecek çeşitli siyasi problemler ortaya çıkmıştır. Araştırmada, politik istikrarsızlık göstergesi olarak Politik Risk Grubu (PRS Group) tarafından hazırlanan "Uluslararası Ülke Risk Rehberi" (ICRG-International Country Risk Guide)'nden alınan "Politik Risk Endeksi", büyüme oranını temsilen reel GSMH'nın logaritmasını kullanmışlardır. Çalışma sonucunda politik istikrarsızlığın, ekonomik verilerde negatif değişime sebep olduğu, geleceğe ilişkin belirsizliğe yol açtığı için yatırımlardan beklenen getirilerin düştüğü ve ithalat ve ihracatı olumsuz yönde etkileyerek dış ticaret açığını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır³¹⁰.

Kıran ve Güriş (2011), Türkiye'de ticari ve finansal dışa açılmanın ekonomik büyüme üzerindeki uzun dönem etkisini araştırmak amacıyla 1992:Q1/2006:Q4 dönemlerini kapsayan 3 aylık zaman serisi verileri kullanılarak yaptıkları çalışmada, değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkileri sınır testi yaklaşımı ve Toda –Yamamoto nedensellik testi ile incelemişlerdir. Sınır testinden, ticari dışa açıklık, finansal dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğu, finansal açıklık için hem kısa dönem hem de uzun dönem esnekliğin anlamsız olduğu, ticari açıklık için söz konusu kısa ve uzun dönem esnekliklerin istatistiksel olarak anlamlı fakat negatif işaretli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Toda –Yamamoto nedensellik testi sonuçlarında ise, finansal açıklık ile büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmazken, ticari açıklık ile büyüme arasında çift yönlü bir ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir³¹¹.

Arslan (2011), eşbütünleşme ve Vektör Hata Düzeltme Modeli (VEC) testlerini kullanarak 1987-2007 yılları arasında Türkiye'de siyasi istikrarsızlık ve reel GSYİH arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında, ekonomik olmayan bir faktör olan siyasi istikrarsızlık ve reel GSYİH arasında uzun dönem denge ilişkisinin bulunduğunu ve

³¹⁰ Selim Şanlısoy ve Recep Kök, "Politik İstikrarsızlık - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987-2006)", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:25, Sayı:1, ss.101-125, Yıl: 2010, 103.

³¹¹ Burcu Kıran, Burak Güriş, "Türkiye'de Ticari ve Finansal Dışa Açıklığın Büyümeye Etkisi: 1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme" *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt/Vol.: 11 - Sayı/No: 2, 69-80.

GSYİH'dan siyasi istikrarsızlığa doğru bir nedensellik bulgusu varken, siyasi istikrarsızlıktan GSYİH'ya doğru bir nedensellik ilişkisine rastlanılmadığı sonucuna ulaşmıştır³¹². Başka bir ifadeyle, incelenen dönem içerisinde, siyasi istikrarsızlığın nedenleri arasında gelişmişlik düzeyi önemli bir faktör olarak ortaya çıkmakta olup, “yüksek ekonomik gelişmişlik düzeyi veya büyüme oranlarının yönetim değişikliğini azaltacağı” şeklindeki ampirik bulgu Türkiye için de geçerli görülmektedir.

Kanca (2011), Türkiye ekonomisi verilerine dayalı olarak Eşbütünleşme ve Nedensellik Testi analizi ile kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığının belirlenmesi için dinamik bir model kullanmıştır. Analiz sonucunda toplam kamu harcamaları (*Cari, Yatırım, Transfer*) ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin uzun dönemde Wagner Hipotezi'nin öngördüğü sonuçları destekleyici, kısa dönemde ise Keynes'in Hipotezi'ni destekleyici nitelikte olduğu sonucuna ulaşmıştır³¹³.

Üçler (2011), Türkiye ekonomisinde kamu harcama çeşitleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL ve Johansen Eşbütünleşme yöntemini kullanarak 1970-2009 arası dönem için araştırmıştır. Çalışmada istihdam ve özel sektör yatırımlarını kontrol değişkenleri olarak ele almıştır. Analiz sonucunda eğitim ve yatırım harcamalarının büyüme üzerine pozitif etkileri olduğu, sağlık, savunma, cari ve transfer harcamalarının büyüme üzerinde negatif etkisi bulunduğunu belirlemiştir³¹⁴. Savunma harcamaları ve büyüme arasındaki nedenselliğin yönü Wagner Hipotezi'ni destekler nitelikte büyümeden savunma harcamalarına doğru çıkarken, eğitim harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek taraflı bir nedenselliğe, büyüme ile yatırım harcamaları arasında ise çift taraflı bir nedenselliğe ulaşılmıştır.

Ahmadi ve Mohebbi (2012), dışa açıklığın ekonomik büyümeye etkisini İran üzerine incelendiği çalışmalarında, 1971-2008 yıllarına ait verileri EKK yöntemi ile

³¹² Ünal Arslan “Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans:Türkiye örneği” *Ege Akademik Bakış* Cilt: 11 Sayı: 1 Ocak 2011, 73 -80.

³¹³ Kanca Osman Cenk; “Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi 1980-2008 (Ampirik Bir Çalışma)” *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1, 2011.

³¹⁴ Gülbahar Üçler, *Kamu Harcama Çeşitleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Analiz (1970-2009)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

analiz etmişler ve dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir³¹⁵.

Aksoğan ve Elveren (2012), Türkiye için 1970-2008 yılları arasındaki verileri kullanarak, savunma harcamaları, eğitim harcamaları, sağlık harcamaları ve büyümenin gelir dağılımı üzerindeki uzun dönem ilişkisinin varlığını inceledikleri çalışmalarında, tüm değişkenlerin reel değerlerini kullanmışlardır. Çalışmanın sonucunda, sürekli değişen hükümetlerin olduğu dönemlerde, kalkınma planlarının istikrarsız devam ettiği, özellikle savunma harcama kalemlerinin politik istikrarsızlık yaşansa dahi büyük değişime uğramadığı kanaatine varmışlar, bu durumu da Türkiye'nin jeopolitik konumuna bağlamışlardır³¹⁶.

Özel (2012), Türkiye'de uygulanan ticari ve finansal açıklık politikalarının ekonomik büyümeye etkisini 1991:Q1 ve 2010:Q4 dönemi için ticari açıklık, finansal açıklık ve ekonomik büyüme verilerini kullanarak, eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Analizi ile incelemiştir. Analiz sonucunda uzun dönemde, GSYH ile ticari açıklık arasında pozitif, finansal açıklık arasında negatif bir ilişki bulunduğu, bu kapsamda finansal açıklık sabitken Türkiye'de ticari açıklıkta meydana gelen bir birimlik artışın, GSYH'nın büyüme oranını yaklaşık 2,2 birim arttırdığı, benzer şekilde ticari açıklık sabitken, finansal açıklıkta meydana gelen bir birimlik artışın GSYH büyüme oranını yaklaşık 10,3 birim azalttığını belirlemiştir. Bu verilerle uzun dönemde Türkiye ekonomisi için ticari açıklığın ekonomik büyümeyi desteklerken, finansal açıklığın ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği yorumunu yapmıştır³¹⁷.

Özel ve Sezgin (2012), Türkiye'nin 1998-2011 arasında çeyrek dönemlik verilerle, ticari açıklığın ekonomik büyümeye etkisini inceledikleri çalışmalarında, Bootstrap Kantil Regresyon yöntemi uygulamışlardır. Regresyon tahmin sonuçlarına göre, diğer değişkenler sabitken ticari açıklığın Türkiye'de ekonomik büyümeyi olumlu yönde (*pozitif ve istatistiki olarak anlamlı*) etkilediği sonucuna varmışlardır³¹⁸.

³¹⁵ R. Ahmadi, & N. Mohebbi, Trade openness and economic growth in Iran, *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 2(1), 2012, 885-890.

³¹⁶ Gül Aksoğan ve Elveren Adem Yavuz, "Türkiye'de Savunma, Sağlık ve Eğitim Harcamaları ve Gelir Eşitsizliği(1970-2008): Ekonometrik bir inceleme", *Sosyoekonomi Dergisi*, 2012-1, ss.263-280, 263

³¹⁷ H. Alp Özel, "Küreselleşme Sürecinde Ticari ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği" *Yönetim Bilimleri Dergisi* Cilt: 10, Sayı: 19, 2012, 1-30,

³¹⁸ H. Alp Özel, Funda Sezgin, "Ticari Serbestleşme-Ekonomik Büyüme İlişkisinin Bootstrap Kantil Regresyon Yardımıyla Analizi" *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Y:2012 Cilt:62 Sayı:2, 283-303.

Sehar vd. (2013), Pakistan ekonomisi için zaman serileri kullanılarak 1972-2008 dönemini kapsayan dönemde ticari açıklık ile gelir dağılımı arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını araştırdıkları çalışmada, Johansen Eşbütünleşme testi ve VEC modelini kullanmışlardır. Analiz sonucunda geleneksel teorelin aksine Pakistan ekonomisinin dünyaya açılmasının gelir dağılımı ve eşitsizlik üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır³¹⁹.

Mercan ve Peker (2013), Türkiye için finansal gelişmenin ekonomik büyümeye etkisini inceledikleri çalışmada, 1992-2010 verilerine, eşbütünleşme ve ARDL sınır testi uygulaması ile analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu, uzun dönem analizinde ise, finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin teorik beklentilerle uyumlu bir şekilde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı olduğunu ortaya koymuştur³²⁰.

Mercan ve Peker (2013), Türkiye’de finansal dışa açıklığın ekonomik büyümeye etkisini, sınır testi yöntemiyle, 1998-2011 dönemi aylık verilerini kullanarak kurulan iki model yardımıyla araştırmıştır. Uzun dönem analizi sonuçlarına göre, her iki modelde de finansal dışa açıklığın büyüme üzerindeki etkisinin istatistiki olarak anlamsız, ticari dışa açıklığın büyüme üzerindeki etkisinin ise pozitif ve anlamlı olduğunu tespit etmiştir. Kısa dönem analizinde ise, her iki modelde de hata düzeltme teriminin katsayısı negatif ve anlamlı çıkmıştır. Yani modellerdeki kısa dönemde meydana gelen sapmalar uzun dönem dengesine yakınsamaktadır³²¹.

Beşel (2013), yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Türkiye’de 1985-2012 yıllarını kapsayan dönem için zaman serisi analizi ile tespit etmeye çalışmıştır. Analiz sonucunda yolsuzluğun büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır³²².

³¹⁹ M. Sehar, K.K. Adıqa, K. Azra, ve J. Ahsan, “The Relationship Between Trade Openness And Income Inequalities”, 3. *International Conference on Business Management, University of Manageme*, 2013.

³²⁰ Mehmet Mercan, Osman Peker, “Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi:Ekonometrik Bir Analiz”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 93-120.

³²¹ Mehmet Mercan, Osman Peker; “Finansal Dışa Açıklığın Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* – Sayı 36 – Nisan 2013.

³²² Furkan Beşel, *Yolsuzluk - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2013.

Cangir ve Turan (2014) politik istikrarsızlığın bütçe dengesi üzerindeki etkisini, Türkiye'ye ilişkin 1955-2012 dönemine ilişkin verileri kullanarak analiz etmişlerdir³²³. Çalışmada politik istikrarsızlığı yansıtan göstergeler ile bu göstergelerden temel bileşenler yöntemiyle elde edilen politik istikrarsızlık endekslerini kullanmışlar ve EKK yöntemi ile GMM Yöntemi uygulanmıştır. Çalışmada, politik istikrarsızlık ve hükümet istikrarsızlığının bütçe dengesi üzerinde negatif yönde anlamlı ve önemli bir etkisinin olduğu, ancak sosyal huzursuzluk ve politik şiddeti yansıtan değişkenlerin etkilerinin negatif olmasına karşın istatistiki olarak güçlü olmadıkları sonucuna ulaşmışlardır

Algan vd. (2014), Türkiye'de yolsuzluk-ekonomik büyüme ilişkisini 1980-2011 dönemi için ele aldıkları çalışmada VEC modelini kullanmışlardır. Analiz sonucunda, eğitim seviyesi düşük kişilerce işlenen yolsuzluk suçunun büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu, eğitim düzeyinin artması ile birlikte yolsuzluk suçunda bir azalış meydana geldiği, bunun bir neticesi olarak, orta öğretim ve yüksek öğretim mezunu yolsuzluk suçundan hüküm giymiş olanlar bağlamında bakıldığında yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu öngörmüşlerdir. Bu sonuçla, ülke koşulları değerlendirildiğinde rüşvetin bürokratik engeller ve zaman kaybının önüne geçmek için kullanılması ile büyümeye olumlu bir katkı sağlandığı sonucunu çıkarmışlardır.³²⁴

Gültekin (2014), Türkiye ekonomisine ait 1992:Q1/2012:Q3 dönemlerine ait finansal ve ticari dışa açıklık oranının ekonomik büyüme üzerinde etkisini inceledikleri çalışmasında, değişkenler arasında nedensellik ilişkisini tanımlamak amacıyla Vektör Otoregresyon (VAR) yöntemi, daha sonra frekanslar arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya koymak için de Breitung ve Candelon (2006) tarafından geliştirilen nedensellik testini uygulamışlardır. Analiz sonuçlarına göre, kısa ve orta vadede bir nedensellik ilişkisi bulunurken uzun dönemde bir nedensellik ilişkisine rastlanmadığını belirtmişlerdir³²⁵.

³²³ Niyazi Cangir, Taner Turan; "Politik İstikrarsızlığın Bütçe Dengesi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği" *Maliye Dergisi*, Sayı 166, Ocak-Haziran 2014 243

³²⁴ Neşe Algan, Başak Gül Aktakas, İpek Tekin, "Toplumsal Bir Mesele Olarak Yolsuzluk ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği" *International Conference on Eurasian Economies* 2014.

³²⁵ Esma Gültekin; "Türkiye ekonomisinde finansal ve ticari açıklığın büyüme üzerine etkisi" <http://hdl.handle.net/11616/5666>

Kaya ve Hüseyini (2015), Türkiye'nin ülkelere ve/veya bölgelere göre yaptığı ihracatın büyüme üzerine etkisini inceledikleri çalışmalarında, 1980-2012 verilerini kullanarak regresyon analizi yapmışlar ve Granger nedensellik testi uygulamışlardır. Analiz sonucunda Türkiye'nin AB ülkelerine yaptığı ihracatın büyümeye etkisinin, yakın ve ortadoğu ülkelerine yaptığı ihracatın büyümeye etkisinden daha fazla olduğunu ortaya koymuşlardır³²⁶.

Ceyhan vd. (2016), dışa açıklık ve enflasyon oranlarının Kazakistan'ın ekonomik büyümesine etkilerini, 1994-2013 yıllık verilerini kullanarak araştırdıkları çalışmalarında, ARDL(auto regressive disributed lag) yöntemini kullanmışlardır. Analiz sonuçlarında, dışa açıklık oranının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini, enflasyonun ise büyüme üzerinde olumsuz etkisinin görüldüğünü, Kazakistan ekonomisinin dışa açıklık oranındaki bir birimlik artışın ekonomik büyümeyi 0,245 oranında artırdığını tespit etmişlerdir³²⁷.

Aksu (2016), Türkiye'nin 1960-2009 arasındaki verilerini kullanarak, beşeri sermayenin büyümeye etkisini inceledikleri çalışmasında, İnsani Gelişme Endekslerinin parametrelerinin (*eğitim, sağlık, istihdam, verimlilik, üniversite okullaşma miktarı, nüfus artışı ve hayatta kalma süresi*) kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkisini Granger ve Toda-Yamamoto (MWALD) nedensellik testleri ile analiz etmiş, birim kök testleri ve Zivot-Andrews kırılma testini uygulamıştır. Sonuç olarak İstihdam, yaşam beklentisi ve imalat sanayi verimliliği ile büyüme arasında nedensellik bulunmadığı, okullaşma oranı ve sağlık harcamaları arasında iki yönlü, diğerlerinde ise tek yönlü nedensellik bulunduğu sonucuna varmıştır³²⁸.

Doğan ve Can (2016), küreselleşme (*Economic Globalization, Social Globalization and Overall Index*) ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Engel-Granger eşbütünleşme testi ile 1970-2012 yılları arası için Güney Kore için inceledikleri çalışmalarında, ekonomik, sosyal ve bütün küreselleşme endeksinin büyüme ile eşbütünleşik olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sonrasında Dinamik EKK yöntemine göre

³²⁶ Vedat Kaya, İbrahim Hüseyini; "İhracatın Sektörel Yapısı ve Ülkelere Dağılımının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği" *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* Cilt 29, Sayı 4.

³²⁷ M. Said Ceyhan, Ahmet Akpolat, M.Akif Peçe, "Kazakistan Ekonomisinin Dışa Açıklık ve Enflasyon Oranlarının Ekonomik Büyümesine Etkisi (1994-2013), *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)* June 2016 : 2

³²⁸ Levent Aksu, *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi Journal of Economic Policy Researches* Cilt/Volume:3, Sayı/Issue:2, Yıl/Year: 2016, 68-129

yapılan uzun dönem analizinde her üç endeksin de büyümeyi pozitif etkilediği bulgusunu elde etmiştir³²⁹.

Peçe vd. (2016), Türkiye için gelir dağılımının kişi başına reel GSYH üzerindeki etkisini, 1977-2013 dönemine ait verilerle analiz ettikleri çalışmalarında, öncelikle eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testini uygulamışlardır. Analiz sonucunda gelir dağılımından reel GSMH'ya doğru negatif yönlü bir nedensellik bulunduğu, yani Gini katsayısı düştüğünde (yani gelir dağılımı iyileştiğinde) kişi başına reel GSYH'nın arttığını tespit etmişlerdir³³⁰.

Şahin (2016), Türkiye'de 1980-2013 dönemi için, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisini analiz ettikleri ve VAR analiz yöntemini kullandığı çalışmasında, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, enflasyon ve özel sektöre kullandırılan krediler arasında kısa dönemde nedensellik ilişkisi bulunduğu, uzun dönemde ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, GSYİH, özel sektöre kullandırılan kredi ve orta öğretimde okullaşma arasında nedensellik ilişkisi bulunduğunu ortaya koymuştur³³¹.

1991-2016 dönemindeki çeşitli yıllarda GOÜ'ler üzerine yapılan ve yukarıda bahsedilen temel uygulamalı çalışmaları içeren bir literatür özeti Tablo 2.2'de sunulmuştur.

³²⁹ Buhari Doğan, Muhlis Can, "Küreselleşmenin Büyümeye Etkisi: Güney Kore Örneğinde Eşbütünleşme Analizi" *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Y. 2016 Cilt 6, Sayı 2*, 197-220.

³³⁰ M.Akif Peçe, M. Said Ceyhan, Ahmet Akpolat, "Türkiye'de Gelir Dağılımının Ekonomik Büyümeye Etkisi üzerine Ekonometrik Bir Analiz" *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)* Volume 2, August 2016, Volume 2.

³³¹ Dilek Şahin, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi: Türkiye Örneği" *Journal of Life Economics* Yıl 2016, 43-55.

Tablo 2.2. Politik Ekonomi Göstergeleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Literatür Özeti

Grup	Yöntem	Yazar(lar)/ Çalışma Yılı	Ülke(ler)/Dönem	Politik Ekonomi Değişken(ler)i	Sonuç
GOÜ'ler Üzerine Yapılan Çalışmalar	Yatay Kesit ve Panel Veri Analizi	Edwards ve Tabellini, 1991-1992	76 ülke 1971-1982	Politik istikrar Ekonomik büyüme	İstikrarsız bir politikası olan devletlerde çok daha fazla enflasyon olduğu ve bu ülkelerin daha fazla vergi alma sistemlerine başvurdıkları
		Balasubramanyam, 1996	46 GOÜ 1970-1985	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Dışa açık politikaların ekonomik büyümeye pozitif yönde katkısı olduğu
		Edwards, 1994	76 Ülke 1970-1982	Politik İstikrarsızlık Ekonomik Büyüme	Politik İstikrarsızlığın, ekonomideki istikrarı bozduğu
		Sinha ve Sinha, 2000	19 Asya Ülkesi 1950-1952	Ticari Açıklık Ekonomik Büyüme	Hong Kong, İran, İsrail, Myanmar, Pakistan, Çin, Singapur ve Irak'ta ticari açıklık ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki bulunduğu
		Ahmad ve Anoruo, 2000	Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland 1960-1997	İhracat ve İthalat Ekonomik Büyüme	Hem GÜ hem de GOÜ'ler için ihracata dönük büyüme hipotezini desteklediği
		Nair- Reichert ve Weinhold, 2001	Türkiye ve 23 GOÜ	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Doğrudan sermaye yatırımlarının büyüme üzerindeki etkisinin dışa açık ekonomilerde daha yüksek olduğu
		Assanie ve Singleton, 2002	67 GOÜ	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Dışa açılmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi düşük gelirli ülkelerde anlamsızken orta gelirli ülkelerde pozitif olduğu
		Al Faris, 2002	KIK Üyesi Ülkeler (Suudi Arabistan, BAE, Kuveyt, Umman, Bahreyn ve Katar)	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Wagner hipotezini doğrulayan sonuçlara ulaşıldığı, sadece Bahreyn'de diğer ülkelerdeki gibi kuvvetli ilişkinin olmadığı,
		Jensen, 2003	114 Ülke 1970-1997	Yabancı Doğrudan Yatırımlar, Ekonomik büyüme	Demokratik yöntemlerin otokratik olanlara kıyasla %70 oranında daha fazla yatırım çektiği
		Woo, 2003	57 GÜ ve GOÜ 1970-1990	Kamu büyüklüğü, istikrarsızlık Ekonomik büyüme	Sosyo-politik istikrarsızlık gelir eşitsizliği gibi faktörlerin bütçe üzerinde negatif etkisi bulunduğu
		Chakraborty, 2003	95 GÜ ve GOÜ 1970-1990	Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Sağlık ve iktisadi büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit olduğu, sağlık alanında iyileşmenin uzun dönemde büyümeyi olumlu olarak etkileyeceği
		Abu Bader ve Abu-Qarn, 2003	Mısır İsrail ve Suriye	Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme	Uzun dönemde hükümet harcamalarının büyümeyi hem pozitif hem negatif etkilediği, ayrıca üç ülkede de savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi engellediği
		Merlevede ve Schoors, 2004	25 Geçiş Ekonomisi Ülkesi	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Ekonomik Büyüme	Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının büyümeyi pozitif yönde etkilediği
		Hansen ve Rand, 2004	31 GOÜ	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Ekonomik Büyüme	Ekonomik büyümenin dış yatırımlarla hızlandığı, dışa açıklığın GSYİH üzerinde zaman içerisinde pozitif etki yarattığı
		Alfardo 2004	20 OECD Ülkesi 51 OECD Üyesi Olmayan Ülke	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Ekonominin gelişmesine katkıda bulunabilmesi için, ekonominin güçlü olması gerektiği, aksi takdirde, dışa açılmış olmanın ekonomiye çok büyük fayda sağlamayacağı
		Bloom, Canning ve Sevilla, 2004	104 GÜ ve GOÜ 1960-1990	Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Beşeri sermaye üzerine yapılan yatırımın büyüme üzerinde ciddi ve pozitif etkisi olduğu
		Brempong ve Wilson, 2004	Afrika Ülkeleri 1975-1994 23 OECD Ülkesi 1961-1995	Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Sağlık harcamalarının büyümeye etkisinin pozitif olduğu

Tablo 2.2. (Devamı)

	Loizides ve Vamvoukas, 2005	Yunanistan 1948-1995 İrlanda 1960-1995 İngiltere	Kamu Büyüklüğü Ekonomik Büyüme	Yunanistan :Wagner hipotezini doğrulayan sonuçlar İrlanda : Kamu sektörünün genişlemesinin büyümeyi engellediği İngiltere : Yunanistan'a benzer bir durum tespit edildiği
	Nath 2005	13 Geçiş Ekonomisi Ülkesi	Dış Ticaret Ekonomik Büyüme	Dış ticaretin ekonomik büyüme için oldukça yararlı bir unsur olduğu, ekonomik büyümenin yurt içine yapılan yatırımlarla da pozitif yönde ilerlediği
	Değer ve Emsen 2006	27 Geçiş Ekonomisi Ülkesi	Doğrudan yabancı sermaye yatırımı Ekonomik Büyüme	Dışa açılımın ve yabancı yatırımcı davetlerinin ekonomik büyümede pozitif yönlü etkisi olduğu
	Lavigne, 2006	61 Ülke 1987-2000	Kamu büyüklüğü Ekonomik büyüme	Mali kararlar üzerinde etkili bir kontrole sahip istikrarlı bir hükümetin varlığının konsolidasyon için son derece önemli bir konu olduğu
	Guerin ve Manzocchi, 2007	GÜ ve GOÜ 1992-2004	Siyasi Rejimler Dorudan yabancı yatırım Ekonomik büyüme	Demokrasinin yabancı doğrudan yatırımların niceliği ve niteliği konusunda olumlu etkisi olduğu ve yatırımların GÜ'lerden GOÜ'lere doğru olacağı
	Al-Iriani ve Al-Shamsi, 2007	KİK Üyesi Ülkeler (BAE, Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar ve Suudi Arabistan)	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Dışa açıklık, yabancı sermaye girişine izin ve ekonomik büyüme değişkenleri arasında çift yönlü nedensellik bulunduğu
	Dietz ve Neumayer, 2007	115 Ülke	Yolsuzluk Ekonomik büyüme	Kurumsal kalite değişkenlerinden yolsuzluğun azalması durumunda gerçek tasarruf oranı ile gösterilen sürdürülebilir kalkınma düzeyinin yükseldiği
	Shaikh ve Shah, 2008	Pakistan 2006-2006	Küreselleşme Ekonomik Büyüme	Küreselleşmenin ekonominin performansını arttırdığı
	Aidt, Dutta ve Sena, 2008	44 Ülke	Yönetişim Kalitesi Yolsuzluk Ekonomik Büyüme	Politik kurumların kalitesinin yüksek olduğu rejimlerde, yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde negatif yönde etkili olduğu, politik kurumların kalitesinin düşük olduğu ülkelerde ise yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde etkili olmadığı
	Kueh Puah ve Wang, 2008	Asya-4 Ülkeleri 1974-2006	Ticari Açıklık Kamu Büyüklüğü	Rodrik hipotezini destekler sonuçlara ulaşıldığı
	Demirtaş, 2009	108 GÜ ve GOÜ 1988-2004	Yönetişim Ekonomik Büyüme	Yönetişimin ekonomik performans üzerine etkisinin olmadığı, yönetim bileşenlerindeki gelişmelerin, ekonomik büyümeyi engellemediği
	Şanlısoy ve Kök, 2010	GOÜ	Politik İstikrarsızlık Ekonomik Büyüme	Politik istikrarsızlık belli bir düzeyi aştığında büyümenin nispi olarak azaldığı, istikrarsızlık belli bir düzeye çekildiğinde ise büyümenin olumlu yönde bir gelişme sergilediği
	Gül ve Yavuz, 2010	Türkiye ve 12 GOÜ 1996-2008	Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme	Kamu harcama miktarı ve bileşiminde yapılan bir değişikliğin ekonomik büyümeyi, ekonomik büyüme gerçekleştirmelerinde meydana gelecek bir değişikliğin de kamu harcamaları ve bileşimini etkileyebileceği
	Karagöz ve Karagöz, 2010	Türkiye	Yolsuzluk Ekonomik Büyüme Kamu Harcamaları	Ekonomik büyümeden yolsuzluğa doğru nedensellik ilişkisi bulunduğu, ekonomik büyümenin kişi başı yolsuzluk miktarını arttırdığı, herhangi bir yolsuzluk- kamu harcamaları ilişkisini doğrulanmadığı
	Ağayev, 2010	25 Geçiş Ekonomisi Ülkesi 1994-2008	Yabancı sermaye yatırımları Ekonomik büyüme	Her iki değişkenin uzun dönemde birlikte hareket ettiği, kısa dönemde yabancı sermaye yatırımdan büyümeye doğru nedensellik bulunduğu
	Bajwa ve Siddiqi, 2011	Bangladeş, Sri Lanka, Pakistan ve Hindistan 1972-2007	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Ticari dışa açıklığın arttığı son dönemde ekonomik büyümenin de arttığı

Tablo 2.2. (Devamı)

	Yendi, 2011	12 Avrasya Ülkesi 1996-2008	Yönetim Kalitesi Ekonomik Büyüme	Mülkiyet haklarının korunmasının, piyasa ekonomisinin işleyişine olanak sağlayan düzenlemelerin getirilmesinin, sözleşmelerin güvence altına alınmasının, inanç ve düşünce özgürlüğünün sağlanmasının ekonomik performansı olumlu yönde etkilediği
	Carbonnier, Wagner ve Brugger, 2011	96 GOÜ	Yönetişim Ekonomik Büyüme	Kurumsal kalitenin sürdürülebilir kalkınma üzerinde pozitif yönlü etkili olduğu
	Qian ve Baek, 2011	22 GÜ ve 94 GOÜ 1984-2008	Politik Riskler Dışa Açıklık	Politik riskin doğrudan yabancı yatırımların temel belirleyicisi olduğu ve olumsuz etkilediği, ancak ülke içi çatışmaların, etnik gerilimlerin ve askerin politikadaki rolünün ise herhangi bir etkisinin söz konusu olmadığı
	Rao, Tamazian ve Vadlamannati, 2011	Singapur, Malezya, Tayland, Hindistan ve Filipinler 1970-1993	Küreselleşme Ekonomik Büyüme	Yüksek küreselleşme hızına sahip ülkelerde yüksek büyüme oranına ulaşıldığı
	Gür ve Akbulut, 2012	19 GOÜ 1986-2003	Politik İstikrar Ekonomik Büyüme	Hükümetin zayıflıklarının yanı sıra, sosyal hayatın olumsuz etkilerinin de ekonomiyi negatif yönde etkilediği
	Gries ve Redlin 2011	158 Ülke 1970-2009	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Serbest dış ticaret politikası uygulayan ülkelerde, dışa açıklığın ekonomik büyümeyi artırıcı etkisi olduğu
	Sawalha, Mazouz ve Pellet, 2013	GÜ (3), GOÜ (5) ve AGÜ (5) ülke 1970-2005	Doğrudan Yabancı Yatırım Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Doğrudan yabancı yatırımların, GSYİH, beşeri sermaye, liderlik ve teknoloji seviyesi arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu
	Kaplan, 2013	48 Ülke 2002-2011	Politik İstikrar Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Politik istikrar ve şiddetin yokluğu, düzenlemelerin kalitesi ve hukukun üstünlüğünün ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği
	Gül, Kamacı ve Konya, 2013	5 Türk Cumhuriyeti ve Türkiye 1994-2010	Dış Ticaret Ekonomik Büyüme	Uzun dönemde ihracattan büyümeye doğru çift taraflı, ithalattan büyümeye doğru tek taraflı nedensellik bulunduğu, kısa dönemde aynı sonuca ulaşamadığı
	Chang, Berdiev ve Lee, 2013	Güney Kafkas Ülkeleri 1990-2009	Küreselleşme Ekonomik Büyüme	Küreselleşmenin ekonomik büyümeyi arttırdığı
	Artan ve Kalaycı, 2014	GÜ ve GOÜ	Dışa Açıklık Demokrasi Gelir Dağılımı	Dışa açıklık düzeylerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi negatif iken, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir dağılımları üzerindeki etkisi tüm ülkelerde pozitif olduğu, demokrasi seviyesindeki artışın GÜ'lerde gelir dağılımı adaletsizliğini azaltıcı rol oynarken GOÜ'lerde arttırdığı benzer şekilde eğitim seviyesindeki artışın GÜ'lerde gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltırken GOÜ'lerde herhangi bir etkisinin tespit edilemediği
	Mercan ve Göçer, 2014	Orta Asya Cumhuriyetleri 1990-2010	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiki olarak anlamlı , dışa açıklığın enflasyon üzerindeki etkisinin ise litaratürden farklı olarak pozitif olduğu
	Bal, Algan, Manga ve Kandir, 2014	BRICS Ülkeleri ve Türkiye 1995-2011	Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü olduğu
	Tunçsiper ve Biçen, 2014	9 Yükselen Piyasa Ekonomisi 2000-2012	Ekonomik Özgürlükler Ekonomik Büyüme	Mülkiyet hakları endeksi ve yatırım yapma özgürlüğü endeksi ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki bulunduğu, çalışma özgürlüğü endeksi ve ticaret özgürlüğü endeksi ile ekonomik büyüme arasında ise pozitif bir ilişki bulunduğu, özgürlük endeksi ile ekonomik büyüme arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmadığı

Tablo 2.2. (Devamı)

GOÜ'ler Üzerine Yapılan Çalışmalar		Hayaloğlu, 2015	Kırılgan Beşli Ülkeler 1990-2012	Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme	Finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde pozitif rol oynadığı
		Yerrabati ve Hawkes, 2015	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesindeki Ülkeler 1980-2012	Politik İstikrar Yönetişim Ekonomik Büyüme	Politik istikrarın, yöneti(şi)min kalitesinin ve regülasyonlara uyumun ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu
		Parlak yıldız, 2015	25 Latin Amerika Ülkesi 1999-2013	Politik İstikrarsızlık Ekonomik Büyüme	İşsizlik oranı ve politik istikrarsızlık seviyesinin ekonomik performansı negatif etkilediği, ancak enflasyon oranının ekonomik performans üzerinde hiçbir etkisi olmadığı
		Ali, Egbetokun ve Memon, 2016	130 Ülke 1996-2011	Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi yasal düzen, mülkiyet hakları ve iktisadi olanaklar gibi etkenlerle daha belirginleştiği
		Topuz Dağdemir, 2016	94 Ülke 1995-2011	Gelir Eşitsizliği Ekonomik Büyüme	Elde edilen bulguların Kuznets'in ters-U hipotezini destekleyen kanıtlar sunduğu
		Zhumabekova ve Bilen, 2016	4 OAC Ülkesi 1991-2014	Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Beşeri sermaye göstergeleri ile büyüme arasında uzun dönemde güçlü bir ilişki olduğu, uzun dönemde eğitim harcamalarının GSYİH'deki payının bir birimlik artışının ekonomik büyümeyi %0,17; insani kalkınma endeksindeki bir birimlik artışın ise ekonomik büyümeyi %8,82 oranında arttırdığı
	Zaman Serisi Analizi	Yamak ve Küçükale, 1997	Türkiye 1950-1994	Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme	Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ve bu iki değişkenin yıllar itibarıyla birlikte hareket ettiği
		Mayer 2001	Meksika 1950-1995	Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Uzun dönemde sağlığın büyüme üzerinde önemli etkisinin olduğu ve aralarında pozitif bir ilişki bulunduğu
		Mayer 2000	Brezilya 1980-1995	Sağlığın Ekonomik ve Demografik yapıya etkisi	Sağlık ile iktisadi büyüme arasında zayıf ve negatif bir ilişki olduğu, sağlıktaki iyileşmenin yıllık gelir üzerinden verimliliği ve eğitimi arttırdığı
		Ulutürk 2001	Türkiye 1963-1994	Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme	Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde etkisinin olduğu ve kamu kesiminin büyük olmasının ekonomik büyümeyi hızlandırdığı
		Jin, 2003	Kuzey Kore 1953-1999	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Serbest ticaretin ekonomik büyümeyi canlandırdığı
		Uzay, 2002	Türkiye 1971-1999	Kamu Büyüklüğü Ekonomik Büyüme	Kamu büyüklüğü ile büyüme arasında negatif bir ilişkinin olduğu,
		Kar ve Ağır, 2003	Türkiye 1926-1994	Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin bulunduğu, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin seçilen beşeri sermaye göstergesine duyarlı olduğu
		Kar ve Taban, 2003	Türkiye 1971-2000	Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme	Eğitim ve sosyal güvenlik harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif, sağlık harcamalarının negatif etkilediği, altyapı harcamalarının ise istatistiksel olarak anlamsız olduğu
		Akçoraoğlu ve Yurdakul, 2004	Türkiye 1987-2003	Ekonomik ve Politik İstikrar Ekonomik Büyüme	Genel seçim olduğu aylarda devletin bütçe açıklarının arttığı ancak bu durumun enflasyona etki etmediği
		Tsen, 2006	Çin 1952-1999	Dış Açıklık Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin var olduğu, dış açıklık oranının ekonomik büyümeyi doğrudan etkilediği ve üç değişkenin de birbirleriyle bağımlı biçimde hareket ettiği

Tablo 2.2. (Devamı)

	Utkulu ve Kahyaoglu, 2005	Türkiye 1990-2004	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Dışa açıklığın büyümeyi pozitif olarak etkilediği
	Yapraklı, 2007	Türkiye 1990-2006	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Uzun dönemde ekonomik büyümenin ticari açıklıktan pozitif, finansal açıklıktan negatif olarak etkilendiği, ticari ve finansal açıklık ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedenselliğin bulunduğu ancak kısa dönemde karşılıklı bir nedenselliğin olmadığı
	Oktayer ve Susam, 2008	Türkiye 1970-2005	Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme	Toplam kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığı ancak kamusal yatırım harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğu
	Afzal, 2007	Pakistan 1960-2006	Küreselleşme Ekonomik Büyüme	Finansal küreselleşme ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki olduğu
	Kurt ve Berber, 2008	Türkiye 1989-2003	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Dışa açıklığın ekonomik büyümeyi arttıracak hipotezinin geçerli olduğu
	Varsa ve Bakırtaş, 2009	Türkiye 1970-2008	Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Eğitim göstergelerinde meydana gelen değişimin, kişi başına reel GSMH'yi önemli ölçüde etkilediği, eğitim göstergelerinde meydana gelen değişimin ise kişi başına reel GSMH'da meydana gelen değişimlerden etkilenmediği
	Gül ve Yavuz 2009	Türkiye 1963-2008	Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme	Kamu harcamaları ile cari, yatırım ve transfer harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu
	Altunç 2011	Türkiye 1960-2009	Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme	Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında Wagner yasasını destekleyici kanıtlar bulunduğu, ancak ekonomik kategoriye göre ayrıştırılmış kamu harcamalarının bileşenlerinin analize dahil edilmesi durumunda nedenselliğin yönünün değiştiği
	Yenipazarlı 2010	Türkiye 1970-2006	Ekonomik Özgürlük Ekonomik Büyüme	Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında eşbütünlüşme ilişkisi olduğu, serbestleşmenin ekonomik özgürlük düzeyini ve beraberinde ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği
	Şanlısoy ve Kök, 2010	Türkiye 1987-2006	Politik İstikrarsızlık Ekonomik Büyüme	Politik istikrarsızlığın, ekonomik verilerde negatif değişime sebep olduğu, geleceğe ilişkin belirsizliğe yol açtığı için yatırımların beklenen getirilerinin düştüğü, ithalat ve ihracatı olumsuz etkileyerek dış ticaret açığını artırdığı
	Kıran ve Güriş, 2011	Türkiye 1992-2006	Ticari ve Finansal Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Ticari dışa açıklık, finansal dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğu, finansal dışa açıklık için hem kısa dönem hem de uzun dönem esnekliğin anlamsız olduğu, ticari açıklık için söz konusu kısa ve uzun dönem esnekliklerin istatistiksel olarak anlamlı fakat negatif işaretli olduğu
	Arslan, 2011	Türkiye 1987-2007	Siyasi İstikrarsızlık Reel GSYİH	Siyasi istikrarsızlığın nedenleri arasında gelişmişlik düzeyinin önemli bir faktör olarak ortaya çıktığı, yüksek ekonomik gelişmişlik düzeyi veya büyüme oranlarının yönetim değişikliğini azaltacağı,
	Kanca, 2011	Türkiye 1980-2008	Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme	Toplam kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin uzun dönemde Wagner Hipotezi'nin öngördüğü sonuçları destekleyici, kısa dönemde ise Keynes'in Hipotezi'ni destekleyici nitelikte olduğu
	Üçler, 2011	Türkiye 1970-2009	Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme	Eğitim ve yatırım harcamalarının büyüme üzerinde pozitif etkileri olduğu, sağlık, savunma cari ve transfer harcamalarının büyüme üzerinde negatif etkisi olduğu
	Ahmadi ve Mohebbi, 2012	İran 1971-2008	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı etkisinin olduğu

Tablo 2.2. (Devamı)

	Aksoğan ve Elveren, 2012	Türkiye 1970-2008	Kamu Harcamaları Gelir Dağılımı Ekonomik Büyüme	Sürekli değişen hükümetlerin olduğu dönemlerde, kalkınma planlarının istikrarsız devam ettiği, özellikle savunma harcama kalemlerinin politik istikrarsızlık yaşansa dahi büyük değişime uğramadığı
	Özel, 2012	Türkiye 1991-2014	Ticari ve Finansal Açıklık Ekonomik Büyüme	Uzun dönemde ticari açıklığın ekonomik büyümeyi desteklerken, finansal açıklığın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği
	Özel ve Sezgin, 2012	Türkiye 1988-2011	Ticari Açıklık Ekonomik Büyüme	Ticari açıklığın ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği
	Sehar, Adıqa, Azra ve Ahsan, 2013	Pakistan 1972-2008	Ticari Açıklık Gelir Dağılımı	Pakistan ekonomisinin dünyaya açılmasının gelir dağılımı ve eşitsizlik üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı
	Mercan ve Peker, 2013	Türkiye 1992-2010	Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme	Uzun dönemde finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif ve istatistiki olarak anlamlı olduğu
	Mercan ve Peker, 2013	Türkiye 1998-2011	Finansal Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Uzun dönemde finansal dışa açıklığın büyüme üzerindeki etkisinin istatistiki olarak anlamsız, ticari dışa açıklığın büyüme üzerindeki etkisinin ise pozitif ve anlamlı olduğu,
	Beşel, 2013	Türkiye 1985-2012	Yolsuzluk Ekonomik Büyüme	Yolsuzluğun büyüme üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı
	Cangir ve Turan, 2014	Türkiye 1955-2012	Politik İstikrarsızlık Ekonomik Büyüme	Politik istikrarsızlık ve hükümet istikrarsızlığının bütçe dengesi üzerinde negatif yönde anlamlı ve önemli bir etkisinin olduğu
	Algan, Aktakas ve Tekin, 2014	Türkiye 1980-2011	Yolsuzluk Ekonomik Büyüme	Rüşvetin bürokratik engeller ve zaman kaybının önüne geçmek için kullanılması ile büyümeye olumlu bir katkı sağladığı
	Gültekin 2014	Türkiye 1992-2012	Finansal ve Ticari Açıklık Ekonomik Büyüme	Kısa ve orta vadede bir nedensellik ilişkisi bulunurken, uzun dönemde bir nedensellik ilişkisine rastlanılmadığı
	Kaya ve Hüseyini, 2015	Türkiye 1980-2012	İhracat Ekonomik Büyüme	AB ülkelerine yapılan ihracatın büyümeye etkisinin, Yakın ve Ortadoğu ülkelerine yapılan ihracatın büyümeye etkisinden daha fazla olduğu
	Ceyhan, Akpolat ve Peçe, 2016	Kazakistan 1994-2013	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Dışa açıklık oranının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği, ekonomideki dışa açıklık oranındaki bir birimlik artışın ekonomik büyümeyi 0,245 oranında arttırdığı
	Aksu, 2016	Türkiye 1960-2009	Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	İstihdam, yaşam beklentisi ve imalat sanayi verimliliği ile büyüme arasında nedensellik bulunmadığı, okullaşma oranı ve sağlık harcamaları arasında iki yönlü, diğerlerinde ise tek yönlü nedensellik bulunduğu
	Doğan ve Can, 2016	Güney Kore 1970-2012	Küreselleşme Ekonomik Büyüme	Ekonomik, sosyal ve bütün küreselleşme endeksinin büyüme ile eşbütünlük olduğu, uzun dönem analizinde her üç endeksinde büyümeyi pozitif etkilediği
	Peçe, Ceyhan ve Akpolat, 2016	Türkiye 1977-2013	Gelir Dağılımı Ekonomik Büyüme	Gelir dağılımı iyileştiğinde kişi başına reel GSYH'nin arttığı
	Şahin, 2016	Türkiye 1980-2013	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ekonomik Büyüme	Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, enflasyon ve özel sektöre kullanılan krediler arasında kısa dönemde nedensellik ilişkisi bulunduğu, uzun dönemde ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, GSYH, özel sektöre kullanılan kredi ve orta öğretimde okullaşma arasında nedensellik ilişkisi olduğu

2.3. AGÜ'LER ÜZERİNE YAPILAN UYGULAMALI ÇALIŞMALAR

GOÜ'ler üzerine yapılan çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmalarda da politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin genellikle yatay kesit-panel veri analizlerine dayalı olarak yapıldığı, zaman serisi analizlerine dayalı çalışmaların ise sınırlı sayıda olduğu görülmektedir.

2.3.1. Yatay Kesit ve Panel Veri Analizlerine Dayalı Çalışmalar

Yatay kesit ve panel veri analizleri kullanılarak AGÜ'ler üzerine yapılan çalışmaların en önemlilerinden biri 1996 yılında, Barro tarafından yapılan analizdir. Demokrasi ile ekonomik gelişme arasında doğrusal olmayan bir ilişki bulan Barro, 1960-1990 yılları arasında 100 ülkeye ait verilerden yola çıkarak, politik özgürlüğün düşük düzeylerde olduğu ülkelerde demokrasi yükseldikçe büyümenin hızlandığı, orta düzeyde politik özgürlüğe sahip ülkelerde ise demokrasi yükseldikçe büyümenin yavaşladığı sonucuna ulaşmıştır³³².

Balasubramanyam vd. (1996), 46 AGÜ ve GOÜ üzerine panel veri yöntemi ile yaptıkları araştırmada, ekonomik faaliyetler bakımından dışa açık ve açık olmayan ülkelerin ekonomik büyümelerini kıyaslamışlar ve doğrudan yabancı sermaye yatırımı ile ekonomik büyüme arasında ilişkiyi saptamaya çalışmışlardır. Çalışmanın sonucunda, dışa açık olan ülkelerde ekonomik bakımdan daha çok büyüme olduğu görüşüne ulaşılmıştır³³³.

Scully (2002), AGÜ ve GOÜ durumunda olan bazı Asya ülkeleri üzerinde yürüttüğü ve panel veri analizi kullandığı araştırmasında, ekonomik özgürlüklerin ekonomik gelişim sürecine pozitif yönde etki yaptığı, bu durumun da gelir düzeyini yükselterek, ekonomik büyümeye katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır³³⁴.

Brempong (2002), az gelişmiş 21 Afrika ülkesi için, 1993-1999 yılları arasındaki verileri kullanarak, yolsuzluk, ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkileri

³³² R.Barro, "Democracy and Growth", Journal of Economic Growth, 1 (1), March 1996, 1-27.

³³³ V.N. Balasubramanyam, Mohammed Salisu, David Sapsford, "Foreign Direct Investment and Growth in EP and IS Countries", *Economic Journal*, Vol. 106, No. 1, 1996, 92-105.

³³⁴ G. W. Scully, "Economic Freedom, Government Policy and the Trade-Off Between Equity and Economic Growth". *Public Choice*, 113(1-2), 2002, 77-96.

panel veri analizi ile incelemiştir³³⁵. Analiz sonucunda, yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki doğrudan etkisinin yanı sıra, yatırımları olumsuz etkilemesi nedeniyle dolaylı etkisinin olduğu da tespit edilmiştir.

Brempong ve Wilson (2004), doğuştan yaşam süresi ve beşeri sağlık sermayesi ile kişi başına gelirdeki büyüme oranı konusunda yaptıkları ampirik çalışmada, 21 Sahra Altı Afrika ülkesi ile 23 OECD ülkesini iki ayrı dönemde incelemişler, Afrika ülkelerinde 1975-1994 dönemini kullanmışlar, OECD Ülkelerinde 1961-1995 arasında da DPE (*Dynamic Panel Estimator*) yöntemini kullanarak incelemişler, değişkenler arasında pozitif ve güçlü bir ilişkiyi tespit etmişlerdir. Sağlığa yapılan harcamalar ve yatırımlarla büyüme üzerinde %22 ile %30 arasında etkili olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca Afrika ülkeleri ile OECD ülkeleri arasında yapısal olarak bir benzerlik tespit etmişlerdir. İki yönlü olan bu ilişkide, sağlık harcamalarının büyümeye etkisinin pozitif olduğunu ortaya koymuşlardır³³⁶.

Basu vd. (2004), 23 AGÜ ve GOÜ'nün verilerine dayanarak dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmalarında panel eşbütünleşme ve nedensellik analizi yapmışlardır. Çalışmanın neticesinde, ekonomik büyüme ile ülkenin dışa açıklığı arasında çift yönlü bir nedenselliğe ulaşmışlardır³³⁷.

Hansen ve Rand (2004), 31 AGÜ ve GOÜ'yi ele alarak, 1970- 2000 dönemi verilerini kullandıkları panel veri analizinde, doğrudan yabancı yatırımlar ile büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin karşılıklı olarak geliştiğini tespit etmişlerdir³³⁸.

Gwartney (2004), ülkelerin ekonomik gelişmişlikleri iktisadi büyüme farklılıklarına, ekonomik özgürlüklere, iklim çeşitliliğine, fiziki ve beşeri sermayeye bağlı olduğunu savunduğu ve geneli AGÜ olan 99 ülke üzerinde 1980-2000 dönemini incelediği çalışmasının neticesinde, ekonomik özgürlüklerin gelişmişlik farklılıklarını

³³⁵ K.G.Brempong, "Corruption, economic growth, and income inequality in Africa". *Economics of Governance*, 3(3), 2002, 183-209.

³³⁶ Kwabena G. Brempong, ve Mark Wilson, "Health Human Capital and Economic Growth in Sub-Saharan African and OECD Countries", *The Quarterly Review of Economics and Finance*, (May 2004), 296-320.

³³⁷ Parantap Basu, Chandana Chakraborty, Derrick Reagle, "Liberalization, FDI, and Growth in Developing Countries: A Panel Cointegration Approach", *Economic Inquiry*, Vol. 41, No.3, 2003, 510-516.

³³⁸ Henrik Hansen, John Rand, "On the Causal Links between FDI and Growth in Developing Countries", *Institute of Economics, University of Copenhagen Development Economics Research Group (DERG)*, Discussion Papers, 2004, <http://www.econ.ku.dk/wpa/pink/2004/0430.pdf> 12.03.2007

ortaya çıkaran en önemli faktör olduğunu ve iktisadi büyüme süreci üzerinde pozitif etkileri olduğunu öne sürmüşlerdir.³³⁹.

Bahmani-Oskooee vd. (2005), 1960-1990 yılları arasındaki verilere dayanarak çoğu AGÜ 61 ülke üzerinde panel veri analizi yöntemi ile ihracat oranları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Dışa açıklığın, ekonomik büyüme konusundaki öneminin vurgulandığı çalışmada, ihracatın sabit olmadığı durumlarda, ekonomik büyümenin de zaman zaman küçülmeler gösterdiği sonucuna varmışlardır³⁴⁰.

Chaudhary vd. (2007), Bangladeş için ticaret politikası ile ekonomik büyüme ilişkisini 1973-2002 yıllarını kapsayan veri ile Toda ve Yamamoto'nun Granger nedensellik testini uygulayarak test etmiştir. Analiz sonuçları Bangladeş açısından ticaret politikası ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde karşılıklı bir nedenellik olduğunu göstermiştir³⁴¹.

Galimberti (2009), ihracata dayalı büyüme hipotezini, toplamda 72 AGÜ ve GOÜ'nin 1974-2003 yılları arasındaki verilerine dayanarak araştırmıştır. İhracatın GSYİH içindeki payı, beşeri sermaye stoku ve işçi başına düşen GSYİH'nın yer verildiği çalışmada, dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında doğru orantı olduğu tespit edilmiştir³⁴².

Heckelman ve Knack (2009), 1990-2000 dönemi için çoğunluğu AGÜ olan toplamda 68 ülkeyi inceledikleri çalışmada, dış yardımlar, ekonomik özgürlükler ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkileri analiz etmişlerdir. Çalışmanın neticesinde dışa açıklık, dış yardım alma ve ekonomik özgürlüklerin ülke içinde fazla olmasının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna varmışlardır³⁴³.

Esso (2010), 10 Afrika ülkesi için doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve büyüme arasındaki ilişki araştırdığı çalışmasında, eşbütünleşme ve nedensellik

³³⁹ J. Gwartney, R. G Holcombe, R. A. Lawson, "Economic Freedom, Institutional Quality and Cross-Country Differences in Income and Growth". *Cato Journal*, 24(3), 2004, 205-233.

³⁴⁰ M. Bahmani-Oskooee, C. Economidou, & G. G. Goswami, "Export Led Growth Hypothesis Revisited: A Panel Cointegration Approach". *Scientific Journal of Administrative Development*, 3, June 2005, 40-55. (Blind Refereed Article)

³⁴¹ Muhammad Aslam Chaudhary, Nasim Shah Shirazi, and Munir As Choudhary. "Trade policy and economic growth in Bangladesh: A revisit." *Pakistan economic and social review*, 2007, 1-26.

³⁴² J.K. Galimberti "Conditioned export-led Growth Hypothesis: A Panel Threshold Regression Approach. *MPRA Paper*

³⁴³ J. C., Heckelman, S. Knack Aid, "Economic Freedom and Growth". *Contemporary Economic Policy*, 27(1), 2009, 46-53.

analizlerini kullanmıştır. Çalışmanın yürütüldüğü, Angola, Fildişi Sahili, Kenya, Liberya, Senegal ve Güney Afrika Cumhuriyeti ekonomilerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve büyüme arasında uzun dönemli ve pozitif bir ilişki tespit ederken, dışa açıklığın Angola, Fildişi Sahili ve Kenya için ekonominin büyümesi ile doğru orantılı olduğu, Liberya ve Güney Afrika Cumhuriyeti için ise ortaya çıkan nedensellik ilişkisinin ters yönde olduğu sonucuna varmıştır³⁴⁴.

Rao ve Vadlamannati (2011), düşük gelirli 21 Afrika Ülkesi için küreselleşmenin ekonomik büyümeye ilişkisini EKK ve GMM (Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi) yöntemi ile analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir³⁴⁵.

Gök (2012), 24 AGÜ³⁴⁶ örneklemini OECD ülkeleri GMM ile kıyaslayarak, 1991-2010 arası dönem için ekonomik büyüme ile yolsuzluk, bürokratik kalite, yatırım ortamı ve hukuk düzeni değişkenleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada siyasi istikrar, iç çatışma, dış çatışma, etnik gerilimler ve dini gerilimlerden oluşturulan politik istikrar endeksini kullanmıştır. Analizler sonucunda iyi yönetim kalitesinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu, özellikle AGÜ'lerdeki politik istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır³⁴⁷.

Gries ve Redlin (2011), çoğunluğu az gelişmiş 158 ülkenin, 1970-2009 dönemine ait verilerine nedensellik analizi uyguladığı çalışmalarında, dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerine etkisini analiz etmişlerdir. Ülkelerde uygulanan dış ticaret politikalarına bağlı olarak farklı sonuçlara ulaşılan çalışmada, genel olarak serbest dış ticaret politikası uygulayan ülkelerde, dışa açıklığın ekonomik büyümeyi artırıcı etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır³⁴⁸.

³⁴⁴ Loesse J. Ezzo, "Long-Run Relationship and Causality between Foreign Direct Investment and Economic Growth: Evidence from Ten African Countries", *International Journal of Economics and Finance*, 2(2), 2010, 158-177.

³⁴⁵ B.B. Rao and K.C. Vadlamannati, "Globalization and Growth in the Low Income African Countries with the Extreme Bound Analysi, *Economic Modelling*, 28, 2009 795-805.

³⁴⁶ Angola, Bangladeş, Burkina Faso, Kongo, Etiyopya, Gambiya, Gine, Yeni Yine, Haiti, Liberya, Madagaskar, Malavi, Mali, Mozambik, Myanmar, Nijer, Senegal, Sierra Leone, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda, Yemen ve Zambiya

³⁴⁷ Adem Gök, *The Role of Governance on Growth in Least Developed Countries*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.

³⁴⁸ T. Gries, M. Redlin "Trade Openness and Economic Growth: A Panel Causality Analysis" 2011.

Sawalha vd. (2013), GÜ, GOÜ ve AGÜ’ler için doğrudan yabancı yatırımların belirleyicilerini tespit etmeye yönelik çalışmasında, GÜ olarak Japonya, İsrail ve İsviçre, GOÜ olarak Arnavutluk, Belize, Jamaika, Ürdün ve Romanya, AGÜ olarak Benin, Burundi, Haiti, Madagaskar ve Nepal için 1970-2005 yılları arası yabancı doğrudan yatırımların GSYİH, beşeri sermaye, liderlik ve teknoloji seviyesi gibi değişkenlerle arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. GOÜ’ler açısından doğrudan yabancı yatırımların GSYİH, beşeri sermaye, liderlik ve teknoloji seviyesi arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir³⁴⁹.

Zhao (2015), AGÜ’leri kapsayacak şekilde kaliteli yönetim ve ekonomik çeşitlendirme ilişkisini araştırdığı çalışmasında, kaliteli yönetimin göstergesi olarak Polity IV endeksinden Kırılganlık Endeksini tercih ederken, ekonomik çeşitlendirme için UNCTAD tarafından geliştirilen Herfindhal Çeşitlendirme Endeksini kullanmıştır. Araştırma sonucunda AGÜ’lerde kaliteli yönetim ekonomik çeşitlendirme üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır³⁵⁰.

Topuz ve Dağdemir (2016), gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1995-2011 dönemi için 94 ülkenin veri seti ile Kuznets (1955)’in ters-U hipotezini kullanarak sınımlanmıştır. 94 ülkeyi gelir seviyesine göre gruplandırılarak iki değişken arasındaki ilişki ayrı ayrı panellerde incelemişlerdir. Son panelde tüm ülkelerin verisi ile hipotez sınaması yapmışlardır. Ülke sınıflandırılmasındaki temel amaç ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre eşitsizliğin hangi yönde hareket ettiğini tespit etmektir. Ekonomik gelişme ve gelir eşitsizliği ilişkisinin incelendiği modellere bakıldığında elde edilen bulguların Kuznets (1955)’in ters-U hipotezini destekleyen kanıtlar sunduğu, değişkenlere ait katsayıların çoğunun beklenen işaretlere sahip, istatistiksel olarak anlamlı olduğu, ekonomik gelişme düzeyi düşük ve düşük-orta gelirli, üst orta gelirli ve tüm ülkelerin kullanıldığı panellerde gelir eşitsizliğini artırıcı yüksek gelirli ülkelerde ise azaltıcı bir rol oynadığı, eşitsizliğin, ekonomik gelişme karşısında düşük ve düşük-orta gelirli ile üst orta gelirli ülkelerde artarken; yüksek

³⁴⁹ N.Sawalha, , A., Mazouz, & P. Pellet, “Foreign direct investment inflows and determinants in selected developed, developing, and underdeveloped countries with limited resources”. *International Journal of Business & Economics Perspectives*, 8(1), 2013, 76-92.

³⁵⁰ X. Zhao, “Study on the relationship of quality governance and economic diversification in developing countries”. *The Journal of Grey System*, 27(3), 2015, 165-178.

gelirli ülkelerde azalması ters-U şeklinde bir ilişkinin varlığını doğruladığını ortaya koymuşlardır³⁵¹.

2.3.2. Zaman Serisi Analizlerine Dayalı Çalışmalar

AGÜ'ler için politik ekonomi göstergeleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, zaman serisi analizleri kullanılarak inceleyen uygulamalı çalışmaların en önemlilerinden biri Chaung tarafından yapılmıştır. Çalışma sonucunda ulaşılan, beşeri sermayenin büyümeyi etkilediği, ihracatın da beşeri sermayeye etki ettiğine dair bulgular, hipotezi kanıtlamak için yayınlamıştır.

Ahluwalia vd. (1979), 12 AGÜ üzerinde zaman serisi analizi aracılığıyla ortalama gelir düzeyi ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin ülke içindeki genel yoksulluğa etkisini araştırdıkları çalışmalarında, ülkeler için 10'ar yıllık verileri kullanarak, Kuznets hipotezinin geçerliliğini sınamışlardır. Çalışmanın sonucunda bazı ülkeler için yoksulluk sınırının altındaki gelir grubunun gelir payında zamanla bir azalma eğilimi gözlenirken, ortalama gelir düzeylerinde büyüme kaynaklı bir artış baskısının bulunmadığını tespit etmişlerdir³⁵².

Gounder (2002), Ülkelerin demokratikleşme hareketleri, politikalarının halk açısından güvenilirliği ile iktisadi özgürlük sürecinin büyüme üzerindeki etkilerini Fiji için 1968-1996 dönemi verilerini kullanarak incelediği çalışmasında, demokratik yapılanmanın ve ekonomik özgürlüğün iktisadi büyüme için hayati değer taşıyan iki faktör olduğu vurgusunu paylaşmış ve belirtilen faktörlerin etkinliği, ülkenin ekonomik büyümesine pozitif yönde etki ettiği sonucuna ulaşmıştır³⁵³.

Karras (2003), iki ayrı panel veri seti kullandığı çalışmasında, 56 ülke için 1951-1998 dönemi, 105 ülke için 1960-1997 dönemi verileriyle ticari dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Ticari dışa açıklığın, ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu gösteren ağırlıklı EKK analiz sonuçlarına göre,

³⁵¹ S.Gülşah Topuz, Özcan Dağdemir; "Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Kuznets Ters-U Hipotezinin Geçerliliği" *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Aralık 2016, 11(3), 115- 130.

³⁵² M.S Ahluwalia, N.G Carter and H.B. Chenery, "Growth and Poverty in Devepoping Countrics", *Tourmul of Development Economics*, 6, 1979, 299-341.

³⁵³ Rukinani Gounder. "How Important Is Democracy And Economic Freedom For Growth?: Empirical Results From Fiji". 1998.

ticari dışa açıklık oranında gerçekleşen %10'luk bir artış, büyüme oranında %0,25 ile %0,30 arasında artış yarattığı sonucuna ulaşmıştır³⁵⁴.

Haile ve Assefa (2006), Etiyopya için 1974-2001 dönemi verilerini kullanarak, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicilerini analiz ettiği çalışmalarında EKK yöntemini kullanmıştır. Çalışmanın sonucunda reel GSYİH büyüme hızı, ihracat eğilimi ve serbestleşme eğilimlerinin yabancı sermaye yatırımları üzerinde pozitif etkisi olduğu, makro ekonomik istikrarsızlık ve zayıf altyapının ise doğrudan yabancı sermaye girişlerini negatif yönde etkilediği sonucuna varmışlardır³⁵⁵.

Pond ve McPake (2006), Güney Afrika ülkeleri üzerinde tek tek zaman serisi analizleri yaparak, gelir düzeyinin düşük olması sebebiyle ülkelerde büyük oranda beyin göçü olduğunu ortaya çıkaran çalışmalarında, işçilerin gelirlerinde artış olduğu takdirde, eğitilmiş bireylerin ülkede kalarak eğitim ve sağlık gibi düzeylerde yükselme yaratacağını göstermişlerdir. Beyin göçünün engellenmesinin ise, ekonomik büyümeyi doğrudan etkileyerek, ülkelerin ekonomik düzeylerini yükselteceğini ortaya koymuşlardır³⁵⁶.

Magnus ve Fosu (2008), Gana için yaptıkları çalışmada, yabancı yatırımlar ve dışa açıklığın ekonomik büyüme ile ilişkisi araştırılmıştır. Zaman serisi yöntemi ve Granger nedensellik analizi ile hazırlanan çalışmada, 1983 yılından önce siyasi istikrarsızlıkların yaşandığı dönemde değişkenler arasında nedensellik ilişkisi kurulamamış, 1983 sonrasında politik istikrarın sağlanmasıyla, nedensellik ve doğru orantı kurulmuştur³⁵⁷.

Omisakin vd. (2009), ticari açıklık ve ekonomik büyüme ilişkisini, Toda-Yamamoto nedensellik ve sınır testi tekniklerinden yararlanarak beş değişkenli bir toplam üretim fonksiyonu yardımı ile (ekonomik büyüme, ticari açıklık, doğrudan yabancı yatırım harcamaları, işgücü ve sabit sermaye birikimi) Nijerya için analiz

³⁵⁴ Georgios Karras, "Trade Openness and Economic Growth: Can We Estimate Precise Effect?", *Applied Econometrics and International Development*, 3(1), 2003, 7-25.

³⁵⁵ G. Haile, H. Assefa, Determinants of Foreign Direct Investment in Ethiopia: A Time Series Analysis. *Westminster Research*, 2006, 1-26. http://westminsterresearch.wmin.ac.uk/2892/1/Haile_Assefa_2006_final.pdf

³⁵⁶ Bob Pond, and McPake Barbara, "The Health Migration Crisis: The Role of Four Organisation for Economic Cooperation and Development Countries," *The Lancet*, 367, 2006, 1448-1455.

³⁵⁷ Magnus Frimpong ve FosuOteng-Abayie, "Bivariate Causality Analysis between FDI Inflows and Economic Growth in Ghana", *International Research Journal of Finance and Economics*, 15, ss.103-112, 2008, 105

etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre; 1970-2006 yılları arasında, Nijerya’da ticari açıklık ile büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunduğu, ticari açıklık oranındaki %10’luk bir artışın büyümeyi yaklaşık %7 oranında artırdığı ve kısa dönemde ticari açıklıktan büyümeye doğru olmak üzere tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır³⁵⁸.

Teal (2010), 32 Kuzey Afrika ülkesi için yaptığı 1950-2010 dönemlerini kapsayan çalışmasında, OLS regresyon yöntemini kullanarak, yükseköğretimin sermaye birikimi yoluyla büyüme üzerindeki etkisini ve kamu sektöründe iş bulabilme durumunu incelemiş ve uzun dönemli çalışmasında yüksek öğretimin makro üretim fonksiyonları ile mikro kazanç seviyesinde önemli bir etkisinin olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Analizi sonucunda eğitim seviyesi yükseldikçe kamuda iş bulma durumunun arttığını, kamu yatırımlarının genişlediğini, eğitim seviyesi düşük kaldığı zamanlarda fiziki sermaye yatırımlarının da ortaya çıkmadığını, eğitim düzeyi yükseldikçe sermaye yatırımlarında bir artışın olduğunu tespit etmiştir³⁵⁹.

1996-2010 dönemindeki çeşitli yıllarda AGÜ’ler üzerine yapılan ve yukarıda bahsedilen temel uygulamalı çalışmaları içeren bir literatür özeti Tablo 2.3’te sunulmuştur.

³⁵⁸ Olusegun Omisakin, Adeniyi Oluwatosin ve Omojolaib Ayoola, “Foreign Direct Investment, Trade Openness and Growth in Nigeria”, *Journal of Economic Theory*, 3(2), 13-18.

³⁵⁹ Francis Teal, “Higher Education and Economic Development in Africa: a Review of Channels and Interactions”, *Centre for the Study of African Economies University of Oxford*, No:25, August 2010, 1-24.

Tablo 2.3. Politik Ekonomi Göstergeleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Literatür Özeti

Grup	Yöntem	Yazar(lar)/ Çalışma Yılı	Ülke(ler)/Dönem	Politik Ekonomi Değişken(ler)i	Sonuç
AGÜ'ler Üzerine Yapılan Çalışmalar	Yatay Kesit ve Panel Veri Analizi	Barro, 1996	AGÜ ve GOÜ 1960-1990	İstikrarsızlık, Demokratikleşme Ekonomik Büyüme	Politik özgürlük düşüğe demokrasi yükseldikçe büyümenin hızlandığı; orta düzey politik özgürlükte ise demokrasi yükseldikçe büyümenin yavaşladığı
		Balasubramanayam, Salisu ve Sapaşford, 1996	46 AGÜ ve GOÜ	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Dışa açık olan ülkelerde ekonomik bakımdan daha çok büyüme olduğu
		Scully, 2002	AGÜ ve GOÜ (Asya Ülkeleri)	Ekonomik Özgürlükler Ekonomik Büyüme	Ekonomik özgürlüklerin ekonomik gelişim üzerinde pozitif etki yaptığı bu durumun da gelir düzeyini yükselterek, ekonomik büyümeye katkı sağladığı
		Brempong, 2002	21 AGÜ (Afrika Ülkeleri) 1993-1999	Yolsuzluk Gelir Eşitsizliği Ekonomik Büyüme	Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki doğrudan etkisinin yanı sıra, yatırımların olumsuz etkilenmesi nedeniyle dolaylı etkisinin olduğu
		Brempong ve Wilson, 2004	21 Sahra Altı Afrika Ülkesi 1975-1994 23 OECD Ülkesi 1961-1995	Beşeri Sermaye KBG'deki Büyüme Oranı	Afrika ülkeleri ile OECD ülkeleri arasında yapısal benzerlik olduğu, sağlık harcamalarının büyümeye etkisinin pozitif olduğu
		Basu, Chakraborty ve Reagle, 2004	23 AGÜ ve GOÜ	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Ekonomik büyüme ile ülkenin dışa açıklığı arasında çift yönlü bir nedenselliğin bulunduğu
		Hansen ve Rand, 2004	31 AGÜ ve GOÜ 1970-2000	Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ekonomik Büyüme	Doğrudan yabancı yatırımlar ile büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin karşılıklı olarak geliştiği
		Gwartney, 2004	Geneli AGÜ olan 99 Ülke 1980-2000	Ekonomik Büyüme Ekonomik Özgürlükler Fiziki ve Beşeri Sermaye	Ülkelerin ekonomik gelişmişliklerinin iktisadi büyüme farklılıklarına, ekonomik özgürlüklere, iklim çeşitliliğine, fiziki ve beşeri sermayeye bağlı olduğu, fiziki ve beşeri sermayenin ekonomik büyümeyi doğrudan etkilediği
		Chaudhary, Shirazi ve Chaudhary, 2007	Bangladeş 1973-2002	Ticaret Politikası Ekonomik Büyüme	Ticaret politikası ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde karşılıklı bir nedensellik olduğu
		Bahmani-Oskooee, Economidou ve Goswami, 2005	Çoğu AGÜ 61 Ülke 1960-1990	İhracat Ekonomik Büyüme	İhracatın sabit olmadığı durumlarda, ekonomik büyümenin de zaman zaman küçülmeler gösterdiği
		Galimberti, 2009	72 AGÜ ve GOÜ 1974-2003	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında doğru orantı olduğu
		Heckelman ve Knack, 2009	Çoğu AGÜ 68 Ülke 1990-2000	Dış Yardımlar Ekonomik Özgürlükler Ekonomik Büyüme	Dışa açıklık, dış yardım alma ve ekonomik özgürlüklerin ülke içinde fazla olmasının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği
		Esso, 2010	10 Afrika Ülkesi	Yabancı Sermaye Yatırımları Ekonomik Büyüme	Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve büyüme arasında uzun dönemli ve pozitif bir ilişki tespit edilirken, dışa açıklığın ekonominin büyümesi ile doğru orantılı olduğu,
		Rao ve Vadlamannati, 2011	21 Afrika Ülkesi	Küreselleşme Ekonomik Büyüme	Küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu
		Gök, 2012	24 AGÜ 1991-2010	Yolsuzluk Bürokratik Kalite Ekonomik Büyüme	Yönetim kalitesinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu, özellikle AGÜ'lerdeki politik istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği

Tablo 2.3. (Devamı)

		Gries ve Redlin 2012	Çoğu AGÜ 158 Ülke 1970-2009	Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Serbest dış ticaret politikası uygulayan ülkelerde, dışa açıklığın ekonomik büyümeyi artırıcı etkisi olduğu
		Sawalha, Mazouz ve Pellet, 2013	GÜ, GOÜ ve AGÜ 1970-2005	Yabancı Yatırımların Belirleyicilerini Tespit Etmek	Doğrudan yabancı yatırımların GSYİH, beşeri sermaye, liderlik ve teknoloji seviyesi arasında negatif ilişki olduğu
		Zhao, 2015	AGÜ	Kaliteli Yönetim Ekonomik Çeşitlendirme	Az gelişmiş ülkelerde kaliteli yönetimin ekonomik çeşitlendirme üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı
		Topuz Dağdemir, 2016	94 Ülke 1995-2011	Gelir Eşitsizliği Ekonomik Büyüme	Elde edilen bulguların Kuznets (1955)'in ters-U hipotezini destekleyen kanıtlar sunduğu
	Zaman Serisi Analizi	Chaug, 2016	AGÜ	Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme	Beşeri sermayenin büyümeyi etkilediği, ihracatın da beşeri sermayeye etki ettiği
		Ahluwalia, Carter ve Chenery, 1979	12 AGÜ	Ortalama Gelir Düzeyi Gelir Dağılımındaki Eşitsizliğin ülke içindeki genel yoksulluğa etkisi	Bazı ülkeler için yoksulluk sınırının altındaki gelir grubunun gelir payında zamanla bir azalma eğilimi gözlenirken, ortalama gelir düzeylerinde büyüme kaynaklı bir artış baskısının bulunmadığı
		Gounder, 2002	Fiji 1968-1996	Demokratikleşme iktisadi özgürlük Ekonomik Büyüme	Demokratik yapılanmanın ve ekonomik özgürlüğün ekonomik büyümeye pozitif yönde etki ettiği
		Karras, 2003	56 Ülke 1951-1998 105 Ülke 1960-1997	Ticari Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	Ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu, ticari dışa açıklık oranında gerçekleşen %10'luk bir artış, büyüme oranında %0,25 ile %0,30 arasında artış yarattığı
		Haile ve Assefa, 2006	Etiyopya 1974-2001	Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri	Reel GSYH büyüme hızı, ihracat eğilimi ve serbestleşme eğilimlerinin yabancı sermaye yatırımları üzerinde pozitif etkisi olduğu,
		Pond ve McPake, 2006	Güney Afrika Ülkeleri	Gelir Düzeyi Ekonomik Büyüme	İşçilerin gelirlerinde artış olduğu takdirde, eğitimli bireylerin ülkede kalarak eğitim ve sağlık gibi düzeylerde yükselme yaratacağını,
		Magnus ve Fosu, 2008	Gana	Yabancı Yatırımlar Dışa Açıklık Ekonomik Büyüme	1983 yılından önce siyasi istikrarsızlığın yaşandığı dönemde değişkenler arasında nedensellik ilişkisi kurulamamış, 1983 sonrasında politik istikrarla birlikte nedensellik ve doğru orantı kurulduğu
		Omikasin ve Diğerleri, 2009	Nijerya 1970-2006	Ticari Açıklık Ekonomik Büyüme	Ticari açıklık ile büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunduğu, kısa dönemde ticari açıklıktan büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu
		Teal, 2010	32 Kuzey Afrika Ülkesi 1950-2010	Beşer, Sermaye, Ekonomik büyüme	Eğitim seviyesi yükseldikçe kamuda iş bulma durumunun arttığını, kamu yatırımlarının genişlediğini, eğitim seviyesi düşük kaldığı zamanlarda fiziki sermaye yatırımlarının da ortaya çıkmadığını, eğitim düzeyi yükseldikçe sermaye yatırımlarında bir artışın olduğu

2.4. UYGULAMALI ÇALIŞMALARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Çalışmanın bu bölümünde GÜ, GOÜ, AGÜ'ler ayrımında literatür taraması yapılarak, çalışma yapılan yıl, kapsadığı dönem, kullanılan yöntem, araştırma değişkenleri ve araştırmanın sonuçları incelenmiştir. İnceleme sonuçları ülkelerin dağılımı ile birlikte kullanılan yöntemle göre de ayrıştırılmış ve araştırmalarda ön plana çıkan konular ele alınmıştır.

GÜ'ler üzerinde yapılan çalışmaların incelenmesi neticesinde, yatay kesit ve panel veri analizi yöntemi kullanılarak yürütülen araştırmalarda ekonomik büyüme üzerinde etkili olan faktörlerin içerisinde beşeri sermaye, politik istikrarsızlık, yönetim, yolsuzluk ve doğrudan yabancı yatırımların ön plana çıktığı görülmektedir.

Benzer şekilde, GÜ'ler üzerinde yapılan çalışmalardan zaman serisi analiz yöntemini kullanan araştırmaların kamu kesimi büyüklüğü, borçlanma, kamu açıkları, dışa açıklık, gelir dağılımında eşitsizlik ve doğrudan yabancı yatırımlar konularında yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

GOÜ bağlamında yapılan çalışmaların incelenmesi neticesinde, yatay kesit ve panel veri analizi yöntemi kullanılarak yürütülen araştırmalarda politik istikrarsızlık, kamu harcamaları, yolsuzluk, yönetim, yapısal reformlar, doğrudan yabancı yatırımlar ve ticari açıklık değişkenleri kullanılmıştır.

Diğer taraftan, GOÜ'ler üzerinde yapılan çalışmalardan zaman serisi analiz yöntemini kullanan araştırmaların politik istikrar, enflasyon, bütçe açığı, dışa açıklık ve yönetim konularında yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

AGÜ örnekleminde yapılan çalışmaların incelenmesi neticesinde, yatay kesit ve panel veri analizi yöntemi kullanılarak yürütülen araştırmalarda istikrarsızlık, yolsuzluk, doğrudan yabancı yatırımlar, sermaye çeşitleri ve kaliteli yönetim üzerinde durulmuştur.

Son olarak, AGÜ'ler üzerinde yapılan çalışmalardan zaman serisi analiz yöntemini kullanılan araştırmaların politik istikrarsızlık, gelir dağılımı ve ticari açıklık üzerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKE GRUPLARINA GÖRE TANIMSAL ANALİZLER VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZLERİ

Ülkeler arasındaki ekonomik büyüme oranları farklılıklarını etkileyen faktörlere ve ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının nedenlerine yönelik teorik ve uygulamalı literatürde, geleneksel ekonomik faktörlerin yanı sıra ekonomik performansı farklı yönde etkileyen unsurlara da yer verilmektedir. Bu bağlamda diğer faktörler sabitken politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerinde önemli ve etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre ekonomik büyüme üzerinde; politik istikrarsızlık, yönetim/yönetişim kalitesi, kamu kesimi büyüklüğü, beşeri sermaye düzeyi, gelir eşitsizliği ve ticari ve finansal dışa açıklık gibi politik ekonomi göstergelerinin etkilerinin yönü ve büyüklüğü tartışma konusu haline gelmektedir.

Çalışmada politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme açısından analizi kapsamında, Türkiye'nin de aralarında yer aldığı orta-üst gelir grubunda bulunan ve verilerine ulaşılabilen 23 ülkenin ekonomik büyüme sürecinde politik ekonomi göstergelerinin etkileri incelenmektedir. Bu amaçla öncelikle GÜ, GOÜ ve AGÜ'ler arasında büyüme farkı yaratan üretim faktörlerinin ve politik ekonomi göstergelerinin gelişimi tanımsal (descriptive) olarak incelenmektedir. Çalışmada veri mevcudiyetine göre tüm ülke grupları için 1995-2016 dönemine ait tanımsal analizler yapılmaktadır. Böylece ekonomik büyüme üzerinde etkili olan temel politik ekonomi göstergeleri belirlenmeye çalışılmaktadır.

Çalışmanın ikinci kısmında Dünya Bankası'nın tanımladığı şekliyle orta-üst gelir grubunda bulunan 23 GOÜ'de politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin var olup olmadığı ve etkisi varsa, bu etkinin yönü panel veri analizleri kullanılmak suretiyle ekonometrik açıdan incelenmektedir. Çalışma kapsamında orta-üst gelir düzeyindeki ülkelerin ele alınmasında, Türkiye'nin de bu grup içinde yer alması ve politik ekonomi göstergelerinin ekonomi üzerindeki etkisinin belirli bir gelişmişlik düzeyinde ortaya çıkması³⁶⁰ etkili olmuştur.

³⁶⁰ Barro (1998), Alfardo (2004), Oktayer ve Susam (2008) Arslan (2011)

3.1. POLİTİK EKONOMİ GÖSTERGELERİNE İLİŞKİN TANIMSAL ANALİZLER

Ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin incelendiği literatürde ekonomik büyümenin geleneksel iktisadi faktörlerin yanı sıra politik ekonomi faktörleri ile de açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Devletin ve piyasanın paralel varlığı ve karşılıklı etkileşimi ile ortaya çıkan politik ekonomi göstergeleri hem doğrudan büyüme hem de büyümeyi etkileyen diğer faktörler üzerindeki etkileri sayesinde anlamlı hale gelmektedir. Bu kısımda politik ekonomi göstergelerinin GOÜ'lerde büyümeye etkisinden hareketle, GOÜ'lerin GÜ ve AGÜ'ler arasında büyüme farklılıkları yaratan göstergeler incelenmektedir. Böylece GÜ ve AGÜ'ler ile GOÜ'ler arasında bu göstergelerin etkinliği belirlenmeye çalışılmaktadır.

Tanımsal analizlerin yapılması için çalışmada WB tarafından kişi başına gelire göre düşük, orta ve üst gelirli ülkeler olarak tasnif edilen ülke grupları ele alınmış ve veri mevcudiyetine göre geleneksel faktörler için 1992-2016, politik ekonomi göstergeleri için 1995-2016 dönemine ait verilerden yararlanılmıştır. WB'nın 2017 yılı itibariyle yaptığı kişi başına reel GSYİH sınıflandırmasına göre; kişi başına reel GSYİH'sı 1.025 \$ ya da daha altında olan ülkeler Düşük Gelir Grubu'nda, 1.026-12.475 \$ arasında olan ülkeler Orta Gelir Grubu'nda, 12.475 \$ ve daha üstü kişi başına reel GSYİH'ya sahip ülkeler ise Üst Gelir Grubu'nda yer almaktadır³⁶¹. Üst gelir grubunda bulunan ülkeler GÜ, orta gelir grubunda yer alan ülkeler GOÜ ve düşük gelir grubunda kalan ülkeler ise AGÜ konumunda bulunmaktadır³⁶².

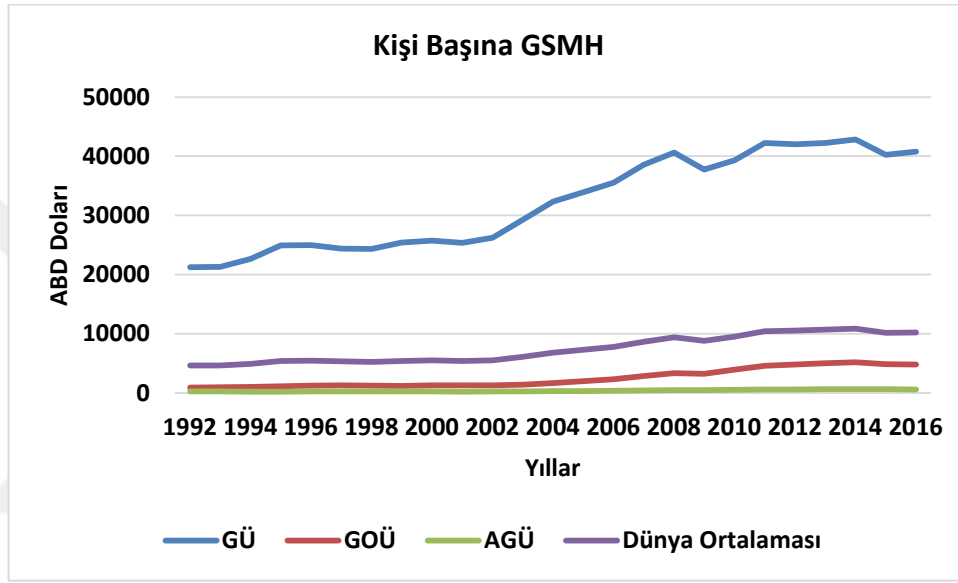
Politik ekonomi göstergelerinin ekonomik etkilerinin tespit edilmesi ve bu göstergelerin ülkeler arası büyüme farklılıkları yaratmadaki etkinliğinin incelenmesi gerekli hale gelmektedir. Bu çalışmada GOÜ'ler ile GÜ ve AGÜ'ler arasında geleneksel faktörler ile politik ekonomi göstergelerinin büyümeye etkileri tanımsal olarak incelenmektedir. Tanımsal analiz kapsamında ele alınan göstergeler için WB data base verilerinden yararlanılmıştır. Çalışmada veri mevcudiyetine göre 65 GÜ, 109 GOÜ ve 31 AGÜ için araştırmacının kendisi tarafından hazırlanan şekiller kullanılmıştır.

³⁶¹ WB World development indicator 2017

³⁶² Yeşim Kubar, "Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınma Göstergeleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Bir Panel Veri Analizi (1995-2010)", *Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi* Sayı:4 Yıl 2016 Sayfa:65-99.

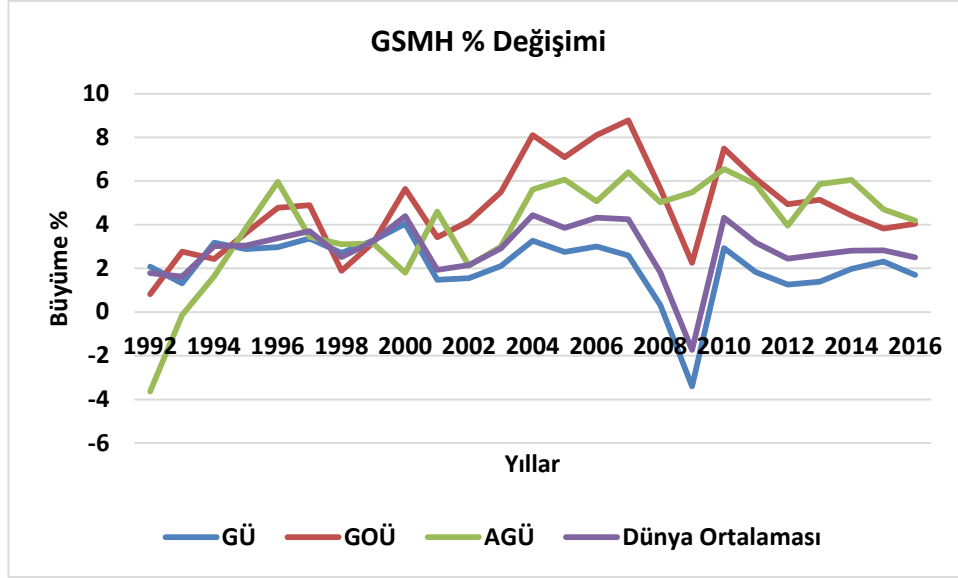
3.1.1. Ülke Grupları Bazında Büyüme ve Geleneksel Üretim Faktörleri

Dünya ekonomisindeki gelişmelere ve ülkelerin bulundukları ortama bağlı olarak ülkeler çok çeşitli büyüme oranları yakalamaktadırlar. Bu farklılıkta ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre ekonomik, sosyal, kültürel ve politik birçok faktörün etkisinden bahsetmek mümkündür. Söz konusu faktörlerin etkilerinden hareketle, ülke ekonomilerinin gelişmişlik düzeylerine göre GSMH'lerinin gelişimi 1992-2016 dönemi itibariyle Şekil 3.1'de verilmektedir.

Şekil 3.1. Kişi Başına GSMH

Şekil 3.1'de görüldüğü üzere 1992-2016 döneminde GÜ'lerin kişi başına GSMH ortalaması 21.257 \$'dan 40.677 \$'a, GOÜ'lerin kişi başına GSMH'ları 925 \$'dan 4.781 \$'a, AGÜ'lerin kişi başına GSMH'ları 253 \$'dan 615 \$'a yükselmiştir. Genel olarak dünya ortalaması ise 4.657 \$'dan 10.150 \$'a çıkmıştır. Buna göre ele alınan dönemde kişi başına GSMH GÜ'lerde 1,91 kat, GOÜ'lerde 5,17 kat, AGÜ'lerde 2,43 kat artarken, dünya genelinde 2,17 kat artış göstermiştir.

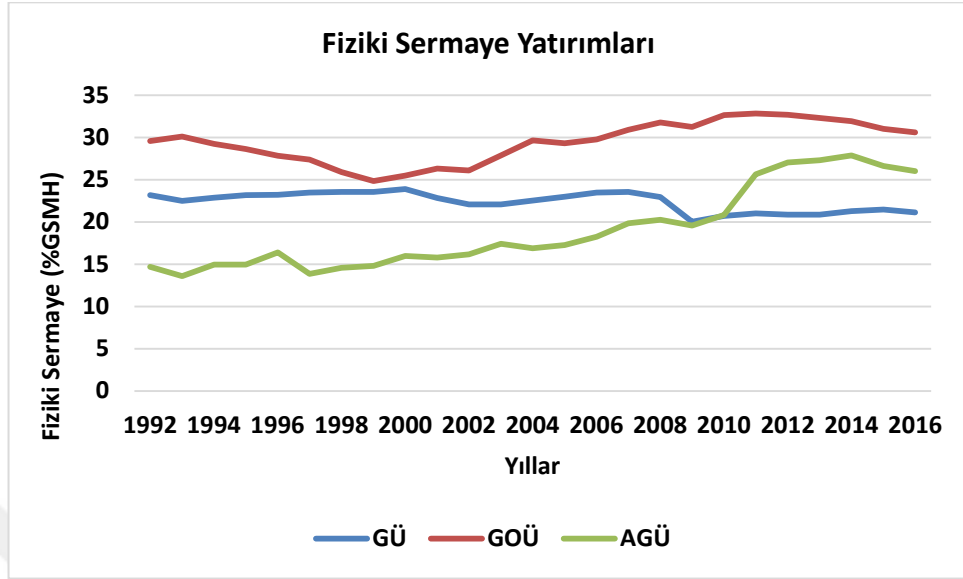

Şekil 3.2. GSMH % Değişimleri

Şekil 3.2’de görüldüğü gibi sözkonusu ülkelerde aynı dönem içinde GSMH’deki %’lik değişimler; GÜ’lerde % 2,11, GOÜ’lerde % 4,76, AGÜ’lerde % 3,98 ve dünya genelinde %2,85 olarak gerçekleşmiştir. Şekil 3.1 ve Şekil 3.2’den hareketle, ülke grupları arasındaki büyüme farklılıklarının yıllar itibariyle artış gösterdiğini söylemek mümkündür. Kişi başına GSMH artış ve değişimleri açısından GOÜ’lerin GÜ ve AGÜ’lerden daha iyi konumda oldukları, ancak yine de GÜ’ler ile aradaki gelir farkını azaltamadıkları görülmektedir. Bu noktadan hareketle çalışmada, ülke grupları arasında büyüme farkları yaratan faktörlere ilişkin göstergeler karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

Geleneksel büyüme teorilerine göre ekonomik büyümeyi etkileyen temel faktörler; fiziki sermaye, nüfus ve teknoloji düzeyidir. Ülkeler arasında bu faktörlerin farklı olması büyüme farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda 1992-2015 dönemine ait veriler kullanılarak ülke gruplarına göre fiziki sermaye (sabit sermaye) yatırımlarının GSMH’ya oranları Şekil 3.3. kullanılarak incelenmektedir. Şekilde görüldüğü üzere, 1995-2008 döneminde GÜ’lerde neredeyse sabit bir seyir izleyen fiziki sermaye yatırımları, 2008 yılındaki küresel krizin etkisiyle azalmış ve bu durum 2009-2010 yıllarında da devam ederek, 2016 yılına kadar süreklilik arz etmiştir. GOÜ’lerde 1993-1999 döneminde görülen azalma eğilimi, bu dönemden sonra artış sürecine girmiş ve 2004 yılında 1993 yılındaki seviyesine ulaşmıştır. 2004-2016

döneminde ise sabit sermaye yatırımlarının dalgalı bir seyir izlediği, ancak yatırım düzeyinin 1992 yılındaki düzeyden daha yükseğe çıkamadığı görülmektedir.

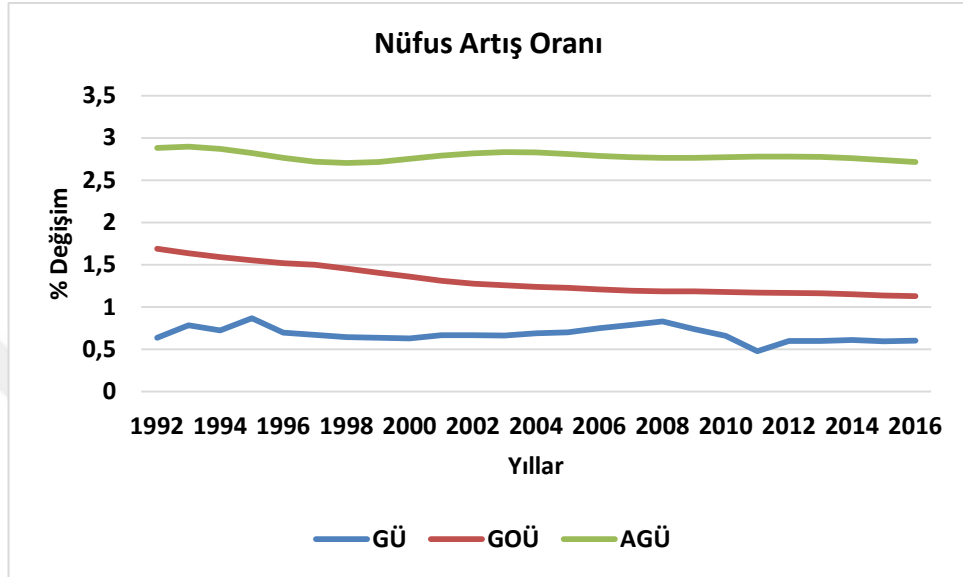

Şekil 3.3. Fiziki Sermaye Yatırımları (% GSMH)

AGÜ’lerde ise 1992-1997 döneminde dalgalı bir seyir izleyen sabit sermaye yatırımları, 1998 yılı itibariyle artış trendine girmiştir. Şekil 3.3’e göre AGÜ’ler 2008 küresel krizinden olumlu bir şekilde etkilenmişler ve artış eğilimini sürdürerek 2011 yılından itibaren GÜ’lerden daha iyi bir konuma yükselmişlerdir. Genel olarak ele alındığında fiziki sermaye yatırımları seviyesinin GOÜ’lerde GÜ ve AGÜ’lerden daha yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Bu durumun küreselleşme, ticari ve finansal açıklık ve artan dış borçlanma ile ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Ancak fiziki sermaye yatırımlarındaki artışa/büyüklüğe rağmen GOÜ’lerin GÜ’ler ile aralarındaki büyüme farklılıklarını azaltamamaları, bu grup ülkelerde büyümeyi etkileyen başka önemli faktörlerin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla ele alınan dönem ve ülke grupları açısından büyüme farkı yaratan temel unsurun fiziki sermaye yatırımları olmadığı söylenebilecektir.

Ülkeler arasında büyüme farklılıkları yaratan geleneksel faktörlerden bir diğeri de ülkelerin nüfus artış oranlarıdır. Zira nüfus işgücüne katılım oranını etkilemek, yani emek arzını artırmak suretiyle büyümeye katkıda bulunmaktadır. 1992-2016 yılları arasında, ülke gruplarına göre nüfus artış oranlarının gösterildiği Şekil 3.4’de, nüfus artışının GÜ’lerde 1992-2008 döneminde belirgin bir düşüşle tekrar dönem başı

seviyesine ulaştığı, ancak 2008 yılından sonra tekrar düşüş eğilimine girdiği görülmektedir. GOÜ’lerde nüfus artışının 1995-2008 döneminde belirgin bir düşüş yaşadığı, 2008-2016 döneminde ise sabit ve istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir. AGÜ’lerde ise nüfus artışı 1995-2000 yılları arasındaki düşüş eğiliminin ardından tekrar artmış ve 2003-2016 döneminde istikrarlı bir seyir izlemiştir.

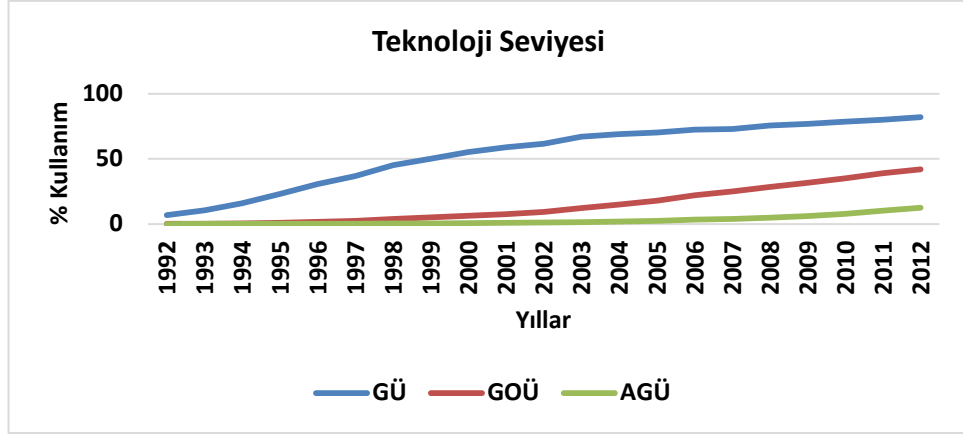

Şekil 3.4. Nüfus Artış Oranı (%)

Araştırmacı tarafından yapılan hesaplamalara göre 1992-2016 döneminde GÜ, GOÜ ve AGÜ’lerde nüfus artış hızı sırasıyla ortalama % 0,67, % 1,27 ve % 2,77 şeklinde olmuştur. 1992-2016 dönemi için GÜ’lerde % 2,11, GOÜ’lerde % 4,76, AGÜ’lerde % 3,98 olan GSMH’daki %’lik değişimler (Bknz: Şekil 3.2.) ile karşılaştırıldığında nüfus artışının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi konusunda net bir açıklama yapmak zorlaşmaktadır. Şekil 3.2 ve Şekil 3.4’den hareketle, ülke grupları arasındaki büyüme farklılıklarının nüfus artışından kaynaklanmadığı söylenebilir.

Ülkeler arasındaki büyüme farklılığı yaratan bir diğer faktör ise teknoloji düzeyidir. Teknoloji düzeyinin ölçülmesi için farklı göstergeler* ele alınabilmekle birlikte çalışmada kişi başına internet kullanımı oranı seçilmiştir. Şekil 3.5’de 1992-2016 dönemine ait her 100 kişi başına internet kullanım oranları verilmektedir.

* Teknoloji seviyesinin belirlenmesi amacıyla başlıca AR-GE oranı, patent sayısı, bilimsel makale sayısı, bilgisayar-internet-iletişim araçları kullanma oranı ve toplam ihracatta teknoloji ürünleri miktarı vb. göstergeler ele alınabilmektedir. Bknz. M. Tekeoğlu, N. Algan ve M. Manga, “Teknolojik Gelişme Göstergeleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği”, *International Conference on Eurasian Economies* 2017.

Şekil 3.5. İnternet Kullanım Oranı (%)

Dönem içinde internet kullanım oranları her ülke grubu için artış göstermekle birlikte, GÜ'lerdeki artış 1992 yılından itibaren itibaren artarak devam etmekte, GOÜ'lerde ise artışın 2001 yılından itibaren dikkat çekici seviyeye ulaştığı görülmektedir. AGÜ'lerde internet kullanım oranlarındaki artışın 2002'den itibaren çok daha düşük seviyelerde artış gösterdiği gözlenmektedir. Şekil 3.5'den hareketle GÜ'lerdeki hızlı artış trendine rağmen, GOÜ ve AGÜ'lerdeki artış oranlarının oldukça düşük seviyede olduğu ifade edilebilir. 1992-2016 dönemi için araştırmacı tarafından yapılan hesaplamalara göre, her 100 kişi başına internet kullanımı, GÜ'lerde 6,7 kişiden 81,96 kişiye, GOÜ'lerde 0,08 kişiden 41,92 kişiye ve AGÜ'lerde ise 0,003 kişiden 12,49 kişiye yükselmiştir. Günümüzün bilgi çağında üretim ve yaşamın her alanında bilginin öneminin artması ile teknolojiye duyulan ihtiyaç artmış ve ekonomik büyümenin devamlı ve sürdürülebilir olması için kritik bir role ulaşmıştır. Bu çerçevede söz konusu dönem ve ülke gruplarına göre GÜ, GOÜ ve AGÜ'ler arasında teknoloji seviyesi açısından önemli bir farklılık olduğunu ve teknoloji seviyesinin büyüme farklılıkları yaratan temel faktörlerden biri olduğu söylenebilir.

1992-2016 dönemi itibariyle ekonomik büyümenin geleneksel faktörlerle gelişme seyrinin ele alındığı tanımsal analiz sonuçlarına göre; fiziki sermaye ve nüfus artışı ülkeler arası ekonomik büyüme farklılığını tam olarak açıklayamamaktadır. Teknoloji seviyesi açısından ise ülke grupları arasında belirgin farklar bulunmakta ve dönemsel olarak GÜ'ler ile GOÜ'ler ve AGÜ'ler arasındaki fark giderek artırmaktadır. Buna göre teknoloji seviyesi ülke grupları arasındaki büyüme farklılığı yaratan temel faktör konumunda bulunmaktadır.

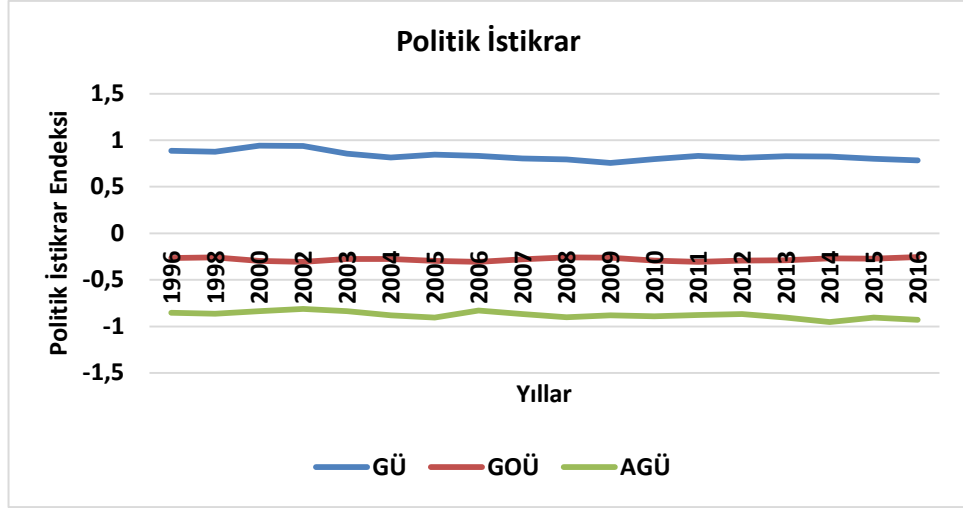
3.1.2. Ülke Grupları Bazında Politik Ekonomi Göstergeleri

Günümüzde GOÜ'ler fiziki sermaye ve işgücünü üretim sürecine dahil ederek refah düzeylerini yükseltmeye çalışsalar da GÜ'lerden daha düşük seviyede yer alan teknoloji düzeyleri ile GÜ'lerin bilgi ekonomisi aşamasına ulaşmakta zorlanmaktadırlar. Çalışmada hem büyüme oranı hem de teknoloji seviyesi farklılıklarının nedenlerini araştırmak amacıyla GOÜ'ler ile GÜ ve AGÜ'lerde politik ekonomi göstergelerinin 1995-2016 dönemine ait gelişimleri karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Bu amaçla araştırmacı tarafından hazırlanan ve aşağıda verilen grafikler yardımıyla tanımsal analizler yapılmaktadır.

1990'lı yıllardan itibaren ülkeler arasındaki büyüme farklılıklarının açıklanmasında geleneksel faktörler dışındaki unsurlar da ele alınmaya başlanmıştır. Diğer faktörler veri iken, ön plana çıkan temel faktörler arasında politik ekonomi göstergeleri de yer almaktadır. Bu bağlamda politik ekonomi göstergelerinden biri olan politik istikrarsızlığın* ülke grupları bazında yıllar itibarıyla gelişimi Şekil 3.6'da verilmiştir. Şekilde 1996-2016 yıllarını kapsayan dönem için politik istikrar endeksi düzeyleri gösterilmektedir. Endeks değeri (-2,5) ile (2,5) arasında değişmektedir (WB World development Indicator 2017). Şekil 3.6'da görüldüğü üzere, GOÜ'lerde 1996 yılında politik istikrar ortalama olarak 0,87 seviyesinde iken, 2000-2002 döneminde 0,94'e yükselmiş, akabinde 2003 yılından itibaren düşüş trendine girmiştir. 2004 yılından itibaren de (2016 yılına kadar) yaklaşık olarak ortalama 0,80 civarında istikrarlı bir seyir izlemiştir. Endekste ki değer düşüklüğünde yaşanan ekonomik krizlerin ve çatışma bölgelerindeki gelişmelerin etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. GOÜ'lerde 1996 yılı itibarıyla politik istikrar endeksinin değeri (-0,26) iken, bu değer 2000-2006 ve 2010-2012 dönemlerinde ortalama (-0,29) civarında olmuştur. Diğer yıllarda ise yaklaşık olarak 1996 yılına yakın değerler aldığı görülmektedir. GOÜ'lerde endeks değerinin düşük olmasında, demokrasi ve siyasi istikrar sıkıntılarının neden olduğu siyasi ve sosyal dalgalanmaların etkili olduğunu söylemek mümkündür.

---

* Politik İstikrarsızlık göstergeleri olarak; hükümet krizleri/değişiklikleri, sosyal huzursuzluk, politik şiddet, darbe, ayaklanma, gösteriler, siyasi suikastler, savaş vb. sayılabilir. Bknz. S. Şanlısoy, ve R. Kök "Politik İstikrarsızlık Ekonomik Büyüme İlişkisi: Kuznets Eğrisi Yaklaşımı", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 2010 Cilt 47 Sayı: 541.

Şekil 3.6. Politik İstikrar Endeksinin Yıllar İtibariyle Değişimi

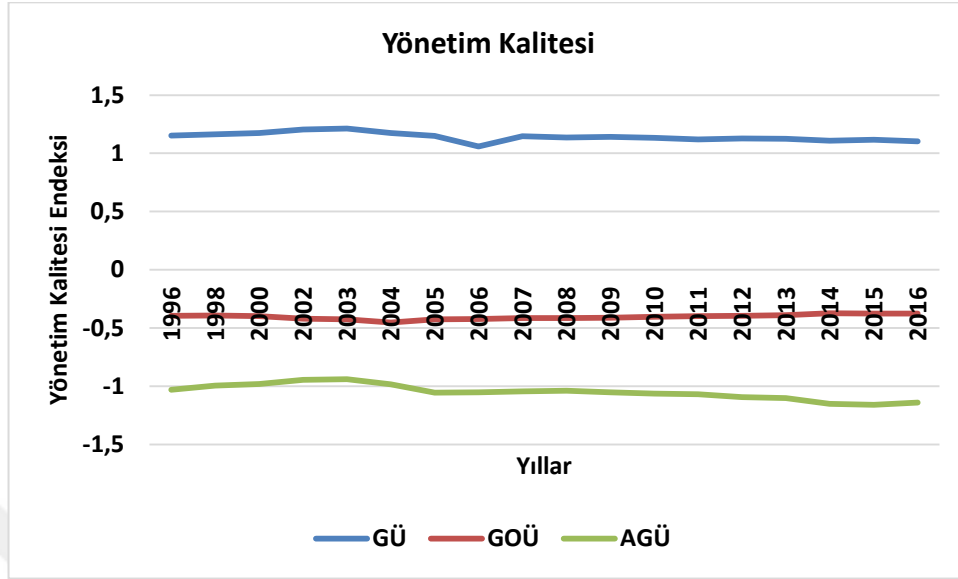
AGÜ’lerde 1996 yılı itibariyle politik istikrar endeksinin değeri (-0,85) iken, bu değer 2005 yılında (-0,90)’a gerilemiş, 2006 yılında (-0,83) yükselmiş, 2007-2016 yılları arasında ise genel olarak düşme yönünde bir eğilim göstermiştir. Endeks değerindeki düşme politik istikrarsızlığın artması anlamına gelmekte, gerek ekonomik ve siyasi başarısızlıkların gerekse savaş ve çatışmaların varlığının politik istikrarı zayıflattığı görülmektedir. Araştırmacının hesaplamalarına göre, GÜ’lerin politik istikrar endeksi GOÜ ve AGÜ’lere kıyasla çok daha iyi konumdadır ve 1996-2016 dönemselsel ortalama sırasıyla (0,83), (-0,28) ve (-0,87) şeklindedir. Buna göre özellikle GOÜ’lerde politik istikrarın geleceği görebilmek ve uzun vadeli ekonomik faaliyetler yapabilmek için gerekli olduğunu söylemek mümkündür. Tanımsal analizlere göre politik istikrar, ülke grupları arasında farklılık göstermekte ve Şekil 3.1 ile birlikte ele alındığında büyüme farkı yaratan temel faktörlerden biri olduğu görülmektedir.

Politik ekonomi göstergelerinden bir diğeri yönetim/yönetişim kalitesidir*. Yönetim/yönetişim endeksi içinde barındırdığı faktörlerle karar alıcıların ve ekonomik aktörlerin faaliyetleri neticesinde büyüme üzerinde etkili olmaktadır³⁶³. Şekil 3.7’de

*Yönetişim kalitesi göstergeleri; hHalkın söz sahibi olması ve yönetimin hesap verebilmesi, siyasi istikrar, hükümetin etkinliği, yönetim kalitesi, hukukun üstünlüğü, yolsuzlukla mücadele şeklindedir. Bknz. TESEV *Yolsuzlukla Mücadele Konferansı* 2007.

³⁶³ Dilek Şahin “MENA Ülkelerinde Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi”, *Cumhuriyet Üniversitesi, Turizm Fakültesi İktisadi Yenilik Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, Ocak 2018.

değeri (-2,5) ile (2,5) arasında değişen** yönetim/yönetişim kalitesi endeksinin ülke grupları bazında yıllar itibariyle gelişimi verilmektedir.

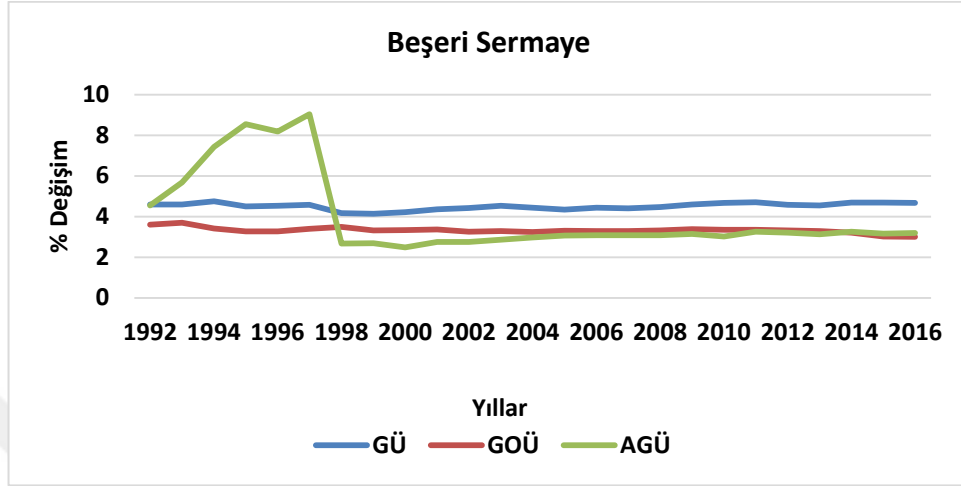

Şekil 3.7. Yönetim/Yönetişim Kalitesi

Şekle göre, GÜ’lerde 1996 yılında 1,15 olan değer, 2003 yılında 1,21’e yükselmiş, akabinde azalarak 2006 yılın 1,05’e düşmüş, 2007 yılında 1996 seviyesine yükselmiştir. Takip eden yıllarda ise düşme trendine girerek 2016 yılında 1,10 seviyesine gerilemiştir. GOÜ’lerde ortalama (-0,45) civarında istikrarlı bir seyir izleyen endeks değerinin en zayıf olduğu dönem 2004-2005 yılları arasındadır. Değer olarak GÜ’lerin endeks değerinden daha düşük düzeyde olan yönetim/yönetişim kalitesi endeksi, 2006 yılından itibaren düşük ama istikrarlı bir trend yakalamıştır. Şekil 3.7’de görüldüğü üzere AGÜ’lerde endeks değeri 1996-2002 yılları arasında ortalama (-1.00) iken, 2003-2005 yılları arasında ortalama (-0.95)’e yükselmiş, akabinde giderek azalan bir seyir izleyerek 2016 yılında (-1.14) gibi düşük bir seviyeye ulaşmıştır. Araştırmacının hesaplamalarına göre GÜ, GOÜ ve AGÜ’lerde yönetim kalitesi endeksinin 1996-2016 dönemine ait ortalamaları sırasıyla (1,14), (-0,40) ve (-1,04) şeklindedir. Tanımsal analizlerden hareketle yönetim/yönetişim kalitesinin ülke grupları arasında farklılık gösterdiğini ve büyüme farkı yaratan faktörlerden biri olabileceğini söylemek mümkündür.

** Bknz: WB, World development Indicator, 2017.

Politik ekonomi göstergelerinden bir diğeri beşeri sermaye yatırımlarıdır. Beşeri sermaye düzeyinin ölçülmesi için eğitim ve sağlıkla ilgili birçok değişkene* bakmak mümkün olmakla birlikte, çalışmada beşeri sermaye düzeyinin gösterilmesi amacıyla GSMH'dan eğitime ayrılan oran ele alınmıştır.

Şekil 3.8. GSMH'dan Eğitime Harcanan Oran (%)

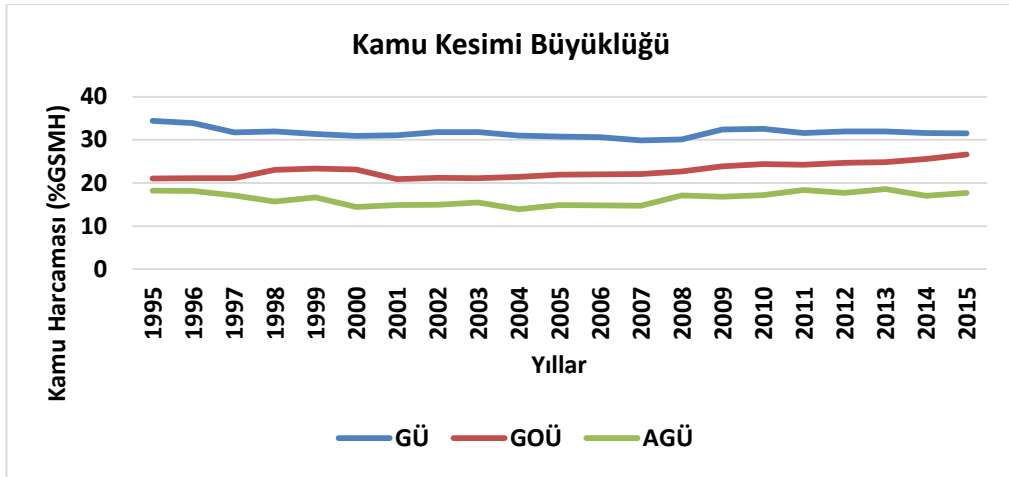
Şekil 3.8'de, bilgi çağını yaşayan dünyada GOÜ ve AGÜ'lerin GSMH'dan eğitime ayırdıkları oranın genel olarak GÜ'lerin altında kaldığı gözlenmektedir. GÜ'lerde GSMH'nın eğitime ayrılan oranı dönem başından itibaren istikrarlı bir seyir izlemiştir. 1992 yılında %4,6 olan oran 1998-1999 yıllarında %4,1 olarak en düşük değerlerini almış, 1994 ve 2011 yıllarında ise %4,7'ye ulaşarak en yüksek değerlerinin almıştır. GOÜ'lerde ise GSMH'dan eğitime ayrılan pay dönem boyunca %3,6 ile %3,2 bandında hareket etmiş, 2014-2016 yıllarında ise %3 seviyesine düşmüştür. AGÜ'lerde ise dönem başında %4,5 olan GSMH'dan eğitime ayrılan pay 1992-1997 döneminde büyük bir sıçrama göstermiş ve %9 seviyelerine çıkmıştır. 1997-1998 ise keskin bir düşüşle %2,7 seviyesine inmiştir. Araştırmacının hesaplamalarına göre GÜ, GOÜ ve AGÜ'lerde GSMH'dan eğitime ayrılan oran 1992-2016 dönemine ait ortalamaları sırasıyla %4,5, %3,3 ve %4 şeklindedir.

Beşeri sermaye yatırımlarının büyümeye etkisi bilginin üretim sürecindeki

* Eğitime ilişkin değişkenler; okullaşma oranı, okur-yazar oranı, kamunun eğitim harcamaları vb., sağlığa ilişkin ise; doğum-ölüm oranı, bebek doğum-ölüm oranı, kamunun sağlık harcamaları vb.sayılabılır. Bknz. K.Eser ve Ç. Gökmen Ekiz "Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2009 ISSN: 1309 -8012 (Online) 41

öneminin artmasına paralel olarak artmakta olup, özellikle GOÜ’lerde beşeri sermaye yatırımlarının getirileri fiziki sermaye yatırımlarının getirilerinden yüksek gerçekleşmektedir³⁶⁴. Ayrıca eğitilebilir genç nüfusun fazlalığı nedeniyle, GOÜ’lerde beşeri sermaye yatırımları ile GÜ’ler ile aralarındaki büyüme farklılıklarının kapanmasına önemli katkı sağlayacağı söylenebilecektir. GSMH’den eğitime ayrılan pay olarak ifade edilen beşeri sermaye göstergesinin ülke grupları arasında belirgin derecede farklı olmasından hareketle, beşeri sermayenin geliştirilmesinin ve etkin kullanılabilmesinin, özellikle GOÜ ve AGÜ’ler açısından oldukça önemli olduğu ve ekonomik büyümenin en önemli faktörlerinden biri olduğunu³⁶⁵ söyleyebiliriz. Tanımsal analizlerden hareketle beşeri sermaye yatırımlarının ülke grupları arasında farklılık gösterdiği ve büyüme farkı yaratan temel faktörlerden birisi olduğu söylenebilecektir.

Politik ekonomi göstergelerinden bir diğeri olan kamu kesimi büyüklüğü, kamu harcamalarının GSMH’ya oranı şeklinde hesaplanmış ve şekil 3.9’da sunulmuştur. GÜ’lerde 1995 yılı itibariyle % 33 olan kamu kesimi büyüklüğü yıllar itibariyle küçük dalgalanmalar göstermekle birlikte belirgin bir azalma eğilimine girmiş ve 2002-2003 dönemindeki nisbi artışın akabinde 2007-2008 döneminde en düşük seviyesini (% 30) görmüştür. 2008-2010 döneminde yaşanan toparlanma sonrasında istikrar yakalanamamış olup, değişken trend devam etmiştir.

Şekil 3.9. Kamu Kesimi Büyüklüğü

³⁶⁴ M. Karataş, ve E. Çankaya, “İktisadi Kalkınma Sürecinde Beşeri Sermayeye İlişkin Bir İnceleme” *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl: 2 Sayı: 3 2010-Güz (s. 29-55)

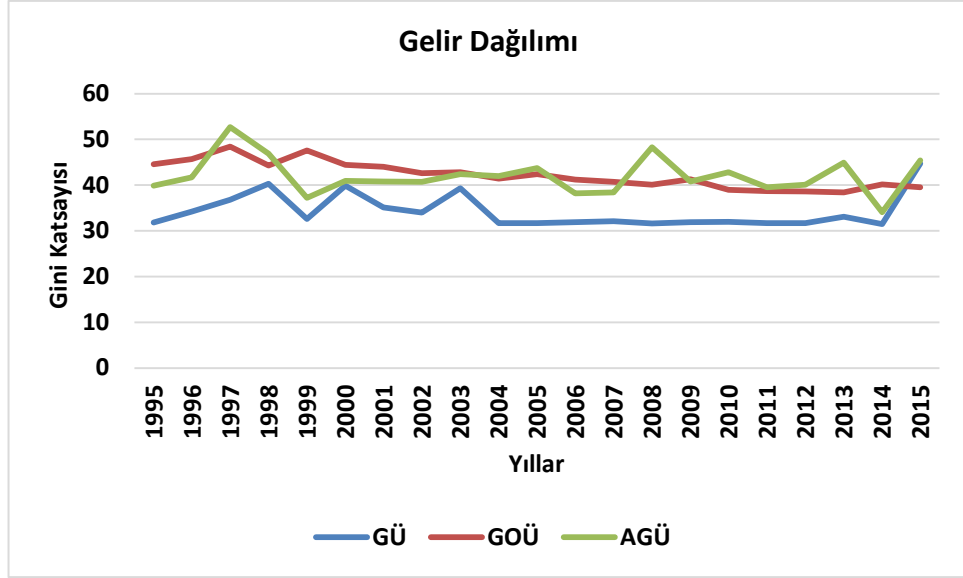
³⁶⁵ K., Eser, Ç. Gökmen Ekiz, “Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* Cilt 1, Sayı 2, 2009.

Şekil 3.9'a göre GOÜ'lerde 1997-2001 döneminde sırasıyla % 21, % 23, % 23, % 23 ve % 20 olan kamu kesimi büyüklüğü, 2002 yılından itibaren artış yönünde bir trend göstererek 2016 yılında % 26,6 olmuştur. AGÜ'lerde 1995 yılında % 17 olan kamu kesimi büyüklüğü, 2000-2007 yılları arasında % 14 civarına düşmüş, akabinde küçük dalgalanmalar göstermekle birlikte artış yönünde bir eğilim sergileyerek ve 2016 yılında 1995 seviyesine ulaşmıştır. GÜ ve AGÜ'lerdeki düşüşün aksine GOÜ'lerde kamu kesimi büyüklüğü artış kaydetmektedir. Araştırmacının hesaplamalarına göre 1995-2016 yılları arasında kamu kesimi GÜ'lerde % 42 oranında küçülmüş, GOÜ'lerde % 16 oranında büyümüş, AGÜ'lerde ise % 12 oranında küçülmüştür. Uzay (2002)'a göre teorik açıdan kamunun fonksiyonlarının ekonomik etkinliği artırabileceği ve büyümeyi teşvik edebileceği kabul edilse de kamu harcamalarının büyümeye olumlu ya da olumsuz etkisi kamu harcamalarının yapısıyla doğrudan ilişkilidir³⁶⁶. Bu nedenle kamu kesiminin büyüme üzerindeki etkilerini tam olarak ortaya koymak zorlaşmaktadır. Ancak tanımsal analizlerden hareketle kamu kesimi büyüklüğünün ülke grupları arasında farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür.

Temel politik ekonomi göstergelerinden bir diğeri de gelir dağılımıdır. Literatürde genel olarak gelir dağılımının ölçülmesinde Gini Katsayısı'nın kullanıldığı ve gelir dağılımı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin Kuznets Hipotezi (ekonomik gelişmenin başlangıç aşamalarında ekonomik büyümeyle artan gelir eşitsizliğinin, gelişmenin ileri aşamalarında azalması) ile test edildiği görülmektedir³⁶⁷. Ülke grupları itibariyle gelir dağılımının 1995-2015 dönemine ait gelişimi Şekil 3.10'da verilmiştir. Şekle bakıldığında GÜ'lerde gelir dağılımının 1995-2004 yılları arasında dalgalı bir seyir izlediği, akabinde 2014 yılına kadar gelir dağılımında pozitif ve istikrarlı bir gelişme görüldüğü, 2015 yılında ise bozulma olduğu görülmektedir. GOÜ'lerde 1995-2000 yılları arasında dalgalı bir seyir izleyen gelir dağılımının, 2001 yılından itibaren pozitif ve istikrarlı bir gelişme sergilediği görülmektedir. AGÜ'lerde ise 1996 yılında yaşanan artıştan sonra 1997-1999 döneminde pozitif anlamda önemli bir gelişme yaşanmıştır.

³⁶⁶ N. Uzay, "Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (1970-1999)", *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi* Sayı:19, Temmuz-Aralık 2002, 151-155

³⁶⁷ S. G. Topuz, Ö. Dağdemir, "Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Kuznets Ters-U Hipotezi'nin Geçerliliği", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Aralık 2016, (11)3 Sayfa 115-130.

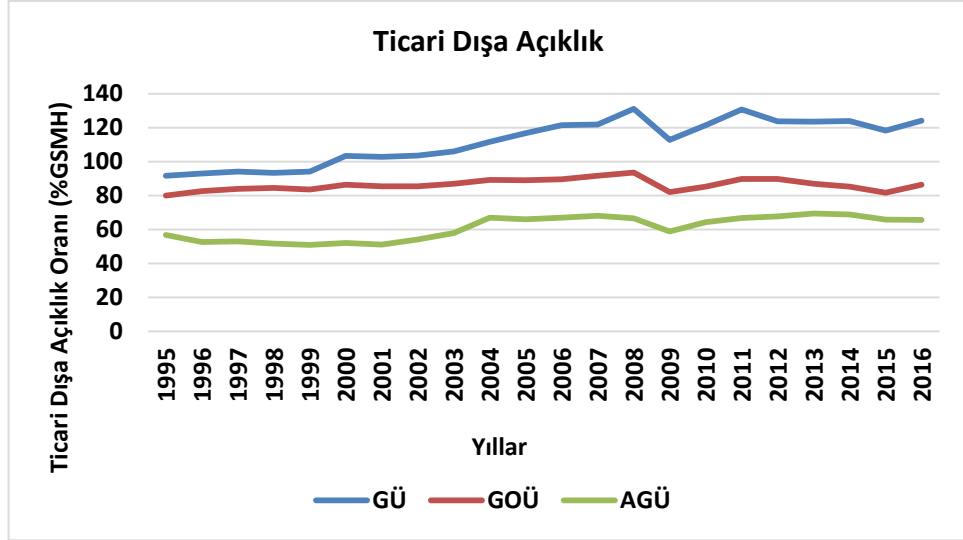

Şekil 3.10. Gelir Dağılımı

Şekil 3.10'dan hareketle GÜ'lerde gelir dağılımının GOÜ ve AGÜ'lere göre daha iyi düzeyde olduğunu söylenebilir. Şekil 3.1 ve 3.2 dikkate alındığında, GÜ'lerde ve GOÜ'lerde Kuznets Hipotezi'nin doğrulandığını söylemek mümkün olabilmektedir. Gelir dağılımına ilişkin tanımsal analizler, gelir dağılımı oranlarının ülke grupları arasında farklılık gösterdiğine ve bu durumun büyüme oranları üzerinde de etkili olabileceğine işaret etmektedir.

Politik ekonomi göstergelerinden bir diğeri de ticari ve finansal dışa açıklıktır. Araştırmacı tarafından 1995-2016 dönemi için ulaşılabilen veriler kullanılarak, dış ticaret hacminin GSMH'ya oranı şeklinde hesaplanan ticari dışa açıklık oranları ülke grupları itibariyle Şekil 3.11'deki gibidir.

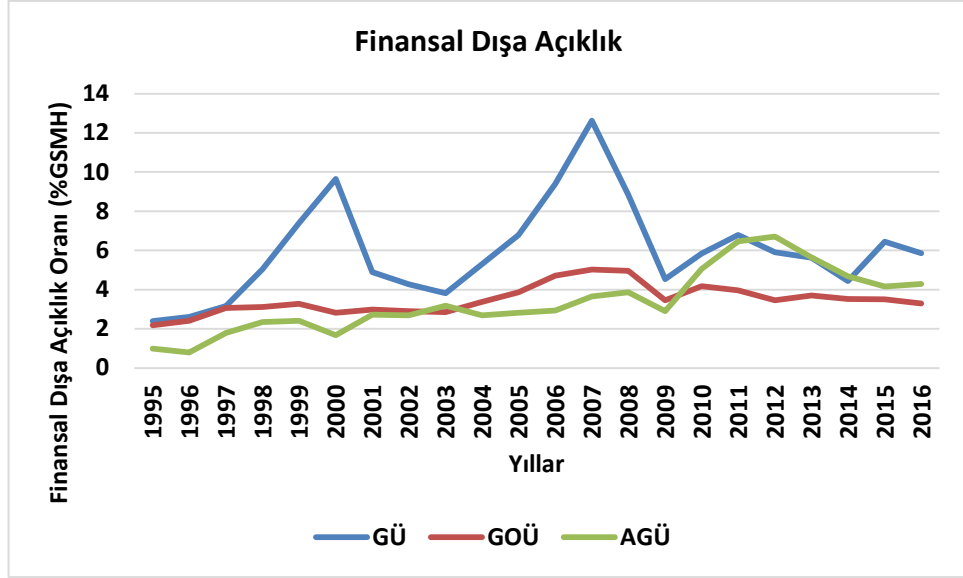
Şekil 3.11'de görüldüğü gibi GÜ'lere dünya ticaretindeki gelişmelere paralel olarak ticari dışa açıklık oranları, kriz yılları hariç olmak üzere, artan bir seyir izlemiştir. Ticari açıklık oranı 1995 yılından itibaren düzenli bir şekilde artmış, küresel kriz (2008-2009) döneminde düşüş meydana gelse de, akabinde tekrar toparlanarak, artış seyrini devam ettirmiştir.

Şekil 3.11. Ticari Dışa Açıklık

Şekildeki grafiksel gelişimde GOÜ’lerde GÜ’lere oranla dışa açıklığın daha düşük olduğu net bir şekilde görülmektedir. 1995-2007 yılları arasında dışa açıklık sürekli bir artış izlemiş ve bu dönem içinde yaklaşık % 17 oranında artış kaydetmiştir. Küresel krizin de etkisiyle 2008-2009 arasında yaklaşık % 15’lik keskin bir düşüş yaşanmıştır. 2009-2012 dönemindeki artışın akabinde ticari açıklık 2012-2015 döneminde tekrar düşüş göstermiştir. AGÜ’lerde ticari açıklığın daha düşük seviyede gerçekleştiği, hatta oransal olarak GÜ’lerin yaklaşık yarısı, GOÜ’lerin ise % 25’i kadar olduğu görülmektedir. AGÜ’lerde 1995-2001 döneminde meydana gelen düşüşü, 2001-2008 döneminde yaşanan artış takip etmiştir. 2008-2009 döneminde küresel krizle yaşanan düşüş akabinde, 2010-2016 döneminde 2004-2008 dönemi değerlerine ulaşmıştır. Tanımsal analiz sonuçlarından hareketle, ülke grupları arasında ticari dışa açıklık oranlarının farklı olduğunu ve bu göstergenin büyümeyi etkileyen temel unsurlardan biri olabileceğini söylemek mümkündür.

Politik ekonomi göstergesi olan finansal dışa açıklık oranı, araştırmacı tarafından 1995-2016 dönemi için ulaşılabilen veriler kullanılarak, $[(\text{Doğrudan Yabancı Sermaye girişi} + \text{Doğrudan Sermaye Çıkışı}) / \text{GSMH}]$ formülü kullanılarak hesaplanmış ve ülke grupları itibariyle Şekil 3.12’de verilmiştir.

Şekil 3.12. Finansal Dışa Açıklık

Şekil 3.12'ye göre finansal dışa açıklık oranı GÜ'lerde 1995-2000 döneminde hızlı bir artış trendi yakalanmasına rağmen 2000-2003 döneminde düşüşe geçmiş, akabinde tekrar artmıştır. 2008 küresel kriz döneminde en yüksek noktayı yakalayan finansal açıklık 2009 yılında keskin bir düşüş yaşamıştır. 2016 yılında ise 1996 yılına oranla yaklaşık üç kat artış sergilemiştir. Şekilde GOÜ'lerdeki finansal dışa açıklığın GÜ'lere kıyasla daha düşük seviyede kaldığı, özellikle GÜ'lerde artışın olduğu dönemlerde GOÜ'lerde benzer bir hareketin olmadığı görülmektedir. GOÜ'lerde 1995-2008 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemekle birlikte artış eğilimi sergileyen finansal dışa açıklık, 2009 yılındaki düşüş sonrasında tekrar artmaya devam etmiştir. 2016 yılında ise 1996 yılına oranla yaklaşık iki kat artış sergilemiştir.

AGÜ'lerde ise finansal açıklık oranı 2000, 2009 ve 2015 yıllarındaki belirgin düşüşler dışında genel olarak artış trendi sergilemiştir. GÜ ve GOÜ'lere oranla en düşük seviyede olan AGÜ'lerin açıklık oranları, 1995-2016 yılları arasında diğer ülke gruplarına göre daha yüksek artış sergilemiştir. 2008 krizinden sonra GOÜ'lerden, 2011-2013 döneminde ise GÜ'lerden daha yüksek açıklık oranlarına ulaşmışlardır. Tanımsal analiz sonuçlarından hareketle, ülke grupları arasında finansal dışa açıklık oranlarının farklı olduğunu ve bu göstergenin büyümeyi etkileyen temel unsurlardan biri olabileceğini söylemek mümkündür.

Özetlenecek olursa, geleneksel üretim faktörleri için 1992-2016 dönemine ait veriler kullanılarak GÜ, GOÜ ve AGÜ'ler için yapılan karşılaştırmalı tanımsal analizler sonucunda; fiziki sermaye ve nüfus artışının ülkeler arası ekonomik büyüme farklılıklarını tam olarak açıklayamadıkları, teknoloji seviyesi açısından ülke grupları arasında belirgin farklar bulunduğu ve farkın giderek arttığı tespit edilmiştir.

Ülke grupları arasında büyüme oranı ve teknoloji seviyesi farklılıklarının nedenlerini araştırmak amacıyla, diğer değişkenlerin sabit olduğu varsayımı altında, politik ekonomi göstergeleri (politik istikrarsızlık, yönetim kalitesi, kamu kesimi büyüklüğü, beşeri sermaye yatırımları, gelir dağılımı farklılığı ve ticari-finansal dışa açıklık) ele alınmıştır. Politik ekonomi göstergelerinin 1995-2016 dönemine ait gelişimlerinin ülke gruplarına göre incelendiği tanımsal analizler, ülke grupları arasında ele alınan tüm politik ekonomi göstergeleri açısından farklılık olduğunu ve özellikle GOÜ'lerde bu göstergelerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ön plana çıktığını göstermiştir.

Yapılan tanımsal analizlerden hareketle, tez çalışmasının üçüncü bölümünün ikinci kısmında Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı orta-üst gelir grubundaki GOÜ'lerde politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemedikleri, etkiliyorlarsa etkinin yönü panel veri analizleri kullanılarak araştırılmıştır.

3.2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZLERİ (1992-2016)

Türkiye'nin de aralarında bulunduğu orta-üst gelir grubuna dahil ülkelerde politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin tahmin edildiği bu kısımda, öncelikle uygulamanın amacı ve önemi hakkında bilgi verilmekte, uygulamanın kapsamı ve dönemi açıklanmaktadır. Daha sonra uygulama yöntemi ile ilgili açıklamalar yapılmakta, uygulamanın modelleri oluşturulmakta ve panel veri analizleri kullanılarak yapılan regresyon analizlerinin sonuçları sunulmaktadır. Bunun yanı sıra uygulamanın sonuçları literatürdeki sonuçlarla karşılaştırılmakta ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmektedir.

3.2.1. Uygulamanın Amacı ve Önemi

Politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme sürecindeki kritik öneminden hareketle gerçekleştirilen uygulamanın temel amacı; orta-üst gelir grubuna dahil GOÜ’lerde politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyümeye etkilerini belirlemeye çalışmaktır. Bu amaçla çalışmada politik ekonomi göstergelerine ilişkin değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ekonometrik olarak analiz edilmektedir. Panel veri analizlerinin kullanıldığı bu çalışmada, Rodrik, Subramanian ve Trebbi (2004)³⁶⁸ tarafından geliştirilen üretim fonksiyonu temel alınmış ve bu modelden hareketle kurumsal, makroekonomik istikrar, ticari-finansal dışa açıklık ve gelir dağılımı şeklinde dört model türetilmiştir.

Orta-üst gelirli ülkeler üzerine panel verilere dayalı analizlerin yapılmasının hem çok ülkeli çalışmalara katkı sağlaması hem de politik ekonomi göstergeleri ile ilgili sorunlara uygun stratejiler belirlenerek çözüm bulunmasına hizmet edeceği düşünülmektedir. Ayrıca yapılan literatür araştırması sonucunda, her bir politik ekonomi göstergesi ile büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda uygulamalı çalışma olduğu, ancak tüm göstergelerin birden büyüme üzerindeki etkilerinin ele alındığı çalışmanın olmadığı görülmüştür.

Uluslararası literatürde yer alan uygulamalı çalışmalarda, politik ekonomi göstergelerinin her biri için standart ve kapsamlı ölçüm yapılmadığı, ancak göstergelerin gruplandırılması durumunda genel kabul görmüş ölçümlerin ortaya çıktığı gözlenmektedir. Bu nedenle uluslararası literatürdeki uygulama ve genel kabule uygun olarak, her politik ekonomi göstergesini (politik istikrarsızlık, yönetim/yönetişim kalitesi, kamu kesimi büyüklüğü, beşeri sermaye yatırımları, gelir dağılımı farklılığı ve ticari ve finansal dışa açıklık) temsilen en uygun değişken kullanılmaya çalışılmıştır. Analizlerde kullanılan değişkenlere ait bilgiler çalışmanın ilerleyen kısımlarında (3.2.3. nolu başlık altında) verilmektedir.

Çalışmada ekonomik büyüme göstergesi olarak kişi başına GSYİH değişkeni ele alınmaktadır. Kişi başına GSYİH’nın genişlemesi ekonomik büyümenin gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Politik ekonomi göstergelerinin hasıla üzerinde pozitif etkiye

³⁶⁸ Subramanian Rodrik ve Trebbi, “Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development”, Journal of Economic Growth, 2004, v9(2,Jun)138.

sahip olduğunun saptanması durumunda, ülkelerarası büyüme farklılıkları yaratan temel faktörlerin politik ekonomi göstergeleri olduğunu ileri süren teorik yaklaşımların açıklamalara paralel sonuçlar elde edilmiş olacaktır.

Çalışmanın (3.1.) nolu tanımsal analizler başlığı altında yapılan incelemeler; GÜ, GOÜ ve AGÜ ülke grupları arasında ele alınan tüm politik ekonomi göstergeleri açısından farklılık olduğunu ve özellikle GOÜ’lerde bu göstergelerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ön plana çıktığını göstermiştir. Bu çerçevede burada yapılan uygulamalı çalışmanın sonuçlarının, politik ekonomi göstergelerine yönelik uygun politikalara yönelinmesi ve/veya var olanların da niteliklerinin veya niceliklerinin artırılması/azaltılması, kamu-özel sektör tarafından yapılacak büyüme plan/programları ile politika önlemleri açısından önem arz ettiğini söylemek mümkündür.

3.2.2. Uygulamanın Kapsamı ve Dönemi

Uygulama kapsamında WB’nin 2017 yılı itibariyle yaptığı kişi başına düşen GSYİH (Milli Gelir) sınıflandırmasına göre orta-üst gelir grubunda bulunan GOÜ’ler dikkate alınmıştır. WB’nin yaptığı sınıflandırmaya göre orta-üst gelirli 56 ülke söz konusudur. Ülkelerin sayısındaki bu fazlalığa rağmen bu grupta yer alan ülkelere ait verilerin tamamının olmaması/ulaşılamaması, orta-üst gelir grubunda bulunan GOÜ’leri temsilen 23 ülkenin analize katılmasını zorunlu kılmıştır. Tablo 3.1’de çalışma kapsamındaki ülkeler gösterilmiştir.

Tablo 3.1. Çalışma Kapsamındaki GOÜ’ler

Orta Üst Gelirli Ülkeler (GOÜ’ler)			
Arnavutluk Arjantin Azerbaycan Belarus Brezilya Bulgaristan	Çin Kolombiya Kosta Rika Ekvator Fiji İran İslam Cumhuriyeti	Jamaika Kazakistan Malezya Meksika Panama Paraguay	Romanya G. Afrika Cumhuriyeti Tayland Türkiye Venezuela

Orta-üst gelir grubunda yer alan GOÜ’lerin uygulamaya konu edilmesinin başlıca nedenleri arasında;

- (3.1.) nolu tanımsal analizler başlığı altında yapılan incelemelerin özellikle GOÜ'ler ile GÜ'ler arasında hem büyüme oranları hem de politik ekonomi göstergeleri açısından farklılık olduğunu göstermesi,
- Orta-üst gelir grubunda bulunan GOÜ'lerin GÜ'lere yakın bir gelişmişlik seviyesinde olmalarına rağmen aralarındaki büyüme farklılıklarının, politik ekonomi göstergelerine yönelik uygulama farklılıklarından kaynaklanmış olma ihtimali,
- Türkiye'nin de bu grup içinde yer alması ve
- Politik ekonomi göstergelerinin belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış ülkelerde ekonomik büyüme üzerinde anlamlı etkiler doğuracağı şeklindeki görüş* yer almaktadır.

Uygulama, verilerine ulaşılabilen 23 orta-üst gelir grubunda bulunan GOÜ ekonomisi için 1992-2016 yıllarını içeren 25 yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Çalışmada ele alınan veri setinin tamamı yatay kesit ve zaman serisi verilerinin birleştirilmesi ile oluşan panel verileri içermekte ve panel veri setinin her bir yatay kesiti için eşit uzunlukta zaman serisi (dengeli panel) bulunmaktadır³⁶⁹. Bu çalışmada kullanılan panelin 23 orta-üst gelirli GOÜ'yü kapsayan yatay kesit boyutu (N), 1992-2016 dönemini kapsayan 25 yıllık zaman boyutu (T) bulunmaktadır**.

3.2.3. Uygulamanın Veri Seti

Uygulamanın verileri; kişi başına GSYİH (KBG) ile kurumlar (politik istikrar, kamunun etkinliği ve yönetim/yönetişim kalitesi), makroekonomik istikrar (beşeri sermaye, enflasyon ve finansal işgücü), ticari-finansal dışa açıklık (beşeri sermaye, ticari-finansal açıklık oranları) ve gelir dağılımı (gini katsayısı, işsizlik ve enflasyon oranı) şeklinde gruplandırılan politik ekonomi göstergelerinden oluşmaktadır.

KBG ekonominin genel seviyesini ve yaşam standardını gösterdiği için ekonomik büyümenin en iyi temsilcisi olarak kullanılmıştır. KBG verileri WB istatistiklerinden

* Barro (1998), Alfardo (2004, Oktayer ve Susam (2008) Arslan (2011)

³⁶⁹ Greene; "Generalized Regression Model and Equation Systems" 2010, 348.

** Panel veri setleri her bir kesit için eşit uzunlukta zaman serisi içeriyorsa bu tür panel verilerine "dengeli panel veri (balanced panel data)", farklı uzunluklarda zaman serisi içeriyorsa da "dengesiz panel veri (unbalancedpanel data)" adı verilir.

alınmıştır. Orta-üst gelir grubunda bulunan seçilmiş ülkelerin KBG verileri ABD Doları'na göre alınmış olup (%) artışlar şeklindedir.

Kurumlara (politik istikrar, kamunun etkinliği ve yönetim/yönetişim kalitesi) ilişkin değişkenler kapsamında devletin etkinliği (DEV), hesap verilebilirlik düzeyi (HES), politik istikrar (POL), yasaların uygulanması (YAS), yolsuzlukla mücadele düzeyi (YOL) ve regülasyon kalitesi (REG) değerleri dikkate alınmıştır*. Söz konusu veriler WB The Worldwide Governance Indicator'den derlenmiştir. Söz konusu veri tabanında 1996-2016 arasındaki veriler bulunmakta olup, 1992-1995 verileri zaman serisi analizi kapsamında eksik verileri tamamlama yöntemi** kullanılarak türetilmiştir.

Makroekonomik istikrara ilişkin göstergeler kapsamında beşeri sermaye (BS), enflasyon oranı (ENF) ve finansal işgücü oranı (ISG) dikkate alınmıştır. Enflasyon oranı (GDP örtülü deflatörü), mevcut ulusal para birimindeki KBG'nin (nominal KBG), sabit ulusal para birimindeki KBG'e (reel KBG) oranı şeklinde alınmıştır. Beşeri sermaye GSMH'dan eğitime ayrılan (%) pay ve finansal işgücü ise 15+ toplam nüfusun işgücüne katılım oranı şeklinde alınmıştır. Söz konusu veriler WB ve OECD veri merkezlerinden alınmıştır.

Ticari ve finansal dışa açıklık göstergesi olarak; beşeri sermaye (BS), ticari açıklık oranı (TIC) ve finansal açıklık oranı (FIN) dikkate alınmıştır. Ticari dışa açıklık oranı $[TIC = (Dış\ ticaret\ hacmi / GSMH)]$ formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Finansal dışa açıklık $[FIN = (Doğrudan\ Yabancı\ Sermaye\ Girişi + Doğrudan\ Sermaye\ Çıkışı) / GSMH]$ formülü yardımıyla hesaplanmıştır. Söz konusu veriler WB istatistiklerinden alınmıştır.

Gelir dağılımına ilişkin göstergeler kapsamında (GINI) Gini Katsayısı, (ENF) enflasyon ve (İŞS) işsizlik gibi değişkenler ele alınmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait veriler WB ve Harvard Üniversitesi Dataverse veritabanından alınmıştır³⁷⁰.

* İlgili endeks değeri için ölçüm aralığı en düşük -2,5 en yüksek +2,5 olacak şekilde Dünya Bankası-Dünya Yönetişim Göstergeleri (World Bank-World Governance Indicator) tarafından oluşturulmaktadır.

** Eksik olan verilerin yerine hangi değerlerin kullanılacağı zaman serisi analizi yöntemiyle hesaplanabilmektedir. İlgili seride var olan eksik veriler için ilgili zamana bağlı olarak zamansal hareketler yakalanır ve bu hareket doğrultusunda eksik verilerin değeri tahmin edilebilir.

Uygulamada ele alınan tüm değişkenlere ait tanımlamalar ve teorik beklentilere uygun katsayı işaretleri Tablo 3.3’de özetlenmektedir.

Tablo 3.3. Uygulama Kapsamında Kullanılan Değişkenler

	Değişken Adı	Kısaltma	Beklenen İşaret
Bağımlı Değişken	Kişi Başına GSYİH	KBG	
Kurumlara İlişkin Bağımsız Değişkenler	Devletin Etkinliği	DEV	Pozitif
	Hesap Verilebilirlik	HES	Pozitif
	Politik İstikrar	POL	Pozitif
	Yasaların Uygulanması	YAS	Pozitif
	Yolsuzlukla Mücadele	YOL	Pozitif
	Regülasyon Kalitesi	REG	Pozitif
Makroekonomik İstikrara İlişkin Bağımsız Değişkenler	Beşeri Sermaye	BS	Pozitif
	Enflasyon	ENF	Belirsiz
	Finansal İşgücü	İŞG	Belirsiz
Ticari ve Finansal Dışa Açıklığa İlişkin Bağımsız Değişkenler	Beşeri Sermaye	BS	Pozitif
	Ticari Dışa Açıklık	TİC	Belirsiz
	Finansal Dışa Açıklık	FİN	Belirsiz
Gelir Dağılımına İlişkin Bağımsız Değişkenler	Gini Katsayısı	GINI	Belirsiz
	İşsizlik Oranı	İŞS	Belirsiz
	Enflasyon Oranı	ENF	Belirsiz

3.2.4. Uygulamanın Yöntemi

Çalışmanın uygulama kısmında kullanılan temel yöntem panel verilere dayalı olarak politik ekonomi göstergelerine ilişkin değişkenlerin kişi başına GSYİH değişkeni üzerindeki etkilerini ekonometrik analizlere tabi tutmak şeklindedir. Amaç politik ekonomi göstergelerinin kişi başına GSYİH değişkenindeki değişmelere ne ölçüde katkı yaptığını saptamaktır.

Çalışmada yatay kesit bağımlılığı, panel birim kök, Havuzlanmış En Küçük Kareler (HEKK) Modeli ve Sabit/Rassal Etkili Model’e dayalı panel veri analizleri yapılmıştır. Analizler için konu ile ilgili uygulamalı literatürde Brodzicki ve Ciolek, Bosker ve Garretsen ile Perry ve Schönerwald gibi bir çok araştırmacının yaygın bir

³⁷⁰ Gelir eşitsizliği ile ilgili veri “Standartlaştırılmış Dünya Gelir Eşitsizliği Veri Tabanı- SWIID” dikkate alınarak Solt, Frederick. 2016. "The Standardized World Income Inequality Database." Social Science Quarterly 97(5):1267-1281. SWIID Version 6.2, March 2018. (2018-03-23) çalışmasından elde edilmiştir.

şekilde kullandığı ve Rodrik vd. tarafından geliştirilen üretim fonksiyonu esas alınmıştır³⁷¹. Panel veri regresyon analizleri için temel alınan regresyon eşitliği aşağıdaki gibidir:

$$KBG = c + \beta X \quad (3.1)$$

(3.1) nolu modelde KBG kişi başına GSYİH'yı, c sabit terimi ve X diğer faktörleri temsil edilmektedir. Çalışmada (3.1) nolu büyüme modelinde yer alan (X) değişkeni için politik ekonomi göstergeleri kontrol değişkenler olarak ilave edilmiş ve kurumlara, makroekonomik istikrara, ticari-finansal dışa açıklığa ve gelir dağılımına ilişkin olmak üzere dört ayrı model oluşturulmuştur. Analizlerde kullanılan temel modeller aşağıdaki gibidir.

Kurumlara ilişkin model:

$$KBG_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 DEV_{it} + \alpha_2 HES_{it} + \alpha_3 POL_{it} + \alpha_4 YAS_{it} + \alpha_5 YOL_{it} + \alpha_6 REG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.2)$$

(3.2) nolu denklemde KBG_{it} i. ülkenin t. zamanındaki kişi başına GSYİH'sını; DEV_{it} , i. ülkede t. zamanındaki devletin etkinliğini; HES_{it} , i. ülkenin t zamanındaki hesap verebilirlik düzeyini; POL_{it} , i. ülkenin t. zamanındaki politik istikrarını; YAS_{it} , i. ülkenin t. zamanındaki yasaların uygulanmasını; YOL_{it} , i. ülkenin t. zamanındaki yolsuzluklarla mücadele düzeyini ve REG_{it} , i. ülkenin t. zamanındaki regülasyon kalitesini göstermektedir.

Makroekonomik istikrara ilişkin model:

$$KBG_{it} = \beta_0 + \beta_1 BS_{it} + \beta_2 ENF_{it} + \beta_3 İŞG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.3)$$

(3.3) nolu denklemde KBG_{it} i. ülkenin t. zamanındaki kişi başına GSYİH'sını; BS_{it} , i. ülkenin t. zamanındaki beşeri sermayesini; ENF_{it} , i. ülkenin t. zamanındaki

³⁷¹ Subramanian Rodrik ve Trebbi, "Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development", 138; Brodzicki and Ciolek, 5; Bosker and Garretsen, 300; Perry ve Schönerwald, 9.

enflasyon oranını ve $\dot{I}SG_{it}$, i. ülkenin t. zamanındaki finansal işgücü oranını göstermektedir.

Ticari ve finansal dışa açıklığa ilişkin model:

$$KBG_{it} = \delta_0 + \delta_1 BS_{it} + \delta_2 TIC_{it} + \delta_3 \dot{FIN}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.4)$$

(3.4) nolu denklemde KBG_{it} i. ülkenin t. zamanındaki kişi başına GSYİH'sını; BS_{it} , i. ülkenin t. zamanındaki beşeri sermayesini; TIC_{it} , i. ülkenin t. zamanındaki ticari açıklık oranını ve $\dot{FIN}_{it}$, i. ülkenin t. zamanındaki finansal açıklık oranını göstermektedir.

Gelir dağılımına ilişkin model:

$$KBG_{it} = \mu_0 + \mu_1 GINI_{it} + \mu_2 \dot{I}SS_{it} + \delta_3 ENF_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.5)$$

(3.5) nolu denklemde KBG_{it} i. ülkenin t. zamanındaki kişi başına GSYİH'sını; $GINI_{it}$ i. ülkenin t. zamanındaki Gini Katsayısını; $\dot{I}SS_{it}$, i. ülkenin t. zamanındaki işsizlik oranını, ENF_{it} i. ülkenin t. zamanındaki enflasyon oranını göstermektedir.

Bu çalışmada kullanılan panelin yatay kesit boyutu (N=23), zaman boyutu (T=25)'dan küçüktür*. Bu nedenle çalışmanın uygulama kısmında N<T durumuna uyan dengeli panel veri analizleri kullanılmıştır. Panel veri analizi, zaman boyutuna sahip yatay kesit verileri kullanarak ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesine yönelik bir yöntem olarak tanımlanabilmektedir. Çalışmada panel veri analiz yönteminin kullanılmasının nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür^{372**}:

- Panel veri yöntemi yatay kesit ve zaman serisi gözlemlerini birleştirdiğinden gözlem sayısı daha fazladır.

* Bknz: (3.2.2) nolu başlık altındaki açıklamalar

³⁷² E. Uğurlu, *Panel Veri Ekonometrisi Üzerine Genel Bakış*” <https://www.researchgate.net/publication/281647166>

** Panel veri ile çalışmanın avantajları olduğu gibi kısıtlamaları ve dezavantajları da bulunmaktadır. En önemli dezavantaj panel veri toplama imkanının kısıtlı olması nedeniyle panel veri çalışmalarının kısıtlı alanlarda yapılmasıdır. Diğer bir dezavantaj ise birim boyutu uzun zaman boyutu kısa olan panel verilerin kullanılmasıyla ekonometrik problemlerin ortaya çıkmasıdır. Bknz. Ferda Y. Tatoğlu, *Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı*, Beta Yayınları, İstanbul 2012, 14

- Panel veri teknikleri, zaman boyunca ülkeler ile ilgili oldukları için, bu birimlerin heterojenlik içeren bazı değişkenlerine izin vererek hesaba katabilmektedir.
- Panel veri değişkenler arasında daha az çoklu doğrusal bağlantı sorunu ortaya çıkmaktadır.
- Kısa zaman serisi ve/veya yetersiz kesit gözlemin varlığında ekonometrik analiz yapılmasına izin vermektedir.

Bu çalışma kapsamında kullanılan panel veri yöntemlerine ilişkin açıklamalar aşağıda alt başlıklar halinde verilmiştir.

3.2.4.1. Yatay Kesit Bağımlılık

Panel veri çalışmalarında değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunup bulunmadığı araştırılmadan önce, sağlıklı sonuçlar elde edilebilmesi amacıyla değişkenlerde yatay kesit bağımlılık ve homojenlik araştırılmaktadır. Çünkü geleneksel birim kök testleri, yatay kesit bağımlılığını dikkate almamaktadırlar. Ancak bu varsayım için panel verinin çok büyük bir yatay kesitten oluşması gerekmektedir. Yatay kesit boyutunun (N) küçük zaman boyutunun (T) büyük olduğu panel modellerinde kesitler arasında ciddi korelasyonlar ortaya çıkabilir³⁷³. Yatay kesit bağımlılığının dikkate alınmaması durumunda geleneksel panel tahmincileri ile yapılan tahminler yanıltıcı hatta tutarsız parametreler üretebilirler³⁷⁴. Bu nedenle yatay kesit bağımlılığının hem değişken bazında hem de model bazında sınanması önem arz etmektedir.

Yatay kesit bağımlılığının varlığı, panelin zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük olduğunda ($T > N$) Breusch-Pagan (1980) Lagrange Multiplier (LM) testiyle; hem zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük hem de yatay kesit boyutu zaman boyutundan büyük durumda ($T > N$, $N > T$) Pesaran (2004) Cross-Section Dependence (CD) testiyle araştırılabilmektedir.

³⁷³ M. H. Pesaran, "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels", *Journal of Applied Econometrics*, 20, 2004, 264-309.

³⁷⁴ A. Chudik, M.H. Pesaran, "Common Correlated Effects Estimation of Heterogeneous Dynamic Panel Data Models with Weakly Exogenous Regressors" Federal Reserve Bank of Dallas Globalization and Monetary Policy Institute, Working Paper No. 146, Dallas 2013.

Mercan (2014)'a göre bu testler, grup ortalaması sıfır fakat bireysel ortalama sıfırdan farklı olduğunda sapmalı olmakta, bu sapma ise Pesaran vd. (2008)'nin çalışmasında test istatistiğine varyans ve ortalama eklenerek düzeltilmektedir.

Breusch-Pagan (1980) LM testi aşağıdaki gibidir:

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (\hat{\rho}_{ij}^2) \sim \chi^2_{\frac{N(N-1)}{2}} \quad (3.5)$$

Pesaran vd.'nin (2008) yapmış olduğu düzeltme (LM_{adj}) ise aşağıdaki gibidir:

$$LM_{adj} = \left(\frac{2}{N(N-1)} \right)^{1/2} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \left[\hat{\rho}_{ij}^2 \left(\frac{(T-K-1)\hat{\rho}_{ij} - \hat{\mu}_{\wedge Tij}}{v_{Tij}} \right) \right] \sim N(0,1) \quad (3.6)$$

Asimtotik olarak normal dağılıma sahip olan bu testte μ_{Tij} ortalamayı, v_{Tij} ise varyansı temsil etmektedir. Teste ilişkin hipotezler ise; “H₀: Yatay kesit bağımlılık yoktur” ve “H₁: Yatay kesit bağımlılık vardır” şeklindedir³⁷⁵.

Çalışmada öncelikle ele alınan değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının var olup olmadığı araştırılmakta, daha sonra elde edilen sonuçlara göre uygun birim birim kök testleri yapılarak değişkenlerin durağan olup olmadıklarına bakılmaktadır.

3.2.4.2. Birinci ve İkinci Nesil Panel Birim Kök Testleri

Tüm zaman serisi analizlerinde olduğu gibi panel veri analizlerinde de kullanılan değişkenlerin durağan olması gerekmektedir. Durağanlık bir serinin ortalamasının, varyansının ve iki dönem arasındaki ortak varyansının sabit kalması demektir³⁷⁶. Bu amaçla durağanlığı tespit etmek için birim kök testlerine başvurulmaktadır. Eğer seri birim kök içeriyorsa durağan değildir. Bu yüzden yapılması gereken şey, serileri durağan hale getirmektir. Panel seriler arasında durağanlık tespiti için panel birim kök testlerine yer verilmektedir³⁷⁷.

³⁷⁵ M. Mercan, “Feldstein-Horioka Hipotezinin AB-15 ve Türkiye Ekonomisi için Sınanması: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Dinamik Panel Veri Analizi”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt 14, sayı 2, Nisan 2014, 235.

³⁷⁶ N.D. Gujarati, *Temel Ekonometri*, (Çevirenler:Ü.Şenesen ve G.G.Şenesen) Literatür Yayıncılık, İstanbul 2001, 713.

³⁷⁷ Gül ve Kamacı, 84.

Verinin hem zaman hem de yatay kesit boyutuna ilişkin bilgiyi dikkate alan panel birim kök sınamalarının, sadece zaman boyutuyla ilgili bilgiyi göz önüne alan zaman serisi birim kök sınamalarından, istatistiksel anlamda daha güçlü olduğu kabul edilmektedir. Çünkü yatay kesit boyutunun analize eklenmesiyle verideki değişkenlik artmaktadır. Panel birim kök sınamasında karşılaşılan ilk sorun, paneli oluşturan yatay kesitlerin birbirinden bağımsız olup olmadıklarıdır. Panel birim kök testleri bu noktada; birinci ve ikinci nesil testler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Birinci nesil testler de homojen ve heterojen olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Homojen ve heterojenlik varsayımı paneli oluşturan ülkelerin seçimi ile ilgilidir. Birim kök analizlerinde eğer seçilen ülkeler benzer özellikte ise homojenliği, farklı özellikte ise heterojenliği varsayan testler kullanılmalıdır.

Birinci nesil birim kök testleri, paneli oluşturan yatay kesit birimlerinde yatay kesit bağımlılığı olmadığı varsayımına dayanmaktadır. Fakat günümüzde ülkelerin birbiriyle ilişkili olduğu düşünülürse, paneli oluşturan yatay kesit birimlerinde yatay kesit bağımlılığının varlığı ve ülkelerden birine gelen bir şoktan, diğer ülkelerin farklı düzeylerde etkilenmesi daha rasyonel bir yaklaşımdır. Bu eksikliği gidermek için, yatay kesit birimleri arasındaki yatay kesit bağımlılığını göz önünde bulundurarak birim kök analizi yapan ikinci nesil birim kök testleri geliştirilmiştir³⁷⁸.

Tablo 3.2. Birinci ve İkinci Nesil Panel Birim Kök Testleri

Birinci Nesil Panel Birim Kök Testleri	İkinci Nesil Panel Birim Kök Testleri
Levin-Lin (1992) Panel Birim Kök Testi	Moon-Perron (2003) Panel Birim Kök Testi
Harris-Tzavalis (1999) Panel Birim Kök Testi	Choi (2002) Panel Birim Kök Testi
Maddala-Wu (1999) Panel Birim Kök Testi	Phillips-Sul (2003) Panel Birim Kök Testi
Hadri (2000) Panel Birim Kök Testi	Bai-Ng (2004) Panel Birim Kök Testi
Breitung (2000) Panel Birim Kök Testi	Pesaran (2007) Panel Birim Kök Testi
Choi (2001) Panel Birim Kök Testi	
Levin-Lin-Chu (2002) Panel Birim Kök Testi	
Im-Pesaran-Shin (2003) Panel Birim Kök Testi	

Kaynak: Gürış, S. (2015), “Stata ile Panel Veri Modelleri” Der Kitabevi, İstanbul

Bu çalışmada kullanılan (3.2), (3.3), (3.4) ve (3.5) nolu modeller tahmin edilmeden önce yatay kesit bağımlılık tespit edildiği için serilerin durağanlığı, yatay

³⁷⁸ M. Mercan, “Feldstein-Horioka Hipotezinin AB-15 ve Türkiye Ekonomisi için Sınanması: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Dinamik Panel Veri Analizi”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt 14, sayı 2, Nisan 2014, 236.

kesit bağımlılığını ve serilerdeki yapısal kırılmaları da göz önünde bulunduran, ikinci kuşak birim kök testlerinden Pesaran (2007) tarafından geliştirilen Yatay Kesitli Geliştirilmiş Dickey-Fuller (CADF) ve Yatay Kesitsel Im, peseran ve Shin Testi (Cross-Sectionally Im, Peseran nad Shin Test-CIPS) testleri ile incelenmiştir.

CADF Testi, tahmin edilen katsayıların hesaplanan t-istatistikleri kullanılarak değişkenlerin durağanlık özelliklerini incelemektedir. Testin hipotezleri $H_0 : \beta_i = 0$, "*seri durağan değildir*", $H_1 : \beta_i < 0$, "*seri durağandır*". şeklindedir. Bu testte öncelikle her bir yatay kesit için CADF istatistikleri hesaplanmakta ve bu değerler Pesaran'ın tablo değerleriyle karşılaştırılmaktadır. CADF kritik tablo değeri, CADF istatistiği değerinden büyükse boş hipotez reddedilmekte ve sadece o ülkenin serisinin durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Yani ilgili ülkeye ait değişkende birim kök olmadığı ve şokların geçici olduğuna karar verilmektedir. Panelin genelinde birim kökün varlığına karar verebilmek amacıyla, her bir ülke için hesaplanan CADF istatistiklerinin aritmetik ortalaması alınarak CIPS istatistiği hesaplanmaktadır³⁷⁹.

Birim kök testleri çalışmada yapılacak panel veri regresyon analizleri için önemli olup testler sonucunda değişkenlerin aynı dereceden durağan olduklarının belirlenmesi durumunda, değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü tespit edebilmek için öncelikle panel veri analizlerinde tahmin edilecek modeller belirlenmektedir.

3.2.4.3. Panel Veri Regresyon Modelleri

Panel veri analizlerinde tahmin edilecek modellerin belirlenmesi için öncelikle panel veri modelindeki katsayıların birim ve/veya zamana göre değişip değişmediğinin belirlenmesi gerekmektedir. Birim etki, birimlere göre değişen ve zamana göre sabit bir değişken; zaman etkisi birimlere göre sabit ve zamana göre değişen bir değişkendir³⁸⁰. Literatürde panel veri modelleri, sabit ve eğim şeklindeki katsayılarının birim ve/veya zaman göre değer almasına bağlı olarak farklı şekilde tahmin edilmektedir.

³⁷⁹ Ömer Yalçınkaya, "G-20 Ülkelerinde Satın Alma Gücü Paritesinin Geçerliliği: Panel Birim Kök Testinden Kanıtlar", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi / Journal of Bitlis Eren University Institute of Social Sciences*, Cilt/volume:5, Ek Sayı/Supplement, Aralık/December 2016, 145-16.

³⁸⁰ Y.F. Tatoğlu, *Panel Veri Ekonometrisi/Stata Uygulamalı*, Beta Basım, İstanbul 2016, 37.

Panel veri analizlerinde sabit ve eğim katsayıları hakkında yapılan varsayımlara göre panel veri regresyonu; klasik (havuzlanmış) regresyon modeli, sabit etkiler modeli ve tesadüfi (rassal) etkili model olmak üzere üç farklı şekilde tahmin edilmektedir³⁸¹.

3.2.4.3.1. Klasik (Havuzlanmış) Regresyon Modeli

Panel veri analizinde klasik model olarak da bilinen Havuzlanmış (Pooled) EKK yöntemi, panel veri analizinde kullanılan temel tahmin yöntemidir.

$$y_{it} = \alpha + \beta X'_{it} + u_{it} \quad (3.7)$$

Bu modelde y bağımlı değişkeni, X açıklayıcı değişkeni ve u_{it} sıfır ortalama ve sabit varyansa sahip hata terimini göstermektedir. i yatay-kesit boyutunu ($i = 1, \dots, N$), t ise zaman boyutunu ($t = 1, \dots, T$) ifade etmektedir. Bu yöntemde tüm veriler bir havuzda (pool) toplanmakta ve açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileri en küçük kareler yöntemi ile araştırılmaktadır. Modele ait temel varsayımları ise; $E(u_{it}) = 0$; $Var(u_{it}) = \sigma_u^2$; $Cov(u_{it}, u_{js}) = 0$, ($t \neq s$) ya da ($i \neq j$) iken. şekildedir.

3.2.4.3.2. Sabit Etkili Model

Sabit etkili modelde eğim katsayılarının sabit olduğu varsayılmakta ve birimlerin davranışlarındaki farklılıklar sabit terimdeki farklılıklar ile ortaya konulmaktadır. Sabit etkili modelin genel gösterimi $y_{it} = \alpha + \beta_{1it} X_{1it} + \beta_{2it} X_{2it} + \beta_{3it} X_{3it} + \dots + \beta_{kit} X_{kit} + u_{it}$ şeklindedir. Sabit etkili modellerin katsayıları birimlere, zamana veya birimlere ve zamana göre değişim göstermektedir. Bu modeller, birimlere göre veya zamana göre değişimi belirlemek için kurulmuşlarsa “Tek Faktörlü Sabit Etkili Model”, birimlere ve zamana göre değişimi belirlemek için kurulmuşlarsa “İki Faktörlü Sabit Etkili Model” olarak bilinmektedir³⁸².

Sabit etkili modeller sadece birimler arasındaki farklılıkları ele alıyorsa tek yönlü sabit etkili model olarak isimlendirilmekte ve aşağıdaki gibi gösterilmektedir.

³⁸¹ Greene, 346-348.

³⁸² Güriş, 13

$$\begin{aligned}
y_{it} &= \alpha + \beta X'_{it} + u_{it} \\
u_{it} &= \mu_i + v_{it} \\
y_{it} &= \alpha + \beta X'_{it} + \mu_i + v_{it}
\end{aligned}$$

Burada μ_i gözlenemeyen bireysel etkileri, v_{it} ise stokastik hata terimini göstermektedir³⁸³.

İki yönlü sabit etkili modelde ise hem birimlere hem de zamana göre meydana gelen farklılıklar ele alınmakta ve şu şekilde gösterilmektedir.

$$\begin{aligned}
y_{it} &= \alpha + \beta X'_{it} + u_{it} \\
u_{it} &= \mu_i + \lambda_t + v_{it} \\
y_{it} &= \alpha + \beta X'_{it} + \mu_i + \lambda_t + v_{it}
\end{aligned}$$

Burada ise μ_i gözlenemeyen bireysel etkileri, λ_t gözlenemeyen zaman etkileri ve v_{it} ise stokastik hata terimini göstermektedir³⁸⁴.

3.2.4.3.3. Tesadüfi (Rassal) Etkili Model

Her bir yatay kesite ve zamana ait “sabit” bir katsayının olmadığı, aksine bu etkilerin rassal değişkenler olarak ele alındığı modeller, rassal etkili modeller olarak bilinmektedir. Birim ve zaman etkileri rassal değişken olarak modelde hata terimi bileşeni olarak ele alınmaktadır. Rassal etkili modeller, tek yönlü ve iki yönlü rassal etkili modeller olarak incelenmektedir³⁸⁵.

Tek yönlü rassal etkili modeli aşağıdaki gibi gösterilebilmektedir.

$$\begin{aligned}
y_{it} &= \alpha + \beta X'_{it} + u_{it} \\
u_{it} &= \mu_i + v_{it}
\end{aligned}$$

İlgili denklemde i alt simgesi yatay kesit boyutunu gösterirken, t alt simgesi zaman boyutunu ifade etmektedir. y_{it} modele ait bağımlı değişkeni, X'_{it} bağımsız

³⁸³ B.H. Baltagi, *Econometric Analysis of panel Data*, 2005, 11.

³⁸⁴ Baltagi, 33.

³⁸⁵ Fatih Çemrek, Emine Burhan, “Petrol Tüketiminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi İle İncelenmesi: Avrupa Birliği Ülkeleri Ve Türkiye Örneği”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* Yıl:2014, C:6, 3, 47-58

değişkenleri, α kesişim katsayısını (sabit terim) ifade etmektedir. Modeldeki hata terimi u_{it} ise iki kısımdan oluşmaktadır: v_{it} ortalaması 0, varyansı sabit, birbirinden bağımsız ve özdeş dağılımlı hata terimidir ($v_{it} : \text{IID}(0, \sigma_v^2)$). μ_i ise zaman içinde değişmeyen i. birime ait rassal etki terimidir.

İki yönlü rassal etkili modelde ise gözlenemeyen rassal etki teriminin yanı sıra gözlenemeyen rassal zaman etki terimi de modele dahil edilmekte ve şu şekilde gösterilmektedir.

$$\begin{aligned} y_{it} &= \alpha + \beta X'_{it} + u_{it} \\ u_{it} &= \mu_i + \lambda_t + v_{it} \\ y_{it} &= \alpha + \beta X'_{it} + \mu_i + \lambda_t + v_{it} \end{aligned}$$

Rassal etkili modelde μ_i 'nin rassal değişken olduğu varsayıldığından bireysel etkiler hata teriminin bileşeni olarak düşünülebilir. Bu nedenle rassal etkili modele hata bileşenleri modeli de denilmektedir.

3.2.4.4. Panel Veri Analizleri İçin Model Seçimi

Panel veri analizinde hangi modelin kullanılacağı diagnostik testlerle belirlenmektedir. Havuzlanmış EKK mı yoksa sabit etkili modelin mi kullanılacağına Fischer testi (F testi) ile karar verilebilmektedir. Sabit etkili modele ilişkin test süreci kısaca şu şekilde açıklanabilir³⁸⁶.

1. Durum

Kısıtlanmış model: $y_{it} = \alpha + \beta X'_{it} + u_{it}$ (Havuzlanmış EKK Modeli)

Kısıtlanmamış model: $y_{it} = \alpha + \beta X'_{it} + \mu_i + \lambda_t + v_{it}$ (İki Yönlü Sabit Etkili Model)

Bu durum için kullanılacak F istatistiği;

$$F_{\text{two-way}} = \frac{(SSR_R - SSR_{UR}) / (N + T - 2)}{SSR_{UR} / ((N - 1)(T - 1) - K)} \sim F_{(N+T-2, (N-1)(T-1)-K)} \quad (3.9)$$

şeklindedir.

³⁸⁶ E. Ahmet Kaplan, *Politik İstikrarın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir İnceleme*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014, 110-112.

(3.9) nolu denklemde SSR_R kısıtlanmış modelin kalıntı kareler toplamını, SSR_{UR} kısıtlanmamış modelin kalıntı kareler toplamını ifade etmektedir. F testi ile sınanan hipotezler; $H_0 : \mu_1 = \mu_2 = \mu_3 = \dots = \mu_{N-1} = 0, \lambda_1 = \lambda_2 = \lambda_3 = \dots = \lambda_{T-1} = 0$ (Sabit grup ve zaman etkisi yoktur, yani uygun model havuzlanmış EKK'dır) ve $H_1 : \mu_i \neq 0$ ve/ya $\lambda_t \neq 0$ (Sabit grup ve/ya zaman etkisi vardır) şeklindedir. Hesaplanan F istatistiği, F kritik değerden büyük olduğu zaman ($F_{Hesap.} > F_{Tablo}$) H_0 reddedilmektedir. Alternatif hipotezin kabul edildiği bu durumda grup etkilerinin mi yoksa hem grup hem de zaman etkilerinin mi kullanılacağı aşağıdaki şekilde incelenmektedir.

2. Durum

Kısıtlanmış model: $y_{it} = \alpha + \beta X'_{it} + \lambda_t + u_{it}$

Kısıtlanmamış Model: $y_{it} = \alpha + \beta X'_{it} + \mu_i + \lambda_t + v_{it}$

Bu durum için kullanılacak F istatistiği;

$$F_{grup} = \frac{(SSR_R - SSR_{UR}) / (N - 1)}{SSR_{UR} / (N - 1)(T - 1) - K} \square F_{(N-1, (N-1)(T-1)-K)} \quad (3.10)$$

şeklindedir.

(3.10) nolu F F testi ile sınanan hipotezler ise $H_0 : \mu = 0 | \lambda \neq 0$ (Sabit zaman etkisi varken sabit grup etkisi yoktur) ve $H_1 : \mu \neq 0 | \lambda \neq 0$ (Sabit zaman etkisi varken sabit grup etkisi vardır) şeklindedir.

3. Durum

Test edilmesi gereken bir diğer hipotez ise sabit grup etkisi varken sabit zaman etkisinin olup olmadığıdır. Bu durumda;

Kısıtlanmış model: $y_{it} = \alpha + \beta X'_{it} + \mu_i + v_{it}$

Kısıtlanmamış Model: $y_{it} = \alpha + \beta X'_{it} + \mu_i + \lambda_t + u_{it}$ şeklindedir.

Bu durum için kullanılacak F istatistiği aşağıdaki gibidir:

$$F_{time} = \frac{(SSR_R - SSR_{UR}) / (T - 1)}{SSR_{UR} / (N - 1)(T - 1) - K} \square F_{(T-1, (N-1)(T-1)-K)} \quad (3.11)$$

Havuzlanmış EKK'nın mı yoksa rassal etkili modelin mi kullanılacağına Breusch-Pagan/LM Testi ve Honda Testi ile karar verilebilmektedir³⁸⁷. Rassal etkili modele ilişkin test süreci kısaca şu şekilde açıklanabilir.

$y_{it} = \alpha + \beta X'_{it} + \mu_i + \lambda_t + v_{it}$ şeklindeki iki yönlü rassal etkili model için rassal grup ve rassal zaman etkilerinin test hipotezleri; $H_0 : \sigma_\mu^2 = \sigma_\lambda^2 = 0$ (Rassal grup ve zaman etkisi yoktur) ve $H_1 : \sigma_\mu^2 \neq 0, \sigma_\lambda^2 \neq 0$ (Rassal grup ve/veya zaman etkisi vardır) şeklindedir.

$LM = LM_\mu + LM_\lambda \sim \chi^2_2$ şeklindeki LM istatistiğindeki LM_μ ve LM_λ aşağıdaki formüller yardımıyla hesaplanmaktadır.

$$LM_\mu = \frac{NT}{2(T-1)} \left[\frac{\sum_{i=1}^N \left(\sum_{t=1}^T \hat{u}_{it} \right)^2}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{u}_{it}^2} - 1 \right] \sim \chi^2_1, LM_\lambda = \frac{NT}{2(N-1)} \left[\frac{\sum_{t=1}^T \left(\sum_{i=1}^N \hat{u}_{it} \right)^2}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{u}_{it}^2} - 1 \right] \sim \chi^2_1 \quad (3.12)$$

Breusch-Pagan/LM Testi'ne göre H_0 hipotezinin reddedilmesi durumunda ilgili varyans değeri negatif olabilecektir. Negatif varyans sorunu, alternatif hipotezin tekrar düzenlendiği [$H_1 : \sigma_\mu^2 > 0, \sigma_\lambda^2 > 0$ (Rassal grup ve/veya zaman etkisi kesinlikle vardır)] Honda Testi ile çözülmüştür. Honda test istatistiği aşağıdaki gibidir³⁸⁸.

$$\begin{aligned} HO &= \frac{1}{2} \left[\sqrt{LM_\mu} + \sqrt{LM_\lambda} \right] \sim N(0,1) \\ HO_\mu &= \sqrt{LM_\mu} \sim N(0,1) \\ HO_\lambda &= \sqrt{LM_\lambda} \sim N(0,1) \end{aligned} \quad (3.13)$$

Rassal etkili modelin tahmininde rassal etkilerin test edilmesi için hem LM hem de Honda testleri birlikte ele alınmaktadır. Çünkü LM testinde H_0 hipotezinin reddedilmesi, söz konusu etkilerin kesinlikle var olduğu anlamına gelmemektedir. Hem LM hem de Honda testi sonucunda sıfır hipotezi reddediliyorsa, alternatif hipotez kabul edilmekte ve bu etkilerin var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

³⁸⁷ Kaplan, 114.

³⁸⁸ Kaplan, 115.

Rassal etkili modelde yatay kesit ve zaman etkilerinin birbirinden bağımsız olduğu ($E(u_{it}|X_{it})=0$) varsayımı önemli bir varsayımdır. Gözlenemeyen rassal grup veya gözlenemeyen rassal zaman etkilerinden oluşan bileşik hata terimi ile bağımsız değişkenler arasında ilişki olması durumunda Genelleştirilmiş EKK (GEKK) tahmincisi tutarsız olacaktır.

Baltagi vd. (2003)'ye göre Hausman, yatay kesit ve/veya zaman etkilerinin bağımsız değişkenlerle ilişkisiz olduğu varsayımı altında GEKK tahmincisi ($\hat{\beta}_{GLS}$) ile “within dönüştürmesi” sonucunda elde edilen tahminciyi ($\hat{\beta}_{within}$) karşılaştırarak hangisinin tutarlı olduğunu göstermiştir³⁸⁹. Hausman test istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$H = \left(\hat{\beta}_{within} - \hat{\beta}_{GLS} \right)' \left[\text{var} \left(\hat{\beta}_{within} - \hat{\beta}_{GLS} \right) \right]^{-1} \left(\hat{\beta}_{within} - \hat{\beta}_{GLS} \right) \quad (3.14)$$

Hausman testi, asimptotik olarak k serbestlik dereceli χ^2_k dağılımına uymaktadır. k, bağımsız değişken sayısını göstermektedir. Hausman testi için ilgili hipotezler ise; H_0 : Rassal etkili model uygundur ve H_1 : Rassal etkili model uygun değildir şeklindedir. Hausman test istatistiği seçilen anlamlılık düzeyinde χ^2 tablo değerinden büyükse bağımsız değişkenler ile yatay kesit ve/veya zaman etkilerinin ilişkisiz olduğu hipotezi reddedilmekte ve rassal etkili modelin tutarsız olduğuna, bu yüzden uygun modelin sabit etkili model olduğuna karar verilmektedir.

3.2.4.5. Panel Veri Modellerine Yönelik Varsayımlar

Panel regresyon modelleri, yatay kesit bağımlılık (birimler arası korelasyon), birim içi otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin olmadığı varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımlara göre paneli oluşturan yatay kesit birimleri birbirinden bağımsızdır; panel veri modellerindeki hata terimlerinin varyansı sabittir ve hata terimleri birbirinden bağımsızdır. Bu varsayımlardan bir veya birkaçının sağlanamaması, tahmin edilen katsayılarda etkinlik kaybına ve standart hatalarda ise

³⁸⁹ B.H. Baltagi, Egger, P., Pfaffermayr M.(2003); “A Generalized Design for Bilateral Trade Flow Models”, *Economics Letters*, s.362.

yanlış tahmine yol açmaktadır³⁹⁰. Bu nedenle model tahmini sonrasında, tahmin edilen modelde varsayımlardan sapma olup olmadığını belirlemek gerekmektedir. Yatay kesit bağımlılığa ilişkin açıklamalar çalışmanın (3.2.4.1) nolu başlığı altında verilmiştir.

Değişen varyans probleminin olup olmadığını tespit etmek için sabit ve tesadüfi etkili modelde LM testleri; birim içi otokorelasyon olup olmadığını tespit etmek için ise sabit etkili modelde LM ve Durbin Watson testleri; rassal etkili modelde ise LM testleri kullanılmaktadır³⁹¹.

Değişen varyansın incelendiği LM Testi'nde
 $H_0 : \sigma_{v1}^2 = \sigma_{v2}^2 = \sigma_{v3}^2 = \dots = \sigma_{vN}^2 = \sigma_v^2$ (Bütün birimlerin varyansı sabittir) ve
 $H_1 : \sigma_{vi}^2 \neq \sigma_{vj}^2, i \neq j$ (i. ülkenin varyansı ile j. ülkenin varyansı birbirinden farklıdır)*
 şeklindedir. LM test istatistiği aşağıdaki gibidir.

$$LM_h = \frac{T}{2} \sum_{i=1}^N \left[\frac{\hat{\sigma}_{vi}^2}{\hat{\sigma}_v^2} - 1 \right]^2 \sim \chi_{N-1}^2 \quad (3.15)$$

Burada $\hat{\sigma}_{vi}^2 = \sum_{i=1}^T \hat{v}_{it}^2 / T$ ve $\hat{\sigma}_v^2 = \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{v}_{it}^2 / NT \right) = 1/N \sum_{i=1}^N \hat{\sigma}_{vi}^2$ olarak

hesaplanmaktadır. Sabit etki modellerinde hata terimi Within Dönüşümü'nden elde edilirken, rassal etki modellerinde HEKK tahmini sonucunda elde edilmektedir.

Otokorelasyon sorunun olup olmadığını tespit etmek için kullanılan LM ve Durbin Watson testlerinde $H_0: \rho = 0$ (Birinci derceden otokorelasyon yoktur) ve $H_1: \rho \neq 0$ (Birinci derceden otokorelasyon vardır) şeklindeki hipotezler kullanılabilir. Durbin-Watson test istatistiği³⁹² aşağıdaki gibidir:

³⁹⁰ Kaplan, 153-155.

³⁹¹ Kaplan, 153-155.

* Herhangi bir i. ülkenin varyansı ile j. ülkenin varyansı birbirinden farklı ise değişen varyans durumu ile karşılaşmaktadır.

³⁹² DW istatistiği için üst ve alt sınır kritik değerleri Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın 1982 yılında yayımlanan çalışmasından elde edilmektedir. Bknz. A. Bhargava, L. Franzini, W. Narendranathan, "Serial Correlation and the Fixed Effects Model" *The Review of Economic Studies*, Volume 49, Issue 4, 1 October 1982, 533-549.

$$DW = \frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T (v_{it} - v_{it-1})^2}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T v_{it}^2} \quad (3.16)$$

LM Test istatitiği ise şu şekildedir.

$$LM_{\rho} = \frac{NT^2}{T-1} \left[\frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T v_{it} - v_{it-1}}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T v_{it}^2} \right]^2 \sim \chi_1^2 \quad (3.17)$$

Yapılan testler sonucunda yatay kesit bağımlılık, otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının var olduğu tespit edilirse tahminler yeniden yapılmaktadır. Çünkü varsayımlarından sapmalar hata terimlerinin varyans-kovaryans matrisinin birim matris olma özelliğini kaybetmesine yol açmaktadır. Bu nedenle değişen varyansın varlığında tutarlı, yatay kesit bağımlılığı ve otokorelasyon varlığında dirençli standart hatalar üreten yöntemler kullanılmaktadır. Çalışmada bu amaçla literatürde “Beck ve Katz/Parks Tahmincisi” olarak bilinen Panel Düzeltilmiş Standart Hata (Panel Corrected Standard Error-PCSE) yöntemi kullanılarak panel veri modelleri düzeltilmiş ve söz konusu sorunların varlığı altında dirençli tahmincilerle yeni tahminler yapılmıştır³⁹³.

Son olarak, bu çalışmada yapılan panel veri analizlerinde Gauss 10.0 yazılım programı ve E-views 8.0 ekonometrik analiz paket programı kullanılmıştır.

3.2.5. Uygulamalı Bulgular

Çalışmanın (3.1) nolu tanımsal analizler başlığı altında yapılan incelemeler; GÜ, GOÜ ve AGÜ ülke grupları arasında ele alınan tüm politik ekonomi göstergeleri açısından farklılık olduğunu ve özellikle GOÜ’lerde bu göstergelerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ön plana çıktığını göstermiştir. Bu tespitten hareketle çalışmada Türkiye’nin de aralarında yer aldığı orta-üst gelir grubunda yer alan 23 GOÜ’nin politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri panel veri analizleri kullanılarak tahmin edilmiştir. Bu kısımda kurumlar, makroekonomik istikrar ve ticari-

³⁹³ Nathaniel Beck, and Jonathan N., “What to Do (and Not to Do) with Time-Series Cross-Section Data.” *American Political Science Review* 89, September 1995, 634–47.

finansal dışı açıklık için panel veri analizleri kullanılarak regresyon tahminleri ile elde edilen sonuçlar tablolar halinde verilmiştir.

3.2.5.1. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Katsayıları

Bu çalışmada öncelikle (3.2), (3.3), (3.4) ve (3.5) nolu eşitliklerde tanımlanan modellerde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait temel tanımlayıcı istatistikler ve değişkenler arasındaki korelasyon ilişkileri incelenmiştir. (3.2) nolu kurumlara ilişkin modelde yer alan değişkenlerin tanımlayıcı istatistik bilgileri Tablo 3.4’de verilmiştir.

Tablo 3.4. (3.2) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	KBG	DEV	HES	POL	REG	YAS	YOL
Ortalama	2.75	-0.17	-0.22	-0.33	-0.14	-0.43	-0.39
Ortanca	2.84	-0.08	-0.15	-0.20	0.10	-0.43	-0.36
Maksimum	33.03	1.23	1.14	0.98	0.83	0.64	0.78
Minimum	-24.25	-1.22	-1.77	-2.38	-1.85	-1.99	-1.44
Standart Sap.	5.14	0.52	0.72	0.59	0.64	0.50	0.44
Çarpıklık	-0.30	0.09	-0.40	-0.49	-0.77	0.02	0.21
Basıklık	8.68	2.66	2.17	2.86	2.57	2.70	2.87
Toplam	1586.40	-95.13	-125.56	-189.39	-80.43	-247.93	-224.23
Gözlem Sayısı	575	575	575	575	575	575	575

Tablo 3.4’de 1992-2016 dönemi 23 orta-üst gelir grubuna mensup GOÜ’de ortalama KBG’nin değeri (2,75) olarak görülmektedir. Aynı dönem içerisinde 23 GOÜ, DEV, HES, POL, REG, YAS ve YOL şeklindeki kurumsal göstergeler açısından değerlendirildiğinde, ortalama değerler sırasıyla; (-0,17), (-0,22), (-0,33), (-0,14), (-0,43) ve (-0,39) şeklindedir. Söz konusu değerler, ülkelerin kurumlar/kurumsal yapı açısından yeterli düzeyde gelişmediğini ve hatta kurumsal olarak geri kaldığına işaret etmektedir.

Kurumsal göstergelere ilişkin değişkenlerin KBG ile aralarındaki ilişkiyi gösteren korelasyon katsayıları Tablo 3.5’de verilmiştir.

Tablo 3.5. (3.2) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Korelasyon Katsayıları

	KBG	DEV	HES	POL	REG	YAS	YOL
KBG	1.00						
DEV	0.03	1.00					
HES	-0.12	0.48	1.00				
POL	0.03	0.26	0.37	1.00			
REG	0.02	0.78	0.67	0.30	1.00		
YAS	0.03	0.85	0.56	0.45	0.80	1.00	
YOL	-0.05	0.78	0.55	0.39	0.66	0.85	1.00

Tablo 3.5'te görüldüğü üzere, kurumsal göstergeler ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve negatif yönlü ilişkiler bulunmaktadır. KBG bağımlı değişkeni üzerine bağımsız değişken olarak alınan DEV, HES, POL, REG, YAS ve YOL şeklindeki değişkenlerin korelasyon katsayıları sırasıyla; (0,03), (-0,13), (0,03), (0,02), (0,03) ve (-0,05)'dir. Bu katsayılar kurumsal değişkenlerin GSYİH'ı çok düşük düzeyde de olsa dört gösterge bazında pozitif etkilediğini göstermektedir.

(3.3) nolu makroekonomik istikrar modeline ilişkin değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.6'da verilmektedir.

Tablo 3.6. (3.3) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	KBG	BS	ENF	İŞG
Ortalama	2.76	4.22	44.56	62.04
Ortanca	2.84	3.96	7.03	62.34
Maksimum Değ.	33.03	83.97	2221.02	79.21
Minimum Değ.	-24.26	1.18	-10.63	42.92
Standart Sap.	5.15	4.16	209.29	7.64
Çarpıklık	-0.31	15.82	7.85	-0.35
Basıklık	8.69	280.89	68.77	2.85
Toplam	1586.41	2424.22	25619.19	35674.75
Gözlem Sayısı	575	575	575	575

Tablo 3.6'da BS, ENF ve İŞG şeklindeki makroekonomik istikrar göstergelerinin ortalama değerlerinin sırasıyla; (4,22), (44,56) ve (62,04) olduğu görülmektedir. Söz konusu değerler genel olarak değerlendirildiğinde, beşeri sermaye

düzeyinin ele alınan ülkeler açısından yüksek olduğu, ancak enflasyon ve işgücü düzeyi, yani iç ekonomik denge açısından makroekonomik istikrar seviyesinin yeterli düzeyde gelişmediği ifade edilebilir.

Makroekonomik istikrar göstergelerine ilişkin değişkenlerin KBG ile aralarındaki ilişkiyi gösteren korelasyon katsayıları Tablo 3.7’de verilmiştir.

Tablo 3.7. (3.3) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Korelasyon Katsayıları

	KBG	BS	ENF	İŞG
KBG	1.00			
BS	-0.11	1.00		
ENF	-0.30	0.02	1.00	
İSG	0.09	-0.02	0.06	1.00

Tablo 3.7’de görüldüğü üzere, makroekonomik istikrar göstergeleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve negatif yönlü ilişkiler bulunmaktadır. KBG bağımlı değişkeni üzerine bağımsız değişken olarak alınan BS, ENF ve İŞG şeklindeki değişkenlerin korelasyon katsayıları sırasıyla; (-0,01), (-0,30) ve (0,09)’dur. Bu katsayılar çok düşük düzeyde de olsa istihdam seviyesindeki artışın büyümeyi pozitif, beşeri sermaye ve yüksek enflasyonun ise negatif etkilediğini göstermektedir.

(3.4) nolu ticari-finansal açıklık modeline ilişkin değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.8’de verilmektedir.

Tablo 3.8. (3.4) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	KBG	BS	TİC	FİN
Ortalama	2.75	4.22	78.53	-0.11
Ortanca	2.84	3.96	70.71	-0.13
Maksimum Değ.	33.03	83.97	220.4074	2.37
Minimum Değ.	-24.25	1.18	14.7310	-1.90
Standart Sap.	5.14	4.16	40.8131	1.27
Çarpıklık	-0.30	15.82	0.8443	0.63
Basıklık	8.68	280.89	3.3768	2.32
Toplam	1586.40	2424.22	45155.4300	-64.37
Gözlem Sayısı	575	575	575	575

Tablo 3.8’de verilen BS, TİC ve FİN şeklindeki göstergelerin ortalama değerleri sırasıyla; (4,22), (78,53) ve (-0,11) şeklindedir. Söz konusu değerler, beşeri sermaye ve ticari dışa açıklık oranlarının ele alınan ülkeler için iyi düzeyde olduğuna, ancak finansal dışa açıklık düzeyinin düşük seviyede kaldığına işaret etmektedir.

Ticari-finansal dışa açıklık göstergelerine ilişkin değişkenlerin KBG ile aralarındaki ilişkiyi gösteren korelasyon katsayıları Tablo 3.9’da verilmiştir.

Tablo 3.9. (3.4) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Korelasyon Katsayıları

	KBG	BS	TRA	KAÖ
KBG	1.00			
BS	-0.11	1.00		
TA	0.05	0.00	1.00	
FA	-0.05	0.02	0.21	1.00

Tablo 3.9’da görüldüğü üzere ekonomik büyüme, ticari açıklıktan pozitif, beşeri sermaye düzeyi ve finansal açıklıktan negatif olarak etkilenmektedir. KBG bağımlı değişkeni üzerine bağımsız değişken olarak alınan BS, TİC ve FİN şeklindeki değişkenlerin korelasyon katsayıları sırasıyla; (-0,01), (0,05) ve (-0,05)’dir. Bu katsayılar ticari ve finansal dışa açıklık değişkenlerinin GSYİH’yı çok düşük düzeyde etkilediklerini göstermektedir.

(3.5) nolu gelir dağılımı modeline ilişkin değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.10’da verilmektedir.

Tablo 3.10. (3.5) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	KBG	GINI	İŞS	ENF
Ortalama	2.76	0.42	8.70	44.56
Ortanca	2.84	0.43	7.40	7.03
Maksimum Değ.	33.03	0.58	27.80	2221.02
Minimum Değ.	-24.26	0.21	0.50	-10.63
Standart Sap.	5.15	0.08	5.33	209.29
Çarpıklık	-0.31	-0.49	1.11	7.85
Basıklık	8.69	2.82	4.34	68.77
Toplam	1586.41	241.80	5000.97	25619.19
Gözlem Sayısı	575	575	575	575

Tablo 3.10’da görüleceği üzere GINI, İŞS ve ENF şeklindeki göstergelerin ortalama değerleri sırasıyla; (0.42), (8.70) ve (44.56) şeklindedir. Söz konusu değerler, ele alınan ülkelerde gelir eşitsizliğinin fazla olduğu, işsizlik ve enflasyon düzeyinin de bu durumu desteklediği/etkilediği ve gelir dağılımının yeterli düzeyde ulaşamadığına işaret etmektedir.

Gelir dağılımı göstergelerine ilişkin değişkenlerin KBG ile aralarındaki ilişkiyi gösteren korelasyon katsayıları Tablo 3.11’de verilmiştir.

Tablo 3.11. (3.5) Nolu Modele İlişkin Değişkenlere Ait Korelasyon Katsayıları

	KBG	GINI	İŞS	ENF
KBG	1.00			
BS	-0.15	1.00		
TİC	-0.10	0.00	1.00	
FİN	-0.30	-0.13	-0.05	1.00

Tablo 3.11’de görüldüğü üzere ekonomik büyüme ile gelir dağılımına ilişkin göstergelerden negatif etkilenmektedir. KBG bağımlı değişkeni üzerine bağımsız değişken olarak alınan GINI, İŞS ve ENF şeklindeki değişkenlerin korelasyon katsayıları sırasıyla; (-0.15), (-0.10) ve (-0.30),’dir. Bu katsayılar değişkenlerin GSYİH’yi negatif yönde etkilediklerini göstermektedir.

3.2.5.2. Değişkenlere Ait Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Yatay kesit boyutunun (N) küçük, zaman boyutunun (T) büyük olduğu panel veri modellerinde, kesitler arasında ciddi korelasyonların ortaya çıkmasını engellemek ve daha sağlıklı sonuçlar elde etmek için, değişkenlerde yatay kesit bağımlılık ve homojenliğin araştırılması gerekmektedir. Bu amaçla öncelikle (3.2), (3.3) ve (3.4) nolu modellerde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı bulunup bulunmadığı incelenmiştir.

Bu çalışmada kullanılan panelin yatay kesit boyutunun (N=23), zaman boyutu (T=25)’dan küçük olması nedeniyle, yatay kesit bağımlılığının varlığı (N<T) durumuna LM_{adj} Testi ile araştırılmıştır. Kurumsal model için yapılan LM_{adj} Testi’ne ilişkin sonuçlar Tablo 3.12’de verilmiştir.

Tablo 3.12. Kurumlara İlişkin (3.2) Nolu Modelin Yatay Kesit Test Sonuçları

Değişkenler	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
KBG	18.46	0.00
DEV	42.38	0.00
HES	61.03	0.00
POL	30.42	0.00
YAS	57.19	0.00
YOL	31.50	0.00
REG	44.41	0.00

Tablo 3.12’de görüleceği üzere, test sonucunda elde edilen olasılık değeri 0.05’ten küçük olduğundan H_0 hipotezi reddedilmekte ve alternatif hipotez kabul edilmektedir. Böylece paneli oluşturan kişi başı GSYİH ve kurumsal değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğuna karar verilmektedir. Yani ülkelerden birine gelen bir dış ticaret şoku diğerlerini de etkilemektedir. Bu nedenle, bu ülkeler dış ticarete yönelik politika belirlerken paneli oluşturan diğer ülkelerin uyguladıkları politikaları ve bu ülkelerin dış ticaretlerini etkileyen şokları da göz önünde bulundurmalarıdır.

Makroekonomik istikrara ilişkin model için LM_{adj} Testi aracılığıyla yatay kesit bağımlılığının varlığı araştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 3.13’te verilmiştir.

Tablo 3.13. Makroekonomik İstikrara İlişkin (3.3) Nolu Modelin Yatay Kesit Test Sonuçları

Değişkenler	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
KBG	17.98	0.00
BS	48.12	0.00
ENF	40.45	0.00
İŞG	64.94	0.00

Tablo 3.13’te görüleceği üzere, test sonucunda elde edilecek olasılık değeri 0.05’ten küçük olduğunda H_0 hipotezi reddedilmekte ve alternatif hipotez kabul edilmektedir. Böylece paneli oluşturan kişi başı GSYİH ve makroekonomik istikrara ilişkin değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğuna karar verilmektedir.

Ticari-finansal dışa açıklık modeline ilişkin olarak yapılan LM_{adj} Testi aracılığıyla yatay kesit bağımlılığının varlığı araştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 3.14’de verilmiştir.

Tablo 3.14. Ticari ve Finansal Dışa Açıklığa İlişkin (3.4) Nolu Modelin Yatay Kesit Test Sonuçları

Değişkenler	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
KBG	17.98	0.00
BS	48.12	0.00
TİC	34.69	0.00
FİN	36.01	0.00

Tablo 3.14’de görüleceği üzere, test sonucunda elde edilecek olasılık değeri 0.05’ten küçük olduğunda H_0 hipotezi reddedilmekte ve alternatif hipotez kabul edilmektedir. Böylece paneli oluşturan kişi başı GSYİH ve ticari ve finansal dışa açıklığa ilişkin değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğuna karar verilmektedir.

Gelir dağılımı modeli için yapılan LM_{adj} Testi’ne ilişkin sonuçlar Tablo 3.15’te verilmiştir.

Tablo 3.15. Gelir Dağılımına İlişkin (3.5) Nolu Modelin Yatay Kesit Test Sonuçları

Değişkenler	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
KBG	17.98	0.00
GINI	62.51	0.00
İŞS	35.85	0.00
ENF	40.45	0.00

Tablo 3.15’te görüleceği üzere, test sonucunda elde edilen olasılık değeri 0.05’ten küçük olduğundan H_0 hipotezi reddedilmektedir. Böylece paneli oluşturan kişi başı GSYİH ve gelir dağılımına ilişkin değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğuna karar verilmektedir.

3.2.5.3. I. ve II. Nesil Panel Veri Birim Kök Testleri

Politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerine etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada, bütün zaman serisi analizlerinde olduğu gibi panel veri analizlerinde de değişkenler arasındaki sahte ilişki probleminden kaçınmak için değişkenlerin durağan olması gerekmektedir. Bu amaçla yatay kesit bağımlılığının araştırılmasının ardından ilgili modelleri tahmin etmek amacıyla ele alınan değişkenlerin birim kök içerip içermediğinin araştırılması gerekmektedir³⁹⁴. Dolayısıyla çalışmanın bu kısmında ilgili değişkenler birim kök testlerine tabi tutulmakta ve durağan olup olmadıkları belirlenmektedir.

Çalışmada kullanılan paneli oluşturan yatay kesit birimlerinde (ülkelerde) yatay kesit bağımlılığın olması nedeniyle ikinci nesil birim kök testleri uygulanmıştır. Bu amaçla ilgili değişkenler Peseran tarafından 2007 yılında geliştirilen CADF-CIPS testlerine tabi tutulmuşlardır. Tüm değişkenler için seviye düzeyinde yapılan sabitli ve sabitli-trendli model tahmin sonuçları Tablo 3.16 ve 3.17’de sunulmuştur.

Tablo 3.16’daki Peseran birim kök test sonuçlarına göre, 1992-2016 dönemi için çalışmada kullanılan tüm değişkenler sabit terimli modelde seviyede durağandırlar. Hesaplanan CIPS istatistik değeri Peseran (2007) tablo kritik değerinden küçük olduğu için sıfır hipotezi reddedilememiştir. Böylece serilerin durağan oldukları ve olabilecek herhangi bir şoktan etkilenmedikleri söylenebilir.

Tablo 3.17’deki seviye düzeyinde sabit terim ve trendden oluşan modelde ise Peseran test sonuçlarına göre, 1992-2016 dönemi için çalışmada kullanılan YAS dışındaki tüm değişkenler düzeyde durağandırlar. Çalışmamızda sabit terimli model dikkate alındığında serilerin durağan oldukları ve herhangi bir şoktan etkilenmedikleri durum dikkate alınacaktır.

---

³⁹⁴ Gujarati, N,D, age. S.718

Tablo 3.16. Değişkenlere İlişkin Birim Kök Test Sonuçları (Seviye; Sabit)

	KBG	YOL	DEV	POL	REG	YAS	HES	BS	ENF	İŞG	FİN	TİC	GINI	İŞS
	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.
Arnavutluk	-4.48	-2.75	-1.52	-2.13	-1.1	-1.03	-3.62	-0.50	-8.95	-5.66	-2.04	-2.8	-3.66	-4.99
Arjantin	-2.87	-2.2	-0.68	-3.14	-1.62	-2.05	-2.43	-4.23	-3.01	-2.49	-3.08	-2.63	-3.26	-2.17
Azerbaycan	-3.28	-3.12	-4.76	-2.33	-1.1	-1.97	-5.36	-1.62	-8.74	-4.46	-3.91	-2.29	-0.98	-2.75
Belarus	-3.29	-3.03	-1.74	-2.13	-2.42	-1.93	-2.67	-1.58	-1.52	-3.02	-2.67	-5.53	-2.11	-2.28
Brezilya	-4.12	-3.28	-3.33	-3.01	-2.12	-1.25	-2.8	-0.64	-7.31	-1.78	-2.18	-1.33	-1.28	-1.37
Bulgaristan	-4.46	-2.79	-1.59	-4.42	-1.54	-1.62	-2.14	-2.49	-3.1	-3.36	-4.18	-1.94	-3.74	-2.10
Çin	-3.01	-2	-2.35	-3.5	-3.2	-4.46	-4.56	-5.62	-3.07	-1.69	-3.14	-1.93	-3.01	-1.38
Kolombiya	-2.34	-1.11	-2.54	-1.02	-1.47	-1.39	-6.15	-2.58	-2.2	-2.79	-2.49	-1.92	-2.29	-2.50
Kosta Rika	-4.48	-1.5	-2.47	-3.52	-2.13	-2.15	-1.82	-4.72	-3.9	-2.79	-1.27	-2.05	-0.68	-2.44
Ekvator	-2.57	-3	-0.72	-2.47	-1.18	-1.64	-7.94	-0.11	-2.41	-0.94	-3.04	-1.96	-4.57	-2.67
Fiji	-3.37	-3.04	-2.72	-2.59	-3.05	-1	-3.71	-2.42	-3.84	-3.37	-2.21	-2.67	-3.63	-1.51
İran	-4.12	-2.42	-2.62	-2.61	-2.51	-1.43	-3.29	-1.48	-1.76	-3.91	-3.59	-3.16	-2.95	-2.70
Jamaika	-2.81	-2.48	-2.26	-1.72	-3.12	-3.98	-3.27	-4.37	-6.6	-2.48	-2.64	-0.93	-4.07	-0.74
Kazakistan	-2.34	-3.18	-2.52	-2.3	-2.22	-1.32	-2.76	-1.45	-15.02	-3.28	-5.9	-2.02	-1.39	-2.22
Malezya	-2.27	-2.38	-1.81	-2.81	-3.28	-2.98	-4.76	-2.62	-3.27	-1.93	-2.72	-1.84	-0.63	-1.57
Meksika	-4	-2.83	-4.03	-2.58	-2.95	-2.75	-3.15	-2.66	-3	-2.54	-2.62	-2.97	-1.58	-3.43
Panama	-1.42	-4.06	-2.41	-5.6	-3.15	-4.48	-4.45	-0.68	-2.19	-3.1	-2.12	-2.1	-1.89	-1.67
Paraguay	-2.52	-1.71	-1.82	-3.07	-1.06	-1.19	-3.44	-2.73	-1.58	-3.18	-4.68	-2.36	-2.45	-2.21
Romanya	-2.74	-2.13	-1.58	-3.16	-1.12	-1.02	-3.92	-0.47	-3.95	-1.97	-3.29	-2.45	-2.67	-3.00
Gün. Afrika	-1.33	-2.72	-2.86	-2.51	-2.56	-2.61	-2.77	-1.85	-4.73	-3.51	-3.12	-3.22	-1.56	-1.53
Tayland	-2.96	-2.17	-1.51	-2.34	-4.62	-1.53	-3.78	-2.91	-2.35	-4.86	-3.12	-2.53	-2.93	-2.91
Türkiye	-3.27	-1.88	-0.85	-1.57	-4.16	-3.28	-2.38	-0.75	-2.13	-1.02	-2.03	-3.13	-3.23	-1.51
Venezüella	-2.33	-1.95	-1.43	-1.5	-1.01	-1.16	-3.98	-2.31	-4.68	-2.89	-3.13	-2.02	-2.86	-4.15
CIPS-İstat.	-3.06***	-2.51***	-2.18*	-2.7***	-2.29**	-2.1*	-3.7***	-2.21**	-4.32***	-2.91***	-3.01***	-2.43***	-2.49***	-2.34**

Not: Ülkeler ve panelin geneli için kritik değerler Pesaran (2007) çalışmasından alınmıştır. CADF için; Pesaran (2007) syf. 275 Tablo I(b)'de % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler sırasıyla (-4.32), (-3.42) ve (-3.01)'dir. CIPS için syf. 280 Tablo II(b)'de % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler sırasıyla (-2.40), (-2.21) ve (-2.10)'dur.

*, **, *** panel veri setinin bir bütün olarak durağan süreç karakteristiğine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.17. Değişkenlere İlişkin Birim Kök Test Sonuçları (Seviye, Sabit+Trend)

	KBG	YOL	DEV	POL	REG	YAS	HES	BS	ENF	İŞG	FİN	TİC	GINI	İŞS
	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.	CADF-İs.
Arnavutluk	-4.66	-2.59	-1.48	-1.84	-1.24	-0.13	-3.54	-2.57	-8.58	-5.55	-1.88	-4.1	-4.14	-4.97
Arjantin	-2.95	-2.07	-0.56	-3.14	-1.71	-2.12	-2.4	-3.66	-3	-2.41	-2.02	-2.3	-3.98	-4.90
Azerbaycan	-3.38	-3.48	-4.64	-2.38	-1.19	-1.28	-5.24	-2.73	-8.52	-4.37	-0.63	-1.74	-2.93	-2.39
Belarus	-3.23	-2.99	-1.32	-2.17	-2.29	-1.96	-2.61	-1.08	-1.68	-2.92	-1.96	-5.44	-2.75	-3.67
Brezilya	-4	-3.24	-3.35	-3.02	-2.29	-1.36	-2.73	-1.37	-7.1	-1.8	-1.36	-1.41	-1.60	-2.53
Bulgaristan	-4.46	-2.87	-1.53	-4.3	-1.66	-1.57	-2.09	-2.95	-3	-3.33	-1.57	-1.41	-3.34	-2.03
Çin	-2.94	-1.97	-2.29	-3.59	-3.13	-4.56	-4.45	-6.78	-2.82	-1.62	-2.56	-1.93	-2.56	-0.71
Kolombiya	-2.39	-1.16	-2.57	-0.94	-1.52	-1.47	-6.04	-1.27	-2.01	-2.75	-1.47	-1.77	-2.15	-0.94
Kosta Rika	-4.39	-1.44	-2.46	-3.52	-2.25	-2.13	-1.79	-4.74	-3.86	-2.75	-2.13	-1.49	-3.43	-2.73
Ekvator	-2.88	-2.7	-0.8	-2.71	-1.19	-1.73	-7.78	-1.40	-2.26	-1	-1.53	-1.59	-4.65	-2.95
Fiji	-3.27	-2.37	-2.69	-2.51	-3.09	-1.17	-3.58	-1.97	-3.78	-3.34	-1.17	-2.54	-3.22	-2.76
İran	-4.19	-2.79	-2.53	-2.67	-2.43	-1.5	-3.22	-1.52	-4.65	-3.83	-1.5	-3.04	-2.09	-2.41
Jamaika	-2.65	-2.44	-2.23	-1.79	-3.07	-4.05	-3.1	-4.58	-6.6	-2.4	-2.05	-1.06	-2.88	-1.17
Kazakistan	-2.41	-3.21	-2.47	-2.28	-2.42	-0.52	-2.64	-2.47	-14.77	-3.22	-0.52	-1.74	-1.71	-2.96
Malezya	-2.41	-2.28	-1.83	-2.81	-3.22	-2.84	-4.61	-1.76	-3.22	-1.89	-2.84	-1.81	-2.51	-2.21
Meksika	-3.85	-2.81	-3.85	-2.57	-2.85	-2.72	-3.1	-2.92	-2.92	-2.53	-2.72	-2.54	-2.20	-3.32
Panama	-1.71	-3.92	-2.33	-5.48	-3.1	-4.41	-4.26	-2.79	-2.07	-3.02	-4.41	-2.12	-4.04	-0.71
Paraguay	-2.65	-1.73	-1.74	-3.11	-1.03	-1.09	-3.21	-2.45	-1.67	-2.87	-1.09	-2.5	-2.50	-3.10
Romanya	-2.7	-1.86	-1.41	-3.1	-1.25	-1.03	-3.78	-1.78	-3.58	-1.94	-1.03	-1.97	-2.77	-3.83
Gün. Afrika	-1.71	-2.54	-2.84	-2.33	-2.62	-2.33	-2.72	-2.09	-4.65	-3.46	-2.23	-3.1	-1.59	-3.71
Tayland	-2.79	-2.02	-1.49	-2.2	-4.59	-1.49	-3.75	-1.44	-2.25	-4.79	-1.29	-1.45	-3.91	-2.80
Türkiye	-3.71	-1.59	-0.67	-1.7	-4.27	-3.31	-2.25	-1.47	-1.82	-0.98	-3.31	-3.74	-3.57	-1.95
Venezüella	-2.53	-2.03	-1.42	-1.47	-0.43	-1.16	-3.86	-2.26	-4.89	-2.99	-1.16	-1.85	-2.94	-4.95
CIPS-İstat.	-3.13***	-2.44***	-2.11*	-2.68***	-2.3**	-2	-3.6***	-2.52***	-4.33***	-2.86**	-1.84	-2.29**	-2.93***	-2.77***

Not: Ülkeler ve panelin geneli için kritik değerler Pesaran (2007) çalışmasından alınmıştır. CADF için; Pesaran (2007) syf. 275 Tablo I(b)'de % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler sırasıyla (-4.32), (-3.42) ve (-3.01)'dir. CIPS için syf. 280 Tablo II(b)'de % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler sırasıyla (-2.40), (-2.21) ve (-2.10)'dur.

*, **, *** panel veri setinin bir bütün olarak durağan süreç karakteristiğine sahip olduğunu göstermektedir.

3.2.5.4. Panel Veri Regresyon Modeli Seçimi

Panel veri analizlerinde tahmin edilecek modellerin belirlenebilmesi için panel veri modelindeki katsayıların birim ve/veya zamana göre değişip değişmediğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışmada öncelikle ele alınan modellerde zaman ve birim etkilerinin olup olmadığı F Testi, LM Testi ve Honda Testi uygulanarak araştırılmıştır. Kurumsal modele ilişkin test sonuçları Tablo 3.18’de verilmektedir.

Tablo 3.18. (3.2) Nolu Kurumsal Modele İlişkin Regresyon Model Seçimi

Test	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
F-birim- (Sabit Etkiler) Testi	3.0913	0.0000
F-zaman- (Sabit Etkiler) Testi	4.9224	0.0000
F-iki yönlü- (Sabit Etkiler) Testi	4.2309	0.0000
LM-birim- (Rassal Etkiler) Testi	6.9433	0.0084
LM-zaman- (Rassal Etkiler) Testi	122.22	0.0000
LM-iki yönlü- (Rassal Etkiler) Testi	129.1690	0.0000
Honda-birim- (Rassal Etkiler) Testi	2.6350	0.0042
Honda-zaman- (Rassal Etkiler) Testi	11.0555	0.0000
Honda-iki yönlü- (Rassal Etkiler) Testi	9.6807	0.0000
Hausman Testi	22.1187	0.0011

Tablo 3.18’de verilen F, LM ve Honda test sonuçları, kurumsal modelde % 1 anlamlılık düzeyinde birim ve zaman etkilerinin var olduğunu göstermektedir. Yapılan testler sonucunda birim ve zaman etkisinin olduğu görüldüğü için sonraki aşamada panel veri analizinde sabit etki ya da rassal etki modellerinden hangisinin kullanılması gerektiğine karar vermek gerekmektedir. Bu amaçla öncelikle çalışmada ele alınan örneklem belirli bir ülke grubunu (orta-üst gelirli GOÜ’ler) kapsadığı için, önsel olarak sabit etkili model rassal etkili modele tercih edilmiştir. Daha sonra önsel kabulün geçerli olup olmadığı Hausman testi ile sınanmıştır. Hausman test sonucunda ise % 1 anlamlılık seviyesinde iki yönlü (birim ve zaman etkili) sabit etkiler modelinin tahmin edilmesinin gerekli olduğu tespit edilmiştir.

Makroekonomik istikrar modeline ilişkin F, LM ve Honda test sonuçları tablo 3.19’da verilmektedir.

Tablo 3.19. (3.3) Nolu Makroekonomik İstikrara İlişkin Regresyon Model Seçimi

Test	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
F-birim- (Sabit Etkiler) Testi	4.342	0.000
F-zaman- (Sabit Etkiler) Testi	4.725	0.000
F -iki yönlü- (Sabit Etkiler) Testi	4.521	0.000
LM -birim- (Rassal Etkiler) Testi	52.940	0.000
LM -zaman- (Rassal Etkiler) Testi	82.979	0.000
LM -iki yönlü- (Rassal Etkiler) Testi	135.920	0.000
Honda -birim- (Rassal Etkiler) Testi	7.276	0.000
Honda -zaman- (Rassal Etkiler) Testi	9.109	0.000
Honda -iki yönlü- (Rassal Etkiler) Testi	11.586	0.000
Hausman Testi	14.861	0.001

Tablo 3.19'daki F, LM ve Honda test sonuçları, makroekonomik istikrar modelinde % 1 anlamlılık düzeyinde birim ve zaman etkilerinin olduğunu göstermektedir. Bu durumda kurumsal modelde olduğu gibi önsel olarak sabit etkili model tercih edilmiştir. Hausman Testi ile önsel kabulün geçerliliği test edilmiş ve iki yönlü (birim ve zaman etkili) sabit etkiler modelinin tahmin edilmesinin gerekli olduğu tespit edilmiştir.

Ticari-finance dışı açıklık modeline ilişkin F, LM ve Honda test sonuçları Tablo 3.20'de verilmektedir.

Tablo 3.20. (3.4) Nolu Ticari-Finance Dış Açıklık Modeline İlişkin Regresyon Model Seçimi

Test	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
F-birim- (Sabit Etkiler) Testi	3.896	0.000
F-zaman- (Sabit Etkiler) Testi	5.130	0.000
F -iki yönlü- (Sabit Etkiler) Testi	4.438	0.000
LM -birim- (Rassal Etkiler) Testi	31.305	0.000
LM -zaman- (Rassal Etkiler) Testi	93.085	0.000
LM -iki yönlü- (Rassal Etkiler) Testi	124.390	0.000
Honda -birim- (Rassal Etkiler) Testi	5.595	0.000
Honda -zaman- (Rassal Etkiler) Testi	9.648	0.000
Honda -iki yönlü- (Rassal Etkiler) Testi	10.778	0.000
Hausman Testi	12.484	0.005

Tablo 3.20'deki F, LM ve Honda test sonuçları, ticari-finance dışı açıklık modelinde % 1 anlamlılık düzeyinde birim ve zaman etkilerinin olduğunu göstermektedir. Bu durumda kurumsal ve makroekonomik istikrar modellerinde olduğu gibi önsel olarak sabit etkili model tercih edilmiştir. Hausman Testi ile önsel kabulün geçerliliği test edilmiş ve iki yönlü (birim ve zaman etkili) sabit etkiler modelinin tahmin edilmesinin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gelir dağılımı modeline ilişkin F, LM ve Honda test sonuçları tablo 3.21'de verilmektedir.

Tablo 3.21. (3.5) Nolu Gelir Dağılımına İlişkin Regresyon Model Seçimi

Test	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
F-birim- (Sabit Etkiler) Testi	3.643	0.000
F-zaman- (Sabit Etkiler) Testi	4.984	0.000
F -iki yönlü- (Sabit Etkiler) Testi	4.310	0.000
LM -birim- (Rassal Etkiler) Testi	35.234	0.000
LM -zaman- (Rassal Etkiler) Testi	99.073	0.000
LM -iki yönlü- (Rassal Etkiler) Testi	134.307	0.000
Honda -birim- (Rassal Etkiler) Testi	5.935	0.000
Honda -zaman- (Rassal Etkiler) Testi	9.953	0.000
Honda -iki yönlü- (Rassal Etkiler) Testi	11.235	0.000
Hausman Testi	0.165	0.982

Tablo 3.21'deki F, LM ve Honda test sonuçları, gelir dağılımı modelinde % 1 anlamlılık düzeyinde birim ve zaman etkilerinin olduğunu göstermektedir. Bu durumda diğer modellerde olduğu gibi bu modeldede önsel olarak sabit etkili model tercih edilmiştir. Hausman Testi ile önsel kabulün geçerliliği test edilmiş ve iki yönlü (birim ve zaman etkili) rassal etkiler modelinin tahmin edilmesinin gerekli olduğu tespit edilmiştir.

3.2.5.5. Panel Veri Regresyon Tahminleri

Yatay kesit testi, II. Nesil Peseran-CADF/CIPS Birim Kök Testi, birim ve/veya zaman etkisine yönelik F, LM ve Honda testleri ve sabit veya rassal etkili model seçimine yönelik Hausman Testi sonuçlarından hareketle bu çalışmada bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini gösteren iki yönlü sabit etkiler ve

iki yönlü rassal etkili modeli tahminleri yapılmıştır. (3.2), (3.3) ve (3.4) nolu model için yapılan iki yönlü sabit etkili ve (3.5) nolu model için yapılan iki yönlü rassal etkili panel veri regresyon tahmin sonuçları aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Sözkonusu tahminlerde yatay kesit bağımlılığı, otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin olmadığı varsayımı yapılmıştır. Bu nedenle yapılan model tahminleri sonrasında, söz konusu varsayımlardan sapma olup olmadığını belirlemek amacıyla da çeşitli testler uygulanmıştır. Bu kapsamda daha evvel yapılan yatay kesit bağımlılık testinde birimler arasında bağımlılık (korelasyon) olduğu tespit edilmiştir (Bknz: 3.2.5.2 nolu başlık). Çalışmada kullanılan iki yönlü sabit ve rassal etkili modellerde değişen varyans olup olmadığını belirlemek amacıyla LMh Testi, sabit ve rassal etkili modellerde otokorelasyonun varlığını sınamak amacıyla sırasıyla LM-stat ve Durbin-Watson testleri ile ve LMrho-stat, LMrho|mu-stat testleri yapılmıştır. Testlerin sonuçları model tahmin sonuçlarının yer aldığı tablolarda verilmiştir.

Tahmin edilen modellerde yukarıdaki varsayımların geçerli olup olmadığını araştırmak amacıyla yapılan testler, panel veri modellerinde değişen varyans ve otokorelasyon sorununun var olduğunu göstermiştir. Bu nedenle çalışmada değişen varyansın varlığında tutarlı, yatay kesit bağımlılığı ve otokorelasyon varlığında dirençli standart hatalar üreten Beck ve Katz tahmincisi kullanılarak panel veri modelleri düzeltilmiş ve yeniden tahmin edilmişlerdir. Yeniden yapılan panel veri regresyon tahminlerine ait bulgular tablolar halinde verilmiş ve elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

3.2.5.5.1. Kurumlara Yönelik Regresyon Tahminleri

Temel politik ekonomi göstergelerinden biri olan kurumlara ilişkin (3.2) nolu model için, yatay kesit bağımlılık, otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin olmadığı varsayımına dayalı olarak yapılan iki yönlü sabit etkiler modeli panel veri regresyonu tahmin sonuçları Tablo 3.22'deki gibidir.

Tablo 3.22. (3.2.) Nolu Kurumsal Modele İlişkin İki Yönlü Sabit Etkiler Modeli Sonuçları

Bağımlı Değişken: KBG				
Bağımsız Değişkenler				
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
Sabit Terim	0.1107***	0.1899	0.5826	0.5604
DEV	2.5794*	1.6197	1.5924	0.1119
HES	-1.2968	1.3775	-0.9413	0.3470
POL	1.6041*	0.9290	1.7266	0.0848
REG	-0.0364	1.8903	-0.0306	0.9756
YAS	-1.0306	1.9556	-0.5269	0.5985
YOL	-2.1632**	1.1130	-1.9434	0.0525
$R^2=0.2074$; Düzeltilmiş $R^2=0.1266$ F ist.=2.5659*** (0.0000)				
***, ** ve * sırasıyla 0.01, 0.05 ve 0.10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.				
Değişen Varyans Testi		İstatistik Değeri		Olasılık Değeri
LMh (Sabit Etkiler)		474.9769		0.0000
Otokorelasyon Testi		İstatistik Değeri		Olasılık Değeri
LM-stat		114.8029		0.0000
Durbin-Watson		1.0188		-

Tablo 3.22’de verilen tahmin sonuçlarının anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi için standart varsayımlardan sapma olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yapılan test sonuçları, iki yönlü sabit etkili model panel veri regresyonunda birimler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğunu göstermiştir. (Bknz: Tablo 3.12). Tablo 3.22’de görüldüğü üzere (3.2) nolu kurumsal modele ilişkin iki yönlü sabit etkiler modelinde değişen varyans olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan LMh testi sonucunda, “Birimlerin varyansları eşittir” şeklindeki H_0 hipotezinin reddedildiği, yani (3.2) nolu modelde değişen varyans olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Otokorelasyonun varlığını sınamak amacıyla yapılan LM-stat ve Durbin-Watson testleri ise modelde otokorelasyon probleminin olduğunu göstermektedir.

Bu nedenle çalışmada varsayımlardan sapmalar Beck ve Katz tahmincisi kullanılarak düzeltilmiş ve dirençli tahmincilerle model yeniden tahmin edilmiştir. Kurumlara ilişkin düzeltilmiş iki yönlü sabit etkiler modeli tahmin sonuçları Tablo 3.23’teki gibidir.

Tablo 3.23. (3.2.) Nolu Kurumsal Modele İlişkin Düzeltilmiş İki Yönlü Sabit Etkiler Modeli Sonuçları

Bağımlı Değişken: GDP				
Bağımsız Değişkenler				
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
Sabit Terim	0.1107***	0.0014	80.2909	0.0000
DEV	2.5794*	1.5331	1.6825	0.0931
HES	-1.2968	1.3416	-0.9666	0.3342
POL	1.6041*	0.9070	1.7685	0.0776
REG	-0.0364	1.2077	-0.0301	0.9760
YAS	-1.0306	1.8551	-0.5555	0.5788
YOL	-2.1632**	1.0633	-2.0344	0.0424
R ² =0.2074 Düzeltilmiş R ² =0.1266 F ist.=2.5659*** (0.0000)				

***, ** ve * sırasıyla 0.01, 0.05 ve 0.10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Düzeltilmiş iki yönlü sabit etkiler modeli tahmin sonuçlarına katsayıların işaretleri açısından bakıldığında, istatistiki açıdan anlamsız olan HES, REG ve YAS değişkenleri dışında, işaretlerin pozitif/negatif yönlü olduğu görülmektedir. Ayrıca DEV, POL ve YOL değişkenlerine ait katsayılar istatistiki olarak % 10, % 10 ve % 5 düzeyinde anlamlıdır ve bir bütün olarak modelin % 1 önem düzeyinde anlamlı olduğu söylenebilir. R² değeri panel veri analizi için modelin açıklama gücünün uygun olduğunu göstermektedir.

Tahmin sonuçlarına göre DEV, POL ve YOL değişkenlerine ait katsayılar sırasıyla (2,5794), (1,6041) ve (-2,1632)'dir. Bu kapsamda kamunun etkinliğindeki ve politik istikrardaki 1 birimlik artışın GSYİH'yi sırasıyla 2,6 ve 1,6 birim artırdığı; yolsuzluktaki 1 birim artışın ise (-2,2) birim azalttığı görülmektedir. Katsayı sonuçları, orta-üst gelirli ülkelerde kurumsal değişkenlerin büyüme üzerindeki etkilerinin göreceli olarak büyük olduğunu göstermektedir. Kurumsal yapıyla ilgili elde edilen analiz sonuçları ilgili literatürde yer alan çalışmaların* sonuçlarıyla paralelik göstermektedir.

Analiz sonuçlarından hareketle, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu orta-üst gelir grubuna dahil GOÜ'lerde ekonomik büyüme hızını artırmak için; kamunun etkinliğinin artırılmasına, politik istikrarın sağlanmasına ve yolsuzluğun önlenmesine

* Bknz. Carbonnier vd.(2011), Dietz ve Neumayer (2007), Ulutürk (2001), Yamak ve Küçükale (1997), Lavigne (2006), Şanlısoy ve Kök (2010)

yönelik resmi ya da gayri resmi kurumsal düzenlemelerin yapılmasının gerekli olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.5.5.2. Makroekonomik İstikrara Yönelik Regresyon Tahminleri

Makroekonomik istikrara ilişkin (3.3) nolu model için, standart varsayımlardan sapma olmadığı varsayımı altında yapılan iki yönlü sabit etkiler modeli panel veri regresyonu tahmin sonuçları Tablo 3.24'deki gibidir.

Tablo 3.24. (3.3) Nolu Makroekonomik İstikrar Modeline İlişkin İki Yönlü Sabit Etkili Model Sonuçları

Bağımlı Değişken: KBG				
Bağımsız Değişkenler				
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
Sabit Terim	-2.539	4.850	-0.523	0.600
BS	0.030	0.046	0.670	0.502
ENF	-0.007***	0.0009	-8.0420	0.000
İŞG	0.093	0.077	1.197	0.231
R ² =0.3651 Düzeltilmiş R ² =0.3059 F ist.=6.1638*** (0.000)				
***, ** ve * sırasıyla 0.01, 0.05 ve 0.10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.				
Değişen Varyans Testi		İstatistik Değeri		Olasılık Değeri
LMh (Sabit Etkiler)		476.229		0.000000
Otokorolasyon Testi		İstatistik Değeri		Olasılık Değeri
LM-stat		85.594		0.000000
Durbin-Watson		1.1158		

Tablo 3.24'de verilen tahmin sonuçlarının anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi için standart varsayımlardan sapma olup olmadığını belirlemek için yapılan testler, iki yönlü rassal etkili model panel veri regresyonunda birimler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğunu göstermiştir. (Bknz: Tablo 3.13). Tablo 3.24'de görüldüğü üzere değişen varyans olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan LMh testi sonucunda, değişen varyans olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Otokorelasyonun varlığını sınamak amacıyla yapılan LMmurho-stat, LMmu|rho-stat ve LMrho|mu-stat testleri ise modelde otokorelasyon probleminin olduğunu göstermektedir.

Bu nedenle Beck ve Katz tahmincisi kullanılarak düzeltilen ve dirençli tahmincilerle yeniden tahmin edilen düzeltilmiş iki yönlü rassal etkiler modelinin tahmin sonuçları Tablo 3.25'te sunulmuştur.

Tablo 3.25. (3.3) Nolu Makroekonomik İstikrar Modeline İlişkin Düzeltilmiş İki Yönlü Sabit Etkili Model Sonuçları

Bağımlı Değişken: GDP				
Bağımsız Değişkenler				
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
Sabit Terim	-2.539	6.398	-0.396	0.691
BS	0.030***	0.011	2.783	0.005
ENF	-0.007***	0.0009	-8.6897	0.000
İŞG	0.093*	0.103	0.904	0.066
R ² =0.3651 Düzeltilmiş R ² =0.3059 F ist.=6.1638*** (0.0000)				

***, ** ve * sırasıyla 0.01, 0.05 ve 0.10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Düzeltilmiş iki yönlü sabit etkili model tahmin sonuçlarına katsayıların işaretleri açısından bakıldığında, BS ve İŞG değişkeninin pozitif yönlü, ENF değişkeninin negatif olduğu görülmektedir. Ayrıca BS, ENF ve İŞG değişkenlerine ait katsayılar istatistiki olarak % 1, %1 ve % 10 düzeyinde anlamlıdır ve bir bütün olarak modelin % 1 önem düzeyinde anlamlı olduğu söylenebilir. R² değeri modelin açıklama gücünün yeterli olduğuna işaret etmektedir.

Tahmin sonuçlarına göre BS, ENF ve İŞG değişkenlerine ait katsayılar sırasıyla (0.030), (-0,007) ve (0,093)'dür. Buna göre beşeri sermaye 1 birim artınca GSYİH 0.03 birim artmakta, enflasyon 1 birim artınca GSYİH 0,007 birim azalmakta; finansal işgücü 1 birim artınca GSYİH 0,09 birim artmaktadır. Katsayı sonuçları, orta-üst gelirli ülkelerde makroekonomik istikrar değişkenlerinin büyüme üzerindeki etkilerinin çok düşük olduğunu göstermektedir. Makroekonomik istikrar modeline ait yapıyla ilgili elde edilen analiz sonuçları ilgili literatürde yer alan çalışmaların* sonuçlarıyla paralelik göstermektedir.

Analiz sonuçlarından hareketle, enflasyon oranındaki değişmelerin ekonomiye ek maliyetler getirdiği ve ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği söylenebilir. Finansal işgücünün artmasının ise üretimi ve bu amaçla yapılan yatırım harcamalarının

* Koç (2013), Lopez vd.,(2015) Tallman ve Wang (1994)

artmasını ve ekonominin canlanmasını sağlamak suretiyle ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilediği ifade edilebilir. Politik ekonomi göstergesi olan makroekonomik istikrarın sağlanması/sürdürülmesi için, istikrarlı enflasyon oranlarının ve verimliliği yüksek-eğitimli işgücünün varlığı gereklilik arz etmektedir.

3.2.5.5.3. Ticari-Finansal Dışa Açıklık Regresyon Tahminleri

Politik ekonomi göstergelerinden bir diğeri olan ticari-finansal dışa açıklığa ilişkin (3.4) nolu model için, standart varsayımlardan sapma olmadığı varsayımı altında yapılan iki yönlü rassal etkiler modeli panel veri regresyonu tahmin sonuçları Tablo 3.26’da verilmiştir.

Tablo 3.26. (3.4) Nolu Ticari-Finansal Dışa Açıklık Modeline İlişkin İki Yönlü Sabit Etkili Model Sonuçları

Bağımlı Değişken: KBG				
Bağımsız Değişkenler				
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
Sabit Terim	5.332***	1.254	4.249	0.0000
BS	0.031	0.048	0.649	0.5160
TiC	-0.031**	0.015	-2.028	0.0430
D(FİN)	-0.266	0.232	-1.147	0.2517
R ² =0.293 Düzeltilmiş R ² =0.227 F ist.=4.452*** (0.0000)				
***, ** ve * sırasıyla 0.01, 0.05 ve 0.10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir				
İstatistiki Testler				
Sabit Etkili Model İçin Değişen Varyans Testleri				
	İstatistik Değeri		Olasılık Değeri	
LMh (Sabit Etkiler)	664.711		0.000000	
Sabit Etkili Modeli İçin Otokorolasyon Testi				
	İstatistik Değeri		Olasılık Değeri	
LM-stat	131.160		0.000000	
Durbin-Watson	0.942			

Tablo 3.26’da verilen tahmin sonuçlarının anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi için, standart varsayımlardan sapma olup olmadığını belirlemeye yönelik olarak yapılan testler sonucunda birimler arasında yatay kesit bağımlılığın olduğu tespit edilmiştir (Bknz: Tablo 3.14). Tablo 3.26’da görüleceği üzere LMh testi sonucunda değişen varyans, LMmurho-stat, LMmu|rho-stat ve LMrho|mu-stat testleri sonucunda ise

otokorelasyon probleminin olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle Beck ve Katz tahmincisi kullanılarak düzeltilen ve dirençli tahmincilerle yeniden tahmin edilen düzeltilmiş iki yönlü rassal etkiler modelinin tahmin sonuçları Tablo 3.27’de verilmiştir.

Tablo 3.27. (3.4) Nolu Ticari ve Finansal Dışa Açıklık Modeline İlişkin Düzeltilmiş İki Yönlü Sabit Etkili Model Sonuçları

Bağımlı Değişken: GDP				
Bağımsız Değişkenler				
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
Sabit Terim	5.332**	2.771	1.923	0.0549
BS	0.031**	0.016	1.926	0.0546
TİC	-0.031	0.035	-0.890	0.3739
D(FİN)	-0.266*	0.171	-1.553	0.1010
R ² =0.293 Düzeltilmiş R ² =0.227 F ist.=4.452*** (0.0000)				

***, ** ve * sırasıyla 0.01, 0.05 ve 0.10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Düzeltilmiş iki yönlü sabit etkili modeli tahmin sonuçlarına katsayıların işaretleri açısından bakıldığında, istatistiki açıdan anlamsız olan TİC değişkeni dışında, BS değişkeninin pozitif ve D (FİN) değişkeninin negatif yönlü olduğu görülmektedir. Ayrıca BS ve D(FİN) değişkenlerine ait katsayılar istatistiki olarak %5 ve % 10 düzeyinde anlamlıdır ve bir bütün olarak modelin % 1 önem düzeyinde anlamlı olduğu söylenebilir. R² değeri panel veri analizi için modelin açıklama gücünün uygun olduğunu göstermektedir.

Tahmin sonuçlarına göre BS ve D(FİN) değişkenlerine ait katsayılar sırasıyla (0,031) ve (-0,266)’dır. Bu kapsamda beşeri sermayedeki 1 birimlik artışın GSYİH’yı 0.03 birim artırdığı; finansal dışa açıklıktaki 1 birimlik artışın GSYİH’yı 0.27 birim azalttığı görülmektedir. Katsayı sonuçları, orta-üst gelirli ülkelerde beşeri sermaye ve finansal dışa açıklık değişkenlerinin büyüme üzerindeki etkilerinin düşük olduğunu göstermektedir. Ticari-finansal dışa açıklık modeline ait analiz sonuçlarından finansal açıklıkla ilgili sonuçlar ilgili literatürde yer alan çalışmaların* sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Ticari açıklığın istatistiki olarak anlamsız çıkmasının nedeninin ise Assanie ve Singleton’un çalışmasının sonucunda görüldüğü üzere, ticari dışa açıklık ile

* Yapraklı (2007), Özel (2012), Alfaro (2004)

ekonomik büyüme arasında belli bir eşik gelir düzeyinin altında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna işaret ettiği söylenebilecektir.

Analiz sonuçlarından hareketle, ticari dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerinde etkili olabilmesi için finansal dışa açıklıktaki artışın özellikle orta ve uzun vadeli sermaye hareketleri yoluyla döviz arzını ve verimli yatırımları artırmak ve ekonomik canlılık sağlamak suretiyle ekonomik büyümeye olumlu yönde etki edeceğini söylemek mümkündür. Bu etkilerin ortaya çıkması için GOÜ’lerde ihracatı artırıcı, ekonomik büyüme ile orantılı olarak emisyon artışını sağlayıcı ve orta ve uzun vadeli sermaye yatırımlarını teşvik edici önlemlerin alınmasının gerekli olduğu ileri sürülebilir.

3.2.5.5.4. Gelir Dağılımı Regresyon Tahminleri

Standart varsayımlardan sapma olmadığı varsayımı altında politik ekonomi göstergelerinden biri olan gelir dağılımına yönelik (3.5) nolu model için yapılan iki yönlü rassal etkili model panel veri regresyonu tahmin sonuçları Tablo 3.28’deki gibidir.

Tablo 3.28. (3.5) Gelir Dağılımı Modeline İlişkin İki Yönlü Rassal Etkili Model Sonuçları

Bağımlı Değişken: KBG				
Bağımsız Değişkenler				
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
Sabit Terim	10.095***	1.838	5.491	0.0000
GINI	-14.109***	4.083	-3.455	0.0006
İŞS	-0.1207***	0.043	-2.780	0.0056
ENF	-0.007***	0.000945	-8.369	0.0000
R ² =0.132 Düzeltilmiş R ² =0.127 F ist.=28.959*** (0.0000)				
***, ** ve * sırasıyla 0.01, 0.05 ve 0.10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.				
İstatistiki Testler				
Rassal Etkili Model İçin Değişen Varyans Testi				
		İstatistik Değeri		Olasılık Değeri
LMh (Rassal Etkiler)		368.715		0.000000
Rassal Etkili Modeli için Otokoraleşyon Testi				
		İstatistik Değeri		Olasılık Değeri
LMmurho-stat		97.117		0.000000
LMmu rho-stat		12.030		0.000523
LMrho mu-stat		61.883		0.000000

Tablo 3.28’de verilen tahmin sonuçlarının anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi için, standart varsayımlardan sapma olup olmadığını belirlemeye yönelik olarak yapılan testler sonucunda birimler arasında yatay kesit bağımlılığın olduğu tespit edilmiştir (Bknz: Tablo 3.15). Tablo 3.28’de görüleceği üzere LMh testi sonucunda değişen varyans, LM-stat ve Durbin-Watson ya/ya da LMMurho-stat, LMMurho-stat ve LMrho|mu-stat testleri sonucunda ise otokorelasyon probleminin olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle Beck ve Katz tahmincisi kullanılarak düzeltilen ve dirençli tahmincilerle yeniden tahmin edilen düzeltilmiş iki yönlü rassal etkiler modelinin tahmin sonuçları Tablo 3.29’da verilmiştir.

Tablo 3.29. (3.5) Nolu Gelir Dağılımına Modeline İlişkin Düzeltilmiş İki Yönlü Rassal Etkili Model Sonuçları

Bağımlı Değişken: KBG				
Bağımsız Değişkenler				
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
Sabit Terim	10.095***	2.030	4.972	0.0000
GINI	-14.109***	4.027	-3.503	0.0005
İŞS	-0.120***	0.038	-3.150	0.0017
ENF	-0.007***	0.001	-5.885	0.0000
$R^2=0.132$	Düzeltilmiş $R^2=0.127$		F ist.=28.959*** (0.000)	

***, ** ve * sırasıyla 0.01, 0.05 ve 0.10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Düzeltilmiş iki yönlü rassal etkili modeli tahmin sonuçlarına katsayıların işaretleri açısından bakıldığında, GINI, İŞS ve ENF değişkenlerinin negatif yönlü olduğu görülmektedir. Ayrıca GINI, İŞS ve ENF değişkenlerine ait katsayıların tamamı istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlıdır ve bir bütün olarak model % 1 önem düzeyinde anlamlıdır. R^2 değeri modelin açıklama gücünün zayıf olduğuna işaret etmektedir.

Tahmin sonuçlarına göre GINI, İŞS ve ENF değişkenlerine ait katsayılar sırasıyla (-14.12), (-0.12) ve (-0.007)’dir. Bu kapsamda, gelir dağılımındaki bozulmanın 1 birim artması GSYİH’yı 14.1 birim, işsizliğin 1 birim artmasının GSYİH’yı 0.12 birim ve enflasyonun 1 birim artmasının ise GSYİH’yı 0.007 birim azalttığı görülmektedir. Katsayı sonuçları, orta-üst gelirli ülkelerde gelir dağılımı değişkeninin büyüme üzerinde çok fazla etkili olduğu, işsizlik ve enflasyon değişkenlerinin ise büyüme üzerindeki etkilerinin düşük olduğunu göstermektedir. Gelir dağılımına ilişkin

modele ait analiz sonuçları uygulamalı literatürde yer alan çalışmaların* sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Analiz sonuçlarından hareketle, gelir dağılımının iyileşmesinin/adil gelir dağılımının ekonomik büyümeye olumlu yönde etki edeceği, işsizlik oranının azalmasının da üretime etki edeceğinden büyümeyi arttıracacağı, enflasyondaki artışın ise ek maliyetler nedeniyle büyümeye olumsuz etki edeceği şeklinde yorumlanabilir. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu orta-üst gelir grubuna dahil GOÜ'lerde büyüme hızının artırılması için gelir eşitsizliğinin azaltılması yönünde politikalar ile gelir dağılımını düzeltici politikaları teşvik edici önlemler alınmasının gerekli olduğu söylenebilir.

3.2.6. Uygulamalı Bulguların Değerlendirilmesi

Bu çalışma kapsamında, Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı 23 orta-üst gelirli GOÜ ekonomisinde politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin belirlenmesi için panel veri analizleri kullanılmıştır. Bu amaçla orta-üst gelirli GOÜ'ler için kurum/kurumsal yapı (devletin etkinliği, hesap verilebilirlik düzeyi, politik istikrar, yasaların uygulanması, yolsuzlukla mücadele düzeyi ve regülasyon kalitesi), makroekonomik istikrar (beşeri sermaye, enflasyon oranı, finansal işgücü oranı), ticari-finansal dışa açıklık (beşeri sermaye, ticari açıklık oranı ve finansal açıklık oranı) değişkenlerinin GSYİH üzerindeki etkileri iki yönlü sabit etkiler modeli ile; gelir dağılımı (gini katsayısı, işsizlik ve enflasyon) değişkenlerinin GSYİH üzerindeki etkileri ise iki yönlü rassal etkili modeli ile tahmin edilmiştir.

Çalışmada literatürde üretim fonksiyonundan türetilen panel veri denklemleri tahmin edilmiş, politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. GOÜ'ler üzerine yapılmış uygulamalı çalışmaların sonuçlarıyla tutarlı olduğu ve katsayıların işaretlerinin çoğunlukla teorik beklentilerle uygun olduğu gözlenen bulgular, 23 GOÜ açısından politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olduğunu göstermiştir.

Özetlenecek olursa, orta-üst gelir grubuna dahil GOÜ'lerde kurumlar, makroekonomik istikrar, ticari-finansal dışa açıklık ve gelir dağılımı şeklindeki politik

---

* Topuz ve Dağdemir (2016), Peçe vd. (2016).

ekonomi göstergeleri ekonomik büyümeye düşük de olsa katkı sağlamaktadır. Tahmin sonuçları, GOÜ'lerin GÜ'lerle aralarındaki büyüme farklılıklarını azaltmaları için politik ekonomi göstergelerine yönelik uygulama ve düzenlemelere önem vermeleri ve politik ekonomi göstergelerinin geleneksel üretim faktörlerine ilişkin gelişmeler ile aynı doğrultuda hareket etmeleri gerektiğine işaret etmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Politik ekonomi göstergeleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki büyüme literatürünün önemli tartışma konularından biri olup konu ile ilgili çalışmalar, 1990'lı yıllardan itibaren yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Bunda hemen hemen tüm dünya ülkelerinin politik ekonomiye ağırlık vermeleri ve ekonomik büyüklükte politik ekonominin stratejik rol oynamaya başlaması etkili olmuştur.

1960'lı yıllarda dikkat çekmesine rağmen özellikle 1990'lı yıllardan itibaren geleneksel üretim faktörlerinin bazı ülkelerde neden yetersiz olduğu sorgulanmaya başlanmıştır. GÜ'ler ile GOÜ'ler arasında yakınsamanın sağlanmadığını gösteren teorik ve ekonometrik çalışmaların da etkisiyle, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin farklı boyutları ele alınmaya başlanmıştır. Bu çerçevede diğer faktörler sabitken, politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme sürecindeki yeri ve önemi hem akademisyenlerin hem de politika yapıcıların temel ilgi alanlarından biri haline gelmiştir.

Kamunun ve piyasanın paralel varlığı ve karşılıklı etkileşimi politik ekonomiyi ortaya çıkarmaktadır. Bu da politik ekonomi göstergelerinin hem doğrudan büyüme hem de büyümeyi etkileyen diğer faktörler üzerindeki etkileri nedeniyle ekonomik açıdan anlamlı hale gelmektedir. Bu kapsamda Kurumlar; işlem maliyetlerini, belirsizlikleri, riskleri etkileyerek, sosyal ve siyasal maliyetleri etkileyerek, Makroekonomik istikrar; ekonominin istikrarlı olmasıyla yatırım artışına, üretim için işgücü verimliliği ve beşeri sermaye artışına olanak sağlayarak, Ticari-finansal dışa açıklık; dinamik karşılaştırmalı üstünlük yapısına uygun üretim yapısına sahip olmayı, doğrudan yabancı sermaye hareketlerini artırmayı sağlayarak, Gelir dağılımı ise; adaleti hem sosyolojik anlamda adil bir şekilde ülke gelirinin dağıtılmasını sağlayarak bireylerin refahını artırmak hem de ekonomik anlamda toplam harcamaları artırmak suretiyle ekonomik büyümeye yol açarak ekonomik açıdan anlamlı hale gelmekte ve ekonomik büyüme artışına imkan sağlamaktadır.

1990'lı yıllarda yoğunlaşan ve günümüze kadar devam edegelen uygulamalı çalışmaların büyük çoğunluğunda, politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyümede önemli rol oynadığı görüşüne değişen ölçülerde güçlü destek sağlandığı görülmektedir. Uygulamaların bazılarında ise politik ekonomi göstergelerinin büyüme üzerindeki

etkisinin belirli bir kalkınma aşamasına ulaşmış ülkelerde daha etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1992-2016 dönemi için GÜ'lerle GOÜ ve AGÜ'ler arasındaki büyüme farklılıkları yaratan geleneksel üretim faktörlerine ilişkin verilerin tanımsal incelemesinde, ülke grupları arasında büyüme farklılığı yaratan temel geleneksel faktörün teknoloji seviyesi olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitten hareketle ülke grupları arasında büyüme oranı ve teknoloji seviyesi farklılıklarının nedenlerini araştırmak amacıyla, diğer değişkenlerin sabit olduğu varsayımı altında, politik ekonomi göstergeleri (politik istikrarsızlık, yönetim kalitesi, kamu kesimi büyüklüğü, beşeri sermaye yatırımları, gelir dağılımı farklılığı ve ticari-finansal dışa açıklık) ele alınmıştır. Politik ekonomi göstergelerinin 1995-2016 dönemine ait gelişimlerinin ülke gruplarına göre incelendiği tanımsal analizler, ülke grupları arasında ele alınan tüm politik ekonomi göstergeleri açısından farklılık olduğunu ve özellikle GOÜ'lerde bu göstergelerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ön plana çıktığını göstermiştir.

Yapılan tanımsal analizlerden hareketle, tez çalışmasının üçüncü bölümünün ikinci kısmında Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı orta-üst gelir grubundaki GOÜ'lerde politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemedikleri, etkiliyorlarsa etkinin yönü panel veri analizleri kullanılarak araştırılmıştır.

Bu çalışmada Türkiye'nin de aralarında yer aldığı 23 orta-üst gelirli GOÜ'de politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri panel veri analizi kullanılarak ekonometrik açıdan tespit edilmeye çalışılmıştır. Uygulamada politik ekonomi göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin ortaya konulması amaçlandığı için üretim fonksiyonundan hareketle oluşturulan dört büyüme denklemi için orta-üst gelir grubunda bulunan GOÜ'lerin verileri kullanılmıştır. Kurumlara ilişkin büyüme denkleminde; devletin etkinliği, hesap verilebilirlik, politik istikrar, yasaların uygulanması, yolsuzlukla mücadele ve regülasyon kalitesi şeklinde kurumsal göstergeler kullanılmıştır. Makroekonomik istikrara ilişkin modelde; beşeri sermaye, enflasyon ve finansal işgücü göstergeleri kullanılmıştır. Ticari-finansal dışa açıklığa ilişkin modelde; beşeri sermaye, ticari dışa açıklık ve finansal dışa açıklık göstergeleri

kullanılmıştır. Gelir dağılımına ilişkin modelde ise; gini katsayısı, işsizlik ve enflasyon göstergeleri kullanılmıştır.

Uygulamalı çalışmada 23 orta-üst gelirli GOÜ ekonomisine ait 1992-2016 yıllarını kapsayan panel oluşturulmuştur. Çalışmada kullanılan panelin zaman boyutu (T=25) yatay kesit boyutundan (N=23) büyüktür. 1992 öncesi döneme inilememesinde veri bulmadaki güçlük etkili olmuştur. Türkiye'nin de aralarında yer aldığı GOÜ konumundaki 23 orta-üst gelir grubunda bulunan ülkede politik ekonomi göstergelerinin kişi başına GSYİH değişkeni üzerindeki etkileri, kurumlar, makroekonomik istikrar, ticari-finansal dışa açıklık ve gelir dağılımı için panel veri analizleri ile incelenmiştir.

Yapılan analizler ve regresyon tahminlerinden elde edilen sonuçları kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Kurumlar, makroekonomik istikrar, ticari-finansal dışa açıklık ve gelir dağılımına ilişkin panel veriler için yapılan yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarına göre, ele alınan değişkenlerin tümünde yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır.
- Panel veri modelleri için yapılan II. Nesil Pesaran birim kök testi (CADF-CIPS) sonuçlarına göre, ele alınan değişkenler düzeyde [1(0)] durağandır.
- Panel veri modellerindeki katsayıların birim ve/veya zamana göre değişip değişmediğini tespit etmeye yönelik F, LM ve Honda testleri, ele alınan modellerde birim ve zaman etkisinin olduğunu göstermiştir.
- Panel veri regresyon modeli seçimi kapsamında sabit veya rassal etkili model seçimine yönelik Hausman testi sonuçlarından hareketle kurumsal, makroekonomik istikrar ve ticari-finansal dışa açıklık modelleri iki yönlü sabit etkiler, gelir dağılımı modeli ise iki yönlü rassal etkili panel veri regresyon yöntemi ile tahmin edilmiştir. Model tahminlerinde yatay kesit bağımlılığı, değişen varyans ve otokorelasyon problemlerinin olmadığı varsayımı yapılmıştır.
- Tahmin edilen modellerde yukarıdaki varsayımların geçerli olup olmadığını araştırmak amacıyla yapılan LMh, LM-stat ve Durbin-Watson testleri, panel veri modellerinde değişen varyans ve otokorelasyon olduğunu, yani varsayımların geçerli olmadığını göstermiştir.

- Yatay kesit bağımlılığı, değişen varyans ve otokorelasyon varsayımlarından sapmalar hata terimlerinin varyans-kovaryans matrisinin birim matris olma özelliğini kaybetmesine yol açtığı için değişen varyans varlığında tutarlı, yatay kesit bağımlılığı ve otokorelasyon varlığında dirençli standart hatalar üreten Beck ve Katz tahmincisi kullanılarak panel veri modelleri düzeltilmiş ve yeniden tahmin edilmişlerdir.
- Kurumlara ilişkin düzeltilmiş iki yönlü sabit etkili panel veri regresyon analiz sonuçlarına göre; devletin etkinliği, politik istikrar ve yolsuzlukla mücadele düzeyi değişkenlerine ait katsayılar sırasıyla (2,5794), (1,6041) ve (-2,1632)'dir ve değişkenlere ait katsayılar istatistiki açıdan sırasıyla % 10, % 10 ve % 5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.
- Makroekonomik istikrara ilişkin düzeltilmiş iki yönlü sabit etkili panel veri regresyon analiz sonuçlarına göre; beşeri sermaye enflasyon ve finansal işgücü oranı değişkenlerine ait katsayılar sırasıyla (0.03), (-0,007) ve (0,093)'dür ve değişkenlere ait katsayılar istatistiki açıdan %1, % 1 ve % 10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.
- Ticari-finansal dışa açıklığa ilişkin düzeltilmiş iki yönlü sabit etkili panel veri regresyon sonuçlarına göre; beşeri sermaye ve finansal dışa açıklık değişkenlerine ait katsayılar sırasıyla (0.031) ve (-0,266)'dır ve değişkenlere ait katsayılar istatistiki açıdan %5 ve % 10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.
- Gelir dağılımına ilişkin düzeltilmiş iki yönlü rassal etkili panel veri regresyon sonuçlarına göre; Gini katsayısı, işsizlik ve enflasyon değişkenlerine ait katsayılar sırasıyla (-14.109), (-0.120) ve (-0.007) şeklindedir ve değişkenlere ait katsayılar istatistiki açıdan % 1, %1 ve %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.
- Panel veri regresyon tahminlerinden elde edilen bulguların GOÜ'ler üzerine yapılmış uygulamalı çalışmaların sonuçlarıyla tutarlı olduğu gözlenmiştir.

Çalışmada ele alınan değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki doğrudan etkilerine yönelik açıklamalarda, politik istikrarsızlık ve yolsuzluğun geleceğe ilişkin belirsizlik yaratarak, yatırımları ve dış ticareti azaltarak; kamu kesimi büyüklüğü ve doğrudan yabancı yatırımların ise istihdamı artırarak, teknoloji transferi sağlayarak ve büyük ve sürdürülebilir mali uyarlamaları gerçekleştirerek büyümeyi dolaylı yoldan etkiledikleri hususunun da gözönünde bulundurulması gereklilik arz etmektedir. Bu

husus aslında ileride yapılacak çalışmalarda politik ekonomi göstergelerinin büyüme üzerindeki dolaylı etkilerinin analiz edilmesinin, doğrudan etkiler için bulunan sonuçlarla bağlantısını açıklamada faydalı olacağını göstermektedir.

Özetlenecek olursa, Türkiye'nin de aralarında yer aldığı 23 orta-üst gelir seviyesinde bulunan GOÜ'de, kurumlar, makroekonomik istikrar, ticari-finansal dışa açıklık ve gelir dağılımı değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu yada olumsuz etkili oldukları, söz konusu etkinin kurumlara ve gelir dağılımına ilişkin değişkenlerde daha belirgin, diğer değişkenlerde ise daha zayıf oldukları görülmektedir. Politik ekonomi göstergelerinin hem doğrudan ekonomik büyüme hem de büyümeyi etkileyen diğer faktörler üzerindeki etkileri sayesinde, zaman içinde GOÜ'ler ile GÜ'ler arasındaki büyüme farklılığını azaltacak en önemli unsurlar haline geleceklerini söylemek mümkündür. Bu kapsamda GOÜ'lerde faktör yoğunluğunda değişimler yaratarak yüksek katma değer içeren malların üretilmesine, sağlıklı dışa açılma ve küresel ekonomideki gelişmelere paralel olarak üretim artışının sağlanmasına katkı sağlayacak etkin politik ekonomi uygulamaları önemli hale gelmektedir.

Söz konusu politikaları oluştururken GOÜ'lerin; politik ekonomi göstergelerine ilişkin gelişmeleri yakından takip etme, kamu-özel sektörün paralel varlığına ve karşılıklı etkileşimine önem verme, politik ekonomi göstergelerine ilişkin yasal düzenlemelerin istisnasız uygulanmasını sağlama, politik-ekonomik istikrarı sürdürülebilir hale getirme ve iç ve dış ekonomik denge arasında uyum sağlama vb. gibi hususları dikkate almasının ekonomik büyüme hızının artırılmasına katkı sağlayacağını söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Aragones, E., Bevia, C. Llavador, H. & Schofield, N. “*The Political Economy of Democracy*”, BBVE Foundation Press, Bilbao 2009.
- Baltagi, B.H.: *Econometric Analysis of panel Data*, John Wiley and Sons Ltd. 3.Edition, Yıl:2005
- Balta-Paker, E., *Küresel Güvenlik Kompleksi: Uluslararası Siyaset ve Güvenlik*, İletişim Yayınevi, Ankara 2012.
- Berber, M., *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Derya Kitabevi, Trabzon, 2011.
- Ergun, T. ve Polatoğlu, A., *Kamu Yönetimine Giriş*, TODAİE Yayını No: 241, 4. Baskı, Ankara 1992.
- Greene, W.H.; *Econometric Analysis*, Pearson Education Limited, 7.Edition, 2012.
- Gujarati, N.D., “*Temel Ekonometri*” (Çevirenler: Ü.Şenesen ve G.G.Şenesen) Literatür Yayıncılık, İstanbul 2001.
- Hayaloğlu, P., *Uluslararası Rekabette Fikri Mülkiyet Haklarının Önemi ve Türkiye*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2004.
- Kapucu, E., Aydın, M., Şiriner, İ., Morady, F. ve Çetin, Ü., *Politik İktisat ve Adam Smith*, Yön Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Kazgan, G., *İktisadi Düşünce ya da Politik İktisadın Evrimi*, Remzi Kitabevi, 9.B. İstanbul 2000.
- Keynes, J. M., *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, The University of Adelaide Press, Adelaide 1935.
- Kongar, E., *Küresel Terör ve Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001.
- Kök, R., *İktisadi Düşünce (Kavramların Analitik Evrimi)*, Anadolu Matbaacılık, İkinci Baskı, İzmir 2000.
- Köklü, A., *İktisat İlmine Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara 1972.
- Özsağır, A., *Bilgi Ekonomisi: Tanımlar, Uygulamalar, Örnekler*, Seçkin Kitabevi, Ankara 2013.

Parasız, İ., *Makro Ekonomi Teori ve Politika*, 8. Baskı, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa 2003.

Sapancalı, F., *Toplumsal Açından Yaşam Kalitesi*, Altın Nokta Basım Yayın Dağıtım, İzmir 2009.

Smith, A., *Ulusların Zenginliği*, (çev. Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı, Alan Yayıncılık), 3. B., İstanbul 2001.

Tatoğlu, Y.F. *Panel Veri Ekonometrisi/Stata Uygulamalı*, Beta Basım, İstanbul 2016.

Turan, T., *İktisadi Büyüme Teorisine Giriş*, Yalın yayıncılık, İstanbul 2008.

Unay, C., *Makro Ekonomi*, 3. Basım, Akademi Yayınları, Bursa 1983.

Ünsal, E., *Makro İktisat*, İmaj Yayıncılık, Ankara 2007.

Üstünel, B., *Ekonominin Temelleri*, Alfa yayınları, 5. Basım, 1988.

Makaleler

A.F. Al Faris “Public Expenditure and Economic Growth in the Gulf Cooperation Council Countries”, *Applied Economies*, Taylor & Francis Journals, vol. 34(9), pages 1187-1193.2002.

Abdiweli, M. A.,”Political instability, policy uncertainty, and economic growth: An empirical investigation”, *Atlantic Economic Journal*, 2001, Vol.29, Issue 1, pp 87–106

Abdulnasser, H and I. Manuchehr, “Time Series Evidence for Balassa’s Export- Led Growth Hypothesis,” *Journal of International Trade and Economic Development*, 9, 2000, 355-365.

Abu-Bader, S. ve Abu-Qarn, S. A., “Government Expenditures, Military Spending and Economic Growth: Causality Evidence from Egypt, Israel and Syria” *Journal of Policy Modeling*, Vol.25, Issues 6-7, September 2003, 567-583.

Acartürk, E. ve Öztürk, H., “Yerel Özerklik ve Demokrasi İlişkisi”, Yerel Yönetimler Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri. Editör: Elma, F., *Azerbaycan Belediyelerinin Dünyü, Bugünü, Yarını Uluslararası Sempozyum Bildirileri: 12 Aralık 2002 ve Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri Uluslararası*

- Konferans Materyalleri*: 10 Nisan 2003. Bakü: Qafqaz Üniversitesi Azərbaycan Belediyecilik Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2004, 111
- Acemoğlu, D. & Robinson, J. A., “The Political Economy of the Kuznets Curve”. *Review of Development Economics*. Volume: 6, Number: 2, 2002, 185
- Afzal M., “The Impact of Globalization on Economic Growth of Pakistan” *The Pakistan Development Review*, 46(4), 2007, 723-734.
- Ağayev, S., “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi:Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eştümleşme ve Panel Nedensellik Analizleri” *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 12/1, 2010, 159-184.
- Ahluwalia, M.S- Carter N.G and Chenery H.B., "Growth and Poverty in Devepoping Countrics", *Tournıl of Development Economics*, 6, 1979, 299-341.
- Ahmadi, R., Mohebbi, N., “Trade Openness and Economic Growth in Iran”, *Journal of Basic and Applied Scientic Research*, 2(1), 2012, 885-890.
- Ahmed, Y., Anoruo, E., “Openness and Economic Growth: Evidence from Selected ASEAN Countries” *The Indian Economic Journal*, 47(3), 1999-2000,110-117.
- Aidt, T. S. “Corruption and Sustainable Development”, *CWPE* 1061, 2010.
- Aidt, T., Dutta, J. ve Sena, V., “Governance Regimes, Corruption and Growth: Theory and Evidence”, *Journal of Comparative Economics*, 36, 2008, 195-220.
- Akbay, O. S., “Küresel Finansal Krizin Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Namık Kemal Üniversitesi SBE Sosyal Bilimler Metinleri*, Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, 2004.
- Akçoraoğlu, A. ve Yurdakul, F., “Siyasal Ekonomi Açısından Büyüme, Enflasyon ve Bütçe Açıkları, Türkiye Üzerine Bir Uygulama”,*Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl:2004, Cilt:59, Sayı:1, ss15-25.
- Akgün, A. E., Keskin, H. ve Günsel, A., “Bilgi Ekonomisi Kapsamında Teknoloji Transferinin Bilgi Transferine Dönüşümüne Dair Bir Literatür Taraması”, *Atatürk Üniversitesi İİB Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, Nisan Dönemi, 2005, 232.

- Akpolat, A. G., “The Long-Term Impact of Human Capital Investment on GDP: A Panel Cointegrated Regression Analysis”, *Economics Research International*, 2014, 1-10.
- Aksoğan, G. ve Elveren, A. Y., “Türkiye’de Savunma, Sağlık ve Eğitim Harcamaları ve Gelir Eşitsizliği(1970-2008): Ekonometrik bir inceleme”, *Sosyoekonomi Dergisi*, 2012-1, 263-280.
- Aksu, L., “Türkiye’de Beşeri Sermayenin Önemi: İktisadi Büyüme ile İlişkisi, Sosyal ve Stratejik Analizi”, *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi Journal of Economic Policy Researches*, Cilt:3, Sayı:2, Yıl: 2016, 68-129.
- Aksu, M. ve Turhan, F., “Yeni Tehditler, Güvenliğin Genişleme Boyutları ve İnsani Güvenlik”. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2012, 73.
- Alfaro, L., Chanda, A., Kalemli, Ö.S., Sayek, S., “FDI and Economic Growth:The Role of Local Financial Markets”, *Journal of International Economics*, Vol. 64, 2004, 89-112.
- Algan N., Aktakas B. G., Tekin İ., “Toplumsal Bir Mesele Olarak Yolsuzluk ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği” *International Conference on Eurasian Economies* 2014.
- Al-Iriani M., Al-Shamsi F., “Foreign Direct Investmentand Economic Growth in the GCC Countries A CausalityInvestigation Using Heterogeneous Panel Analysis”, 27th Annual Meeting of Middle East EconomicAssociation, January 4–7, 2007
- Ali A., “Political Instability, Political Uncertainty and Economic Growth; An Empirical”. Ali, M., Egbetokun, A., & Memon, M. H., Human Capital, Social Capabilities and Economic Growth. *Jena Economic Research Papers* No. 013, Friedrich Schiller University Jena, Almanya 2016.
- Aliyev, A., “Azerbaycan’da Desantralizasyon Düşüncesi ve Politikası”. Yerel Yönetimler Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri. Editör: Elma, F., Azerbaycan Belediyelerinin Dünü, Bugünü, Yarını *Uluslararası Sempozyum Bildirileri: 12 Aralık 2002 ve Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri Uluslararası Konferans Materyalleri: 9-10 Nisan 2003*. Bakü: Qafqaz

- Üniversitesi Azerbaycan Belediyecilik Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2004, 139.
- Alkin, E., *Büyüme-İstikrar-Yabancı Sermaye İlişkisi*, T.C. Merkez Bankası, İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü-Eğitim Müdürlüğü, 2010.
- Altıntaş, H. ve Marin, M., “Küreselleşen Yerellik: Kavramsal Bir Yaklaşım”, Yerel Yönetimler Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri. Editör: Elma, F., Azerbaycan Belediyelerinin Dünü, Bugünü, Yarını Uluslararası Sempozyum Bildirileri: 12 Aralık 2002 ve Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri Uluslararası Konferans Materyalleri: 9-10 Nisan 2003. Bakü: Qafqaz Üniversitesi Azerbaycan Belediyecilik Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2004, 171.
- Altunç, Ö. F., “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye’ye İlişkin Ampirik Kanıtlar” Celal Bayar Üniversitesi İİBF, *Yönetim ve Ekonomi* Yıl:2011 Cilt:18 Sayı:2.
- Altunç, Ö. F., Aydın, C., “Türkiye’de Kamu Sektörü Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi”, *Gazi Üniversitesi Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt: 23, Sayı : 82, Ankara 2012, 81.
- Al-Yousif, Y.K., “Do Government Expenditures Inhibit or Promote Economic Growth: Some Empirical Evidence from Saudi Arabia’, *The Indian Economic Journal*, Vol: 48, No: 2, 2001, 92–96.
- Arslan, Ü., “Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye örneği”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 11 Sayı: 1 Ocak 2011, 73 -80.
- Artan S., Kalaycı, C., “Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açıklık, Demokrasi ve Gelir Dağılımı İlişkisi” *Sosyal Güvenlik Dergisi* Temmuz 2014, Cilt 4, Sayı 2, 69-88.
- Artan, S., & Kalaycı, C., “Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açıklık, Demokrasi ve Gelir Dağılımı İlişkisi”. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1(4), 2014, 69-88.

- Bahmani-Oskooee, M., Economidou, C., Goswami, G. G., “Export Led Growth Hypothesis Revisited: A Panel Cointegration Approach”, *Scientific Journal of Administrative Development*, 3, June 2005, 40-55.
- Bajwa, S., Siddiqi, M. W., “Trade Openness and Its Effects on Economic Growth in Selected South Asian Countries: A Panel Data Study”, *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 50, 2011, 1073-1078.
- Bal H., Algan N., Manga, M., Kandır, E., “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRICS Ülkeleri ve Türkiye Örneği”, *International Conference On Eurasian Economies*, 2014.
- Balasubramanyam, V.N., Salisu M., Sapsford, D., “Foreign Direct Investment and Growth in EP and IS Countries”, *Economic Journal* , Vol. 106, No. 1, 1996, 92-105.
- Bartels, L. M., “Economic Inequality and Political Representation”, *Princeton University Department of Politics and Woodrow Wilson School of Public and International Affairs*, August 2005, 3.
- Basu, P., Chakraborty, C., Reagle, D., “Liberalization, FDI, and Growth in Developing Countries: A Panel Cointegration Approach”, *Economic Inquiry* , Vol. 41, No.3, 2003, 510-516.
- Bayramoğlu, S., “Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim”, *Praksis Dergisi*. Sayı: 7, Yaz Dönemi, 2002, 85
- Beck, N., Katz, N., J., “What To Do (And Not To Do) With Time-Series Cross-Section Data”, *American Political Science Review*, Vol. 89, No. 3, 1995, 634-647.
- Bende-Nabende Anthony, “International Trade, Capital Flows and Economic Development in East Asia”, 2003, *Bilimler Dergisi*, Sayı:2 Adapazarı 2000, 38.
- Benhabib, J. ve Spiegel M. M., “The Role of Human Capital in Economic Development Evidence From Aggregate Cross-Country Data”, *Journal of Monetary Economic*, Yıl:1994, Volume:34, Issue:2, 143-173.
- Benkler, Y., “The Political Economy of Commons”, *European Journal for The Informatics Professional (UPGRADE)*, Volume: 4, Number: 3, 2003, 6.

- Bloom, David E., Canning, D., Sevilla, J., “The Effect of Health on Economic Growth: A Production Function Approach”, *World development*, 2004, Vol:32, 1-13.
- Bosworth, Barry, P., Collins, Susan M., “Capital Flows to Developing Economies: Implications for Saving and Investment, *Brookings Papers on Economic Activity*, 1999, vol30(1) s. 143-180.
- Brempong, K.G., “Corruption, Economic Growth, and Income Inequality in Africa”, *Economics of Governance*, 3(3), 2002, 183-209.
- Brempong, Kwabena, G. ve Wilson, M., “Health Human Capital and Economic Growth in Sub-Saharan African and OECD Countries”, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, (May 2004), 296-320.
- Buhari, D., Muhlis, C., “Küreselleşmenin Büyümeye Etkisi: Güney Kore Örnekleminde Eşbütünleşme Analizi” *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF*, Cilt 6, Sayı 2, 2016, 197-220.
- Bulut, Y., Bakan, İ., “Yönetici ve Yöneticilik Üzerine Kahramanmaraş Kentinde Bir Araştırma” *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2005, 63-89.
- Cangir, N., Turan, T., “Politik İstikrarsızlığın Bütçe Dengesi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği” *Maliye Dergisi*, Sayı 166, Ocak-Haziran 2014, 243
- Carbonnier, G., Wagner, N. ve Brugger, F., “Oil, Gas and Minerals: The Impact of Resource-Dependence and Governance on Sustainable Development”, *CCDP Working Paper*, Geneva 2011.
- Carmen, D., Alvarez, A., “Complementarity Between Physical and Human Capital, and Speed of Convergence”, *Economics Letters*, Vol. 64, Issue 3, 1999, 360.
- Carson, C. A., *Studies in Mutualist Political Economy*, Capital and Interest Press, Fayettevill 2004.
- Ceyhan M. Said, Akpolat, A, Peçe M. A., “Kazakistan Ekonomisinin Dışa Açıklık ve Enflasyon Oranlarının Ekonomik Büyümesine Etkisi (1994-2013), *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)* June 2016: 2
- Chakraborty, S., “Endogenous Lifetime and Economic Growth”, *Journal of Economic Theory*, Vol:116, No:1, March 2003, 119-137.

- Chang C.Berdiev, A.N. ve Lee C., “Energy Exports, Globalization and Economic Growth:The Case of South Caucasus, *Economic Modelling*”, 33, 2013, 333-346
- Chaudhary, M. A., Nasim, S. S., and Munir As Choudhary, “Trade Policy and Economic Growth in Bangladesh: A Revisit”, *Pakistan Economic and Social Review*, 2007, 1-26.
- Chudik, A., Pesaran, M.H., “Common Correlated Effects Estimation of Heterogeneous Dynamic Panel Data Models with Weakly Exogenous Regressors” *Federal Reserve Bank of Dallas Globalization and Monetary Policy Institute*, Working Paper No. 146, Dallas 2013.
- Crane, G.,T., ve Abla, A., “The Theoretical Evolution of International Political Economy”, New York, Oxford University Pres, 1991, s. 58-64.
- Çetin, H., “Liberalizmin Tarihsel Kökenleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1 – 2, 2009, 79-96.
- Çoban, A., “Küreselleşmeye Karşı Olmak: Olanaklar ve Sınırlılıklar”, *Praksis Dergisi*, Sayı: 7, Yaz Dönemi, 2011, 119.
- Çukurçayır, S. ve Tezcan, K., “Demokratikleşme ve Ekonomik Kalkınma: Etkileşim Analizi”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi* / 2011 Cilt: VI Sayı: II, 2011, 48-76.
- Dağdelen, İ., “Liberalizasyon”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Ankara 2004.
- Danışoğlu, Ç.,A., “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerine Etkileri”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, İstanbul 2005, s. 215-239.
- De Meulemeester, Jean-Luc ve Denis Rochat, “A Causality Analysis of the Link Between Higher Education and Economic Development”, *Economics of Education Review*, (14) 4, 1995, 351-361.
- Dipendra, S., Tapen, S., “Openness, Investment and Economic Growth in Asia”, *The Indian Economic Journal*, 49(4), 2002 110-117.
- Dietz, S. ve Neumayer, E., “Corruption, The Resource Curse and Genuine Saving”, *Environment and Development Economics*, 12, 2007, 33-53.

- Dietz, S. ve Neumayer, E., "Corruption, The Resource Curse and Genuine Saving", *Environment and Development Economics*, 12, 2007, 33-53.
- Dimitrios, A., Simon, P., "Political Instability and Economic Growth: UK Time Series Evidence", *Scottish Journal of Political Economy*, Vol: 48 No:4, 2001, 386.
- Dixon, R., Caryle, Malthus and Sismondi, "The Origins of Carlyle's Dismal View of Political Economy", *Melbourne: The University of Melbourne Department of Economics Research Paper*, 2006, 3.
- Doğan, A., "Demokrasi ve Ekonomik Gelişme", *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 25, Temmuz-Aralık 2005, 4.
- Doğru, Y., Şiriner, İ., "Türkiye Ekonomisi' nin Büyüme Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi* (3: 2), Kocaeli 2005, 177-179
- Drakopoulos, S. A., "Keynes' Economic Thought and the Theory of Consumer Behaviour", *Scottish Journal of Political Economy*. Volume: 19, Number: 3, August, 1992, 321.
- Dreger, C., ve Reimers H.,E., "Health Care Expenditures in OECD Countries: A Panel Unit Root and Cointegration Analysis" The Institute for the Study of Labor, 2005.
- E. Robert, Lucas, "On The Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, Vol. 22, Issue 1, 1988, 7.
- Eaton, K., Kaiser, K. & Smoke, P., "The Political Economy of Decentralization Reforms: Implications for Aid Effectiveness", Washington DC: The International Bank for Reconstruction and Development (The World Bank) Press, 2010, 1.
- Edis-Şahin, Y., "Küreselleşme ve İnsan Hakları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, 2009, 177.
- Edwards, S. and Tabellini, G., "Political Instability, Political Weakness, and Inflation, An Empirical Analysis", *Cambridge, NBER Working Paper 3721*, Cambridge, MA, National Bureau for Economic Research, 1991.

- Edwards, S. ve Losada FernandoJ., “Fixed Exchange Rates, Inflation and Macro Economic Discipline”, *NBER Working Paper Series*, No. 4661, 1994, 2-3.
- Ekonometik Bir Analiz (1974-2011)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, SBE, Erzurum 2012.
- Elson, D., “Emek Değer Teorisi”, (Marx’dan aktaran) çev: Münevver Çelik-Sinem Özer, *Conatus*, sayı:4, 2005, 15.
- Emsen, S. ve Değer, M. K., “Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Panel Veri Analizleri (1990–2002)”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2006, 7(2).
- Ercan, E., Bildirici, M., “Türkiye’de Siyasal ve İktisadi İstikrarsızlık; 1980–2001”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, İstanbul 2001, 27-43
- Ercan, Y. Nihal, “İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış”, *Planlama Dergisi*, Özel, Sayı, DPT’nin Kuruluşunun 42. Yılı, 2002, 130.
- Erdoğan, İ., “Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı”, *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, 2013, 267-268
- Erik S., Reinert, “The Role of the State in Economic Growth”, *Journal of Economic Studies*, 26, 4/5, 1999, 281
- Ertem, B., “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BAÜSBED)*, Cilt: 12, Sayı, 21, Haziran Dönemi, 2009, 377-397.
- Eser K., Ekiz Gökmen, Ç., “Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2009.
- Esso, Loesse J., “Long-Run Relationship and Causality Between Foreign Direct Investment and Economic Growth: Evidence from Ten African Countries”, *International Journal of Economics and Finance*, 2(2), 2010, 158–177.
- Fleissner, P., “The Commodification of Knowledge in the Global Information Society”. Commodification, *Information, Value and Profit. Vienna University of Technology Institute of Design and Technology Assessment*. Poiesis & Praxis:

- International Journal of Technology Assessment and Ethics of Science*, Paper: 1615-6617, Volume: 4, Number: 1, March 2006, 3.
- Galimberti, J.K., “Conditioned export-led Growth Hypothesis:A Panel Threshold Regression Approach”, Munich Personal RePEc Archive *Paper*, No:13417, 2009.
- Giménez, G., López-Pueyo, C., Sanaú, J., “Human Capital Measurement in OECD Countries and Its Relation to GDP Growth and Innovation”. *Revista de Economía Mundial*, (39), 2015, 77-108.
- Gounder, R., “How Important Is Democracy And Economic Freedom For Growth?: Empirical Results From Fiji”, *Journal of Development Economics*, 1983, 12(1):59-73.
- Gries T., Redlin M., “Trade Openness and Economic Growth: A Panel Causality Analysis” 2012, Paderborn University, CIE Center for International Economics, Working Papers CIE 52,
- Groenewegen, P., “Thomas Carlyle, “The Dismal Science”, and the Contemporary Political Economy of Slavery”, *History of Economics Review*, Volume: 34, Number: 6, 2010, s:75; Jevons, W. S., *The Theory of Political Economy*. New York: Sentry Press, 1905.
- Guerin, Selen S., and Stefano Manzocchi, “Political Regime and FDI From Advanced to Emerging Countries.” *Review of World economics* 145.1, 2009, 75-91.
- Gül, E. ve Yavuz, H. “AB’nin Yeni Üyeleri ile Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1996-2008 Dönemi”, *Maliye Dergisi*, 2010, Sayı 158.
- Gül, E. ve Yavuz, H., “Türkiye’de Kamu Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Bir Analizi: 1963–2008 Dönemi”, *Uluslararası Davraz Kongresi*, 24–27 Eylül, 4–15, Isparta 2009.
- Gül, E., Kamacı, A., Konya, S., “Dış Ticaretin Büyüme Üzerine Etkileri: Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye Örneği”, *Akademik Bakış Dergisi* Sayı: 35 Mart-Nisan 2013 Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi.

- Güleç, S., “Merkezi Devlet ve Âdem – i Merkezi Devlet”, *Yerel Siyaset Dergisi*, Sayı: 10, 2008, s:49.
- Gür, Timur Han ve Akbulut, Hale, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Politik İstikrarın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi” *Sosyoekonomi* Ocak-Haziran 2012, 291.
- Gür, Timur Han ve Akbulut, Hale, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Politik İstikrarın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi”, *Sosyoekonomi Dergisi*, Sayı: 1, 2012, 281-300.
- Güvel E. Alper, Ata A. Yılmaz, “Yolsuzluğun Sosyo-Politik Dinamikleri: AB Ülkeleri Üzerine Bir Analiz”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 44 Sayı 1 2011, 155-185.
- Gwartney, J., Holcombe, R. G., Lawson, R. A. (2004), “Economic Freedom, Institutional Quality and Cross-Country Differences in Income and Growth. *Cato Journal*, 24(3), 205-233.
- Harrod, R. F., “Mr. Keynes and Traditional Theory”, *Econmetria Journal*, Volume: 5, Number: 1, January 2000, 77.
- Hasan, Alp, Özel, “Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Özel, C. 2, S. 1, Çankırı 2012, 64.
- Hayaloğlu, P., “Kırılgan Beşli Ülkelerinde Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi” *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 11, Yıl 11, Sayı 1, 2015 *The International Journal of Economic and Social Research*, Vol. 11, Year 11, No. 1, 2015.
- Haydaroğlu, C., Bakırtaş, İ., Koyuncu, C., “Oylama Gücü ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki”, *Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Eskişehir 2013, 296
- Hazersloot, H. L. C., “Traditional Industrial Economics and Purchasing: A Theoretical Application of the SCP – Paradigm on Decision Points in Purchasing”, *University of Twente Faculty of Management and Governance*. Enschede: Bachelor Thesis Conference: November 7th., Hazersloot, H. L. C., 2013.
- Heckelman, J. C., Knack, S., “Aid, Economic Freedom and Growth. Contemporary Economic Policy”, 27(1), 2009, 46-53.

- Hertog, J., “Review of Economic Theories of Regulation”, Utrecht School of Economics Tjalling C. Koopmans Research Institute Discussion Paper Series, Discussion Paper Series: 10 – 18, Utrecht School of Economics, Janskerkhof 2009.
- Hirst, P. ve Thompson, G., “Küreselleşme ve Milli Devletin Geleceği”, Çeviren: Can, A. S., *Türkiye ve Siyaset Dergisi*. Milliyetçilik ve Küreselleşme Özel Sayısı, Sayı: 5, Kasım – Aralık Dönemi, 2001, 127.
- Hurmi, A. B., “Bush ve Obama Karşılaştırması Çerçevesinde Amerikan Dış Politika Analizi”, *Alternatif Politika Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, Nisan 2010, 56-81.
- In, F., ve Doucouliagos, C.,: “Human Capital Formation and US Economic Growth: A Causality Analysis”, *Applied Economics Letters, Taylor and Francis Journals*, 1996, 4(5), 329-331.
- Isaac, Ehrlich, “The Problem of Development: Introduction”, *The Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5, Part 2: The Problem of Development: A Conference of The Institute For The Study of Free Enterprise System, 1990, 1
- Işık,Y., “Küresel Sorunların Çözümünde Bilgi Ekonomisinin Açtığı Perspektifler”, İstanbul Kalite Kongresi Bildirileri: 14 Kasım 2007: İstanbul: KAL-DER (Türkiye Kalite Derneği) Yayınları, 2007,s.3.
- İncekara, A., ve Ferda, Y. T., *Türkiye Ekonomisinde Son Yıllarda Yaşanan Yüksek Oranlı Büyüme Rakamlarının İç Piyasa Üzerindeki Etkileri*, İstanbul Ticaret Odası, Türkiye Ekonomisi Yayınları, Yayın No: 2008-56, s. 22-23.
- Jeffrey A. Frieden, ve David A. Lake, *International Political Economy Perspectives on Global Power and Wealth*, 4.B., Routledge, Londra ve New York 2000.
- Jensen, N. M., “Democratic Governance and Multinational Corporations: Political Regimes and Inflows of Foreign Direct Investment, *International Organization*, 57(03), 2003, 587-616.
- Jin, Jang C., “Openness And Growth In North Korea: Evidence From Time- Series Data”, *Review Of International Economics*, 11(1), 2003, 18- 27.

- Johnson N.D., Ruger W. Sorens J., Yamarik S., “Corruption, Regulation, and Growth: An Empirical Study of the United States”, 2011.
- Johnson,N.,D., Ruger, W., Sorens, J., and Yamarik, S., “Corruption, Regulation, and Growth: An Empirical Study of The United States”, *Econ Gov*, 15, 2014, 51
- Kadiroğulları, K. ve Arkın, V., “Küreselleşme Üzerine”, *Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Dergisi*, Temmuz-Ağustos Dönemi, Yıl: 9, Sayı: 36, EGM Yayın Katalog No: 349, APK Dairesi Başkanlığı Yayın No: 219, 2003, s:769
- Kar, M. ve Taban, S., “Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:53, No:3, 2003, 145-169.
- Kar, M., Ağır, H., “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eşbütünleşme Yaklaşımı ile Nedensellik Testi, 1926-1994” *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2006, 6(11), ss.51-68
- Kar, M., ve Taban, S., “Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 3, 2003, 148.
- Karagöl, E. D. ve Bingöl, A. S., “Türkiye – IMF İlişkilerinde Yeni Dönem”, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Analiz Raporu*, Sayı: 67, Mayıs Dönemi, 2013, 11.
- Karagöz, K., Karagöz, M., “Yolsuzluk, Ekonomik Büyüme Ve Kamu Harcamaları: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz”, *Sayıştay Dergisi* 2010 Sayı:76
- Karataş, M. ve Çankaya, E., “İktisadi Kalkınma Sürecinde Beşeri Sermayeye İlişkin Bir İnceleme”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl: 2 Sayı: 3 2010-Güz, 29-55.
- Karras, G., “Trade Openness and Economic Growth: Can We Estimate Precise Effetc?”, *Applied Econometrics and International Development*, 3(1), 2003, 7-25.
- Kaya, E., “Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma”, Yerel Yönetimler Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri. Editör: Elma, F., *Azerbaycan Belediyelerinin Dünü, Bugünü, Yarını Uluslararası Sempozyum Bildirileri*: 12 Aralık 2002 ve Desantralizasyon ve Azerbaycan Belediyeleri Uluslararası

- Konferans Materyalleri: 9-10 Nisan 2003. Bakü: Qafqaz Üniversitesi Azərbaycan Belediyecilik Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2004
- Kaya, V., Hüseyini, İ., “İhracatın Sektörel Yapısı ve Ülkelere Dağılımının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği”, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* Cilt 29, Sayı 4, 2003.
- Khagram, S., de Renzio, P., Fung, A., “Overview and Synthesis: The Political Economy of Fiscal Transparency, Participation, and Accountability Around the World”, *Massachusetts: Harvard University Global Political Economy at Occidental College for Financial and Administrative Support Project*, 2012, 3.
- Kıran, B., Güriş, B., “Türkiye’de Ticari ve Finansal Dışa Açıklığın Büyümeye Etkisi: 1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt/Vol.: 11 - Sayı/ No: 2, 69–80.
- Kibritçiöğlu, A., “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 53, No. 1-4, 1998, 226.
- Koç, A., “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yatay Kesit Analizi ile AB Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Maliye Dergisi* Sayı 165 Temmuz-Aralık 2013.
- Konukman, A., ve Çiftçi, C., “Küreselleşmenin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt:19, Özel Sayı, 2008, 65.
- Konya, L., “Export-led Growth, Growth-driven Export, Both or None? Granger Causality Analysis on OECD Countries”, *Applied Econometrics and International Development*, 4(1), 2004, 73-94.
- Kovalenko, B., “Methodological Features of Modern Institutional Economics”, *Russia Saint Petersburg University of Management and Economics Social and Natural Sciences Journal*. Volume: 3, 2011, 55.
- Köse, Ö., “Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü”. *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 49, 2009, 4.

- Kubar, Y., “Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınma Göstergeleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Bir Panel Veri Analizi (1995-2010)”, *Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi* Sayı:4 Yıl 2016 Sayfa:65-99.
- Kueh, J., Puah, S.C. ve Wong, C., “Bounds Estimation for Trade Openness and Government Expenditure Nexus of Asean-4 Countries” *MPRA Paper* No:12351, 2008.
- Kurt, S., Berber, M., “Türkiye’de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme” *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 2, Temmuz 2008.
- Kyeonghi, B., Xingwan, Q., “An Analysis on Political Risks and The Flow of Foreign Direct Investment in Developing and Industrialized Economies” *Economics, Management & Financial Markets* 6, no. 4, 2008, 60-91.
- Laçiner, S., “ABD-İngiltere: Özel Bir İlişki”, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Avrasya Dosyası: 2011*, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2011.
- Lamba, M., “Osmanlı’dan Günümüze Türk Kamu Yönetiminde Merkezîyetçilik-Âdemi Merkezîyetçilik Üzerine Bir İnceleme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2010, 136.
- Lavigne, R., “The Institutional and Political Determinants of Fiscal Adjustment”, *Bank of Canada Working Paper*, No. 2006-1, 2006.
- Lipset, S. M., “Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy”, *The American Political Science Review*, 53(1), 1959, 69-105.
- Loizides, J., & Vamvoukas, G. (2005), “Government Expenditure and Economic Growth: Evidence From Trivariate Causality Testing”, *Journal of Applied Economics*, 8(1), 125-152.
- López-Pueyo, C., Giménez, G., & Sanaú, J., “Human Capital Measurement in OECD Countries and its Relation to GDP Growth and Innovation”, *Revista de Economía Mundial*, (39), 2015, 77-108.
- M. Gene, Grossman, Elhanan, Helpman, “Product Development and International Trade”, *The Journal of Political Economy*, Vol. 97, No. 6, 1989, 1262.

- M. Paul, Romer, “Endogenous Technological Change”, *The Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5, Part 2: The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise System, 1990, 71.
- Madison, G. B., “The Political Economy of Civil Society and Human Rights”, *Adam Smith’s Political Philosophy: Routledge Studies in Social and Political Thought*. Editör: Smith, C., New York: Simultaneously Published, 2006, s:152.
- Magnus Frimpong ve Fosu Oteng-Abayie, “Bivariate Causality Analysis Between FDI Inflows and Economic Growth in Ghana”, *International Research Journal of Finance and Economics*, 15, 2008, 103–112.
- Mayer, D., “On The Role Of Health in The Economic And Demographic Dynamics Of Brazil, 1980-1995”, *Institute For Futures Studies*, Vol:4, (September 2000), 1-17.
- Mayer, D., “The Long-Term Impact of Health on Economic Growth in Mexico:1950-1995”, *Journal of International Development* Vol:13, 2001,123-126.
- Méon, Pierre-Guillaume, and Khalid Sekkat, “Does Corruption Grease or Sand The Wheels of Growth?”, *Public Choice* 122.1-2, 2005, 69-97.
- Mercan, M., Göçer, İ., “Ticari Dışa Açıklığın Ekonomik Etkileri: Orta Asya Ülkeleri İçin Ampirik Bir Analiz”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 10, Sayı 22, 2014.
- Mercan, M., “Feldstein-Horioka Hipotezinin AB-15 ve Türkiye Ekonomisi için Sınanması: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Dinamik Panel Veri Analizi”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt 14, sayı 2, Nisan 2014, 231-245.
- Mercan, M., Peker, O., “Finansal Dışa Açıklığın Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* – Sayı 36 –Nisan 2013.
- Mercan, M., Peker, O., “Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi:Ekonometrik Bir Analiz”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 93-120.

- Merlevede, B. ve Schoors, K., “Reform, FDI and Economic Growth: Tale of the Tortoise and the Hare”, *William Davidson Institute, Working Paper* No.730, 2004, 2.
- Moudud, J., K., “Harrod Versus Thirlwall: A Reassessment of Export – Led Growth”, *The Jerome Levy Economics Institute of Bard College,, Working Paper* No: 316. 2000.
- Murat A., Yülek, “İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine”, *Hazine Dergisi*, S. 6, 1997, 12.
- Nair-R., U., ve Weinhold D., “Causality Tests for Cross-Country Panels: A New Look at FDI and Economic Growth in Developing Countries” 2001, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 63, 2 153-171.
- Nath, H., “Trade, Foreign Direct Investment and Growth: Evidence From Transition Economies”, *Sam Houston State University Department of Economics and International Business, Working Paper*, No.05–04, 2005, 1.
- Neocleous, M., “The Political Economy of The Dead: Marx’s Vampires”, *History of Political Thought*. Volume: 24, Number: 4, Winter, 2003, 669.
- Nısfet, Uzey, “Kamu Büyüklüğü Ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (1970-1999)”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 19, Kayseri 2002, 163-164.
- Oktayer, N., Susam, N., “Kamu Harcamaları- Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1970-2005 Yılları Türkiye Örneği” *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 22, Ocak 2008 Sayı: 1
- Olivares, M., “Expectation and Uncertainty in the Keynesian Theory”, *Technical University of Lisbon School of Economics and Management Department of Economics Working Papers*, Lisbon: Technical University of Lisbon School of Economics and Management Department of Economics Press, 2009.
- Olson, M., Naveen, S. ve Swamy, A. V., “Governance and growth: A simple hypothesis explaining cross-country differences in productivity growth”, *Public Choice*, 102, 2000, 341–364.

- Omısakın, O., Oluwatosin, A. ve Ayoola, O., “Foreign Direct Investment, Trade Openness and Growth in Nigeria”, *Journal of Economic Theory*, 3(2), 13-18.
- Örs, H. B., “Postmodern Dünyada İdeolojinin Dönüşümü”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 40, Mart Dönemi, 2009, s:4
- Öz, S., “Kriz ve Korumacılık: Tarih Tekerrür Edecek mi?”, *Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) – Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu Çalışma Raporu Serisi, Çalışma Raporu: 904, İstanbul: TÜSİAD – Koç Ortak Yayını, 2009, s:17*
- Özel H.Alp, Sezgin, F., “Ticari Serbestleşme –Ekonomik Büyüme İlişkisinin Bootstrap Kantil Refresyon Yardımıyla Analizi”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Yıl :2012, Cilt:62, Sayı:2, 283-303.
- Özel, Hasan Alp, “Küreselleşme Sürecinde Ticari ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 19, ss. 1-30, 2012, 24-27.
- Özer, M. ve Erdoğan, L., “Türkiye’de ihracat, ithalat ve Ekonomik, Büyüme Arasındaki ilişkilerin Zaman Serisi Analizi”, *EkonomikYaklaşım Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 60-61, 2006, 93-110.
- Özgür, Uçkan, “E-Devlet, E-Demokrasi ve E-Yönetişim Modeli: Bir İlkel Öncelik Olarak Bilgiye Erişim Özgürlüğü”, *Aylık Strateji ve Analiz E-Dergisi*,5, 2003, 2
- Özkaya, M. H., “IMF’nin Değişen Rolü: Bretton Woods’tan Günümüze”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2009, 102-117.
- Özsoy, İ., “Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihî ve Evrensel Dersler”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi*, Güz Dönemi, Sayı: 39, 2006, 163-194.
- Paolo Guerrieri ve Pier Carlo Padoan, “Neomercantilism and International Economic Stability”, *International Organization*, C. 40, No. 1, 1986, 29-35.
- Parlakıyıldız, F.Merve, “ Makro Ekonomik ve Politik İstikrarsızlığın Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: Latin Amerika Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi* Cilt:19, Sayı:2 Aralık 215, 1-11.

- Paul M. Romer, “The Origins of Endogenous Growth” [Endojen Büyümenin Kökeni], *The Journal of Economic Perspectives*, Vol: 8, No: 1, 1994, 3-22.
- Peçe M.Akif, Ceyhan M. Said, Akpolat Ahmet, “Türkiye’de Gelir Dağılımının Ekonomik Büyümeye Etkisi üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)* August 2016 : Volume 2.
- Pesaran, M. H., “A Simple Panel Unit Root Test in The Presence Of Cross- Section Dependence”, *Journal of Applied Econometrics* 22, 2007, 265–312.
- Pesaran, M.H., “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels”, *Journal of Applied Econometrics*, 20, 2004, 264-309.
- Pond, Bob and Barbara McPake, “The Health Migration Crisis: The Role of Four Organisation for Economic Cooperation and Development Countries”, *The Lancet*, 367, 2006, 1448–1455.
- Potrafke N., “Polititlcal Cycles and Economic Performance in OECD Countries: Emprical Evidence From 1951-2006”, *Public Choice*, 150(1-2), 2006, 155-79.
- Poutvaara, P. & Wagener, A., “The Political Economy of Conscription”. *The Institute for the Study of Labor (IZA) Discussion Paper*, Discussion Paper No: 4429, 2009, 1.
- Pustu, Y., “Küreselleşme Sürecinde Kent: Antik Site’den Dünya Kentine”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 60, 2010, 130.
- Rao B.B. and and Vadlamannati K.C., “Globalization and Growth in the Low Income African Countries with the Extreme Bound Analiys, *Economic Modelling*”, 28, 2010, 795-805.
- Rao B.B., Tamazian A. and and and Vadlamannati K.C., “Growth Effects of a Comprehensive Measure of Globalizationwith Country-Specifiz Time Series Data”, *Applied Economics*, 43, 2011, 551-568.
- Rati, Ram, “Government Size and Economic Growth: A New Framework and Some Evidence from Cross Section and Time Series Data”, *American Economic Review*, Vol.76, No.1, 1986, 91.

- Robert Keohane ve Joseph Nye, Realism and Complex Interdependence, ed. George Crane ve Abba Amawi, “*The Theoretical Evolution of International Political Economy*”, Oxford University Press, New York 1991, 133-139.
- Robert Keohane, “Power and Interdependence Revisited”, *International Organization*, C. 41, No. 4 1987, 734-736.
- Robert, Lensink, Niels, Hermes, ve Victor Murinde, “Capital Flight and Political Risk”, *Journal of International Money and Finance*, 2000, 87.
- Roth, A. E., “The Economist as Engineer: Game Theory, Experimentation and Computation as Tools For Design Economics”, *Econometrica Journal*, Volume: 70, Number: 4, July 2002, 1347.
- Saçık, S.Y., “Büyümenin Bir Kaynağı Olarak Ticari Dışa Açıklık”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sáenz, E., Marcela, S. ve Dolores, M.G. (2011), “Trade Openness and Public Expenditure: The Spanish Case”, 1960–2000 *Public Choice*, 1-23.
- Sağsan, M., “Sanal Âlemdede Hak Arayışları: İnternet’te Telif Hakkı Sorununun Boyutlarına Kısa Bir Bakış”, *ÜNAK Genel Konferansı: 10-12 Ekim 2002*, Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları, Samsun 2002, 3.
- Sawalha, N., Mazouz, A., & Pellet, P., “Foreign Direct Investment Inflows and Determinants in Selected Developed, Developing, and Underdeveloped Countries With Limited Resources” *International Journal of Business & Economics Perspectives*, 8(1), 2013, 76-92.
- Scott, B. R., “The Political Economy of Capitalism”, *Harvard Business School Journal*, Volume:7, Number:37, 2006, 1.
- Scully, G. W., “Economic Freedom, Government Policy and the Trade-Off Between Equity and Economic Growth”, *Public Choice*, 113(1-2), 2002, 77-96.
- Sebastian, Edwards ve Sweder, Van Wijnbergen, “The Welfare Effects of Trade and Capital Market Liberalization”, *International Economic Review*, 27(1), 1986, 143

- Sezer, Ç. ve Vural, T., “Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Devletin Değişen Rolü ve Merkezi Yönetim ile Yerel Yönetimler Arasında Yetki ve Görev Paylaşımı”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 159, Temmuz – Aralık Dönemi, 2010, 209.
- Shaikh F.M, ve Shah M.A., “Impact of Globalization on Pakistan’s Economy by Using CGE Model”, *International Conference on Applied Economics*, 2008, 839-845.
- Simon, H. A., “A Formal Theory of the Employment Relationship”, *Econometrica Journal*, Volume: 19, Number: 3, July 2009, 295
- Stoker, G., ‘Governance As Theory: Five Propositions’, *International Social Science Journal*, Volume:50, Issue: 155, March 1998, 18.
- Stuckler, D. Feig. A. B., Basu, S. & McKee, M., “The Political Economy of Universal Health Coverage”, *Background Paper for the Global Symposium on Health Systems Research*: 16 – 19 November 2010, Switzerland: The German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (GTZ) Press, 2010, s:18
- Su, Y., Liu, Z. (2016) “The Impact of Foreign Direct Investment and Human Capital on Economic Growth: Evidence From Chinese Cities”, *China Economic Review*, 37, 97-109.
- Sun H., ve Ashok P., “Exports, Inward Foreign Direct Investment (FDI) and Regional Economic Growth in China” *Regional Studies*, 2001, Vol.35, Issue 3. 197-196.
- Şahin, D., “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi: Türkiye Örneği” *Journal of Life Economics*, Yıl 2016, 43-55.
- Şanlısoy, S., Kök, R., “Politik İstikrarsızlık - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987–2006)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, İzmir 2010 Cilt:25, Sayı:1, 104;
- Şenkal, A. ve Bülbül, Y., “Kalkınma İktisadi ve Sosyal Yapılar: Piyasa ve Sosyal Yapıların Çözünürlüğü”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı: 4, 2007, 91-116.
- Şennur, S., "Politika ve Ekonomi İlişkisinde Teorik Yaklaşımlar", Balıkesir Üniversitesi, *Bandırma İİBF Akademik Fener Dergisi*, 2005, 102-117.

- Şiriner, İsmail ve Doğru, Y., *Türkiye'de Büyümenin Ekonomi Politikası: 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme*, Dipnot Yayınevi, Ankara 2008.
- Tallman E.,W, Wang P.,“Human Capital and Endogenous Growth Evidence From Taiwan”, *Journal of Monetary Economics*, 1994, vol. 34(1), pages 101-124
- Teal, Francis, “Higher Education and Economic Development in Africa: A Review of Channels and Interactions”, *Centre for the Study of African Economies University of Oxford*, No:25, August 2010, 1-24.
- Telatar, O. M, Terzi H., “Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2, 2010, 197.
- Topallı, Nurgün, “G20 Ülkelerinde İhracat, Beşeri Sermaye Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 29, Ağustos 2016, 193-206
- Topuz S.Gülşah, Dağdemir Özcan, “Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Kuznets Ters-U Hipotezinin Geçerliliği”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Aralık 2016, 11(3), 115- 130.
- Trish, Kelly, “Public Expenditures and Growth”, *The Journal of Development Studies*, Vol.34, No.1, 1997, 63
- Tsen W.,H., “Granger Causality Tests Among Openness to International Trade, Human Capital Accumulation and Economic Growth in China: 1952-1999”, *International Economic Journal*, 2006, 20 (3), 285-302.
- Tsen,Wong Hock, (2006), “Granger CausalityTests Among Opennessto International Trade, Human Capital Accumulation and Economic Growth in China: 1952-1999”, *International EconomicJournal*, 20 (3), 299.
- Tuncer, A., “Merkeziyetçiliğin Merkezinde Âdem-i Merkezileşme: Fransa’da Bölgesel Politikaların Gelişmesi”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 2013, 185 – 203

- Tunçsiper, B., Biçen, Ö. F., “Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Ağustos 2014, 9(2), 25- 45
- Türkmen, A., *Uluslararası Hizmet Ticareti ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Üzerine*
- Ulutürk, S., “Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, Antalya 2001, 131-139.
- Uslu, D., “The Times Gazetesi'ne Göre Dünya Savaşı Sonunda Ermeni Mülteciler Meselesi”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, Ağustos Dönemi, 2013, 441-452
- Utkulu, U. ve Kahyaoğlu, H., “Ticari ve Finansal Açıklık Türkiye’de Büyümeyi Ne Yönde Etkiledi?”, *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, 2005,13.
- Uysal, Y., “Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikasının Değerlendirilmesi (Türkiye Örneği)”, *DEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, İzmir 1999, 30.
- Uzay, N., “Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri : Türkiye Örneği (1970-1999)”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 19, Temmuz-Aralık 2002, 151-172.
- Uzer, U., “21. Yüzyılda Tek Kutupluluk Tartışmaları”, *Bilge Strateji Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 8, Bahar Dönemi, 2003, 69-93.
- Varsak, S., Bakırtaş, İ., “Ekonomik Büyüme Üzerinde Beşeri Sermayenin Etkisi: Türkiye Örneği”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 2009, 49-60.
- Walter Nonneman, Patrick Vanhoudt, “A Further Augmentation of The Solow Model and the Empirics of Growth for OECD Countries”, *The Quarterly Journal of Economics*, 1996, vol. 111, issue 3, 943-953.
- Woo Jaejoon, “Economic, Political, and Institutional Determinants of Public Deficits”, *Journal of Public Economics*, 87(3-4), 2003, 387-426.

- Yalman, G., “Aydınlanmadan Günümüze Siyasal İktisat”, *Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Konuşma Metni*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul 2008.
- Yamak, N. ve Küçükkale, Y. (1997), “Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *İktisat, İşletme ve Finans*, 131, s.5-14.
- Yanıklar, C., “Beyaz Yakalı Orta Sınıfın Toplumsal Ağları Üzerine Bir Çözümleme”. *Türkiye Sosyoloji Derneği Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2, Güz Dönemi, 2011, 152-183.
- Yapraklı, S., “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1960-2002)”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2005, 59- 72
- Yapraklı, S., “Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, *Ekonometri ve İstatistik*, Sayı:5, İstanbul 2007, 68.
- Yendi, İ., “Avrasya Ülkelerinde Kurumsal Faktörlerin İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkileri” *International Conference on Eurasia Economies* 2011, 357-362.
- Yerrabati, S., & Hawkes, D. (2015), “Economic Governance and Economic Growth in South and East Asia & Pacific Region: Evidence From Systematic Literature Reviews and Meta-Analysis”, *Advances in Economics and Business*, 3(1), 1-21.
- Yıldırım, S., “Bilgi Ekonomisi ve Bilgi Ekonomisinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, 2012.
- Zakaria, M. and Shakoor, S., “Relationship Between Government Size and Trade Openness: Evidence from Pakistan”, *Transition Studies Review*, 18, 2011, 328–341.
- Zhao, X. (2015), “Study on The Relationship of Quality Governance and Economic Diversification in Developing Countries”, *The Journal of Grey System*, 27(3), 165-178.

Zhumabekova, Nurzat, Bilen, Mahmut, “Geçiş Ekonomili Orta Asya Ülkelerinde Beşeri Sermaye İle İktisadi Büyüme İlişkisi: Panel Eşbütünleşme Analizi (1991-2014)” *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi* / 2016, Cilt: XI Sayı: I

Zsolt, Becsi, Ping, Wang, “Financial Development and Growth”, *Economic Review, Federal Reserve Bank of Atlanta*, Four Quarter, 1997, 51.

Elektronik Yayınlar

Aymo, Brunetti, “Political Variables in Growth Regressions”, Volatility, Uncertainty, Instability and Growth, www.rojasdatabank.info/borner/borner6.pdf, s .122-123

Gültekin Esmâ; “Türkiye Ekonomisinde Finansal ve Ticari Açıklığın Büyüme Üzerine Etkisi” <http://hdl.handle.net/11616/5666>

Haile, G., Assefa, H., 2006, Determinants of Foreign Direct Investment in Ethiopia: A Time Series Analysis. Westminster Research, .1-26. http://westminsterresearch.wmin.ac.uk/2892/1/Haile_Assefa_2006_final.pdf

Hansen, Henrik, Rand John (2004) “On The Causal Links Between FDI and Growth in Developing Countries”, Institute of Economics, University of Copenhagen Development Economics Research Group (DERG), Discussion Papers, <http://www.econ.ku.dk/wpa/pink/2004/0430.pdf>

<http://intpoleconomics.wordpress.com/2013/05/04/bolum-3-uluslararası-ekonomi-politigin-dinamikleri/>

<http://intpoleconomics.wordpress.com/2013/05/04/bolum-3-uluslararası-ekonomi-politigin-dinamikleri/>

<http://intpoleconomics.wordpress.com/2013/05/04/bolum-3-uluslararası-ekonomi-politigin-dinamikleri/>

IMF, Sweden Selected Issues-The Role of Government, IMF Country Report No.01/169, September,2001 < <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk=15383.0>

Kim, Dong; (2008), Trade, Growth and Income, İnternet Adresi; [http:// www. Pbfeam 2008. bus.qut.edu. au/papers/documents/Dong-HyeonKi m_Final.pdf](http://www.pbfeam2008.bus.qut.edu.au/papers/documents/Dong-HyeonKim_Final.pdf),

- Sehar, M., Adıqa, K.K., Azra, K., ve Ahsan, J. (2013), "The Relationship Between Trade Openness And Income Inequalities", 3. International Conference on Business Management, University of Manageme. the United Kingdom,1701-1918", Journal of MonetaryEconomics, September 1987, ss. 221-247, s.222, <http://www.nber.org/papers/w2005>
- Semih, Aktuğ, Kavramsal Açıdan Ekonomik Büyüme Ekonomik Kalkınma ve Bölüşüm İlişkileri, www.sosyalpolitika.info ,Bilgi Notları.
- Uğurlu, E.,"Panel Veri Ekonometrisi Üzerine Genel Bakış" [https://www. researchgate. net/publication/281647166](https://www.researchgate.net/publication/281647166)
- Urban Gråsjö (2005) "Human capital, R&D and Regional Export Performance, "The Royal Institute of Technology, Centre of Excellence for Science and Innovation Studies (CESIS), Electronic WorkingPaper Series, No:50.
- Yumei, Cao, and Li, Michael, "The Long Run Causality Between Government Size and Economic Growth A Comparative Study of Four Asian Tigers Over The Period of Industrialization and Post Industrialization", <http://www.ntu.edu.sg/nbs/ae/WP-Series/wp2001-03.pdf>

Tezler

- Apaydın, Ferhat, *Büyümenin Ekonomi Polisiği: Türkiye Örneği*, (Y. Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, SBE İktisat ABD, Çorum 2013.
- Bedirhanoğlu, G. Nazan, *Uluslararası Ekonomik Örgütlerin Amerikan Hegemonyasındaki Rollerini*, (Y. Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler ABD, Ankara 2006.
- Beşel, Furkan, *Yolsuzluk - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2013.
- Çiçekçi, C., Torun, H., *Innovation: Is the Engine for The Economic Growth?*, (Phd Thesis), Ege University The Faculty of Economics and Administrative Sciences İzmir 2007.

- Demirtaş, Gökhan, *Yönetişimin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi:Panel Veri Analizi*, (Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE İktisat ABD, Afyon 2009.
- Gök, Adem, *The Role of Governance on Growth in Least Developed Countries*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2012.
- Kaplan, Fatih, *Ekonomik Büyümenin Dolaylı Belirleyicileri: Orta Gelirli Ülkeler Üzerine Panel Veri Analizleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi, SBE, , 2013.
- Kaplan, E.Ahmet, *Politik İstikrarın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir İnceleme*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014.
- Miynat, Mustafa, *Liberalizasyon Sürecinde Uygulanan İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi (1980 Sonrası Türkiye Örneği)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Celal Bayar Üniversitesi, SBE Maliye ABD, Manisa 2003.
- Üçler, Gülbahar, *Kamu Harcama Çeşitleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Analiz (1970-2009)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, 2011.
- Özden, Önder, *Biyopolitik Çağda Emegın Görünümü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi ABD, Ankara 2012.
- Yenipazarlı, Aslı, *Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Zaman Serisi Analizi*, (Doktora Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi SBE İktisat ABD, 2010.

Veri Tabanları

WB World Development Indicator 2017

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı ve Soyadı	Ramazan ASLAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Ankara-20.10.1972
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye
Yüksek Lisans Öğrenimi	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, Trabzon, Türkiye
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Farsça, Darice
İş Deneyimi	
Araştırma Görevlisi	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, 1996-1997
Uzman	Cumhurbaşkanlığı, 1997-Devam ediyor.
İletişim	
E-mail	rmzaslan@yahoo.com
Tarih	